

GHIDUL

consilierului de probațiune

Chișinău, 2009

Autori:

Victor Zaharia, doctor în drept, lector universitar, Facultatea de Drept, USM, șef al Direcției Probațiune și Reformă Instituțională, Institutul de Reforme Penale – *Capitolul I, § 1, § 2; Capitolul II, § 1, § 2*

Vladimir Popa, șef al Direcției probațiune, Departamentul de executare – *Capitolul II, § 4, p. 1; Capitolul III, § 1, § 2, p. 1, 2, § 3*

Vitalie Popa, șef al Serviciului analitic și elaborare programe, Direcția probațiune, Departamentul de executare – *Capitolul I, § 3; Capitolul II, § 3, § 4, p. 1, 2.1*

Diana Postu, lector universitar, Facultatea de Istorie și Psihologie, USM – *Capitolul II, § 4, p. 1.2.1, 1.2.2, 1.2.3, 1.2.4, 2.2; Capitolul III, § 2, p. 3; Capitolul IV*

Liliana Astrahan, consilier de probațiune, Centrul de Justiție Comunitară, Institutul de Reforme Penale – *Capitolul II, § 4, p. 1.2.5, 1.2.6, 1.2.7, 1.2.8.*

Lucrarea a fost publicată cu sprijinul financiar al Fundației Soros-Moldova în cadrul proiectului „Promovarea alternativelor la detenție în Republica Moldova”.

Opiniile expuse în lucrare nu reflectă neapărat opinia finanțatorului sau a Institutului de Reforme Penale.

Ghidul consilierului de probațiune /Victor Zaharia, Vladimir Popa, Vitalie Popa [et al.]. – Ch.: Tipogr. „Bons Offices” S.R.L. – 220 p. Bibliogr.: p. 219-220.

Apare cu sprijinul financiar al Fundației Soros-Moldova. – 190 ex.

CUPRINS

Capitolul I. Noțiuni introductive	7
§ 1. Delimitări conceptuale.....	7
§ 2. Reglementări internaționale în domeniul probațiunii.....	8
§ 3. Instituția probațiunii în alte state.....	20
 Capitolul II. Probațiunea – instituție juridică distinctă în sistemul de drept al Republicii Moldova	 30
§ 1. Apariția și evoluția instituției probațiunii în Republica Moldova ..	30
§ 2. Principiile și instituția probațiunii în legislația Republicii Moldova ..	36
§ 3. Probațiunea prezentențială	66
1. Referatul de evaluare psihosocială întocmit în privința persoanelor aflate în conflict cu legea.....	67
1.1. Definiție	67
1.2. Procesul de evaluare (<i>solicitarea referatului</i>)	69
1.3. Stabilirea relației profesionale cu beneficiarul	74
1.4. Structura referatului de evaluare psihosocială	78
1.5. Fazele de întocmire a referatului de evaluare psihosocială	81
1.6. Colectarea informațiilor și analiza datelor	84
1.7. Estimarea riscului de recidivă	86
§ 4. Probațiunea sentențială	95
1. Probațiunea sentențială în comunitate.....	95
1.1. Supravegherea	95
1.1.1. Definiție	95
1.1.2. Scopuri	95
1.1.3. Obiective	95
1.1.4. Principii.....	95
1.1.5. Categorii de beneficiari ai supravegherii	96
1.1.6. Pașii supravegherii	97
1.2. Asistență și consiliere.....	110
1.2.1. Noțiuni conceptuale.....	110
1.2.2. Caracteristica generală a procesului de consiliere.....	111
1.2.3. Etapele consilierii	115
1.2.4. Forme de consiliere	122
1.2.5. Evaluarea beneficiarilor. Elaborarea planului de intervenție.....	122

1.2.6. Metode și tehnici de lucru cu beneficiarii serviciului de probațiune.....	142
1.2.7. Activități de asistență și supraveghere a beneficiarilor dependenți chimic	156
1.2.8. Activități de asistență și supraveghere a beneficiarilor cu tulburări mentale.....	161
2. Probațiunea penitenciară.....	165
2.1. Conceptul de probațiune penitenciară. Managementul pedepsei ..	165
2.2. Planificarea procesului de reintegrare socială a deținuților	170

Capitolul III. Serviciul de probațiune și consilierul de probațiune 181

§ 1. Statutul personalului serviciului de probațiune 181

§ 2. Atribuțiile secțiilor de probațiune 181

1. Atribuțiile secțiilor de probațiune.....	181
2. Atribuțiile consilierului de probațiune	182
3. Codul deontologic al consilierului de probațiune.....	183

§ 3. Cooperarea serviciului de probațiune cu organele de stat și cu alte instituții..... 187

Capitolul IV. Aspecte psihosociale ale probațiunii..... 188

§ 1. Etiologia comportamentului delincent 188

1. Teorii psihosociale ale devianțelor comportamentale.....	191
2. Teorii psihomorale ale comportamentului deviant	192
3. Teorii biologice ale devianțelor comportamentale.....	194

§ 2. Manifestări specifice vârstei adolescente 196

1. Descrierea generală a perioadei adolescente.....	196
2. Probleme specifice în relaționarea cu părinții. Criza de vîrstă.....	199
3. Rolul factorilor ereditari și de mediu în formarea personalității adolescenților.....	201
4. Profilul psihosocial al delincentului minor.....	207

§ 3. Perioada tinereții și maturității 212

1. Caracteristica generală a perioadei tinereții vizavi de cea a maturității. Problemele specifice acestor perioade de vîrstă	212
2. Profilul psihologic al personalității tînărului și adultului aflat în conflict cu legea	215

Bibliografie 219

Introducere

Eficiența unui sistem de pedepse poate fi apreciată după gradul de atingere a scopului acestora și impactul efectiv asupra societății. Orice pedeapsă din acest sistem are drept scop și prevenirea săvârșirii unor noi infracțiuni, ceea ce presupune o individualizare adecvată a reacției sociale la faptele prejudiciabile prevăzute de legea penală. Cu atât mai mult, se cere o reacție socială individualizată în cazurile minorilor. Astfel, minorilor care au săvârșit fapte penale trebuie să li se aplice măsuri care să îmbine severitatea sancțiunii penale cu grija pentru educare și reeducare, pentru completarea lacunelor educației lor anterioare și pentru redarea lor societății ca oameni utili. O instituție relativ nouă în sistemul de justiție penală al Republicii Moldova, care propagă ideea tendinței moderate de tratament al delincvenței, o reprezintă Probațiunea. Probațiunea apare și ca un pas important în contextul racordării legislațiilor naționale la standardele internaționale, având drept scop crearea unei zone intermediare în sistemul de pedepse, reevaluarea conceptului represiv spre unul curativ.

Probațiunea este un complex de activități de evaluare, asistență, consiliere psihosocială și supraveghere în comunitate a persoanei în conflict cu legea penală (învinuit, inculpat, condamnat) cu scopul de a o reintegra în societate și de a proteja comunitatea de riscul recidivei. Diversitatea activităților de probațiune servesc unui dublu scop: protecția comunității prin monitorizare continuă a comportamentului infractorului și reintegrarea socială a acestuia. În planul serviciilor, probațiunea înglobează activități menite să sporească eficiența sistemului de justiție penală și să mărească importanța conceptului de individualizare a pedepsei penale.

Instituția probațiunii, implementată în Republica Moldova la nivel de proiecte-pilot de către Institutul de Reforme Penale deja de mai mulți ani, păstrează totuși caracterul noutății. Serviciul statal de probațiune a fost creat la 12 ianuarie 2007, cadrul normativ-juridic al probațiunii fiind definitivat prin Legea nr. 8-XVI din 14.02.2008 cu privire la probațiune. Un rol de-

osebit în implementarea probațiunii revine consilierilor de probațiune. Or, normele, exigențele și conceptele sînt aduse la îndeplinire prin contribuția nemijlocită a acestora, de a căror diligență depinde calitatea procesului.

Prezentul ghid cuprinde noțiunile, conceptele-cheie în domeniul probațiunii, cadrul normativ-juridic și instituțional al probațiunii presentențiale, sentențiale în comunitate, penitenciare și postpenitenciare și competențele consilierilor în desfășurarea activităților de probațiune. Ghidul aduce informație și sistematizare de concepte în domeniul probațiunii, tinde să formeze abilități practice de desfășurare a activităților de probațiune, inclusiv să contribuie la redimensionarea abordării represive spre una curativă.

Ghidul poate fi utilizat în activitatea cotidiană, precum și în contextul instruirii inițiale și continue a consilierilor de probațiune, de asemenea în cadrul cursurilor universitare specializate și de masterat.

*Dr. Victor Zaharia,
șef al Direcției Probațiune și Reformă Instituțională,
Institutul de Reforme Penale*

§ 1. Delimitări conceptuale

Din punct de vedere etimologic, termenul probațiune provine din latinescul *probatio* – perioadă de încercare. Acei condamnați care în perioada de încercare și-au schimbat comportamentul, îndeplinind condițiile, obligațiile și restricțiile impuse, erau iertați și eliberați.

Nu există o definiție unică, universal acceptată a probațiunii. Din asemenea considerente, vom prezenta câteva abordări ale noțiunii de probațiune:

- **un program de supraveghere**, stabilit în baza legii de către o instanță competentă pentru persoanele care au săvârșit infracțiuni și a căror vinovăție a fost demonstrată. Acest program presupune anumite limitări și restricții, ce urmează a fi îndeplinite de către cel supravegheat. Totodată, acest program poate fi însoțit de anumite obligații suplimentare, precum prestarea unui număr de ore de muncă în folosul comunității sau recompensarea anumitor prejudicii victimei infracțiunii. Definiția de mai sus întrunește anumite elemente ale probațiunii, fără a îngloba conceptul probațiunii prezentențiale și latura de asistență și consiliere psihosocială;
- **probațiunea este o sancțiune**, o modalitate de intervenție prin activități cu fundament sociopedagogic, caracterizate printr-o îmbinare de asistență și consiliere psihosocială și supraveghere. Ea este aplicată infractorilor în funcție de caracteristicile lor psihosociale, scopul principal fiind de a-i oferi subiectului, benevol, posibilitatea de a-și modifica atitudinea față de viața în societate și de a se reintegra în mediul social;
- **un sistem de activități** în domeniul justiției penale: anchete sociale (referate de probațiune prezentențială), intervenții primare, activități ce țin de sancțiunile și pedepsele comunitare, activități în sistemul penitenciar, supraveghere pentru prevenirea recidivei;
- **o modalitate de sancționare** a infractorilor ce constă în organizarea și executarea supravegherii persoanei învinuite, inculpate sau condamnate prin monitorizarea comportamentului, acordarea de asistență individuală și orientarea acesteia spre un mod de viață corect. Scopul probațiunii este corectarea și reeducarea persoanelor care au comis infracțiuni și reintegrarea în societate a persoanelor condamnate;
- **organizarea și executarea supravegherii** infractorului, a persoanei învinuite sau condamnate, monitorizarea executării pedepsei nonprivative și privative de libertate, inclusiv a obligațiilor și restricțiilor stabilite, de asemenea acordarea de asistență individuală infractorilor și orientarea acestora spre un mod de viață corect, pentru a întruni condițiile stabilite de instanța de judecată, prin urmare, pentru a remedia relațiile legale și sociale care au fost afectate;
- **evaluare psihosocială**, control al persoanelor aflate în conflict cu legea penală și resocializarea lor, adaptarea persoanelor liberate din locurile de detenție pentru preîntâmpinarea săvârșirii de noi infracțiuni (Legea RM nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune);
- **un program corecțional comunitar**, ce reprezintă o alternativă la detenție, stabilit pentru infractorii minori sau adulți; este un instrument al instanțelor de judecată

care, prin intermediul consilierului de probațiune, oferă posibilitate infractorului să devină util societății și să respecte legea;

- **un statut** impus de instanță cu acordul infractorului, prin care acesta nu execută privațiunea de libertate dacă respectă condițiile impuse de instanță: reparația prejudiciului, muncă comunitară, consiliere, programe educative sau „conduită adecvată” etc.;
- **o alternativă la detenție** ce presupune o libertate condiționată de lipsa de comportamente antisociale ulterioare ale unui anumit infractor.

Analizînd elementele definitorii ale probațiunii și subliniind că probațiunea este o măsură comunitară, propunem următoarea definiție:

► **PROBAȚIUNEA este un complex de activități de evaluare, asistență, consiliere psihosocială și supraveghere în comunitate a persoanei în conflict cu legea penală (învinuit, inculpat, condamnat) cu scopul de a o reintegra în societate și de a proteja comunitatea de riscul recidivei.**

Probațiunea dispune de strategii de intervenție în toate etapele procesului de înfăptuire a justiției penale. Astfel, există probațiune:

- **prezentențială** – evaluare psihosocială a personalității bănuितului, învinuitului, inculpatului;
- **sentențială: în comunitate** – activități orientate spre reintegrarea socială a persoanelor liberate de pedeapsa penală prin asistență, consiliere, controlul comportamentului și supravegherea respectării obligațiilor impuse de instanță și *penitențiară* – activități socioeducative desfășurate în penitenciar și activități de pregătire pentru liberare din locurile de detenție;
- **postpenitențiară** – acordare de asistență persoanelor liberate din locurile de detenție în scopul reintegrării lor în societate.

În planul serviciilor, probațiunea înglobează activități menite:

- să sporească eficiența sistemului de justiție penală;
- să mărească importanța conceptului de individualizare a pedepsei penale.

Diversitatea activităților de probațiune servesc unui dublu scop: protecția comunității prin monitorizare continuă a comportamentului infractorului și reintegrarea socială a acestuia. Avantajele unei asemenea reacții sociale sînt evidente: nu toate tipurile de infracțiuni sînt atît de grave, încît să necesite detenții costisitoare; cei eliberați sub probațiune pot obține sau menține serviciul și pot plăti impozite/taxe; infractorii pot avea grijă de propriile familii și își pot îndeplini celelalte obligații financiare fără să devină o povară pentru stat etc.

§ 2. Reglementări internaționale în domeniul probațiunii

Valorile și principiile ce stau la baza probațiunii se regăsesc și în actele internaționale. Astfel, **Declarația universală a drepturilor omului**¹, în Preambul, prevede: „Considerînd că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor egale

¹ Declarația universală a drepturilor omului, adoptată la New York, la 10 decembrie 1948. Adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10.12.1948. Republica

și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume; ... Considerînd că este esențial ca drepturile omului să fie protejate de un sistem de drept, pentru ca omul să nu fie constrîns, ca mijloc suprem, la revolta împotriva tiraniei și a asupririi; Considerînd că în Cartă popoarele Națiunilor Unite au proclamat din nou credința lor în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și în valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și femeilor și că s-au hotărît să favorizeze progresul social și să instaureze condiții mai bune de viață în cadrul unei libertăți mai mari; Considerînd că statele membre s-au angajat să promoveze, în cooperare cu Organizația Națiunilor Unite, respectul universal și efectiv al drepturilor omului și al libertăților fundamentale, ... Adunarea Generală proclamă prezenta Declarație universală a drepturilor omului...”. **Art. 3** dispune: „Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea sa”. **Art. 5** specifică: „Nimeni nu va fi supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”. **Art. 8** menționează: „Orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sînt recunoscute prin constituție sau prin lege”. **Art. 9-11**, mai apropiate subiectului analizat: „Nimeni nu poate fi arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar. Orice persoană are dreptul, în deplină egalitate, să fie ascultată în mod echitabil și public de un tribunal independent și imparțial, care va hotărî fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva ei. Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal în cursul unui proces public în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale. Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul în care au fost comise, nu constituiau un act delictuos potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se va aplica nicio pedeapsă mai aspră decît aceea care era aplicabilă în momentul în care a fost comis actul delictuos”.

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice², în **art. 8**, prevede: „... Nimeni nu va putea fi constrîns să execute o muncă forțată sau obligatorie; [...] c) nu se consideră „muncă forțată sau obligatorie” în sensul prezentului paragraf: [...] (i) orice muncă sau serviciu, [...] cerute în mod normal unui individ deținut în virtutea unei decizii legale a justiției sau eliberat condiționat în urma unei asemenea decizii; [...]”. În continuare, **art. 9** dispune: „Orice individ are dreptul la libertate și la securitatea persoanei sale. Nimeni nu poate fi arestat sau deținut în mod arbitrar. Nimeni nu poate fi privat de libertate sa decît pentru motivele legale și în conformitate cu procedura prevăzută de lege... Detențiunea persoanelor care urmează a fi trimise în judecată nu trebuie să constituie regulă, dar punerea în libertate poate fi subordonată unor garanții asigurînd înfățișarea lor la ședințele de judecată, pentru toate celelalte acte de procedură și, dacă este cazul, pentru executarea hotărîrii...”.

Moldova a aderat la declarație prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul I, pag. 11.

² Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York. Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16 septembrie 1966 prin Rezoluția 2200 (XXI). Intrat în vigoare la 23 martie 1967. Ratificat prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul I, pag. 30.

Convenția cu privire la drepturile copilului³, în art. 3, prevede: „În toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sînt luate de instituții publice sau private de ocrotire socială, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesele copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate...” Art. 37 specifică: „...niciun copil nu va fi privat de libertate în mod ilegal sau arbitrar. Arestarea, deținerea sau înmînarea unui copil trebuie să fie conformă cu legea și se va folosi numai ca măsură extremă și pentru cea mai scurtă posibil perioadă de timp; orice copil privat de libertate va fi tratat cu omenie și cu respectul datorat demnității persoanei umane și de o manieră care să țină seama de nevoile persoanelor de vîrsta sa. În special, orice copil privat de libertate va fi separat de adulți, cu excepția cazurilor în care se apreciază ca fiind în interesul major al copilului să nu se procedeze astfel, și va avea dreptul de a menține contactul cu familia sa prin corespondență și vizite, în afara unor cazuri excepționale;...” Prevederi directe referitor la probațiune se conțin în art. 40: „Statele părți recunosc oricărui copil suspectat, acuzat sau cu privire la care s-a dovedit că a comis o încălcare a legii penale, dreptul la un tratament conform cu simțul demnității și al valorii personale, care să întărească respectul sau pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale altora și care să țină seama de vîrsta sa, precum și de necesitatea de a promova reintegrarea copilului în societate și asumarea de către acesta a unui rol constructiv în societate... Va fi prevăzută o întreagă gamă de dispoziții, cum sînt cele referitoare la îngrijire, orientare și supraveghere, îndrumare, verificare, plasament familial, programe de educație generală și profesională și alternative la îngrijirea instituțională, pentru a asigura copiilor un tratament corespunzător bunăstării lor și proporțional cu situația lor și cu infracțiunea comisă”.

Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori⁴ (Regulile de la Beijing, Organizația Națiunilor Unite – Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985) prevăd: „1.3. Statele membre trebuie să se mobilizeze să ia măsuri pozitive care să asigure *antrenarea completă a tuturor resurselor existente*, mai ales familia, persoanele benevole, ca și alte grupări ale comunității, cum ar fi școlile și alte instituții comunitare, în scopul promovării bunăstării minorului și deci, *în scopul reducerii nevoii de intervenție a legii*, astfel încît persoana în cauză să fie tratată eficient, echitabil și uman în conflictul său cu legea”.

Din regula 5.1. derivă **principiul proporționalității** – pedeapsă care ține cont nu numai de gravitatea faptei, dar și de circumstanțele personale, psihosociale: „Sistemul de justiției pentru minori caută să asigure bunăstarea minorilor și face în așa fel încît reacția față de delincvenții juvenili să fie întotdeauna corespunzătoare circumstanțelor delincvențelor și delictelor”.

Regula 11, Recurgerea la mijloacele extra-judiciare, conturează anumite elemente ale aplicării probațiunii: „...Orice recurs la mijloace extra-judiciare, implicînd trimiterea

³ Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York. A intrat în vigoare la 20 septembrie 1990. Republica Moldova a aderat la convenție prin Hotărîrea Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993. Publicată în ediția oficială „Tratat internațional”, 1998, volumul I, pag. 51.

⁴ Recomandat în vederea adoptării de către cel de al VII-lea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților care a avut loc la Milano în perioada 26 august – 06 septembrie 1985 și adoptată de Adunarea Generală în Rezoluția sa 40/33 din 29 noiembrie 1985.

către servicii comunitare sau alte servicii competente, *cere consimțământul interesatului sau al părinților sau al tutorelui său*, fiind de la sine înțeles că această hotărâre de aminare a chestiunii poate, dacă se consideră, să fie subordonată unei reexaminări de către autoritatea competentă. În scopul de a facilita reglementarea discreționară a cazurilor de delincvență juvenilă, se vor face eforturi în vederea *organizării programelor comunitare, cu precădere a celor de supraveghere și orientare temporară, și în vederea asigurării restituirii bunurilor și indemnizației victimelor*”.

Regula 16, Rapoartele de anchetă socială și 17, Principii directe ce acționează asupra judecării și actului de decizie, menționează expres *imperativitatea rapoartelor de probațiune prezentențială*. Astfel, **Regula 16** dispune: „În toate cazurile, cu excepția micilor infracțiuni, înainte ca autoritatea competentă să ia o decizie definitivă prealabilă condamnării, antecedentele minorului, condițiile în care el trăiește și circumstanțele în care a comis fapta fac obiectul unei anchete temeinice, astfel încât să fie ușurată sarcina autorității competente de a judeca chestiunea în cauză”.

În continuare, **Regula 17** precizează că „decizia autorității competente trebuie să se inspire din următoarele principii:

a) decizia trebuie să fie întotdeauna *direct proporțională* nu numai cu circumstanțele și gravitatea delictului, dar și cu *circumstanțele și nevoile delincventului ca și cu nevoile societății*;

b) nu se vor aduce restricții libertății personale a minorului, iar limitarea lor la minimum se va face după un examen minuțios;

c) *privarea de libertate individuală nu se va aplica decât* dacă minorul este considerat vinovat de săvârșirea unui delict împotriva unei alte persoane sau în recidivă, sau *dacă nu există altă soluție convenabilă*;

Regula 18, Dispoziții de judecată, include probațiunea în deciziile recomandabile pentru tratamentul delincvenței juvenile:

„18.1. – Autoritatea competentă poate asigura desfășurarea procesului de judecată sub forme diverse, cu o mare flexibilitate pentru a se evita, pe cât posibil, plasarea într-o instituție. Astfel de măsuri, din care mai multe pot fi combinate, sînt după cum urmează:

a) ordonarea ajutorului orientării și supravegherii;

b) probațiune;

c) ordonarea intervenției serviciilor comunitare;

d) amenzi, indemnizație, restituire;

e) ordonarea unui regim intermediar sau al altuia;

f) ordonarea participării la unele reuniuni ale grupurilor de orientare și la alte activități analoage;

g) ordonarea plasării într-o familie sau într-un centru comunitar, sau într-un alt mediu educațional;

h) Alte hotărâri pertinente.

18.2. – Niciun minor nu va fi sustras supravegherii părinților săi, fie parțială, fie totală, numai dacă circumstanțele nu fac ca această separare să devină necesară”.

Regula 19, Recurgerea minimală la plasarea într-o instituție, condiționează aplicarea cu precădere a sancțiunilor comunitare, ceea ce presupune examinarea circumstanțelor psihosociale ale făptuitorului în vederea determinării perspectivelor de reintegrare în comunitate: „Plasarea unui minor într-o instituție este întotdeauna o măsură de ultimă

instanță, iar durata ei trebuie să fie cât mai scurtă cu putință”. Astfel, plasarea în instituții este restrinsă în limita celor 2 condiții: frecvența (*măsură de ultimă instanță*) și durata (*cât mai scurtă cu putință*).

Regula 24, Asistență pentru minori, sugerează anumite elemente din diversitatea serviciilor de care trebuie să beneficieze copiii în conflict cu legea penală, fie prestate de consilierii de probațiune, fie prin focalizarea resurselor disponibile în comunitate la nevoile copilului (minorului): „Se vor face eforturi pentru asigurarea pentru minori, în toate etapele procedurii, a unei asistențe în ceea ce privește cazarea, educarea și formarea profesională, sau a unei alte forme de ajutor util și practic în vederea ușurării reintegrării”. Astfel, se reiterează că reintegrarea se bazează nu numai pe supraveghere și vizează toate fazele procesului de înfăptuire a justiției. Practica țărilor cu servicii de probațiune bine instituționalizate demonstrează că nu totdeauna sînt alocate resurse suficiente pentru implementarea tuturor opțiunilor și activităților de reintegrare a delincvenților. Deseori se recurge la implicarea comunității, inclusiv suplinind necesitatea de resurse umane prin cooptarea voluntarilor. Astfel, **Regula 25, Mobilizarea voluntarilor și a celorlalte servicii comunitare**, susține: „Se va cere voluntarilor, organizațiilor benevole, instituțiilor locale și altor servicii comunitare să contribuie în mod eficace la reintegrarea minorului într-un cadru comunitar și, pe cît posibil, în interiorul celei familiale.”

În afară de importanța muncii educative cu deținuții, regulile sus-menționate sugerează și aplicarea unor mecanisme de reducere a perioadei de detenție. Astfel, **Regula 28, Aplicarea frecvență și promptă a regimului de eliberare condiționată**, stabilește: „Autoritatea corespunzătoare va face recurs la eliberarea condiționată cît mai repede cu putință. Minorii aflați în regim de eliberare condiționată vor fi asistați și urmăriți de o autoritate corespunzătoare și vor primi sprijinul total al comunității.”

Regulile minimale ale Națiunilor Unite pentru elaborarea unor măsuri neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo), 45-110, din anul 1990⁵, în Preambul, menționează: „Adunarea Generală... convinsă că pedepsele de înlocuire a închiderii pot constitui un mijloc eficace de tratament al delincvenților în cadrul colectivității, în interesul delincventului ca și al societății, conștientă de faptul că pedepsele restrictive de libertate nu sînt justificate decît din punct de vedere al securității publice, al prevenirii crimei, al necesității unei sancțiuni juste și al dorinței de schimbare a hotărîrii și că obiectivul ultim al justiției penale este reintegrarea socială a delincvenților,... adoptă...”

În „**Principii generale**” este recunoscută importanța implicării comunității în tratamentul delincvenței: „Prezentele Reguli vizează încurajarea colectivității să participe mai mult la procesul justiției penale și, în mod special, la tratamentul delincvenților ca și la dezvoltarea la aceștia din urmă a simțului de responsabilitate față de societate”. „Se va aborda, în ideea respectării garanțiilor juridice și a regulilor de drept, tratarea cazului delincvenților în cadrul comunității, evitînd pe cît posibil recurgerea la o procedură judecătorească sau la tribunale. *Măsurile neprivative de libertate trebuie să fie aplicate conform principiului de intervenție minimală*”. Este menționată, de asemenea, importanța caracteristicii psihosociale a făptuitorului în determinarea măsurii neprivative de libertate: „3.2. – Alegerea măsurii neprivative de libertate este fondată pe criterii stabilite legate atît de natura, cît și de gravitatea infracțiunii, a personalității și antecedentelor delincventului, de obiectul condamnării și de drepturile victimelor”.

⁵ Cea de-a 68-a ședință plenară, 14 decembrie 1990.

Eficiența măsurii neprivative ține și de implicarea delincventului, din care considerente se solicită acordul acestuia la aplicarea unei asemenea măsuri: „**3.4. – Măsurile neprivative de libertate** care antrenează o obligație pentru delincvent și care sînt aplicate înaintea procedurii sau procesului ori în locul acestora *cer consimțămîntul deținutului*”. Statutul persoanei supuse unei măsuri neprivative trebuie să fie stabilit numai de autoritatea competentă: „**3.9. – Demnitatea delincventului supus unor măsuri neprivative de libertate**, drepturile delincventului nu pot face obiectul mai multor *restricții decît cele autorizate de autoritatea competentă ce a dat hotărîrea de bază*”.

Regula 5, Măsuri ce pot fi luate înaintea procesului, și Regula 6, Detenția provizorie, măsură de ultimă instanță, menționează expres necesitatea aplicării cu precădere a măsurilor neprivative de libertate: „**5.1. – Atunci cînd se dovedește a fi judicios și compatibil cu sistemul lor juridic, poliția, parchetul sau alte servicii însărcinate cu justiția penală sînt abilitate să abandoneze urmărirea**, dacă consideră că nu este necesar să se recurgă la o procedură judiciară avînd ca scop protecția societății, prevenția crimei sau promovarea respectării legii sau a drepturilor victimelor. Vor fi fixate criterii în fiecare sistem juridic pentru a determina dacă este convenabilă abandonarea urmărilor sau hotărîrea procedurii de urmat. În caz de infracțiune minoră, ministerul public poate impune, dacă este cazul, măsuri neprivative de libertate. **6.1. – Detenția provizorie nu poate fi decît o măsură de ultimă instanță în procedurile penale**, ținînd cont în mod special de ancheta infracțiunii prezumtive și de protejarea societății și a victimei. **6.2. – Măsurile de înlocuire a detenției provizorii sînt folosite din momentul în care aceasta devine posibil**. Detenția provizorie nu trebuie să dureze mai mult decît trebuie pentru a atinge obiectivele enunțate în regula **5.1.** și ea trebuie să fie administrată cu umanitate și în deplinul respect al demnității persoanei”.

Regula 7, Rapoarte de anchetă socială, face referință și la anumite elemente de conținut și formă ale raportului prezentențial de probațiune, precum *paternul infracțional, recomandări referitor la pedeapsă, obiectivitate și claritate*: „Atunci cînd este posibil a fi obținute rapoarte de anchetă socială, autoritatea judiciară poate încredința unui funcționar sau unui organism numit preocuparea de a stabili un raport. Acest raport ar trebui să conțină *informații capabile să explice tipul de infracțiune* pe care acesta o comite în mod obișnuit și infracțiunile care îi sînt importante de obicei. El ar trebui să conțină informații și *recomandări pertinente în vederea procedurii de fixare a pedepsei*. *Rapoartele de acest gen vor fi concrete, obiective și imparțiale, iar opiniile personale vor fi indicate în mod clar ca atare*”.

Regula 8, Pedepsele, reiterează 3 dimensiuni de care va ține cont judecătorul la aplicarea pedepsei:

- a) nevoia de reintegrare a delincventului;
- b) nevoia de protejare a societății;
- c) interesele victimei.

Totodată, sînt listate categoriile de măsuri ce pot fi luate de autoritatea competentă, inclusiv: condamnare cu amînarea sau suspendarea pedepsei, probațiune și supraveghere judiciară, pedepse cu muncă în interes general, lăsînd prin sintagmele „orice altă formă de tratament în mediul liber” și „o combinație din aceste măsuri” suficientă zonă de creativitate statelor, în vederea adoptării unui sistem de pedepse neprivative, care ar respecta principiile recunoscute în domeniu.

Capitolul V – Executarea măsurilor neprivative de libertate conturează anumite principii de activitate a consilierului de probațiune:

„10 – Supravegherea

10.1. – Supravegherea are ca obiect *reducerea cazurilor de recidivă și ușurarea reintegrării delincventului în societate*, în așa fel încât să fie reduse la maximum șansele acestuia de recidivă.

10.3. – Pentru fiecare măsură neprivativă de libertate *este bine a fi determinat regimul de supraveghere și de tratament cel mai bine adaptat delincventului* în scopul de a-l ajuta să se corijeze.

10.4. – Dacă este nevoie, *ar trebui ca delincvenții să beneficieze de asistență psihologică, socială și materială și să fie date dispoziții pentru întărirea legăturilor acestora cu comunitatea și facilitarea reintegrării lor în societate*.

11 – Durata măsurilor neprivative de libertate

11.1. – Durata măsurilor neprivative de libertate nu depășește perioada stabilită de autoritatea competentă stabilită conform legislației în vigoare.

11.2. – Se poate pune capăt unei măsuri neprivative de libertate *atunci când delincventul a răspuns favorabil la aceasta*.

12 – Condițiile măsurilor neprivative de libertate

12.1. – Dacă *autoritatea competentă* fixează condițiile ce trebuie respectate de delincvent, *ea ar trebui să țină cont de nevoile societății și de nevoile și drepturile delincventului și ale victimei*.

12.2. – Aceste condiții *sînt practici precise și cît mai puține posibil, vizînd evitarea recidivei și creșterea șanselor de reintegrare socială a delincventului, ținînd cont de nevoile victimei*.

12.3. – La începutul aplicării unei măsuri neprivative de libertate, *delincventului i se explică, oral sau în scris, condițiile de aplicare a măsurii, ca și drepturile și obligațiile sale*.

12.4. – *Condițiile pot fi modificate* de către autoritatea competentă, conform legii, *în funcție de progresele făcute de delincvent*.

13 – Cum se asigură tratamentul

13.1. – Este foarte bine în anumite cazuri, pentru o măsură neprivativă de libertate, să se pună la punct *diferite soluții, cum ar fi metodele individualizate, terapia de grup, programele cu găzduire și tratamentul specializat al diferitelor categorii de delincvenți*, în așa fel încît să se răspundă cît mai eficace nevoilor acestora din urmă.

13.2. – *Tratamentul este condus de specialiști* avînd pregătirea necesară și o experiență practică corespunzătoare.

13.3. – *Atunci când se hotărăște că un tratament este necesar, este bine să fie analizate antecedentele, personalitatea, aptitudinile, inteligența și valorile delincventului, în special circumstanțele ce au concurat la producerea infracțiunii*.

13.4. – Pentru aplicarea măsurilor neprivative de libertate, autoritatea competentă poate face apel *la concursul colectivității și al vectorilor de socializare*.

13.5. – Numărul cazurilor consemnate fiecărui agent trebuie să se mențină pe cît posibil la un nivel rezonabil, în scopul *asigurării eficacității programelor de tratament*.

13.6. – Autoritatea competentă deschide și administrează un *dosar pentru fiecare delincvent*.

14 – Disciplina și nerespectarea condițiilor de tratament

14.1. – Nerespectarea condițiilor de observare a delincventului poate antrena modificarea sau revocarea măsurii neprivative de libertate.

14.2. – Modificarea sau revocarea măsurii neprivative de libertate nu poate fi hotărâtă de autoritatea competentă decât după o examinare amănunțită a faptelor raportate de agentul de probațiune și delincvent.

14.3. – *Eșecul unei măsuri neprivative de libertate nu trebuie să ducă, în mod automat, la o măsură de închidere.*

14.4. – În caz de modificare sau revocare a măsurii neprivative de libertate, autoritatea competentă face eforturi să găsească o soluție adecvată de înlocuire. *O pedeapsă privativă de libertate nu poate fi pronunțată decât în absența altor măsuri corespunzătoare.*

14.5. – Puterea de a aresta și de a defini delincventul care nu respectă condițiile enunțate este stabilită prin lege.

14.6. – În caz de modificare sau de revocare a măsurii neprivative de libertate, delincventul are dreptul să facă apel la o altă autoritate judiciară sau la o altă autoritate competentă independentă”.

Capitolul VII – Bunăvoință și alte resurse ale colectivității, reiterează importanța implicării comunității în tratamentul delincvenței:

„17 – Participarea colectivității

17.1. – Participarea colectivității trebuie încurajată, căci ea constituie o *resursă capitală și unul din mijloacele cele mai importante de consolidare a legăturilor dintre delincvenții supuși măsurilor neprivative de libertate și familiile lor și comunitate*. Această participare trebuie să completeze eforturile serviciilor însărcinate cu administrarea justiției penale.

17.2. – Participarea colectivității trebuie să fie considerată ca o ocazie pentru membrii săi de a contribui la protejarea societății lor.

18 – Înțelegere și cooperare din partea publicului

18.1. – Puterile publice, sectorul privat și marele public trebuie să fie încurajate să secondeze organizațiile benevole care participă la aplicarea măsurilor neprivative de libertate.

18.2. – Trebuie să se organizeze în mod regulat conferințe, seminarii, simpozioane și alte activități, în scopul de a demonstra că participarea publicului este necesară pentru aplicarea măsurilor neprivative de libertate.

18.3. – Trebuie să fie folosite toate mijloacele de informare în masă pentru a determina publicul să adopte o atitudine constructivă care să se concretizeze prin activități care să favorizeze o aplicare a tratamentului în mediul liber și integrarea socială a delincvenților.

18.4. – *Trebuie făcut totul pentru a informa publicul asupra importanței rolului său în aplicarea măsurilor neprivative de libertate.*

19 – Voluntarii

19.1. – Voluntarii sînt selecționați cu grijă și recrutați după aptitudinile cerute de activitățile luate în considerare și interesul purtat acestora. Ei sînt pregătiți în vederea responsabilităților speciale care le va fi încredințată și pot primi sprijin și sfaturi din partea autorității competente pe care o și pot consulta.

19.2. – *Voluntarii îi încurajează pe delincvenți și familiile acestora să lege legături concrete cu colectivitatea și să le extindă, întrucît primesc sfaturi și alte forme de asistență adecvată, în funcție de mijloacele lor și de nevoile delincvenților.*

19.3. – În exercitarea funcțiilor lor, benevolii au o asigurare împotriva accidentelor și rănilor și sînt asigurați de un terț. Cheltuielile sînt autorizate în legătură cu munca lor și le sînt rambursate. Serviciile pe care le prestează în favoarea comunității trebuie să fie recunoscute în mod oficial.”

Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), Rezoluția 45/112, 14 decembrie 1998 (a 68-a sesiune plenară), subliniază importanța diminuării factorilor criminogeni prin implicarea unei diversități de actori, precum familia, sistemul de educație, comunitatea etc., stabilind ca, pentru dezvoltarea copilului însuși, *să se evite incriminarea și penalizarea acestuia pentru un comportament care nu a avut urmări grave*. Fiecare actor implicat în tratamentul delincvenței juvenile va avea grijă de a nu denumi o persoană ca fiind deviantă, delincventă sau recidivistă, deoarece, prin aceasta, în mod frecvent, putem contribui la dezvoltarea unui comportament nedorit al tinerilor.

Prevederi directe sau tangențiale în domeniul probațiunii se regăsesc și în actele europene. **Recomandarea nr. R 11 (80) a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către statele membre cu privire la detențiunea în așteptarea judecării**⁶ menționează expres importanța considerării caracteristicilor psihosociale la determinarea măsurii preventive: „5. Atunci cînd analizează dacă trebuie dispusă detențiunea în așteptarea judecării, *autoritatea judecătorească va ține cont de circumstanțele cazului individual și mai ales de factori cum sînt cei de mai jos:*

- natura și gravitatea infracțiunii;
- importanța dovezilor că persoana respectivă a comis infracțiunea;
- pedeapsa care poate fi impusă în eventualitatea condamnării;
- caracterul, antecedentele și situația personală și socială ale persoanei respective și, mai ales, legăturile sale cu comunitatea;
- comportamentul persoanei respective, mai ales modul în care și-a îndeplinit orice obligație care i-a fost impusă în cursul procedurilor penale anterioare”.

Recomandarea nr. R (87) 18 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către statele membre cu privire la simplificarea justiției penale⁷ prevede: „5. Organele competente, la exercitarea puterii sale, trebuie să se conducă, în conformitate cu legea națională, de *principiul egalității tuturor cetățenilor în fața legii și individualizării justiției penale*, în special de:

- gravitatea, natura, circumstanțele și consecințele infracțiunii;
- *personalitatea infractorului;*
- sentința posibilă a instanței;
- efectele acuzării asupra infractorului; și
- poziția victimei.

6. Amînarea sau încetarea proceselor se face simplu, printr-o avertizare, sau prin îndeplinirea de către bănuít a anumitor condiții, cum ar fi regulile de conduită, plătirea banilor, compensarea victimei sau *probațiunea*.”

⁶ Adoptată de Comitetul Miniștrilor la 27 iunie 1980 la cea de-a 31 Adunare a reprezentanților miniștrilor.

⁷ Adoptată de Comitetul Miniștrilor la 17 septembrie 1987 la cea de-a 410 Întrunire a prim-miniștrilor.

Recomandarea nr. R (92) 16 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către statele membre referitoare la regulile europene asupra sancțiunilor aplicate în comunitate⁸ menționează: „...Considerind că aceste sancțiuni și măsuri constituie mijloace importante de luptă împotriva criminalității și că ele evită efectele negative ale închisorii...” și reiterează în Preambul *necesitatea de protecție a victimei, a societății, dar și luarea în considerare a intereselor infractorului*. Astfel, aplicarea sancțiunilor și măsurilor în comunitate „trebuie să vizeze menținerea unui echilibru necesar și de dorit, pe de o parte, între exigențele apărării societății în dublul său aspect de protecție a ordinii publice și de aplicare a normelor vizînd să repare prejudiciul cauzat victimelor, și, pe de altă parte, indispensabilitatea luare în considerare a nevoilor delincventului în condițiile inserției sociale”.

Regula 23. dispune: „Natura, conținutul și metodele de executare a sancțiunilor și măsurilor aplicate în comunitate nu trebuie să pună în pericol viața privată sau demnitatea delincvenților sau a familiei lor, nici să conducă la hărțuire. De asemenea, ele nu trebuie să ducă la atingerea respectului față de sine însuși, a legăturilor familiale și cu comunitatea și a capacității delincvenților de fi parte integrantă a societății. Vor trebui adoptate garanții pentru a-i proteja de orice insultă și de orice curiozitate sau publicitate inoportune”. Din reguli pot fi deduse mai multe repere de activitate ale consilierului de probațiune.

Regula 24. *Toate instrucțiunile luate de autoritatea de executare și în particular cele legate de exigențele privind controlul trebuie să fie practice, precise și limitate la ceea ce este necesar executării efective a sancțiunii sau a măsurii.*

Regula 26. Natura, conținutul și metodele de executare ale unei sancțiuni sau ale unei măsuri aplicate în comunitate *nu trebuie să producă daune fizice sau mentale.*

Regula 30. Impunerea și executarea sancțiunilor și măsurilor aplicate în comunitate trebuie să urmărească *scopul de a dezvolta la delincvent sensul responsabilităților sale față de societate și în special față de victimă sau de victime.*

Regula 32. Toate condițiile sau obligațiile pe care trebuie să le observe un delincvent care face obiectul unei sancțiuni sau măsuri aplicate în comunitate trebuie să fie determinate ținînd cont atît de *nevoile sale individuale* care au legătură cu executarea, posibilitățile și drepturile sale, cît și de *responsabilitățile sale sociale.*

Regula 33. Independent de documentul care formulează sancțiunea sau măsura aplicată în comunitate, *delincventul trebuie, înainte de a începe executarea, să fie informat, dacă este cazul în scris, într-o manieră clară și în limba pe care o înțelege, despre natura acestei sancțiuni sau măsuri și despre scopul urmărit ca și despre condițiile sau obligațiile care trebuie respectate.*

Regula 34. Dat fiind faptul că punerea în aplicare a unei sancțiuni sau măsuri aplicate în comunitate trebuie să fie concepută în *maniera de a obține cooperarea unui delincvent* și de a-l face să înțeleagă sancțiunea ca pe o reacție echilibrată și rezonabilă la infracțiunea comisă, el trebuie în aceeași măsură *să participe la procesul de luare de decizii în materie de executare.*

Regula 45. Intervenția autorităților însărcinate cu executarea sancțiunilor și măsurilor aplicate în comunitate trebuie să fie înlocuită de toate resursele utile din comunitate cu scopul de a le procura acestor autorități unele mijloace adaptate pentru a răspunde nevoilor delincvenților și pentru a le menține drepturile. În acest ultim scop, va trebui, de

⁸ Adoptată de Comitetul Miniștrilor în 19 octombrie 1992, cu ocazia celei de a 482-a reuniuni a delegațiilor de miniștri.

asemenea, să *recurgem* cel mai curînd posibil la *participarea organizațiilor și persoanelor individuale din comunitate*.

Regula 46. *Participarea comunitară trebuie utilizată cu scopul de a permite delincvenților să dezvolte legături reale cu comunitatea, de a-i face conștienți de interesul pe care comunitatea li-l arată și de a lărgi posibilitățile de contacte și de sprijin.*

Regula 49. *Recurgerea la persoane individuale din comunitate nu trebuie să fie considerată ca un substituit al muncii pe care ar trebui s-o efectueze personalul profesional.*

Regula 58. *Delincventul trebuie să aibă dreptul să facă observații verbale sau scrise înaintea oricărei decizii privind executarea unei sancțiuni sau măsuri aplicate în comunitate. Autoritatea de executare trebuie să-i garanteze delincventului în caz de conflict sau de criză, posibilitatea de a intra în contact într-un răstimp minim cu un membru al personalului profesional care exercită o funcție de răspundere.*

Regula 60, 61. *Autoritatea de execuție întocmește un dosar individual pentru fiecare delincvent. Acest dosar trebuie ținut la zi, îndeosebi cu scopul de a permite întocmirea oricărui raport util în vederea observării de către delincvent a condițiilor sau obligațiilor care îi incumbă cu titlu de sancțiune sau de măsură. Informațiile conținute în dosarul individual nu vor trebui să cuprindă decît aspectele care interesează sancțiunea sau măsura pronunțată și punerea ei în aplicare. Ele vor trebui să fie cît se poate de obiective și viabile.*

Regula 67. *Sarcinile încredințate delincvenților care efectuează o muncă pentru comunitate nu trebuie să fie lipsite de interes, ci să fie socialmente utile și semnificative și trebuie să le permită dezvoltarea pe cît posibil a aptitudinilor lor; aceste lucrări nu trebuie să fie executate într-un scop lucrativ.*

Regula 70. *Executarea de sancțiuni și măsuri aplicate în comunitate trebuie să se bazeze pe gestionarea de programe individualizate și pe dezvoltarea de relații corespunzătoare de muncă între delincvent, persoana care-l are în grijă, precum și celelalte organizații comunitare sau persoane individuale din comunitate.*

Regula 71. *Metodele de lucru puse în aplicare pentru a executa sancțiunile și măsurile aplicate în comunitate vor fi adaptate fiecărui caz în particular. Autoritățile și personalul de executare vor dispune în acest scop de o latitudine suficientă pentru ca să se îndeplinească astfel, fără a se produce grave inegalități de tratament.*

Regula 72. *Atunci cînd este identificată o nevoie individuală necesară executării sancțiunii sau măsurii trebuie furnizat un ajutor personal, social sau material la nivelul calității recunoscute.*

Regula 74. *Activitățile de control vor fi exercitate doar în limitele în care ele sînt necesare pentru o strictă executare a sancțiunii sau a măsurii aplicate în comunitate și bazate pe principiul intervenției minime. Ele vor fi proporționate în funcție de această sancțiune sau măsură și limitate la scopurile care îi sînt atribuite.*

Regula 76. *La începutul punerii în aplicare a unei sancțiuni sau măsuri aplicate în comunitate, delincventul trebuie să-și poată explica conținutul măsurii și ceea ce se așteaptă de la el. El trebuie să fie informat, de asemenea, despre consecințele nerespectării condițiilor și obligațiilor enunțate în decizie și a regulilor în aplicarea cărora va putea fi trimis în fața autorității de decizie, ținîndu-se cont de neexecutarea sau executarea neadecvată a sancțiunii sau a măsurii.*

Regula 80. *Orice nerespectare semnificativă cu privire la condițiile sau obligațiile fixate printr-o sancțiune sau măsură aplicată în comunitate trebuie neîntîrziat să fie semnalată în scris autorității de decizie de către autoritatea de execuție.*

Regula 88. *Autoritatea de decizie ar trebui să poată pune capăt, înainte de termen, unei sancțiuni sau măsuri aplicată în comunitate, atunci când s-a stabilit că delinquentul a respectat condițiile și obligațiile fixate, și din momentul în care nu se mai dovedește necesară menținerea lor pentru a se atinge scopul acestei sancțiuni sau măsuri.*

Recomandarea 22 (2002) a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către statele membre privind îmbunătățirea aplicării normelor europene cu privire la sancțiunile și măsurile comunitare⁹ menționează că trebuie prevăzut un număr suficient de sancțiuni și măsuri comunitare adecvat variate, dintre care următoarele exemple:

- *alternative la deținerea înainte procesului*, cum ar fi condiția ca un infractor suspectat să locuiască la o adresă specificată, să fie supravegheat și asistat de o agenție specificată de o autoritate judecătorească;
- *eliberarea condiționată ca o sancțiune independentă* impusă fără pronunțarea unei sentințe de pedeapsă cu închisoarea;
- *suspendarea aplicării unei sentințe de pedeapsă cu închisoarea în condiții impuse*;
- *muncă în folosul comunității* (de ex., muncă neplătită în folosul comunității);
- *compensarea/despăgubirea victimei/medierea victimă-infractor*;
- *dispoziții de tratament pentru infractorii care abuzează de droguri sau de alcool și pentru cei care suferă de o tulburare psihică ce este legată de comportamentul lor infracțional*;
- *supravegherea sporită a anumitor categorii de infractori*;
- *limitarea libertății de deplasare*, de exemplu prin ordine de interdicție sau monitorizare electronică impusă cu respectarea normelor 23 și 55 ale Normelor europene;
- *eliberarea condiționată din închisoare urmată de supraveghere*.

Reintegrarea în comunitate fiind un scop important al sancțiunilor și măsurilor comunitare, serviciile de aplicare trebuie să coopereze activ cu comunitățile locale, de ex. implicând persoane alese din cadrul comunității în supravegherea infractorilor sau colaborând la programele locale de prevenire a infracționalității. Programele și intervențiile pentru reintegrarea infractorilor trebuie să se bazeze pe metode variate. La conceperea programelor și intervențiilor, în contextul sancțiunilor și măsurilor comunitare, *trebuie acordată o atenție specială impactului lor probabil asupra infractorilor*, mai ales în ceea ce privește:

- *abilități de bază* (de ex. capacitatea de a citi și socoti, de a rezolva probleme, de a se descurca în relațiile personale și familiale, comportament pro-social);
- *nivelul educațional și situația ocupațională*;
- *posibila dependență de droguri, alcool, medicamente și*
- *adaptarea orientată spre comunitate*.

Distribuirea infractorilor la programe și intervenții specifice trebuie să se ghideze după criterii specifice, cum ar fi capacitatea lor de a răspunde intervenției, pericolul pe care se presupune că îl reprezintă pentru public și/sau pentru personalul responsabil de program sau intervenție și factorii personali sau sociali care se leagă de probabilitatea de a recidiva. În acest scop, trebuie dezvoltate și folosite metode sigure de evaluare care să permită această distribuire. Trebuie puse la dispoziția autorităților/persoanelor interesate informații despre aceste proceduri.

⁹ Adoptată de Comitetul Miniștrilor la 29 noiembrie 2000, la a 731-a Întîlnire a reprezentanților miniștrilor.

Trebuie acordată o atenție specială dezvoltării unor programe și intervenții pentru infractori care au recidivat cu infracțiuni grave sau care sînt de așteptat să o facă. În lumina rezultatelor cercetări, aceste programe și intervenții ar trebui să folosească mai ales metode comportamentale cognitive, de ex. învățarea infractorilor să se gîndească la implicațiile comportamentului lor infracțional, sporirea conștiinței lor de sine și a autocontrolului, recunoașterea și evitarea situațiilor care precedă acte infracționale și oferirea posibilității de a exersa comportamentul pro-social.

Recomandarea Rec (2006) 13 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către statele membre cu privire la cercetarea în stare de arest preventiv, condițiile de desfășurare și măsurile de protecție împotriva abuzului¹⁰ subliniază „...necesitatea asigurării că cercetarea în stare de arest preventiv este totdeauna excepțională și justificată...”

Diversitatea prevederilor referitoare la probațiune nu se limitează la cele prezentate mai sus. Principiile de bază și valorile probațiunii fixate în actele internaționale au stat la baza inițierii și dezvoltării serviciului de probațiune al Republicii Moldova, reflectîndu-se și în Legea cu privire la probațiune.

§ 3. Instituția probațiunii în alte state

Executarea pedepsei penale reprezintă desfășurarea unui complex de activități cu persoanele pentru care a fost pronunțată și intrată în vigoare o sentință de condamnare, ca urmare a faptelor antisociale ale acestora. Știm că pedeapsa și măsurile penale aplicate infractorilor au ca scop principal reeducarea persoanei și reintegrarea socială a acestora, în așa mod, în dependență de gradul de realizare a acestor obiective, într-un final, se urmărește stabilirea unei siguranțe sociale.

Întru reflectarea suplimentară a importanței desfășurării calitative a activităților de reintegrare socială amintim cauza pentru care oamenii, încă din timpurile străvechi, s-au unit în comunități / state, cauză susținută de marii penaliști, și anume protejarea și conservarea speciei umane împotriva forțelor exterioare, precum și a pericolelor izvorîte din relațiile interumane. Deducem, astfel, un atribut primar al statului – stabilirea siguranței sociale, care, implicit, se realizează prin tot sistemul de justiție penală în general, dar în special prin parcurgerea ultimului segment al acestui proces – executarea calitativă a pedepselor sau a măsurilor penale. Aceasta ar însemna că succesul activităților desfășurate de către specialiștii implicați în proces va depinde nemijlocit de calitățile particulare ale fiecărui consilier, de posibilitatea acestuia de a antrena toate instituțiile în soluționarea problemelor condamnaților. Originile probațiunii se găsesc în cadrul sistemului de drept anglo-saxon, în Legea justiției de pace din anul 1361 care pentru prima dată în istorie a reglementat instituția suspendării pronunțării hotărîrii de condamnare.

Este evident că probațiunea a fost rezultatul unei succesiuni de fenomene prin care s-a manifestat dorința de umanizare a justiției, precum și spiritul novator și avangardist al unor judecători care, în cadrul sistemului common-law, dispuneau de o autoritate absolută.

Alte informații concrete cu privire la originile probațiunii se întîlnesc în sec. al XIX-lea, atunci cînd misionarii care activau pe lîngă tribunalele poliției (1876) i-au convins

¹⁰ Adoptată de către Comitetul Miniștrilor la 27 septembrie 2006, la cea de-a 974-a întrunire a prim-miniștrilor.

pe judecători să le încredințeze spre îndreptare anumiți delincvenți, în special pe aceia care aveau probleme cu consumul de alcool. Conform opiniei misionarilor, consumul de alcool reprezenta principala cauză a delincvenței, interdicția consumului de alcool fiind, de altfel, principala obligație stabilită în sarcina condamnaților.

Probațiunea este o rezultantă firească a evoluției societății omenești în domeniul sancționării celor care, sub diferite forme, încalcă regulile de comportament unanim acceptate. Practic, probațiunea a reprezentat punctul de trecere la un stadiu superior în domeniul sancționării nu prin înlăturarea vechiului sistem bazat exclusiv pe principiul izolării infractorului față de comunitate, ci prin constituirea unui sistem alternativ, bazat pe principiul menținerii și sancționării infractorului în comunitate, consilierea acestuia în vederea adaptării și bune integrări în societate.

Dintr-o altă perspectivă, se poate afirma că probațiunea a reprezentat elementul de legătură între pedepsele neprivative de libertate (amenda) și cele privative (închisoarea). Astfel, dacă o societate, într-o anumită perioadă de dezvoltare, cu un grad anumit de apreciere a condițiilor fundamentale ale vieții sociale și cu o anumită ierarhie a valorilor sociale, a stabilit modul de sancționare a faptelor, care aduc atingere ordinii sociale, nu de puține ori realitatea a demonstrat că este foarte greu de atins perfecțiunea în stabilirea unui echilibru între atingerea adusă valorilor sociale și sancțiunea ce trebuie aplicată.

Probațiunea își găsește aplicabilitatea și în cazul sancționării cu închisoarea, durata executării sancțiunii în regim privativ de libertate putând fi redusă concomitent cu aplicarea probațiunii pe durata ce ar mai fi rămas de executat din pedeapsă.

DANEMARCA

Evoluția istorică a sistemului de probațiune

În Danemarca, de la mijlocul secolului al XIX-lea, organizații private au asistat deținuții după liberarea lor din penitenciare. Încă din 1905 acestea au lucrat cu cei condamnați la probațiune. În 1951 toate societățile de asistență a deținuților au fost unificate într-o singură organizație națională – Societatea Daneză de Protecție Socială. Aceasta era o organizație privată, finanțată de stat în funcție de numărul de clienți aflați sub supraveghere și de numărul de anchete sociale întocmite. Finanțarea acoperea toate cheltuielile administrative, cum ar fi salariile, chiriile, costurile de transport și echipament de birou. Societatea pentru Protecție Socială a lucrat în strânsă cooperare cu Administrația Penitenciară. Din aprilie 1973, activitățile de probațiune și asistență postpenală au fost transferate oficial de la Societatea Daneză pentru Protecție Socială la Ministerul Justiției, Departamentul Penitenciarelor, acesta din urmă fiind redenumit Departamentul de Penitenciare și Probațiune. Această schimbare a avut, în primul rând, un caracter administrativ, instituțiile și birourile existente rămânând neschimbate, iar personalul devenind angajați publici. Societatea Daneză pentru Protecție Socială continuă să existe și astăzi ca organizație privată.

Scepticismul cu privire la închisoare, în special referitor la pedepsele cu închisoarea de scurtă durată ca instrumente utile de politică penală, a deschis calea dezvoltării măsurilor alternative. Suspendarea executării pedepsei a fost deja introdusă în Danemarca printr-un amendament la Codul penal. Această tendință a continuat și a fost din ce în ce mai reprezentată în Codul penal, atât în reforma penală din 1930, cât și în amendamentele ulterioare. Din 1930, Codul penal danez s-a bazat pe concepte atât de prevenție generală,

cît și de prevenție specială. Din 1973, un element de prevenție specială, numit tratament, a fost eliminat. Această situație s-a datorat faptului că sancțiunile de tratament (de exemplu terapie ocupațională, detenția preventivă pentru psihopați etc.) a căror durată depindea de rezultatele tratamentului au fost abolite.

Danemarca dispune de un sistem relativ simplu, bazat pe trei tipuri de pedepse: închisoare obișnuită, închisoare ușoară și zi-amendă. În completarea acestora, în cazuri speciale, infractorii periculoși pot fi condamnați la detenție preventivă indeterminată. Perioada de închisoare variază de la 30 de zile la 16 ani sau pe viață. Închisoarea ușoară variază de la 7 zile la 6 luni. Închisoarea poate fi dispusă ca pedeapsă imediată sau suspendată. De-a lungul anilor, a fost dezvoltată o varietate de alternative la închisoare. Din 1982, pe baza reglementărilor probațiunii și a suspendării executării pedepsei, a fost inițiat un experiment de muncă neremunerată în folosul comunității. Din 1992, această măsură a devenit permanentă.

Structura procesului de urmărire penală în Danemarca este ierarhică. Responsabilitatea politică aparține ministrului justiției, dar, în practică, directorul Ministerului Public se bucură de o largă independență. În competența directorului Ministerului Public intră susținerea acuzării atît la instanțele inferioare, cît și la Curtea Supremă. Cazurile penale grave sînt instrumentate de procurorii districtuali, iar cele mai puțin grave de șeful poliției. Toți aceștia au absolvit un masterat de drept. Sistemul de organizare a instanțelor este alcătuit din aproape 100 de instanțe districtuale, 2 instanțe superioare și o Curte Supremă. Cu excepția cazurilor minore, în care acuzatul pledează vinovat, la instanțele districtuale și superioare, judecă judecători neprofesioniști. Scopul principal al Serviciului de Penitenciare și Probațiune este de a contribui la reducerea infracționalității. Acest scop este relevant pentru întregul sistem de justiție penală (poliție, parchet, instanțe, Serviciul de Penitenciare și Probațiune).

Rolul Serviciului de Penitenciare și Probațiune este de a pune în executare pedepsele impuse de instanță. Acest rol se aplică atît sentințelor custodiale, cît și măsurilor și sancțiunilor comunitare. Serviciul de Penitenciare și Probațiune are, de asemenea, sarcina de a-i asista pe cei arestați preventiv, de a administra privarea de libertate sub Legea străinilor, de a întocmi rapoarte presentențiale cu privire la inculpați și de a supraveghea infractorii cu tulburări mentale condamnați în baza art. 68 și 69 CP. Serviciul de Penitenciare și Probațiune trebuie să pună în aplicare pedepsele care presupun control și securitate, dar, în același timp, trebuie să asiste și să motiveze infractorii să nu recidiveze. Aceste două fațete ale aceleiași sarcini sînt complementare și au importanță egală. Principalele aspecte ale activității Serviciului se raportează la următoarele sale responsabilități:

- întocmirea rapoartelor presentențiale pentru cei găsiți vinovați de comiterea unei infracțiuni;
- supravegherea infractorilor condamnați la probațiune sau la alte pedepse comunitare similare;
- supravegherea celor eliberați temporar din închisoare;
- supravegherea infractorilor eliberați sub cuvînt;
- activități de asistență a deținuților;
- colaborarea cu serviciile locale sau de protecție socială pentru includerea socială a infractorilor;
- colaborarea cu alte autorități și organizații pentru a oferi oportunități multiple de includere socială.

Organizarea serviciului (serviciilor) de probațiune

Întregul Serviciu de Penitenciare și Probațiune, ca parte a Ministerului Justiției, este alcătuit din Departamentul de Penitenciare și Probațiune, 15 închisori de stat și 36 de închisori locale, precum și din 23 de birouri locale de probațiune, 7 centre comunitare și un centru de pregătire a personalului. Departamentul de Penitenciare și Probațiune este agenția centrală a Serviciului de Penitenciare și Probațiune și este condus de către un director general de penitenciare și probațiune. Punerea în aplicare a tuturor sancțiunilor penale și managementul arestului preventiv cad în responsabilitatea directorului general de penitenciare și probațiune. Deciziile cu privire la internarea în spital a infractorilor cu tulburări mentale și tratamentul tinerilor sub 15 ani sînt în afara jurisdicției sale. Rolul directorului general de penitenciare și probațiune cuprinde, de asemenea, amînarea sau exceptarea de la plata amenzii, supravegherea condamnaților la închisoarea cu suspendarea executării, condamnaților la probațiune sau la munca neremunerată în folosul comunității, a deținuților eliberați sub cuvînt, a subiecților amînării pronunțării pedepsei și a exceptării de la executarea pedepsei cu închisoarea (grațiere totală sau parțială).

În sarcina directorului general cad și serviciile de penitenciare și probațiune din Groenlanda și Insulele Feroe. Codul penal danez și sistemul sancțiunilor danez se aplică și în Insulele Feroe. În Groenlanda se aplică un alt cod penal, cu propriul său sistem de sancțiuni. Directorul general de penitenciare și probațiune se subordonează direct ministrului justiției în toate deciziile cu privire la aplicarea pedepselor, precum și cu privire la aspectele de personal. În celelalte probleme, în special în problemele de buget, directorul general de penitenciare și probațiune raportează la Departamentul Ministerului de Justiție. Fiecare instituție raportează direct la Departamentul de Penitenciare și Probațiune. Inexistența unui organ administrativ la nivel regional sau local, ci doar a departamentului, este o caracteristică a sistemului danez de penitenciare și probațiune.

OLANDA

Evoluția istorică a sistemului de probațiune

Serviciul olandez de probațiune și-a sărbătorit cea de-a 175-a aniversare în anul 1998. De-a lungul istoriei sale, serviciul a cuprins una sau mai multe organizații private independente. Pe parcursul primului său secol de existență, nu a existat nicio relație oficială cu guvernul. Serviciul s-a dezvoltat dintr-o inițiativă voluntară spre un sistem de un înalt profesionalism, cu o puternică tendință spre centralizare, în ultimii ani. Accentul acestei activități s-a schimbat, în cea mai mare parte în ultimii douăzeci de ani, de la o concentrare exclusivă pe infractor la o mult mai puternică accentuare a rolului organizației în societate și în relația cu autoritățile judiciare.

Serviciul a fost fondat în anul 1823, sub denumirea de „Societatea pentru Dezvoltarea Morală a Deținuților”. Fondatori au fost trei comercianți, puternic inspirați de exemplul englez dat de John Howard. La început, activitatea Serviciului a constat, în principal, în vizitarea deținuților și distribuirea de materiale scrise. Scopul era acela de a influența în bine infractorii, de exemplu prin conturarea unei orientări educaționale și religioase, astfel încît ei să se abțină de la alte acțiuni infracționale. Persoane particulare, dedicate aceluiasi ideal, au asigurat fondurile așteptate. Activitatea de probațiune a fost desfășurată în întregime pe baza voluntariatului.

Din 1910, guvernul a început să participe oficial la subvenționarea activităților societății. O secțiune specială în legea olandeză a fost dedicată relației dintre Stat și organizațiile de probațiune: prima lege a probațiunii a intrat astfel în vigoare. Între timp, au mai fost înființate un număr de alte organizații centrate pe probleme apropiate, cum ar fi întreținerea săracilor, lupta împotriva consumului de alcool și crearea de locuri de muncă pentru infractorii condamnați. În anul 1912, o secțiune specială a Armatei de Salvare (*Salvation Army*), care desfășura activități de probațiune, a fost recunoscută în mod oficial.

La fel de timpuriu, în anul 1913, un număr de organizații ce desfășurau activități legate de probațiune la nivel național au început să coopereze și să lucreze împreună, formând Societatea Serviciilor de Probațiune (*Vereniging van Reclasseringsinstellingen*). În anii următori, Societatea a fost completată de câteva organizații fondate după 1913. Printre acestea au fost Societatea Probațiunii Catolice (1916), Societatea Dr. Mezers pentru infractorii cu tulburări mentale, la acea vreme numită oficial „Societatea Centrală pentru Îndepărtarea de Interesele Societății a Acelora cu Boala Nervilor și a Sufletului” (1924), și Serviciul de Probațiune Creștin Protestant (1928).

Diferite alte organizații funcționau încă în număr mare prin activitatea voluntarilor. După cel de-al doilea război mondial, gândirea nouă în penologie și criminologie, bazată pe cercetări științifice de psihiatrie și psihologie a condus, printre alte lucruri, la creșterea accentului pus pe profesionalism în activitatea de probațiune. De aceea, în noua Lege a probațiunii din anul 1947, guvernul a impus ca lucrătorii din probațiune să fie instruiți profesional ca asistenți sociali.

La jumătatea drumului, prin 1970, cele patru servicii naționale rămase s-au unit într-o societate mai largă, Societatea Generală de Probațiune, și și-au întărit colaborarea. De atunci, au avut loc mai multe reorganizări, în parte ca urmare a solicitărilor Ministerului Justiției.

Federația Națională a Instituțiilor de Probațiune, fondată în anul 1986, a fost forma de cooperare a nouăsprezece fundații independente, una în fiecare jurisdicție. A fost creat un Birou Național, unde au fost localizate serviciile de ajutorare și un departament pentru dezvoltare politică. Federația a avut o strânsă colaborare cu cele două organizații mai largi cu licență rămase în probațiune: Armata de Salvare și Departamentul de Probațiune al Asociației Olandeze a Biroului de Consultare pentru Alcool și Droguri.

Fiecare dintre cele nouăsprezece fundații locale avea propriul consiliu de conducere și propriul manager. Federația avea, de asemenea, propriul său consiliu de conducere și reprezentanți din consiliile locale ce discutau probleme de interes reciproc și luau decizii în întâlnirile Consiliului Federal. Mai mult, Federația însăși avea propriul său manager național care prezida întâlnirea locală lunară a managerilor locali. Ministerul Justiției avea o relație separată, bilaterală, financiară, cu fiecare dintre fundațiile locale, la fel ca și cu Federația. Această structură a fost însă considerată ca fiind prea complicată, din punct de vedere managerial, atât de către Minister, cât și de către organizațiile de probațiune. Ca rezultat, a avut loc o altă reorganizare în anul 1995, ce a ținut, printre alte lucruri, la o organizație de probațiune mai centralizată. Astfel, s-a ajuns la situația actuală. Contactul dintre Ministerul Justiției și Serviciul de Probațiune este realizat acum prin șeful biroului noii Federații Olandeze de Probațiune (*Stichting Reclassering Nederland sau SRN*). Un raport detaliat al activității Serviciului olandez de Probațiune va fi prezentat în Capitolul IV. Pe plan istoric, au apărut însă principalele sarcini dezvoltate ale Serviciului, cum ar fi

pregătirea rapoartelor sociale și asigurarea sprijinului și asistenței pentru infractori. În decursul ultimelor decenii, accentul s-a transferat gradual, de la concepte de ajutor și grijă la cele de supraveghere și control. Chiar dacă aproape jumătate din bugetul anual este încă folosit pentru sprijinirea infractorilor, acest aspect al muncii Serviciului este subiectul unor condiții cu mult mai stricte decât au fost vreodată în trecut.

Astfel, pînă la începutul anilor 1980, activitățile Serviciului (serviciilor) de Probațiune erau, în primul rînd și mai presus de orice, direcționate către ajutor și sprijin pentru cei care veneau în contact cu autoritățile legale. În 1981, guvernul a dispus să fie realizat un experiment cu ordinul serviciilor de muncă neremunerată în folosul comunității. Serviciul de probațiune a fost solicitat să pună în aplicare sentința prin recrutarea organizațiilor în care infractorii puteau fi puși să lucreze, supraveghind progresul aplicării pedepsei și raportînd autorităților judiciare. Acceptarea acestui rol, inițial, a condus la mai multe discuții în interior legate de credibilitatea relației serviciului cu infractorul sau „clientul”, într-o sarcină îndeplinită pe jumătate de sistemul judiciar. Experimentul s-a dovedit a fi un succes și ordinul de serviciu de muncă neremunerată în folosul comunității a fost introdus în legea olandeză ca pedeapsă principală în 1989, alături de închisoare și amendă. Serviciul de Probațiune a rămas să supravegheze această sentință și acest lucru continuă și în prezent.

Serviciul de Probațiune a cooperat cu autoritățile judiciare timp de mulți ani prin supravegherea clienților, ca o condiție specială a pedepsei condiționate. Un exemplu al modului în care lucrează Serviciul de Probațiune în prezent poate fi observat într-o inițiativă de acest gen, derulată în cîteva orașe olandeze. Ea se concentrează pe infractorii care încalcă în mod repetat legea, comițînd infracțiuni patrimoniale, de violență sau acte de vandalism. Inițiativa este numită Apropiere Sistematică de Infractori: infractorilor li se oferă oportunitatea de a primi maximum de suport din partea Serviciului de Probațiune în probleme cum ar fi cea a locuinței, dependenței de droguri sau consum în exces de alcool, ajutor social, educație, angajare și relații sociale. Sprijinul este condiționat, prevăzîndu-se ca infractorii să se abțină de la viitoare activități infracționale și să se supună supravegherii intensive a probațiunii, iar Serviciul poate cere efectuarea testelor de urină a infractorului sau lăsarea unei chei a casei la lucrătorul de probațiune. Dacă infractorul refuză această ofertă, devine subiectul unei supravegheri și unui control intensiv al poliției și al autorităților judiciare. Dacă el cooperează strîns, atunci rămîne subiect al condițiilor proiectului pînă îndeplinește douăsprezece luni fără să comită o nouă faptă.

La începutul anilor '90, Serviciul de Probațiune a introdus sancțiuni educative pentru adulți, urmînd exemplul Consiliului de Protecție a Copilului, care lucrează cu probațiunea pentru minori pînă la împlinirea vîrstei de șaptesprezece ani. Aceste programe pot consta în inițiative educaționale sau motivaționale și uneori sînt centrate pe instruirea comportamentală. Acestea includ, de exemplu, instruirea în abilități sociale, un curs în finanțare sau înțelegere a ceea ce li se întîmplă victimelor infracțiunilor. Sub autoritatea Departamentului de probațiune al Armatei de Salvare, zece centre de pregătire zilnice sînt operaționale în mod curent în toată țara, centre în care elemente de angajare și instruire sînt combinate cu abilități comportamentale în decursul unui program de trei luni pentru infractori cu vîrste cuprinse între 15 și 25 de ani. Acest tip de sancțiune poate încă să fie realizată fie pe baza voluntariatului sau ca o condiție specială a unei sentințe condiționate. Oricum, o modificare legislativă a fost de curînd propusă, pentru a da sancțiunilor educative un statut legal deplin. Parlamentul este așteptat să decidă pe baza acestei propuneri în viitorul apropiat.

ESTONIA

Informații generale despre țară și despre evoluția istorică a sistemului de probațiune

Situația politică, economică și demografică

Independența Republicii Estonia a fost proclamată la 24 februarie 1918, la Tallinn, unde a fost format Guvernul Provizoriu. Proclamarea independenței a fost urmată de războiul de eliberare cu Rusia, care a durat aproape doi ani și care s-a încheiat cu semnarea Tratatului de pace din 2 februarie 1920. Din 1940, Republica Estonia a fost ocupată de Uniunea Sovietică și Germania, în 1944 devenind parte a Uniunii Sovietice. Independența Republicii Estonia a fost declarată din nou în 20 august 1991, după 50 de ani de guvernare sovietică.

Suprafața Estoniei este de 45.000 km², iar populația este puțin peste 1.4 milioane de locuitori. Conform Oficiului de Statistică estonian (www.stat.ee), rata șomajului în 2001 era de 12.6%. Estonienii formează 65.3% din structura etnică a țării; rușii formează aproximativ 28%. Cele mai mari minorități etnice din Estonia sînt ucrainenii, belarușii și finlandezii. Salariul mediu lunar a constituit, în cel de-al patrulea trimestru al anului 2001, 5879 coroane (376 euro). În 2001, 59.7% dintre lucrători erau angajați în sectorul economic terțiar, 7.1% în sectorul principal și 33.1% în sectorul secundar.

Estonia este o republică parlamentară în care puterea executivă conlucrează cu Guvernul Republicii condus de primul-ministru, iar șeful statului este președintele. Parlamentul estonian, „Riigikogu”, are 101 membri aleși pentru un mandat de patru ani. Estonia are un sistem judiciar cu trei nivele de jurisdicție. Instanțele de primul nivel sînt cele județene și orășenești, următoarele sînt curțile de apel și instanța cea mai înaltă este Curtea Supremă. Una dintre sarcinile Ministerului Justiției este de a garanta funcționarea și dezvoltarea (pregătirea, infrastructura, resursele bugetare) ale instanțelor. Cum departamentele de probațiune se găsesc în structura primelor instanțe, este sarcina Ministerului Justiției de a coordona, dezvolta și supraveghea serviciile de probațiune.

Rata infracționalității a crescut constant din anul 1992. La momentul redobîndirii independenței, aproximativ 40,000 de infracțiuni erau înregistrate anual, în timp ce în anul 2001 poliția a înregistrat 58.497 de infracțiuni, din care doar 19.016 (33%) erau descoperite. Din numărul total al infracțiunilor, 45,149 (77%) erau infracțiuni patrimoniale, dintre care 37,393 – furturi. Numărul mare al infracțiunilor patrimoniale este, în principal, un rezultat al acutizării problemelor sociale (șomaj, dificultăți cotidiene). Într-o perioadă de 10 ani, proporția infracțiunilor periculoase împotriva persoanei a scăzut semnificativ, iar proporția infracțiunilor patrimoniale a crescut.

Evoluția serviciului de probațiune. Începutul serviciilor de probațiune în Estonia

În timpul primei perioade de independență a Estoniei (1918-1940), nu existau servicii similare probațiunii; serviciul social era organizat prin autoritățile locale și existau și cîteva asociații de voluntari. În perioada sovietică (pînă în 1991), sistemul de probațiune a fost practic inexistent, cu toate că suspendarea pedepsei și liberarea pe cuvînt de onoare (formă de liberare asemănătoare cu liberarea condiționată) au fost instituite în Codul penal ca alternative.

Dezvoltarea cronologică a sistemului de probațiune

Din cauza numărului mare de persoane din instituțiile penale și a creșterii ratei infracționalității, a fost resimțită nevoia de a începe cercetarea unor noi metode de garantare a

securității societății. Dorința de diminuare a numărului de deținuți a devenit unul dintre principalele argumente de justificare a creării sistemului de probațiune.

Reforma legislației penale a început în anul 1991, sub conducerea Ministerului de Justiție. Existau planuri pentru amendamente substanțiale ale legislației, inclusiv ale Codului penal, procedurii penale și ale legii de executare a pedepselor penale. În 1993, la cererea Ministerului Justiției, un emigrant estonian, expert în probațiune, a completat versiunea inițială a sistemului posibil de probațiune estonian, descriind legislația necesară pentru reglementarea sa și primii pași pentru introducerea sistemului.

În anul 1996, Ministerul Justiției a început proiectarea legii serviciului de probațiune, în același timp pregătind toată legislația necesară pentru punerea în aplicare a legii și, de asemenea, un plan de implementare și bugetul necesar. Legea serviciului de probațiune a fost finalizată în 1997 și a intrat în vigoare în mai 1998. Ca bază pentru proiectul legii au fost folosite legile altor țări care guvernează sisteme similare. Cele mai importante surse au fost Germania, Austria și Franța.

Cadrul de reglementare pentru sistemul de probațiune s-a bazat pe următoarele principii:

- o serie de atribuții care să poată fi adaptate la nevoile clienților probațiunii;
- preocupare pentru activitatea individuală a ofițerului de probațiune cu clientul;
- implicarea judecătorului în punerea în executare a pedepsei.

Prima etapă a implementării sistemului de probațiune în Estonia a început la 1 mai 1998. În întreaga Estonie, 13 servicii de probațiune și-au început activitatea la nivelul instanțelor raionale și orașenești. Raioanele și orașele mai mari au fost divizate în districte acoperite de echipe de probațiune, 110 de persoane grupate în 35 de echipe au fost pregătite de Ministerul Justiției în colaborare cu experți străini. Cea de-a doua etapă a fost lansată în 1999, când 54 de persoane au fost angajate și pregătite, ocupând posturi începând cu 1 octombrie 1999. În prezent, în întreaga Estonie activează 189 de ofițeri de probațiune în cadrul a 17 departamente.

Privat sau public?

Crearea sistemului de probațiune a fost precedată de analize detaliate și de o cooperare cu experți străini. Au fost luate în considerare diferite forme de organizare potrivit experienței din diferite state (Marea Britanie, Austria, Germania etc.). Dat fiind că sistemul de probațiune însemna crearea unei noi instituții, a fost preferată varianta unui sistem național de probațiune. Legea probațiunii face posibilă delegarea funcțiilor probațiunii către asociațiile din domeniul probațiunii. Aceste asociații sînt concepute ca organizații nonprofit care au stabilit în statutele lor activitatea de probațiune ca pe una dintre activitățile lor principale. Pînă în prezent nu a fost creată nicio asociație, astfel că activitatea de probațiune a rămas în continuare un monopol de stat. Unul dintre motive este lipsa unei definiții exacte a serviciilor ce trebuie oferite de către sistemul de probațiune și dezvoltarea unui sistem de evaluare de calitate. În același timp, crearea asociațiilor se află în legătură cu tendința generală actuală de a cumpăra cît mai multe servicii posibil din afara sistemului public.

Profesionist sau voluntar?

În conformitate cu Legea probațiunii, personalul de probațiune este format din ofițeri de probațiune sau lucrători voluntari de probațiune. Ofițerii de probațiune sînt oficiali-

tăți judiciare, plătite de stat și care sînt supuse legilor și condițiilor de lucru ale funcționarilor publici. Legea probațiunii permite posibilitatea participării lucrătorilor de probațiune voluntari, unul dintre principalele scopuri fiind cel de a da publicului șansa de a participa la resocializarea delincvenților. În prezent activează aproximativ zece voluntari de probațiune neplătiți în serviciile de probațiune.

Asistență sau control?

Așa cum menționam mai sus, înainte de crearea serviciilor de probațiune, supravegherea infractorilor cu pedepse suspendate era organizată prin intermediul organelor de poliție (miliția). În esență, aceasta însemna verificarea regulată a respectării condițiilor și nu includea un serviciu de reabilitare. Este, de asemenea, bine cunoscut că în Uniunea Sovietică nu exista asistență socială în sensul occidental. Ajuțați direct erau în principal veteranii din cel de-al doilea război mondial și nu exista pregătire profesională pentru asistenții sociali în instituțiile educaționale.

Probațiunea combină două elemente: control și sprijin social. Controlul este exercitat prin schimbul de informații cu poliția sau alte instituții importante. Sprijinul social este asigurat în colaborare cu asistenții sociali din instituțiile de stat și alte rețele și cu clientul. Ofițerul de probațiune lucrează individual cu clientul. Este destul de dificil să obții procente exacte pentru a descrie balanța dintre supraveghere și asistență socială ca sistem de probațiune, ce este focalizat mai mult pe consiliere și asistarea clienților decît pe supraveghere obișnuită.

Centralizare sau descentralizare?

Sistemul de probațiune estonian este centralizat; serviciile de probațiune sînt departamente în cadrul instanțelor județene și orășenești. Cînd a fost lansat sistemul de probațiune, în 1998-2001, serviciile de probațiune au fost situate direct sub administrația Ministerului de Justiție, șefii serviciilor fiind numiți de ministrul de Justiție. Această organizare a fost necesară pentru a înființa sistemul. Din 2002 serviciile de probațiune au devenit în întregime parte a sistemului de instanțe. Ministerul Justiției asigură ghiduri practice pentru servicii și coordonează dezvoltarea sistemului la nivel național. Oricum, datorită reformei actuale a instanțelor, rolul Ministerului Justiției în managementul sistemului de probațiune este în creștere.

Rezumat

Rata crescîndă a infracționalității și un număr mare de deținuți au determinat nevoia de a schimba direcția politicii penale. Odată cu lansarea sistemului de probațiune, tratamentul deținuților în societate s-a schimbat dramatic. Vechiul tip de supraveghere, realizat de poliție, a fost transformat în reabilitarea infractorilor. A fost creată o structură complet nouă ce combină două funcții diferite: exercițiul supravegherii și sprijinul pentru integrarea socială.

Sistemul de probațiune

Conducerea departamentelor de probațiune (serviciilor de probațiune) este exercitată de președintele instanței județene sau orășenești sau de un judecător desemnat de președinte și de Ministerul de Justiție. Controlul Ministerului Justiției este organizat prin departamentul/direcția responsabilă din Ministerul Justiției, care este Direcția de probațiune și prevenire a infracționalității.

Pregătirea continuă și educația ofițerilor de probațiune

Cînd a fost creat serviciul de probațiune în 1998-1999, ofițerii de probațiune au fost numiți pe baza dispozițiilor Legii probațiunii, potrivit căreia era posibilă recrutarea personalului cu o pregătire preliminară. Acest aranjament intermediar era necesar pentru că la acel moment nu era posibilă recrutarea unui număr mare de persoane cu pregătire în domeniul asistenței sociale. Toți ofițerii recrutați în 1998 și 1999 au beneficiat de două luni de pregătire de bază constînd în introducerea în domeniul probațiunii și consolidarea cunoștințelor de drept, psihologie și pedagogie.

Din 2000, persoanele recrutate trebuie să aibă o pregătire universitară în asistență socială, pedagogie sau psihologie. În plus, ele trebuie să promoveze un examen de admitere organizat de Ministerul Justiției. Candidații admiși pot opta pentru un post vacant de ofițer de probațiune în instanțele județene și orășenești. Există planuri de modificare a modalității de examinare în viitorul apropiat, deoarece instituțiile de învățămînt superior sînt interesate în organizarea de cursuri pentru ofițerii de probațiune.

Ministerul Justiției alocă fonduri de pregătire în cadrul Departamentului de probațiune. În plus, Ministerul organizează cursuri de pregătire comune cu subiecte semnificative pentru toate departamentele de probațiune și aceasta contribuie la activizarea serviciilor. Departamentele de probațiune ajută la dezvoltarea planului anual de pregătire, făcînd propuneri pentru oportunități de pregătire și sînt chemați să contureze planul de instruire pentru departamentele proprii.

Ca parte a pregătirii continue, în 1999, Ministerul Justiției a asigurat programe de supervizare a practicii pentru ofițerii de probațiune. Dat fiind că activitatea ofițerului de probațiune implică o responsabilitate considerabilă și, în plus față de activitatea de supraveghere, cere și sensibilitate față de interesele și dorințele clienților, supervizarea practicii ajută la contracararea stresului. Scopul supervizării practicii este de a îmbunătăți cooperarea între ofițerii de probațiune, precum și lucrul acestora cu clienții prin discutarea cazurilor dificile.

Asociația Estoniană a Ofițerilor de Probațiune

La 8 iunie 2000, la inițiativa unui ofițer de probațiune, a fost fondată Asociația Estoniană a Ofițerilor de Probațiune. Statutul său cuprinde următoarele scopuri:

- îmbunătățirea activității ofițerilor de probațiune la toate nivelurile și în interesul publicului;
- creșterea încrederii publicului în activitatea ofițerilor de probațiune;
- contribuția la dezvoltarea unei proceduri de evaluare pentru ofițerii de probațiune și a procedurii de recrutare.

Asociația Estoniană a Ofițerilor de Probațiune și Ministerul Justiției au finalizat un cadru de înțelegere pentru cooperare în vederea dezvoltării probațiunii. Aproximativ o treime dintre ofițerii de probațiune sînt în prezent membri ai Asociației Estoniene a Ofițerilor de Probațiune.

Capitolul II

Probațiunea – instituție juridică distinctă în sistemul de drept al Republicii Moldova

§ 1. Apariția și evoluția instituției probațiunii în Republica Moldova

Activitățile de implementare a instituției probațiunii în Republica Moldova au demarat în iunie 2003, când, la solicitarea Institutului de Reforme Penale (IRP), a fost format un grup de experți internaționali pentru desfășurarea unei **Misiuni de Evaluare a Necesităților (MEN)**, ce și-a propus câteva obiective: evaluarea tuturor aspectelor privind implementarea măsurilor de resocializare și reintegrare a infractorilor din Republica Moldova, inclusiv a celor care existau la acel moment; cadrul juridic, aspecte legate de infrastructură, obstacole, nivelul de profesionalism al personalului, atitudinea societății și impactul acțiunilor de resocializare și reintegrare.

Pentru faza inițială de implementare se căuta răspunsul la trei întrebări:

- este probațiunea o instituție ce are șanse de a fi implementată în Moldova și se dorește implementarea acesteia?
- care este modalitatea de elaborare și implementare a probațiunii?
- care dintre strategii este viabilă pentru dezvoltarea probațiunii în Moldova?

Ca rezultat al misiunii de evaluare, s-a ajuns la următoarele **concluzii**:

- există un context pozitiv în care probațiunea poate fi implementată. Mai mult ca atât: există și dorința angajaților să aplice probațiunea, ceea ce constituie un element important pentru dezvoltarea de perspectivă; probațiunea trebuie elaborată și implementată pentru adulți și minori separat. Pentru adulți este necesar un sistem de probațiune. Pentru minori este necesar de a crea un sistem de resocializare și reintegrare. Ambele sisteme trebuie elaborate în evoluție, ținând cont de structurile și resursele disponibile la moment. Implementarea probațiunii urmează să se bazeze pe parteneriatul între structurile guvernamentale și cele neguvernamentale;
- pentru o implementare mai eficientă a probațiunii este necesar de a modifica și cadrul legal, după cum urmează: a adopta o lege cu privire la probațiune sau a introduce în Codul de procedură penală prevederi speciale cu referire la probațiune. Totodată, pentru a pune în aplicare aceste prevederi, este necesar de a adopta regulamentele privind probațiunea ce ar viza toate problemele care ar putea să apară în procesul de implementare a probațiunii pe întreg teritoriul țării.

În vederea realizării recomandărilor MEN, în anul 2003, a fost instituit **Grupul de lucru în domeniul probațiunii**. Menirea acestuia era de a elabora cadrul normativ în domeniul probațiunii, fiind și un grup de consultanță și referință. În luna aprilie 2004 a fost definitivat conceptul Legii cu privire la probațiune. După multiple discuții, s-a propus ca legea menționată să aibă structura și conținutul unei legi ordinare, fiind actul care va introdu-

ce noțiunea de probațiune în Republica Moldova și baza tuturor actelor subordonate, adoptate ulterior.

Prevederi ce permiteau inițierea activităților de probațiune se conțineau în art. 54 CP al RM (Liberarea de răspundere penală a minorilor); art. 55 CP al RM (Liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere administrativă); art. 59 CP al RM (Liberarea condiționată de răspundere penală); art. 90 CP al RM (Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei); art. 91 CP al RM (Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen); art. 92 CP al RM (Înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă); art. 93 CP al RM (Liberarea de pedeapsă a minorilor); art. 94 CP al RM (Liberarea de pedeapsă datorită schimbării situației); art. 96 CPP al RM (Circumstanțele care urmează a fi dovedite în procesul penal); art. 157 CPP al RM (Documentele); art. 176 CPP al RM (Temeiurile pentru aplicarea măsurilor preventive); art. 385 CPP al RM (Chestiunile pe care trebuie să le soluționeze instanța de judecată la adoptarea sentinței); art. 475 CPP al RM (Circumstanțele care urmează a fi stabilite în cauzele privind minorii); art. 485 CPP al RM (Chestiuni ce urmează a fi soluționate de instanță la adoptarea sentinței în procesul unui minor); art. 170 CE al RM (Instituțiile și organele care asigură executarea pedepsei); art. 171 CE al RM (Instituțiile și organele care asigură executarea măsurilor de siguranță); art. 279 CE al RM (Supravegherea persoanei în perioada pe care a fost amânată executarea pedepsei); art. 281 CE al RM (Supravegherea persoanei în perioada pe care a fost suspendată executarea pedepsei); art. 285 CE al RM (Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen sau înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă); art. 288 CE al RM (Supravegherea persoanei liberate condiționat de pedeapsă înainte de termen); art. 290 CE al RM (Liberarea de pedeapsă a minorilor). În pofda multitudinii de reglementări, acestea nu epuizau obiectul de reglementare al Legii cu privire la probațiune, care are menirea de a reglementa în plan instituțional și funcțional activitatea de probațiune.

Activitățile practice de implementare a serviciului de probațiune au demarat la 01 ianuarie 2004, prin pilotarea de către Institutul de Reforme Penale (IRP) a probațiunii presentențiale în privința minorilor, în sectorul Centru, municipiul Chișinău. Sub un aspect, probațiunea presentențială și-a găsit o bună reflectare în actele normative, iar sub alt aspect, grație pilotării noii instituții în privința minorilor, ar fi devenit evidentă caducitatea conceptului represiv de justiție penală. Activitățile de pilotare, incluse în proiectul „Alternative la detenție și asistență juridică pentru copii în sistemul de justiție penală”, implementat de către Institutul de Reforme Penale (IRP) în parteneriat cu Reprezentanța UNICEF Moldova, se refereau la:

- pregătirea condițiilor de realizare a activităților de probațiune presentențială în privința minorilor;
- crearea serviciului pilot de probațiune presentențială în privința minorilor în cadrul Institutului de Reforme Penale;
- conturarea mecanismului de solicitare, întocmire și prezentare a referatelor de probațiune;
- extinderea activităților de probațiune și în alte sectoare de pilotare;
- evaluarea implementării activităților de probațiune presentențială;
- identificarea condițiilor necesare pentru implementarea activităților de probațiune presentențială la nivel național.

Utilitatea referatelor de probațiune presentențială a fost imediat sesizată, instanța de judecată și ofițerul de urmărire penală avînd posibilitatea de a aprecia nu numai fapta și atitudinea față de fapta săvîrșită de infractor, dar și gradul de pericol pe care acesta îl prezintă în general pentru societate. Referatul de probațiune conține informații din istoria personală (boală psihică, eșecuri semnificative, pierderi, dificultăți de învățare, impulsivitate), despre familie (relațiile din familie, tipul de disciplinare, atașamentul, izolarea socială, satisfacția maritală etc.); despre condițiile de locuit, venituri, vecinătate, dependență (jocuri de noroc, alcool, droguri); relația cu școala (succes, eșec, abandon); cercul de prieteni, stilul de viață (își asumă riscuri, contact cu persoane deviante, petrecerea timpului liber); relațiile la locul de muncă (stabilitatea la locul de muncă, satisfacție, calificări etc.); de asemenea, date privind comportamentul inculpatului (inclusiv aspectele predelincvențiale – abandon, fuga de acasă, abuz asupra colegilor) și, în mod special, riscul de recidivă și perspectivele de reintegrare în societate.

De asemenea, au fost desfășurate acțiuni de pregătire a pilotării (situații similare pot interveni și în procesul de extindere a probațiunii la nivel național):

1. selectarea asistenților sociali și psihologilor pentru posturile de consilieri de probațiune și instruirea acestora;
2. formarea unui grup de lucru din specialiști avînd menirea de a asista procesul de pilotare (prin consultanță asupra unor probleme specifice);
3. elaborarea conceptuală a chestionarului de evaluare psihosocială a minorului;
4. fixarea/stabilirea mecanismului de solicitare și întocmire a rapoartelor de probațiune presentențială. Conform mecanismului inițial, instanța de judecată urma să solicite întocmirea referatelor presentențiale de evaluare psihosocială de la Direcția municipală pentru protecția drepturilor copilului, care, în baza acordului de colaborare din 11 mai 2004, transmitea solicitările Institutului de Reforme Penale pentru întocmirea referatelor. Referatele întocmite de Serviciul de probațiune din cadrul IRP erau avizate de către Direcția municipală pentru protecția drepturilor copilului și transmise solicitantului;
5. stabilirea mecanismului de interacțiune dintre instanța de judecată, consilierul de probațiune și persoanele de la care urmează a fi colectate datele despre minor;
6. elaborarea modelelor de acte ce reglementează procesul de întocmire a referatelor de evaluare psihosocială.

Pentru stabilirea unei colaborări durabile între Serviciul de probațiune presentențială pentru minori și potențialii parteneri au fost încheiate de către Institutul de Reforme Penale (IRP) cîteva acorduri de colaborare:

- acordul de colaborare cu Judecătoria sectorului Centru cu privire la implementarea muncii neremunerate în beneficiul comunității și a probațiunii presentențiale (24 martie 2004);
- acordul de colaborare cu Direcția municipală pentru protecția drepturilor copilului (11 mai 2004).

În procesul de aplicare în practică a mecanismului propus acesta s-a dovedit a fi inutilizabil din cauza lipsei de solicitări din partea instanței de judecată din sectorul de pilotare. Din asemenea considerente a fost stabilită o altă modalitate de solicitare a referatelor presentențiale de evaluare psihosocială. Conform articolului 100, alin. 2 din CPP,

apărătorul admis în procesul penal este în drept să solicite certificate, caracteristici și alte documente din diverse organe și instituții. Pentru testarea acestui nou mecanism de solicitare a referatelor presentențiale de evaluare psihosocială au fost desfășurate activități de informare pentru avocații din cadrul Biroului de Avocați din sectorul Centru al municipiului Chișinău. În același context, au fost adresate demersuri Ministerului Afacerilor Interne și Judecătoriei sectorului Centru al municipiului Chișinău cu scopul identificării minorilor aflați în conflict cu legea la faza de urmărire penală și în procedură de judecată, astfel încât să poată fi contactați avocații acestora pentru a le sugera solicitarea unor asemenea referate.

Noul mecanism a condiționat apariția primelor solicitări de întocmire a referatelor presentențiale de evaluare psihosocială. Solicitarea referatelor presentențiale de evaluare psihosocială de apărător a permis formarea unei practici de întocmire a referatelor de evaluare. Totuși, în cazul acestora exista riscul ca referatele întocmite, în funcție de voința apărătorului, să fie sau nu prezentate instanței de judecată.

Pe parcursul anului 2004 au fost întocmite 18 referate de evaluare psihosocială. Dintre acestea:

- 6 referate au fost întocmite la solicitarea instanței de judecată;
- 8 referate au fost întocmite la solicitarea apărătorului;
- 4 referate au fost întocmite la solicitarea organului de urmărire penală.

Evaluarea primei etape de implementare a probațiunii presentențiale. Pentru evaluarea primei etape de implementare a activităților de probațiune presentențială, Institutul de Reforme Penale (IRP) a organizat între 16-18 septembrie 2004 o conferință internațională cu genericul „Implementarea probațiunii presentențiale și a muncii nere-munerate în folosul comunității pentru minori în Republica Moldova”. La conferința de evaluare au fost invitați reprezentanți ai legislativului, sistemului judecătoresc, organelor de urmărire penală, Departamentului de executare a deciziilor judiciare, Direcției municipale pentru protecția drepturilor copiilor, precum și ai ONG-urilor ce desfășurau activități în domeniul social. În calitate de experți internaționali au participat reprezentanți din Polonia, România și Letonia, țări cu o experiență bogată în domeniul implementării alternativelor la detenție.

Prima parte a conferinței de evaluare a cuprins trei secțiuni, în care au fost prezentate:

1. rezultatele pilotării probațiunii presentențiale (întocmirea referatelor presentențiale de evaluare psihosocială) în sectorul Centru al municipiului Chișinău;
2. experiența internațională în domeniul implementării probațiunii presentențiale;
3. revizuirea mecanismului de solicitare și întocmire a referatului presentențial de evaluare psihosocială.

La finele conferinței de evaluare, au fost formulate următoarele recomandări:

1. La extinderea pilotării activităților de probațiune presentențială pentru minori este necesar de a se păstra formula identificată la prima etapă de implementare a proiectului;
2. Întocmirea referatelor presentențiale urmează să se facă la solicitarea instanței de judecată, a organului de urmărire penală și a apărătorului;
3. La faza extinderii pilotării, angajații secțiilor penale ale direcțiilor de executare trebuie să fie informați de consilierii de probațiune din cadrul Institutului de Reforme

Penale privitor la mecanismul de întocmire a referatelor de probațiune presentențială pentru minori.

Extinderea activităților de probațiune presentențială în privința minorilor. În luna noiembrie 2004, Institutul de Reforme Penale (IRP) a început pregătirea extinderii pilotării în alte două sectoare prin:

- întâlniri cu reprezentanții potențialilor parteneri în procesul de pilotare. În cadrul acestor întâlniri a fost evaluată voința de participare la procesul de implementare a noilor instituții de justiție penală;
- evaluarea procesului de pilotare a muncii neremunerate în privința minorilor și adulților – un element important în stabilirea noilor sectoare de pilotare.

Astfel, au fost identificate următoarele sectoare de pilotare:

- municipiul Chișinău – toate sectoarele;
- raionul Ungheni și raionul Cahul – sectoare în care deja exista o experiență apreciabilă în implementarea muncii neremunerate în folosul comunității, în privința adulților.

Probleme/dificultăți întâlnite (situații similare pot interveni și în procesul de extindere a probațiunii la nivel național). În continuare prezentăm principalele dificultăți întâlnite în perioada de pilotare a activităților de probațiune presentențială.

1. La solicitarea referatului presentențial de evaluare psihosocială:

- lipsa inițiativei de solicitare a referatelor presentențiale de evaluare psihosocială;
- indicarea, uneori incorectă, a datelor referitoare la minorul în privința căruia este necesar de a întocmi referatul presentențial de evaluare psihosocială;
- nu erau precizate caracteristicile/aspectele psihosociale de interes major pentru solicitant;
- nu se ofereau termeni reali/rezonabili de întocmire a referatului presentențial de evaluare psihosocială;
- persista necesitatea de a informa repetat solicitanții de referate presentențiale, în special ofțerii de urmărire penală, privind scopul referatului;
- nu erau stabilite categoriile de infracțiuni pentru care era necesar de a solicita referate de evaluare psihosocială;
- nu era convenită categoric faza procesuală în care era oportun de a solicita referatele presentențiale de evaluare psihosocială.

2. La întocmirea referatului presentențial de evaluare psihosocială:

- imposibilitatea deplasării consilierilor de probațiune în teritoriu pentru colectarea informației, mai ales în localitățile rurale, din cauza lipsei mijloacelor de transport;
- colaborarea uneori defectuoasă între solicitantul referatului și consilierul de probațiune în vederea respectării termenelor de întocmire a referatului și a contactării surselor de informații.

3. La prezentarea referatului presentențial de evaluare psihosocială:

- uneori, avocații nu anexau referatele presentențiale de evaluare psihosocială la dosarul penal;

- uneori, era oportună prezența consilierului de probațiune în ședințele de judecată la examinarea cazurilor în care a fost solicitat și întocmit referatul presentențial de evaluare psihosocială, dar aceștia nu erau înștiințați în termen rezonabil.

Soluții pentru depășirea problemelor/dificultăților

1. La solicitarea referatului presentențial de evaluare psihosocială:

- modificarea și completarea legislației procesual-penale (de ex. art. 475 CPP), din care să rezulte că referatele presentențiale trebuie să fie solicitate la faza de urmărire penală în privința tuturor minorilor în privința cărora este pornită urmărirea penală;
- verificarea datelor referitoare la minorul în privința căruia este necesar de a întocmi referatul presentențial de evaluare psihosocială;
- specificarea caracteristicilor/aspectelor psihosociale ale persoanei de interes major pentru solicitant;
- indicarea unor termene reale de întocmire a referatului presentențial de evaluare psihosocială;
- informarea specialiștilor privind principalele scopuri în care poate fi utilizat referatul presentențial la faza de urmărire penală și la judecarea cauzei.

2. La întocmirea referatului presentențial de evaluare psihosocială:

- identificarea unor persoane-sursă, precum ar fi psihologii din licee și gimnazii, asistenții sociali din localitate pentru implicarea acestora la întocmirea referatelor presentențiale de evaluare psihosocială;
- elaborarea unui regulament privitor la activitatea de întocmire a referatelor presentențiale de evaluare psihosocială;

3. La prezentarea referatului presentențial de evaluare psihosocială:

Problemele majore la această fază pot fi excluse dacă se admit soluțiile propuse pentru fazele de mai sus.

În iunie 2006, activitățile de probațiune presentențială și sentențială în privința minorilor în Chișinău, Ungheni și Cahul au fost încadrate în proiectul „Promovarea alternativelor la detenție în Republica Moldova”, implementat de Institutul de Reforme Penale cu suportul financiar al Fundației Soros-Moldova. Spre finele anului 2006, în cadrul proiectului „Consolidarea reformei sistemului de justiție penală în Republica Moldova”, implementat de Institutul de Reforme Penale cu susținerea financiară a ICCO, Olanda, pilotarea activităților de probațiune presentențială a fost extinsă și în Bălți, Cahul și Telenești. În cadrul acestor proiecte au fost realizate multiple activități de promovare a cadrului legislativ, de instruire a personalului, de formare de bune practici, precum ar fi: întocmirea referatelor presentențiale (peste 800 de referate presentențiale), asistența persoanelor în termen de probă (peste 700 de persoane); mese rotunde, ateliere de lucru, conferințe, grupuri de lucru, elaborare de ghiduri practice pentru specialiști, elaborare de postere, activități de mediatizare, monitorizare și evaluare, schimb de experiență, vizite de studiu.

Concluziile majore ale pilotării probațiunii (2004-2008)

Punctele forte:

1. pilotare inițiată, mecanism de solicitare și întocmire a referatelor presentențiale bine stabilit;
2. utilitate a referatului presentențial pentru individualizarea aplicării pedepsei penale și a măsurii preventive conștientizată de către solicitanți;
3. echipă competentă formată în cadrul proiectelor-pilot;
4. cadrul legal parțial, dar în dezvoltare;
5. susținere din partea unor factori de decizie și a ONG-urilor;
6. material instructiv-informativ elaborat;

Puncte slabe:

1. lipsa susținerii continue din partea statului;
2. indiferență din partea unor factori de decizie;
3. gradul diferit de conștientizare a oportunităților serviciului de probațiune;
4. numărul redus de specialiști bine instruiți, implicați în activități de probațiune la nivel național;
5. posibilitate limitată de deplasare în teritoriu/ în localitățile rurale.

Oportunități:

1. modificarea legislației (obligativitatea referatelor în cauzele cu minori și determinarea criteriilor de solicitare a referatelor în cauzele cu implicarea adulților);
2. opinie publică favorabilă, inclusiv a comunității juridice;
3. implicarea mai activă a ONG-urilor în activitatea de reintegrare socială a persoanelor aflate în termen de probă;
4. dezvoltarea serviciilor sociale specializate;
5. dezvoltarea unui sistem de instruire inițială și continuă a consilierilor de probațiune;
6. specializarea consilierilor de probațiune;
7. colaborarea internațională și transferul de expertiză;
8. implicarea școlii, familiei, comunității, a factorilor de decizie în munca de prevenire.

Obstacole /dificultăți:

1. resurse financiare limitate;
2. nivelul redus de dezvoltare comunitară;
3. rețea de servicii sociale slab dezvoltată, în special la nivel rural;
4. cadrul legislativ imperfect;
5. lipsa programelor de lucru în domeniul probațiunii.

-
- **Rezultatele pilotării au stat la baza creării serviciului de probațiune în ianuarie 2007, practicile dezvoltate formînd conceptul Legii RM nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune.**
-

§ 2. Principiile și instituția probațiunii în legislația Republicii Moldova

Legislația Republicii Moldova conține multiple prevederi în domeniul probațiunii. În continuare sînt menționate principalele dintre acestea.

I. CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA¹¹

Articolul 2. Scopul legii penale

(1) Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orînduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept.

(2) Legea penală are, de asemenea, drept scop *prevenirea săvîrșirii de noi infracțiuni*.

Articolul 4. Principiul umanismului

(1) Întreaga reglementare juridică are menirea să apere, în mod prioritar, persoana ca valoare supremă a societății, drepturile și libertățile acesteia.

(2) Legea penală *nu urmărește scopul de a cauza suferințe fizice sau de a leza demnitatea omului*. Nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Articolul 7. Principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale

(1) *La aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvîrșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală.*

(2) Nimeni nu poate fi supus de două ori urmăririi penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă.

Articolul 53. Liberarea de răspundere penală

Persoana care a săvîrșit o faptă ce conține semnele componenței de infracțiune *poate fi liberată de răspundere penală* de către procuror în cadrul urmăririi penale și de către instanța de judecată la judecarea cauzei *în cazurile*:

- a) *minorilor*;
- b) *tragerii la răspundere administrativă*;
- c) *renunțării de bună voie la săvîrșirea infracțiunii*;
- d) *căinței active*;
- e) *schimbării situației*;
- f) *liberării condiționate*;
- g) *prescripției de tragere la răspundere penală*.

Articolul 54. Liberarea de răspundere penală a minorilor

(1) Persoana în vîrstă de pînă la 18 ani care a săvîrșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de răspundere penală în conformitate cu prevederile procedurii penale *dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi pusă răspunderii penale*.

(2) Persoanelor liberate de răspundere penală, în conformitate cu alin. (1), li se pot aplica măsurile de constrîngere cu caracter educativ, prevăzute la art. 104.

Articolul 59. Liberarea condiționată de răspundere penală

În privința persoanei puse sub învinuire pentru săvîrșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, care își recunoaște vinovăția și nu prezintă pericol social, *urmărirea penală poate fi suspendată condiționat*, cu liberarea ulterioară de răspundere penală în

¹¹ Publicat: 13.09.2002 în Monitorul Oficial nr. 128-129. Data intrării în vigoare: 12.06.2003.

conformitate cu procedura penală, dacă corectarea acestei persoane este posibilă fără aplicarea unei pedepse penale.

Articolul 61. Noțiunea și scopul pedepsei penale

(1) Pedepsa penală este o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor.

(2) *Pedepsa are drept scop restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferințe fizice și nici să înjosească demnitatea persoanei condamnate.*

Articolul 62. Categoriile pedepselor aplicate persoanelor fizice

(1) Persoanelor fizice care au săvârșit infracțiuni li se pot aplica următoarele pedepse:

- a) amendă;
- b) privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate;
- c) retragere a gradului militar, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat;
- d) *munca neremunerată în folosul comunității;*
- f) închisoare;
- g) detențiune pe viață.

(2) Închisoarea și detențiunea pe viață se aplică numai în calitate de pedepse principale.

(3) *Muncă neremunerată în folosul comunității poate fi aplicată ca pedeapsă principală sau în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei – în calitate de obligație pentru perioada termenului de probă.*

(4) Amendă, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate se aplică atât ca pedepse principale, cât și ca pedepse complementare.

(5) Retragerea gradului militar, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat se aplică numai în calitate de pedeapsă complementară.

Articolul 67. Munca neremunerată în folosul comunității

(1) *Munca neremunerată în folosul comunității constă în antrenarea condamnatului, în afara timpului serviciului de bază sau de studii, la muncă, determinată de autoritățile administrației publice locale.*

(1') În cazul militarilor în termen și militarilor cu termen redus, munca neremunerată în folosul comunității constă în antrenarea condamnaților în timpul liber de ședințe, stabilite în conformitate cu cerințele regulamentelor militare, la muncă, determinată de comandantul unității militare.

(2) *Munca neremunerată în folosul comunității se stabilește pe un termen de la 60 la 240 de ore și este executată de la 2 la 4 ore pe zi.*

(3) *În caz de eschivare cu rea-voință a condamnatului de la munca neremunerată în folosul comunității, ea se înlocuiește cu închisoare, calculându-se o zi de închisoare pentru 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității. În acest caz, termenul închisorii poate fi mai mic de 6 luni.*

(4) Munca neremunerată în folosul comunității nu poate fi aplicată persoanelor recunoscute ca invalizi de gradele I și II, militarilor prin contract, femeilor gravide, femeilor care au copii în vîrstă de pînă la 8 ani, persoanelor care nu au atins vîrsta de 16 ani și persoanelor care au atins vîrsta de pensionare.

(5) Munca neremunerată în folosul comunității va fi prestată timp de cel mult 18 luni, timp care se calculează de la data rămîinerii definitive a hotărîrii judecătorești.

(6) Militarii în termen și militarii cu termen redus condamnați la muncă neremunerată în folosul comunității execută această pedeapsă în unitatea militară.

Articolul 75. Criteriile generale de individualizare a pedepsei

(1) Persoanei recunoscute vinovate de săvîrșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a prezentului cod. *La stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvîrșite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia.*

(2) O pedeapsă mai aspră, din numărul celor alternative prevăzute pentru săvîrșirea infracțiunii, se stabilește numai în cazul în care o pedeapsă mai blîndă, din numărul celor menționate, nu va asigura atingerea scopului pedepsei.

(3) Pentru săvîrșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului.

Articolul 76. Circumstanțele atenuante

La stabilirea pedepsei se consideră circumstanțe atenuante:

- a) săvîrșirea pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;
- b) săvîrșirea infracțiunii de către un minor;
- c) săvîrșirea infracțiunii de către o femeie gravidă;
- d) prezența copiilor minori în familia vinovatului;
- e) săvîrșirea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial ori din motive de compătimire;
- f) preîntîmpinarea de către vinovat a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii săvîrșite, repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate;
- g) căința sinceră sau autodenunțarea;
- h) contribuirea activă la descoperirea infracțiunii sau la arestarea infractorilor;
- i) acțiunile ilegale sau imorale ale victimei, dacă ele au provocat infracțiunea;
- j) alte împrejurări.

Articolul 89. Noțiunea și categoriile liberării de pedeapsa penală

(1) Prin liberare de pedeapsa penală se înțelege eliberarea persoanei care a săvîrșit o infracțiune de la executarea reală, parțială sau totală, a pedepsei penale pronunțate prin hotărîre a instanței de judecată.

(2) Liberarea de pedeapsa penală se efectuează prin:

- a) condamnarea cu suspendare condiționată a executării pedepsei;
- b) liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen;
- c) înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blîndă;

- d) liberarea de pedeapsă a minorilor;
- e) liberarea de pedeapsă datorită schimbării situației;
- f) liberarea de la executarea pedepsei a persoanelor grav bolnave;
- g) amânarea executării pedepsei pentru femei gravide și femei care au copii în vîrstă de pînă la 8 ani.

Articolul 90. Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei

(1) Dacă, la stabilirea pedepsei cu închisoare pe un termen de cel mult 5 ani pentru infracțiunile săvîrșite cu intenție și de cel mult 7 ani pentru infracțiunile săvîrșite din imprudență, instanța de judecată, ținînd cont de circumstanțele cauzei și de persoana celui vinovat, va ajunge la concluzia că nu este rațional ca acesta să execute pedeapsa stabilită, ea poate dispune suspendarea condiționată a executării pedepsei aplicate vinovatului, indicînd numai de cît în hotărîre motivele condamnării cu suspendare condiționată a executării pedepsei și termenul de probă. În acest caz, instanța de judecată dispune neexecutarea pedepsei aplicate dacă, în termenul de probă pe care l-a fixat, condamnatul nu va săvîrși o nouă infracțiune și, prin comportare exemplară și muncă cinstită, va îndreptați încrederea ce i s-a acordat. Controlul asupra comportării celor condamnați cu suspendarea condiționată a executării pedepsei îl exercită organele competente, iar asupra comportării militarilor – comandamentul militar respectiv.

(2) Termenul de probă se stabilește de instanța de judecată în limitele de la 1 an la 5 ani.

(3) În cazul condamnării pentru o infracțiune prin care s-au cauzat daune, instanța de judecată poate dispune suspendarea condiționată a executării pedepsei cu condiția că daunele au fost integral reparate pînă la pronunțarea hotărîrii judecătorești. Condiția reparării integrale a daunei nu este obligatorie în cazul condamnării minorilor sau a femeilor care au copii în vîrstă de pînă la 8 ani.

(4) Persoanelor care au săvîrșit infracțiuni deosebit de grave și excepțional de grave, precum și în cazul recidivei, condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei nu se aplică.

(5) În caz de condamnare cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, pot fi stabilite pedepse complementare.

(6) Aplicînd condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, instanța de judecată îl poate obliga pe condamnat:

- a) să nu-și schimbe domiciliul fără consimțămîntul organului competent;
- b) să nu frecventeze anumite locuri;
- c) să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie, toxicomanie sau de boală venerică;
- d) să acorde o susținere materială familiei victimei;
- e) să repare daunele cauzate în termenul stabilit de instanță.

(7) În decursul termenului de probă, instanța de judecată, la propunerea organului care exercită controlul asupra comportării celui condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, poate anula, în întregime sau parțial, obligațiile stabilite anterior condamnatului ori adăuga altele noi.

(8) Dacă, după expirarea a cel puțin jumătate din termenul de probă, condamnatul cu suspendarea condiționată a executării pedepsei a avut o comportare corectă și exemplară, instanța de judecată, la propunerea organului care exercită controlul asupra comportării

celui condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, poate pronunța o încheiere cu privire la anularea condamnării și stingerea antecedentelor penale.

(9) În cazul în care cel condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, în decursul termenului de probă, încalcă în mod sistematic obligațiile stabilite sau ordinea publică, fiind supus răspunderii administrative, instanța de judecată, la propunerea organului care exercită controlul asupra comportării celor condamnați cu suspendarea executării pedepsei, poate pronunța o încheiere cu privire la anularea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei și la trimiterea condamnatului pentru a executa pedeapsa stabilită prin hotărârea instanței de judecată.

(10) În cazul în care cel condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei săvârșește în termenul de probă o nouă infracțiune intenționată, instanța de judecată îi stabilește o pedeapsă în condițiile art.85.

(11) În cazul în care cel condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei săvârșește în termenul de probă o infracțiune din imprudență sau o infracțiune intenționată mai puțin gravă, problema anulării sau menținerii condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei se soluționează de către instanța de judecată.

Articolul 91. Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen

(1) Persoanelor care execută pedeapsa cu închisoare, care au reparat integral daunele cauzate de infracțiunea pentru care sînt condamnate, care au participat la executarea și care nu au refuzat executarea, în conformitate cu prevederile art. 253 din Codul de executare, a muncilor remunerate sau neremunerate de îngrijire sau amenajare a penitenciarului și a teritoriului, de îmbunătățire a condițiilor de trai și medico-sanitare de detenție li se poate aplica liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen dacă instanța de judecată va considera posibilă corectarea condamnatului fără executarea deplină a pedepsei. Totodată, persoana poate fi liberată, în întregime sau parțial, și de pedeapsa complementară.

(2) *Aplicînd liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, instanța de judecată îl poate obliga pe condamnat să îndeplinească obligațiile prevăzute la art. 90 alin. (6) în termenul de pedeapsă rămas neexecutat.*

(3) Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen se aplică condamnaților de către instanța de judecată de la locul de executare a pedepsei, în baza propunerii organului care exercită controlul asupra executării pedepsei.

(4) Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen poate fi aplicată dacă condamnatul, care la momentul săvîrșirii infracțiunii a atins vîrsta de 18 ani, a executat efectiv:

a) cel puțin jumătate din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvîrșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;

b) cel puțin două treimi din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvîrșirea unei infracțiuni grave;

c) cel puțin trei pătrimi din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvîrșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave, precum și din pedeapsa aplicată persoanei anterior liberate condiționat de pedeapsă înainte de termen, dacă liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen a fost anulată în condițiile alin. (8).

(5) Persoana care execută pedeapsa detențiunii pe viață poate fi liberată condiționat de pedeapsă înainte de termen dacă instanța de judecată va considera că nu mai există

necesitatea executării de mai departe a pedepsei și dacă această persoană a executat efectiv cel puțin 35 de ani de închisoare.

(6) Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen poate fi aplicată minorilor dacă aceștia au executat efectiv:

a) cel puțin o treime din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;

b) cel puțin jumătate din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni grave;

c) cel puțin două treimi din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave.

(7) *Controlul asupra comportării celor liberați condiționat de pedeapsă înainte de termen îl exercită organele competente, iar asupra comportării militarilor – comandamentul militar respectiv.*

(8) Dacă, în termenul de pedeapsă rămas neexecutat:

a) condamnatul încalcă ordinea publică, pentru care fapt i-a fost aplicată o sancțiune administrativă, sau se eschivează cu premeditare de la îndeplinirea obligațiilor stabilite de instanța de judecată la aplicarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, instanța de judecată, la propunerea organului indicat la alin. (7), poate pronunța o încheiere cu privire la anularea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen și la trimiterea condamnatului pentru a executa termenul de pedeapsă neexecutat;

b) condamnatul săvârșește din imprudență o nouă infracțiune, anularea sau menținerea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen se decide de instanța de judecată;

c) condamnatul săvârșește cu intenție o nouă infracțiune, instanța de judecată îi stabilește pedeapsa în condițiile art. 85. În același mod se aplică pedeapsa și în cazul săvârșirii unei noi infracțiuni din imprudență dacă instanța de judecată anulează liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen.

Articolul 92. Înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă

(1) În privința persoanelor care execută pedeapsa cu închisoare pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, instanța de judecată, ținând cont de comportarea lor în timpul executării pedepsei, poate pronunța o încheiere cu privire la înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă. Totodată, persoana poate fi liberată, în întregime sau parțial, de la pedeapsa complementară.

(2) Înlocuirea părții neexecutate a pedepsei cu o pedeapsă mai blândă poate fi aplicată numai după ce condamnatul a executat efectiv cel puțin o treime din termenul de pedeapsă.

(3) La înlocuirea părții neexecutate a pedepsei cu o pedeapsă mai blândă, instanța de judecată poate alege orice pedeapsă mai blândă, din cele specificate la art. 62, în limitele prevăzute pentru fiecare categorie de pedepse.

Articolul 93. Liberarea de pedeapsă a minorilor

(1) Minorii condamnați pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave sau grave pot fi liberați de pedeapsă de către instanța de judecată dacă se va constata că scopurile pedepsei pot fi atinse *prin internarea lor într-o instituție specială de învățământ*

și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, precum și prin aplicarea altor măsuri de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art. 104.

(2) Internarea minorilor într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare se stabilește de către instanța de judecată pe un termen de pînă la atingerea majoratului. Prolungirea termenului de aflare a persoanei în aceste instituții după atingerea vârstei de 18 ani este permisă numai pînă la absolvirea unei școli de cultură generală sau de meserii.

Articolul 95. Liberarea de la executarea pedepsei a persoanelor grav bolnave

(1) Persoana care, în timpul executării pedepsei, s-a îmbolnăvit de o boală psihică, ce o lipsește de posibilitatea de a-și da seama de acțiunile sale sau de a le dirija, este liberată de executarea pedepsei. Acestei persoane instanța de judecată îi poate aplica măsuri de constrângere cu caracter medical.

(2) Persoana care, după săvîrșirea infracțiunii sau în timpul executării pedepsei, s-a îmbolnăvit de o boală gravă, alta decît cea specificată la alin. (1), ce împiedică executarea pedepsei, poate fi liberată de executarea pedepsei de către instanța de judecată.

(3) Militarul aflat într-o unitate militară disciplinară se liberează de executarea ulterioară a pedepsei dacă s-a îmbolnăvit de o boală care îl face inapt pentru serviciul militar. *Partea neexecutată a pedepsei poate fi înlocuită cu o pedeapsă mai blîndă.*

(4) Persoanele menționate la alin. (1) și (2), în cazul însănătoșirii lor, pot fi supuse pedepsei dacă nu au expirat termenele prescripției prevăzute la art. 60 și 97.

Articolul 96. Amînarea executării pedepsei pentru femei gravide și femei care au copii în vîrstă de pînă la 8 ani

(1) Femeilor condamnate gravide și celor care au copii în vîrstă de pînă la 8 ani, cu excepția celor condamnate la închisoare pe un termen mai mare de 5 ani pentru infracțiuni grave, deosebit de grave și excepțional de grave împotriva persoanei, instanța de judecată le poate amîna executarea pedepsei pînă la atingerea de către copil a vârstei de 8 ani.

(2) În cazul în care vreuna din persoanele condamnate, menționate la alin. (1), a renunțat la copil sau continuă să se eschiveze de la educarea lui după avertismentul făcut de organul care exercită controlul asupra comportamentului condamnatei față de care executarea pedepsei a fost amînată, instanța de judecată, la propunerea organului nominalizat, poate să anuleze amînarea executării pedepsei și să trimită condamnată pentru executarea pedepsei la locul stabilit în hotărîrea judecătorească.

(3) La atingerea de către copil a vârstei de 8 ani, instanța de judecată:

- a) liberează condamnată de executarea părții neexecutate a pedepsei;
- b) înlocuiește partea neexecutată a pedepsei cu o pedeapsă mai blîndă;
- c) trimite condamnată în instituția corespunzătoare pentru executarea părții neexecutate a pedepsei.

(4) Dacă în perioada amînării executării pedepsei condamnată săvîrșește o nouă infracțiune, instanța de judecată îi stabilește o pedeapsă în condițiile art. 85.

II. CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ AL REPUBLICII MOLDOVA¹²

Articolul 1. Noțiunea și scopul procesului penal

(1) Procesul penal reprezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile prezentului cod.

(2) Procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

(3) *Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești în cursul procesului sînt obligate să activeze în așa mod încît nici o persoană să nu fie neîntemeiat bătuită, învinuită sau condamnată și ca nici o persoană să nu fie supusă în mod arbitrar sau fără necesitate măsurilor procesuale de constrîngere.*

Articolul 87. Specialistul

(1) Specialistul este persoana chemată pentru a participa la efectuarea unei acțiuni procesuale în cazurile prevăzute de prezentul cod, care nu este interesată în rezultatele procesului penal. Cererea organului de urmărire penală sau a instanței cu privire la chemarea specialistului este obligatorie pentru conducătorul întreprinderii, instituției sau organizației în care activează specialistul.

(2) Specialistul trebuie să posede suficiente cunoștințe și deprinderi speciale pentru acordarea ajutorului necesar organului de urmărire penală sau instanței. Opinia expusă de specialist nu substituie concluzia expertului.

(3) Specialistul nu poate fi numit sau în alt mod implicat în procesul penal ca specialist în probleme juridice.

(4) Înainte de începerea acțiunii procesuale la care participă specialistul, organul de urmărire penală sau instanța stabilește identitatea și competența specialistului, domiciliul lui, precum și în ce relații se află el cu persoanele care participă la acțiunea respectivă, îi explică drepturile și obligațiile și îl previne de răspunderea pentru refuzul sau eschivarea de a-și îndeplini obligațiile. Aceasta se consemnează în procesul-verbal al acțiunii respective și se certifică prin semnătura specialistului.

(5) Specialistul este obligat:

1) să se prezinte la chemarea organului de urmărire penală sau a instanței;

2) să prezinte organului de urmărire penală documentele ce confirmă calificarea lui de specialist respectiv, să-și aprecieze obiectiv capacitatea sa de a acorda ajutorul necesar ca specialist;

3) să comunice, la cererea organului de urmărire penală, a instanței sau părților, despre experiența sa în domeniu și despre relațiile sale cu persoanele participante în cauza penală respectivă;

4) să se afle la locul efectuării acțiunii procesuale sau în ședința de judecată atîta timp cît este necesar de a asigura acordarea ajutorului ca specialist și să nu părăsească fără permisiune locul efectuării acțiunii procesuale respective sau ședința de judecată;

¹² Publicat: 07.06.2003 în Monitorul Oficial, nr. 104-110. Data intrării în vigoare: 12.06.2003.

5) să aplice toate cunoștințele și deprinderile sale speciale pentru acordarea de ajutor organului care efectuează acțiunea procesuală la descoperirea, fixarea sau excluderea probelor, la aplicarea mijloacelor tehnice și a programelor computerizate, la formularea întrebărilor pentru expert, să dea explicații referitor la problemele ce țin de competența sa profesională;

6) să facă concluzii de constatare tehnico-științifică sau medico-legală;

7) să se supună dispozițiilor legale ale organului de urmărire penală;

8) să respecte ordinea stabilită în ședința de judecată;

9) să confirme, prin semnătură, mersul, conținutul și rezultatele acțiunii procesuale la care a participat, precum și caracterul complet și exact al înscrisurilor în procesul-verbal al acțiunii respective;

10) să nu divulge circumstanțele și datele care i-au devenit cunoscute în urma efectuării acțiunii procesuale, inclusiv circumstanțele ce se referă la inviolabilitatea vieții private, de familie, precum și cele care constituie secret de stat, de serviciu, comercial sau alt secret ocrotit de lege.

(6) Pentru prezentarea cu bună știință a unei concluzii false, specialistul poartă răspundere în conformitate cu art. 312 din Codul penal.

(7) Specialistul are dreptul:

1) să ia cunoștință, cu permisiunea organului de urmărire penală sau a instanței, de materialele cauzei și să pună întrebări participanților la acțiunea procesuală respectivă pentru a formula o concluzie adecvată, să ceară completarea materialelor și datelor puse la dispoziție pentru darea concluziei;

2) să-i atenționeze pe cei prezenți asupra circumstanțelor legate de descoperirea, ridicarea și păstrarea obiectelor și documentelor respective, asupra aplicării mijloacelor tehnice și programelor computerizate, să dea explicații referitor la chestiunile ce țin de competența sa profesională;

3) să facă obiecții, care vor fi incluse în procesul-verbal al acțiunii procesuale respective, referitor la descoperirea, ridicarea și păstrarea obiectelor, precum și să dea alte explicații conform competenței sale profesionale;

4) să ia cunoștință de procesele-verbale ale acțiunilor la care a participat și să ceară completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv;

5) să ceară compensarea cheltuielilor suportate în cauza penală și repararea prejudiciului cauzat de acțiunile nelegitime ale organului de urmărire penală sau ale instanței;

6) să primească recompensă pentru lucrul efectuat.

(8) Specialistul are și alte drepturi și obligații prevăzute de prezentul cod.

(9) Recuzarea specialistului se face în condițiile prevăzute pentru recuzarea interpretului, traducătorului conform prevederilor art. 33, care se aplică în mod corespunzător.

Articolul 96. Circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal

(1) În cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale trebuie să se dovedească:

1) faptele referitoare la existența elementelor infracțiunii, precum și cauzele care înlătură caracterul penal al faptelor;

2) *circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului;*

3) *datele personale care caracterizează inculpatul și victima;*

4) caracterul și mărimea daunei cauzate prin infracțiune;

5) existența bunurilor destinate sau utilizate pentru săvârșirea infracțiunii sau dobândite prin infracțiune, indiferent de faptul cui ele au fost transmise;

6) *toate circumstanțele relevante la stabilirea pedepsei.*

(2) Concomitent cu circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal, trebuie să fie descoperite *cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.*

Articolul 157. Documente

(1) Constituie mijloc material de probă documentele în orice formă (scrisă, audio, video, electronică etc.) care provin de la persoane oficiale fizice sau juridice dacă în ele *sînt expuse ori adevărate circumstanțe care au importanță pentru cauză.*

(2) Documentele se anexează, prin ordonanța organului de urmărire penală sau prin încheierea instanței, la materialele dosarului și se păstrează atîta timp cît se păstrează dosarul respectiv. În cazul în care documentele în original sînt necesare pentru evidență, rapoarte sau în alte scopuri legale, acestea pot fi restituite deținătorilor, dacă este posibil fără a afecta cauza, copiile de pe acestea păstrîndu-se în dosar.

(3) Documentele se prezintă de către persoanele fizice și juridice la demersul organului de urmărire penală făcut din oficiu sau la cererea altor participanți la proces ori la demersul instanței făcut la cererea părților, precum și de către părți în cadrul urmăririi penale sau în procesul judecării cauzei.

(4) În cazurile în care documentele conțin cel puțin unul din elementele menționate în art.158, acestea se recunosc drept corpuri delictive.

Articolul 176. Temeiurile pentru aplicarea măsurilor preventive

(1) Măsurile preventive pot fi aplicate de către procuror, din oficiu ori la propunerea organului de urmărire penală, sau, după caz, de către instanța de judecată numai în cazurile în care există suficiente temeiuri rezonabile de a presupune că bănuitul, învinuitul, inculpatul ar putea să se ascundă de organul de urmărire penală sau de instanță, să împiedice stabilirea adevărului în procesul penal ori să săvîrșască alte infracțiuni, de asemenea ele pot fi aplicate de către instanță pentru asigurarea executării sentinței.

(2) Arestarea preventivă și măsurile preventive de alternativă arestării se aplică numai în cazurile existenței unei bănuieli rezonabile privind săvîrșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsă privativă de libertate pe un termen mai mare de 2 ani, iar în cazul existenței unei bănuieli rezonabile privind săvîrșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsă privativă de libertate pe un termen mai mic de 2 ani, ele se aplică dacă învinuitul, inculpatul a comis cel puțin una din acțiunile menționate în alin. (1).

(3) La soluționarea chestiunii privind necesitatea aplicării măsurii preventive respective, organul de urmărire penală și instanța de judecată vor lua în considerare următoarele criterii complementare:

- 1) caracterul și gradul prejudiciabil al faptei incriminate;
- 2) *persoana bănuितului, învinuitului, inculpatului;*
- 3) *vîrsta și starea sănătății lui;*
- 4) *ocupația lui;*
- 5) *situația familială și prezența persoanelor întreținute;*
- 6) *starea lui materială;*
- 7) *prezența unui loc permanent de trai;*
- 8) *alte circumstanțe esențiale.*

(4) În cazul în care lipsesc temeiuri pentru aplicarea unei măsuri preventive față de bănuț, învinuit, inculpat, de la el se ia obligația în scris de a se prezenta la citarea organului de urmărire penală sau a instanței și de a le informa despre schimbarea domiciliului.

Articolul 385. Chestiunile pe care trebuie să le soluționeze instanța de judecată la adoptarea sentinței

(1) La adoptarea sentinței, instanța de judecată soluționează următoarele chestiuni în următoarea consecutivitate:

- 1) dacă a avut loc fapta de săvârșirea căreia este învinuit inculpatul;
- 2) dacă această faptă a fost săvârșită de inculpat;
- 3) dacă fapta întrunește elementele infracțiunii și de care anume lege penală este prevăzută ea;
- 4) dacă inculpatul este vinovat de săvârșirea acestei infracțiuni;
- 5) dacă inculpatul trebuie să fie pedepsit pentru infracțiunea săvârșită;
- 6) dacă există circumstanțe care atenuează sau agravează răspunderea inculpatului și care anume;
- 7) *ce măsură de pedeapsă urmează să fie stabilită inculpatului, luind în considerare și recomandările serviciului de resocializare, dacă o asemenea anchetă a fost efectuată;*
- 8) dacă măsura de pedeapsă stabilită inculpatului trebuie să fie executată de inculpat sau nu;
- 9) tipul penitenciarului în care urmează să execute pedeapsa închisorii;
- 10) dacă trebuie admisă acțiunea civilă, în folosul cui și în ce sumă;
- 11) dacă trebuie reparată paguba materială atunci cînd nu a fost intentată acțiunea civilă;
- 12) dacă urmează să fie ridicat sechestrul asupra bunurilor;
- 13) ce trebuie să se facă cu corpurile delict;
- 14) cine și în ce proporție trebuie obligat să plătească cheltuielile judiciare;
- 15) dacă urmează să fie revocată, înlocuită sau aplicată o măsură preventivă în privința inculpatului;

16) dacă în privința inculpatului recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii urmează să fie aplicat tratament medical forțat de alcoolism sau narcomanie.

(2) Dacă inculpatul este învinuit de săvârșirea mai multor infracțiuni, instanța soluționează chestiunile arătate în alin. (1) pct. 1)-13) pentru fiecare infracțiune în parte.

(3) Dacă de săvârșirea infracțiunii sînt învinuiți mai mulți inculpați, instanța soluționează chestiunile prevăzute în alin. (1) referitor la fiecare inculpat în parte.

(4) Dacă, în cursul urmăririi penale sau judecării cauzei, s-au constatat încălcări ale drepturilor inculpatului, precum și s-a stabilit din vina cui au fost comise aceste încălcări, instanța examinează posibilitatea reducerii pedepsei inculpatului drept recompensă pentru aceste încălcări.

Articolul 469. Chestiunile care urmează să fie soluționate de către instanță la executarea pedepsei

(1) La executarea pedepsei, instanța de judecată soluționează chestiunile cu privire la schimbările în executarea unor hotărîri, și anume:

- 1) *liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen (art. 91 din Codul penal);*
- 2) *înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blîndă (art. 92 din Codul penal);*

3) liberarea de la executarea pedepsei penale a persoanelor grav bolnave (art. 95 din Codul penal);

4) amânarea executării pedepsei pentru femeile gravide și femeile care au copii în vîrstă de pînă la 8 ani (art. 96 din Codul penal), anularea amînării executării pedepsei de către acestea, liberarea lor de pedeapsă, înlocuirea pedepsei sau trimiterea pentru executare a pedepsei neexecutate;

5) reabilitarea judecătorească (art. 112 din Codul penal);

6) schimbarea categoriei penitenciarului (art. 72 din Codul penal);

7) *înlocuirea amenzii cu muncă neremunerată în folosul comunității sau închisoare (art. 64 din Codul penal);*

8) *înlocuirea muncii neremunerate în folosul comunității cu închisoare (art. 67 din Codul penal);*

9) *anularea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau, după caz, a liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, cu trimiterea condamnatului pentru executarea pedepsei neexecutate (art. 90 și 91 din Codul penal);*

10) căutarea persoanelor condamnate care se ascund de organele care pun în executare pedeapsa;

11) executarea sentinței în cazul existenței altor hotărîri neexecutate, dacă aceasta nu a fost soluționată la adoptarea ultimei hotărîri;

12) calcularea arestării preventive sau a arestării la domiciliu, dacă aceasta nu a fost soluționată la adoptarea hotărîrii de condamnare;

13) prelungirea, schimbarea sau încetarea aplicării măsurii de constrîngere cu caracter medical alienaților (art. 101 din Codul penal);

13¹) internarea forțată într-o instituție ftiziopneumologică (art. 961 din Codul penal);

14) liberarea de pedeapsă sau ușurarea pedepsei în temeiul adoptării unei legi care are efect retroactiv;

15) liberarea de pedeapsă în temeiul actului amnistiei;

16) liberarea de executare a pedepsei în legătură cu expirarea termenelor de prescripție ale executării sentinței de condamnare (art. 97 din Codul penal);

17) explicarea suspiciunilor sau neclarităților care apar la punerea în executare a pedepselor;

18) alte chestiuni prevăzute de lege care apar în procesul executării pedepselor de către condamnați.

(2) Chestiunile privind executarea hotărîrii judecătorești referitor la acțiunea civilă și alte chestiuni patrimoniale se soluționează conform dispozițiilor legislației de executare privind executarea documentelor cu caracter civil.

Articolul 473. Plîngerile împotriva actelor organului sau instituției care pune în executare hotărîrea judecătorească de condamnare

(1) Împotriva actelor organului sau instituției care pune în executare hotărîrea judecătorească de condamnare, *condamnatul, precum și alte persoane ale căror drepturi și interese legitime au fost încălcate de aceste organe sau instituții pot declara plîngere judecătorească din instituția în raza teritorială a căreia se află organul sau instituția respectivă.*

(2) Soluționarea plîngerii împotriva actelor organului sau instituției care pune în executare hotărîrea judecătorească de condamnare are loc conform prevederilor art. 471. Încheierea privind soluționarea plîngerii este irevocabilă.

Articolul 475. Circumstanțele care urmează a fi stabilite în cauzele privind minorii

(1) În cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale privind minorii, afară de circumstanțele prevăzute în art. 96, urmează a se stabili:

1) vîrsta minorului (ziua, luna, anul nașterii);

2) *condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, vorlitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui;*

3) *influența adulților sau a altor minori asupra minorului;*

4) *cauzele și condițiile care au contribuit la săvîrșirea infracțiunii.*

(2) În cazul cînd se constată că minorul suferă de debilitate mentală, care nu este legată de o boală psihică, trebuie să se stabilească, de asemenea, dacă el a fost pe deplin conștient de săvîrșirea actului. Pentru a se stabili aceste circumstanțe, vor fi ascultați părinții minorului, învățătorii, educatorii lui și alte persoane care ar putea comunica datele necesare, precum și se va cere efectuarea unei anchete sociale, prezentarea documentelor necesare și se vor efectua alte acte de urmărire penală și judiciare.

Articolul 485. Chestiuni ce urmează a fi soluționate de instanță la adoptarea sentinței în procesul unui minor

(1) La adoptarea sentinței în procesul unui minor, în afară de chestiunile indicate în art. 385, instanța de judecată urmează să examineze posibilitatea liberării de pedeapsa penală a minorului în conformitate cu dispozițiile art. 93 din Codul penal sau suspendării condiționate a executării pedepsei de către minor conform dispozițiilor art. 90 din Codul penal.

(2) În cazul liberării minorului de pedeapsa penală cu internarea lui într-o instituție specială de învățămînt și reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, precum și cu aplicarea măsurilor de constrîngere cu caracter educativ, prevăzute în art. 104 din Codul penal, instanța informează despre aceasta organul specializat de stat respectiv și pune în sarcina lui efectuarea controlului asupra comportării minorului condamnat.

III. CODUL DE EXECUTARE AL REPUBLICII MOLDOVA¹³

Articolul 162. Legislația execuțional-penală

(1) Legislația privind executarea hotărîrilor cu caracter penal (legislația execuțional-penală) constă din prezentul cod și din actele normative adoptate în conformitate cu acesta.

(2) Legislația execuțional-penală reglementează modul și condițiile executării pedepsei, determină mijloacele de corijare a condamnaților, stabilește modul de executare a măsurilor de siguranță și preventive, avînd drept scop protecția drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, precum și *acordarea de ajutor condamnaților la adaptarea lor socială.*

(3) Legislația execuțional-penală se aplică în conformitate cu Constituția Republicii Moldova și cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Dacă există

¹³ Publicat: 03.03.2005 în Monitorul Oficial, nr. 34-35. Data intrării în vigoare: 01.07.2005

neconcordanțe între reglementările tratatelor internaționale în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și prevederile prezentului cod, prioritate au reglementările tratatelor internaționale.

(4) Dacă, în procesul aplicării prevederilor prezentului cod sau a actelor normative adoptate în conformitate cu acesta, se constată că norma juridică ce urmează a fi aplicată contravine prevederilor Constituției și este expusă într-un act juridic care poate fi supus controlului constituționalității, organul care a constatat acest fapt sesizează Curtea Constituțională în modul stabilit de lege.

5) Realizarea recomandărilor structurilor interstatale competente în problema executării hotărârilor cu caracter penal și tratamentului condamnaților constituie obiectivul politicii de executare a hotărârilor cu caracter penal.

Articolul 164. Principiile legislației execuțional-penale

(1) Executarea hotărârilor cu caracter penal se efectuează în baza principiilor *legalității, democratismului, umanismului, respectării drepturilor, libertăților și demnității umane, egalității condamnaților în fața legii, diferențierii, individualizării și planificării executării pedepselor penale, aplicării raționale a mijloacelor de corijare a condamnaților și stimulării comportamentului respectuos față de lege.*

(2) Măsurile de siguranță se execută în baza principiilor dreptului penal în scopul înlăturării pericolului și preîntâmpinării săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală.

(3) Măsurile preventive se execută în baza principiilor și cu respectarea legislației procesual-penale.

Articolul 166. Drepturile condamnatului

(1) Condamnatului i se garantează:

a) *dreptul de a fi informat de instituția sau organul care asigură executarea pedepsei, în limba pe care o înțelege, despre drepturile și obligațiile sale, modul și condițiile de executare a pedepsei, precum și despre modificarea modului și condițiilor de executare a pedepsei;*

b) *dreptul la apărarea și respectarea de către instituția sau organul care asigură executarea pedepsei a demnității, drepturilor și libertăților pe care le are, inclusiv de a nu fi supus la tortură și nici la pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, precum și, indiferent de consimțământul său, unei experiențe medicale sau științifice care îi pune în pericol viața sau sănătatea, beneficiind, după caz, de măsuri de protecție din partea statului;*

c) *dreptul de a adresa petiții* (cereri, reclamații, propuneri, sesizări) administrației instituției ori organului care asigură executarea pedepsei sau organelor ierarhic superioare, instanței de judecată, procuraturii, autorităților administrației publice centrale și locale, asociațiilor obștești, altor instituții și organizații, inclusiv internaționale;

d) *dreptul la asistență juridică pe bază de contract din partea avocaților, precum și a altor persoane autorizate să acorde astfel de asistență;*

e) *dreptul la ocrotirea sănătății;*

f) *dreptul la asigurare socială, inclusiv la pensie.*

(2) Condamnatul are și alte drepturi prevăzute de legislație.

(3) Exercițarea drepturilor persoanelor condamnate nu poate fi îngrădită decât în limitele și în condițiile prevăzute de prezentul cod, de Codul de procedură penală și de alte legi și determinate de modul și de condițiile de executare a pedepsei penale concrete.

(4) Realizarea drepturilor condamnatului nu trebuie să lezeze drepturile și interesele legitime ale altor persoane, inclusiv condamnați, precum și să încalce modul și condițiile de executare a pedepsei.

Articolul 167. Obligațiile condamnatului

(1) Condamnatul este obligat:

a) să respecte prevederile legislației execuțional-penale după ce a luat cunoștință de ele, în modul prevăzut de prezentul cod;

b) să respecte demnitatea celorlalți condamnați, a personalului instituției sau organului care asigură executarea pedepsei, a altor persoane;

c) să execute cerințele legale ale administrației instituției sau organului care asigură executarea pedepsei, inclusiv să se prezinte la solicitarea administrației și să dea explicații în chestiunile referitoare la executarea pedepsei.

(2) Neexecutarea de către condamnat a obligațiilor ce îi revin, precum și neîndeplinirea cerințelor legale ale administrației instituției sau organului care asigură executarea pedepsei atrag răspunderea prevăzută de legislație.

Articolul 168. Mijloacele principale de corijare a condamnatului

(1) Principalele mijloace de corijare a condamnatului sînt: modul și condițiile de executare a pedepsei, munca social-utilă, munca educativă, instruirea profesională, învățămîntul general, influența exercitată de societate.

(2) Mijloacele de corijare se aplică ținîndu-se cont de categoria infracțiunii, de personalitatea și comportamentul condamnatului, conform unui program individual și continuu.

Articolul 170. Instituțiile și organele care asigură executarea pedepsei

(1) Executarea pedepsei amenzii, pedepsei privative de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, pedepsei retragerii gradului militar, a titlului special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat, *pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității, executarea hotărîrilor privind condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, privind liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, privind înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blîndă, privind liberarea de pedeapsă a minorilor, privind amînarea executării pedepsei aplicate femeilor gravide și femeilor care au copii în vîrstă de pînă la 8 ani*, precum și executarea pedepselor aplicate persoanelor juridice se asigură de către oficiile de executare, cu excepția stabilită în art. 306 din prezentul cod.

(2) Executarea pedepsei amenzii aplicate condamnaților care execută pedeapsa închisorii sau detențiunii pe viață se asigură de către penitenciare.

(3) Executarea pedepsei închisorii și detențiunii pe viață se asigură de către penitenciare.

(4) Executarea de către militarii în termen și militarii cu termen redus a pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității se asigură de către comandantul unității militare.

Articolul 171. Instituțiile și organele care asigură executarea măsurilor de siguranță

(1) Executarea măsurilor de constrîngere cu caracter medical se asigură de către instituțiile curative specializate.

(2) Executarea hotărârilor judecătorești privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical alcoolizilor și narcomanilor condamnați care execută pedeapsa închisorii sau detențiunii pe viață se asigură de către penitenciar. Dacă, după eliberarea din locurile de deținere, este necesară continuarea tratamentului medical forțat, executarea hotărârii se asigură de către instituțiile medicale specializate.

(3) *Executarea hotărârilor judecătorești privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ se asigură de către oficiul de executare în a cărui rază teritorială se află domiciliul minorului, de către instituția specială de învățământ și de reeducare sau instituția curativă și de reeducare.*

(4) Executarea hotărârilor privind expulzarea cetățenilor străini și apatrizilor se asigură de către organele afacerilor interne.

(5) Executarea hotărârilor privind confiscarea specială se asigură de către oficiile de executare.

Articolul 186. Organul care asigură executarea pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității

(1) *Executarea pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității se asigură de către oficiul de executare în a cărui rază teritorială se află domiciliul condamnatului, în conformitate cu prevederile prezentului cod, ale Regulamentului cu privire la modul de executare a pedepsei penale sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității, aprobat de Guvern, și ale altor acte normative.*

(2) În cazul condamnării militarilor în termen și militarilor cu termen redus, executarea pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității se asigură de către comandantul unității militare în conformitate cu prevederile prezentului cod, ale regulamentului menționat la alin. (1) și ale altor acte normative.

Articolul 187. Modul de executare a pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității

(1) Instanța de judecată trimite hotărârea privind munca neremunerată în folosul comunității și dispoziția de executare oficiului de executare în a cărui rază teritorială își are domiciliul condamnatul, care, *în cel mult 15 zile, asigură executarea pedepsei.*

(11) Instanța de judecată trimite hotărârea privind munca neremunerată în folosul comunității și dispoziția de executare în privința militarilor în termen și militarilor cu termen redus condamnați comandantului unității care, în cel mult 15 zile, asigură executarea pedepsei.

(2) Pedeapsa se execută de către condamnat la obiectele cu destinație socială, determinate în modul stabilit în art. 189 din prezentul cod.

(2¹) Pedeapsa se execută de către militarul în termen și militarul cu termen redus în unitatea militară în modul stabilit de către comandantul acestei unități.

(3) *Munca neremunerată în folosul comunității se execută de la 2 la 4 ore pe zi, în afara timpului activității de bază sau de studii.*

(3¹) Munca neremunerată în folosul comunității se execută de către militarul în termen și militarul cu termen redus de la 2 la 4 ore pe zi, în timpul liber de ședințe, stabilite în conformitate cu cerințele regulamentelor militare, iar ca excepție, și în zilele de duminică și de sărbătoare nelucrătoare.

(4) Munca neremunerată în folosul comunității poate fi executată, ca excepție, și în zilele de duminică și în zilele de sărbătoare nelucrătoare.

(5) Munca neremunerată în folosul comunității nu poate fi executată în timpul nopții sau în condiții vătămătoare, în locuri periculoase ori care prezintă risc pentru sănătatea sau integritatea persoanelor condamnate ori pentru dezvoltarea minorilor condamnați.

(6) *Munca persoanei care execută muncă neremunerată în folosul comunității se organizează în conformitate cu prevederile legislației privind protecția muncii.*

(7) În cazul în care, în timpul executării muncii neremunerate în folosul comunității, condamnatului i-a fost cauzat prejudiciu, recuperarea prejudiciului se efectuează în conformitate cu legislația muncii.

(8) Acordarea concediului anual la locul de muncă de bază al condamnatului nu suspendă executarea pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității.

(9) În cazul în care, în timpul executării pedepsei, condamnatului i s-a stabilit gradul I sau II de invaliditate fără termen, precum și în cazul gravidității condamnatei, oficiul de executare adresează instanței de judecată competente un demers privind liberarea de executarea ulterioară a pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității.

Articolul 188. Obligațiile organului care asigură executarea pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității

(1) *Oficiul de executare ține evidența condamnaților la muncă neremunerată în folosul comunității, explică condamnatului modul și condițiile executării pedepsei, coordonează cu autoritatea administrației publice locale lista obiectelor cu destinație socială la care condamnații execută pedeapsa, controlează modul și condițiile de executare a pedepsei, ține evidența sumară a timpului lucrat de condamnați, exercită alte atribuții stabilite de legislație.*

(2) Comandantul unității militare ține evidența militarilor condamnați la muncă neremunerată în folosul comunității, explică militarului condamnat modul și condițiile de executare a pedepsei, controlează modul și condițiile de executare a pedepsei, ține evidența sumară a timpului lucrat de condamnați, asigură prevenirea săvârșirii de către militarii în termen și militarii cu termen redus condamnați a unor noi infracțiuni, stabilește și înlătură cauzele și condițiile săvârșirii unor noi infracțiuni.

Articolul 189. Obligațiile autorităților administrației publice locale în ceea ce privește asigurarea executării muncii neremunerate în folosul comunității

(1) *Autoritățile administrației publice locale determină obiectele cu destinație socială la care condamnații execută pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității.*

(2) Oficiul de executare, de comun acord cu autoritățile administrației publice locale, determină locul și volumul de muncă pentru condamnat, cu ajutorul organizațiilor și asociațiilor identificate obiectele la care poate fi folosită munca neremunerată în folosul comunității.

Articolul 190. Obligațiile administrației organizației în care condamnatul execută pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității

(1) *Administrația organizației în care condamnatul execută pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității verifică calitatea lucrului efectuat de către condamnat, informează oficiul de executare despre numărul de ore lucrate sau despre neexecutarea volumului de muncă stabilit.*

(2) În caz de producere a unui accident de muncă, administrația organizației, în cel mai scurt timp posibil, dar în nu mai târziu de 72 de ore, va informa despre cele întâmplate oficiul de executare.

Articolul 191. Obligațiile condamnatului

(1) *Condamnatul la munca neremunerată în folosul comunității este obligat să se prezinte la citare la oficiul de executare, să respecte modul și condițiile de executare a pedepsei, regulamentul de ordine interioară a organizației în care este antrenat la muncă, să lucreze conștiincios la obiectele la care a fost repartizat, să execute termenul de prestare a muncii neremunerate în folosul comunității, să informeze oficiul de executare despre schimbarea domiciliului sau despre imposibilitatea temporară de a presta munca.*

(2) Dacă persoana condamnată la munca neremunerată în folosul comunității nu execută această pedeapsă sau, în timpul executării, are o conduită necorespunzătoare manifestată prin neîndeplinirea obligațiilor care îi revin sau prin îndeplinirea lor defectuoasă, oficiul de executare adresează instanței de judecată un demers privind înlocuirea muncii neremunerate în folosul comunității cu o altă pedeapsă, în condițiile art. 67 alin. (3) din Codul penal.

(3) Militarul condamnat la muncă neremunerată în folosul comunității este obligat să se prezinte, conform graficului stabilit, la comandantul unității militare, să respecte modul și condițiile de executare a pedepsei, regulamentele militare, să nu încalce ordinea publică, să lucreze conștiincios la obiectivele la care a fost repartizat să execute termenul de prestare a muncii neremunerate în folosul comunității, să informeze comandantul unității militare despre imposibilitatea temporară de a presta munca.

(4) Dacă militarul condamnat la muncă neremunerată în folosul comunității nu execută această pedeapsă sau, în timpul executării, are o conduită necorespunzătoare manifestată prin neîndeplinirea obligațiilor care îi revin sau prin îndeplinirea lor defectuoasă, comandantul unității militare adresează instanței de judecată un demers privind înlocuirea muncii neremunerate în folosul comunității cu o altă pedeapsă, în condițiile art. 67 alin. (3) din Codul penal.

Articolul 279. Supravegherea persoanei în perioada pentru care a fost amînată executarea pedepsei

(1) Instanța care a judecat cauza în fond trimite hotărîrea privind amînarea executării pedepsei oficiului de executare în a cărui rază teritorială se află domiciliul condamnatei.

(2) Condamnata cu privire la care a fost amînată executarea pedepsei semnează în instanța de judecată obligația de a se prezenta, în termen de 5 zile după rămînerea definitivă a hotărîrii, la oficiul de executare.

(3) Oficiul de executare, în termen de 5 zile, comunică instanței de judecată și administrației penitenciarului sau, după caz, altui organ competent despre luarea la evidență a condamnatei.

(4) Oficiul de executare întreprinde acțiuni de supraveghere și probațiune a condamnatei pe toată perioada pentru care a fost amînată executarea pedepsei și, în cazul survenirii condițiilor prevăzute în art. 96 alin. (2) și (3) din Codul penal, înaintează instanței de judecată demersul respectiv. Demersul se depune la instanța de judecată din raza teritorială unde își desfășoară activitatea oficiul de executare. Hotărîrea definitivă a instanței de judecată, în termen de 5 zile, se trimite instanței care a judecat cauza în fond pentru a fi anexată la dosar.

(5) Condamnata poate părăsi, pe un termen mai mare de 5 zile, sau schimba domiciliul înștiințînd în prealabil organul care exercită controlul asupra comportamentului ei.

Articolul 280. Suspendarea executării pedepsei

Instanța de judecată poate decide suspendarea executării pedepsei în temeiul și în condițiile art. 90 din Codul penal.

Articolul 281. Supravegherea persoanei în perioada pentru care a fost suspendată executarea pedepsei

(1) Instanța care a judecat cauza în fond trimite hotărîrea privind suspendarea executării pedepsei oficiului de executare în a cărui rază teritorială se află domiciliul condamnatului.

(2) Condamnatul cu privire la care a fost suspendată executarea pedepsei semnează în instanța de judecată obligația de a se prezenta, în termen de 5 zile după rămînera definitivă a hotărîrii, la oficiul de executare.

(3) Oficiul de executare, în termen de 5 zile, comunică instanței de judecată despre luarea la evidență a condamnatului.

(4) Oficiul de executare întreprinde acțiuni de supraveghere și probațiune a condamnatului, inclusiv de respectare a restricțiilor stabilite de instanță, pe perioada pentru care a fost suspendată executarea pedepsei și, în cazul survenirii condițiilor prevăzute în art. 90 alin. (7), (8) și (9) din Codul penal, înaintează instanței de judecată demersul respectiv. Demersul se depune la instanța de judecată din raza teritorială unde își desfășoară activitatea oficiul de executare. Hotărîrea definitivă a instanței de judecată, în termen de 5 zile, se trimite instanței care a judecat cauza în fond pentru a fi anexată la dosar.

(5) Condamnatul poate părăsi, pe un termen mai mare de 5 zile, sau schimba domiciliul încunoștințînd în prealabil organul care exercită controlul asupra comportamentului lui.

(6) La expirarea termenului de probă stabilit, oficiul de executare, în termen de 5 zile, comunică instanței care a judecat cauza în fond despre încetarea acțiunilor de supraveghere.

Articolul 283. Căutarea condamnatului cu privire la care a fost amînată sau suspendată executarea pedepsei

(1) În cazul în care condamnatul nu s-a prezentat pentru a fi luat la evidență sau a părăsit domiciliul și locul aflării lui nu este cunoscut, oficiul de executare sau, după caz, comandamentul militar întreprinde măsuri inițiale de căutare, iar în cazul în care acestea nu s-au soldat cu succes, după expirarea a 15 zile, trimite instanței în a cărei rază teritorială își desfășoară activitatea oficiul de executare sau este dislocat comandamentul militar un demers pentru dispunerea dării în căutare.

(2) Încheierea instanței de judecată privind căutarea condamnatului se execută de către organul afacerilor interne în a cărui rază teritorială își desfășoară activitatea oficiul de executare sau este dislocat comandamentul militar.

Articolul 288. Supravegherea persoanei liberate condiționat de pedeapsă înainte de termen

(1) Instanța care a judecat demersul în fond trimite hotărîrea privind liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen oficiului de executare în a cărui rază teritorială își

are domiciliul condamnatul sau este dislocat comandamentul militar, după caz, precum și instanței care a judecat cauza în fond.

(2) Persoana liberată condiționat de pedeapsă înainte de termen semnează în instanța de judecată obligația de a se prezenta la oficiul de executare în termen de 5 zile de la data rămîinerii definitive a hotărîrii.

(3) Oficiul de executare sau, după caz, comandamentul militar, în termen de 5 zile, comunică administrației locului de deținere sau, după caz, unui alt organ competent despre luarea la evidență a persoanei liberate condiționat înainte de termen.

(4) Oficiul de executare sau, după caz, comandamentul militar întreprinde acțiuni de supraveghere a condamnatului pe durata termenului condiționat și, în cazul survenirii condițiilor prevăzute în art. 91 alin. (8) din Codul penal, înaintează instanței de judecată un demers pentru revocarea liberării condiționate. Demersul se depune la instanța de judecată în a cărei rază teritorială își desfășoară activitatea oficiul de executare.

(5) Hotărîrea instanței de judecată privind revocarea liberării condiționate înainte de termen se trimite spre executare conform art. 170 din prezentul cod.

(6) Hotărîrea definitivă a instanței de judecată privind revocarea liberării condiționate, în termen de 5 zile, se trimite instanței care a judecat cauza în fond pentru a fi anexată la dosar.

(7) La expirarea termenului condiționat stabilit, oficiul de executare sau, după caz, comandamentul militar, în termen de 5 zile, comunică instanței care a judecat cauza în fond despre încetarea acțiunilor de supraveghere.

Articolul 289. Căutarea persoanei liberate condiționat înainte de termen

(1) În cazul în care persoana liberată condiționat înainte de termen nu s-a prezentat pentru a fi luată la evidență sau a părăsit domiciliul și locul aflării ei nu este cunoscut, *oficiul de executare sau, după caz, comandamentul militar întreprinde măsuri inițiale de căutare*, iar în cazul în care acestea nu s-au soldat cu succes, după expirarea a 15 zile, trimite instanței în a cărei rază teritorială își desfășoară activitatea oficiul de executare sau este dislocat comandamentul militar un demers pentru dispunerea dării în căutare.

(2) Încheierea instanței de judecată privind căutarea condamnatului se execută de către organul afacerilor interne în a cărui rază teritorială își desfășoară activitatea oficiul de executare sau este dislocat comandamentul militar, după caz.

Articolul 290. Liberarea de pedeapsă a minorilor

(1) Hotărîrea instanței privind liberarea de pedeapsă a minorilor, în temeiul art. 93 din Codul penal, se trimite pentru executare oficiului de executare în a cărui rază teritorială își are domiciliul minorul, *care asigură însoțirea și plasarea minorului în instituția specială de învățămînt și de reeducare sau în instituția curativă și de reeducare*.

(2) Demersul privind prelungirea termenului de aflare a persoanei în instituția specială de învățămînt și de reeducare sau în instituția curativă de reeducare și după împlinirea vârstei de 18 ani se înaintează de către administrație instanței de judecată în a cărei rază teritorială se află instituția respectivă.

Articolul 295. Temeiurile pentru stingerea executării pedepsei

(1) Stingerea executării pedepsei are loc în cazul:

- a) *executării efective și integrale a pedepsei;*
- b) *decesului persoanei condamnate;*

c) adoptării unei hotărâri de achitare a persoanei condamnate în cursul executării pedepsei sau trimiterii spre executare a hotărârii judecătorești;

d) intervenirii unei legi penale noi care exclude caracterul penal al faptei în cursul executării pedepsei sau trimiterii spre executare a hotărârii judecătorești;

e) intervenirii unui act de amnistie totală în cursul executării pedepsei sau trimiterii spre executare a hotărârii judecătorești;

f) intervenirii unui act de grațiere totală în cursul executării pedepsei sau trimiterii spre executare a hotărârii judecătorești;

g) intervenirii prescripției executării hotărârii privind condamnarea;

h) *respectării de către condamnat a comportamentului stabilit prin hotărârea judecătorească și expirării termenului de probă;*

i) în alte împrejurări prevăzute de lege.

(2) Despre intervenirea unor împrejurări stabilite în alin. (1) al prezentului articol instituția sau organul care asigură executarea pedepsei comunică în scris instanței care a judecat cauza în fond, anexînd materiale probatorii.

(3) Stingerea executării pedepsei în cazul prevăzut în alin. (1) lit. g) al prezentului articol se dispune prin încheierea motivată a instanței de judecată, iar în celelalte cazuri prevăzute în alin. (1) al prezentului articol – în modul stabilit de prezentul cod. Posibilitatea stingerii executării pedepsei poate fi examinată și în temeiul cererii condamnatului, care se examinează conform art. 471 și 472 din Codul de procedură penală.

Articolul 296. Termenul executării efective și integrale a pedepsei

(1) Pedepsa amenzii se consideră executată în ziua achitării ei integrale.

(2) Pedepsa privativă de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității, pedeapsa trimerii într-o unitate militară disciplinară sau pedeapsa închisorii se consideră executată în ultima zi a termenului de pedeapsă stabilit.

(3) Pedepsa retragerii gradului militar, a titlului special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat se consideră executată în ziua adoptării actului respectiv de către organul sau persoana competentă.

(4) *Termenul de probă se consideră expirat în ultima zi a termenului stabilit.*

Reglementarea în aspect instituțional și funcțional se conține în **Legea nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune**¹⁴.

LEGEA CU PRIVIRE LA PROBAȚIUNE

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Capitolul I

DISPOZIȚII GENERALE

Articolul 1. Domeniul de aplicare și scopul prezentei legi

Prezenta lege reglementează organizarea și funcționarea organelor de probațiune, stabilește competența acestora în scopul prevenirii recidivei de infracțiune, reglementează asistența și consilierea în vederea reintegrării în comunitate a subiecților probațiunii.

¹⁴ Publicat: 13.06.2008 în Monitorul Oficial, nr. 103-105, art. nr. 389. Data intrării în vigoare: 13.09.2008

Articolul 2. Noțiuni principale

În sensul prezentei legi, următoarele noțiuni principale semnifică:

probațiune – evaluare psihosocială, control al persoanelor aflate în conflict cu legea penală și resocializarea lor, adaptarea persoanelor liberate din locurile de detenție, pentru preîntâmpinarea săvârșirii de noi infracțiuni;

probațiune presentințială – evaluare psihosocială a personalității bănuitului, învinuitului, inculpatului;

probațiune sentințială în comunitate – totalitate de activități orientate spre resocializarea persoanelor liberate de pedeapsa penală a privațiunii de libertate, spre controlul comportamentului și al respectării obligațiilor acestora;

probațiune penitenciară – totalitate de activități socioeducative desfășurate în penitențiar și de activități de pregătire pentru liberarea persoanelor din locurile de detenție;

probațiune postpenitenciară – acordare de asistență persoanelor liberate din locurile de detenție în scopul reintegrării lor în societate;

dosar personal – document confidențial de acumulare a tuturor materialelor legate de persoana în a cărei privință se desfășoară activități de probațiune;

bază de date – informație totală despre persoana în a cărei privință se desfășoară activități de probațiune;

consiliu consultativ al probațiunii - organ consultativ pentru optimizarea conlucrării tuturor organelor în realizarea politicii în sfera probațiunii;

consilier de probațiune – persoană care desfășoară nemijlocit activitate de probațiune;

asistență și consiliere – totalitate a măsurilor de reintegrare în societate a subiecților probațiunii.

Articolul 3. Subiecții probațiunii

(1) Subiecți ai probațiunii sînt:

- a) persoanele aflate în conflict cu legea penală;
- b) persoanele liberate din locurile de detenție care solicită adaptare socială.

(2) Sînt în conflict cu legea penală persoanele:

- a) bănuite, învinuite, inculpate;
- b) liberate de pedeapsă penală;
- c) liberate de răspundere penală;
- d) condamnate la muncă neremunerată în folosul comunității, precum și cele private de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate.

Articolul 4. Drepturile și obligațiile subiecților probațiunii

(1) Persoana aflată în conflict cu legea penală are dreptul:

- a) să solicite și să primească informații despre condițiile controlului;
- b) să solicite și să primească informații despre asistență și consiliere;
- c) să solicite și să primească explicații referitor la drepturile sale;
- d) să participe la diverse programe organizate de organul de probațiune.

(2) Persoana aflată în conflict cu legea penală trebuie:

- a) să execute obligațiile stabilite de legislație și de instanța de judecată;
- b) să îndeplinească cerințele legitime ale personalului din organul de probațiune;
- c) să prezinte informații veridice la solicitarea personalului din organul de probațiune;
- d) să utilizeze la destinație asistența acordată de organul de probațiune

(3) Cu persoanele liberate din locurile de detenție care solicită adaptare socială se încheie contract de acordare a asistenței corespunzătoare. Condițiile și forma contractului sînt stabilite de Ministerul Justiției.

Articolul 5. Principalele direcții ale activității de probațiune

Principalele direcții ale activității de probațiune sînt:

- a) reflectarea tabloului psihosocial al persoanei aflate în conflict cu legea penală;
- b) formularea de propuneri, pentru instanța de judecată, referitor la principalele activități care trebuie desfășurate cu persoana aflată în conflict cu legea penală în vederea facilitării procesului de soluționare a problemelor psihosociale;
- c) oferirea de informații referitor la persoana aflată în conflict cu legea penală, la familia ei și la mediul social din care provine;
- d) asigurarea cooperării persoanei aflate în conflict cu legea penală și conformării ei la condițiile care i s-au stabilit prin hotărîre judecătorească;
- e) consilierea subiectului probațiunii în rezolvarea dificultăților personale care au condus la săvîrșirea infracțiunii;
- f) desfășurarea programelor individuale și a programelor de grup, concentrarea resurselor din comunitate pentru soluționarea problemelor psihosociale ale subiecților probațiunii;
- g) controlul persoanei aflate în conflict cu legea penală;
- h) coordonarea programelor sociale și a celor terapeutice pentru minori.

Articolul 6. Tipurile de probațiuni

Probațiunile sînt de următoarele tipuri:

- a) probațiune presentințială;
- b) probațiune sentințială în comunitate;
- c) probațiune penitenciară;
- d) probațiune postpenitenciară.

Articolul 7. Dosarul personal

(1) Persoanei aflate în conflict cu legea penală căreia i se aplică acțiuni de probațiune i se întocmește dosar personal. Acesta conține date referitoare la persoană, la fapta săvîrșită, hotărîrea judecătorească, obligațiile stabilite în termenul de probă, referatul presentințial de evaluare psihosocială a personalității, referatele periodice de control și de reintegrare socială, concluzii. Termenul de păstrare în arhivă a dosarului este de 5 ani.

(2) Datele incluse în dosarul personal sînt confidențiale. Cu permisiunea scrisă a persoanei, la dosarul ei pot avea acces: apărătorul, reprezentanții organizațiilor care desfășoară activități în domeniul respectării drepturilor omului sau al ocrotirii persoanelor condamnate.

Articolul 8. Probațiunea presentințială

(1) În cadrul probațiunii presentințiale, în privința bănuितului, învinuitului, inculpatului se întocmește referat presentințial de evaluare psihosocială a personalității.

(2) Referatul presentințial de evaluare psihosocială a personalității se întocmește la demersul organului de urmărire penală, al procurorului sau al instanței de judecată.

(3) În privința unui minor, referatul presentințial de evaluare psihosocială a personalității se întocmește în mod obligatoriu, conform legislației.

Articolul 9. Referatul presentințial de evaluare psihosocială a personalității bănuितului, a învinuitului sau a inculpatului

(1) Referatul presentințial de evaluare psihosocială a personalității este un document scris, cu caracter consultativ și de orientare, avînd rolul de a oferi organului de urmărire penală, procurorului, instanței de judecată date despre persoana bănuितului, a învinuitului sau a inculpatului, despre nivelul de instruire școlară, despre comportamentul, mediul familial, cercul de prieteni și despre factorii care influențează sau pot influența conduita lui generală.

(2) La întocmirea referatului presentințial de evaluare psihosocială a personalității se contactează membrii familiei, prietenii, colegii, alte surse de informație, cum ar fi psihologi, cadre didactice, asistenți sociali, medici, alți specialiști, precum și persoanele care pot contribui realmente la reflectarea tabloului psihosocial al personalității bănuितului, a învinuitului sau a inculpatului.

(3) Modul de întocmire a referatelor presentințiale de evaluare a personalității este stabilit de Ministerul Justiției.

Articolul 10. Probațiunea sentințială în comunitate

(1) În temeiul unei hotărîri judecătorești, în cadrul probațiunii sentințiale în comunitate se exercită controlul:

a) asupra persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei; asupra persoanelor liberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen; asupra persoanelor condamnate cu amînarea executării pedepsei; asupra persoanelor liberate de pedeapsă cărora li se aplică măsuri de constrîngere cu caracter educativ;

b) asupra executării pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității, precum și a privării de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate.

(2) Categoriilor de persoane enumerate la alin.(1) li se pot aplica acțiunile din programele de resocializare și de reintegrare, de corecție a comportamentului social etc.

Articolul 11. Probațiunea penitenciară

(1) În cadrul probațiunii penitenciare, și anume în perioada de pregătire către liberare, se elaborează și se aplică persoanelor aflate în locurile de detenție programe de educație civică, etică și morală, de instruire profesională, de muncă educativă.

(2) Organul de probațiune, în colaborare cu administrația penitenciarului, poate contribui:

a) la stabilirea de contacte oficiale preliminare cu instituții specializate în vederea creării unor posibilități de pregătire profesională, de reciclare și de perfecționare profesională în conformitate cu cerințele pieței forței de muncă;

b) la stabilirea de contacte oficiale preliminare cu agențiile pentru ocuparea forței de muncă în vederea oferirii de informații veridice condamnaților despre locurile de muncă vacante și despre alegerea unui loc de muncă corespunzător, în vederea facilitării înregistrării lor la oficiul forței de muncă;

c) la stabilirea de contacte cu agenții specializate pentru facilitarea închirierii de locuințe, la cererea persoanelor care nu au rude sau alte legături sociale;

d) la stabilirea de contacte cu agenții specializate pentru facilitarea plasării persoanelor de vîrstă înaintată și a invalizilor în instituții de plasament, la cererea lor;

e) la elaborarea și perfecționarea unor programe de scurtă și de lungă durată privind adaptarea socială a persoanelor care urmează a fi eliberate din locurile de detenție.

Articolul 12. Probațiunea postpenitenciară

Probațiunea postpenitenciară are drept scop acordarea de asistență și de susținere persoanelor eliberate din locurile de detenție, reintegrarea lor socială, în conformitate cu legislația în vigoare.

Articolul 13. Probațiunea în privința minorilor

(1) Probațiunea în privința minorilor se desfășoară ținându-se cont de obligativitatea respectării interesului superior al copilului și de scopul protecției temporare a copilului aflat în dificultate, al resocializării și al reintegrării lui în familia biologică sau adoptivă, în casă de copii de tip familial, precum și în comunitate.

(2) Acțiunile de probațiune în privința minorilor se axează pe:

- a) asigurarea procesului de reabilitare psihopedagogică a personalității;
- b) abordarea individuală a fiecărui caz, cu o atenție sporită, ținându-se cont de particularitățile personale și de particularitățile vârstei;
- c) stabilirea și menținerea relațiilor cu serviciile de protecție a drepturilor copilului;
- d) monitorizarea situației pre- și postintegrare a minorului în familie;
- e) dezvoltarea capacității familiei și a comunității de a asigura asistență minorului și de a preveni riscul intrării lui în dificultate;
- f) relațiile cu mass-media în aplicarea măsurilor de probațiune față de minor, în scopul abordării tuturor problemelor doar prin prisma respectării interesului superior al copilului.

(3) În desfășurarea activităților de probațiune, personalul organului de probațiune poate participa:

- a) la elaborarea și la aprobarea programelor sectoriale, locale în domeniul protecției copilului și a familiei, la crearea de servicii comunitare de protecție socială;
- b) la elaborarea și la punerea în aplicare a sistemului de monitorizare și de evaluare a serviciilor de protecție a copilului și a familiei;
- c) la crearea, la nivel național și la nivel local, a unui sistem informațional care să includă date despre copil și despre familia aflată în dificultate sau în situații de risc, precum și despre instituțiile de protecție a copilului și a familiei;
- d) la dezvoltarea și la promovarea modelelor viabile de servicii comunitare de protecție a copilului și a familiei, de servicii de prevenire a intrării copiilor în dificultate și în sistemul rezidențial de îngrijire și educație, de servicii de asistență socială pentru copiii și familiile aflate în dificultate sau în situații de risc;
- e) la elaborarea unui mecanism de implicare a sectorului privat în soluționarea problemelor copilului și ale familiei.

Articolul 14. Principiile probațiunii

Activitatea de probațiune se desfășoară pe următoarele principii:

- a) respectarea drepturilor omului și a demnității umane, neadmiterea discriminării de orice natură;
- b) sprijinirea și încurajarea permanentă a subiecților probațiunii, asistați și consiliați, în vederea reintegrării lor în societate și asumării de responsabilitate pentru propriile

acțiuni prin formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept și față de regulile de conviețuire socială;

c) oportunitatea, întrucât activitatea de probațiune se desfășoară în orice fază a procesului penal pentru a asigura o reacție socială eficientă la fapta săvârșită, în dependență de situația psihosocială și de condițiile de fapt ale săvârșirii infracțiunii, și pentru a realiza cu succes o intervenție în soluționarea problemelor persoanei aflate în conflict cu legea;

d) participarea comunității la procesul de asistență, de consiliere psihosocială și de control;

e) diferențierea și individualizarea psihosocială a subiectului probațiunii și a infracțiunii pe care a săvârșit-o.

Capitolul II. ORGANIZAREA ACTIVITĂȚII DE PROBAȚIUNE

Articolul 15. Organizarea activității de probațiune

(1) Organizarea activității de probațiune se pune în sarcina oficiului central și se realizează prin intermediul subdiviziunilor teritoriale.

(2) Oficiul central și subdiviziunile sale teritoriale formează organele de probațiune.

(3) Organele de probațiune intră în sistemul organelor Ministerului Justiției.

(4) Regulamentul organului de probațiune se aprobă de Guvern.

Articolul 16. Funcțiile principale ale organului de probațiune

Organul de probațiune are următoarele funcții:

a) prezentarea de referate prezentințiale de evaluare psihosocială a personalității;

b) aplicarea programelor de corecție a comportamentului social;

c) coordonarea executării unor anumite categorii de pedepse;

d) exercitarea controlului asupra persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, a persoanelor eliberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen, a persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei, a persoanelor eliberate de răspundere penală;

e) exercitarea controlului asupra aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ;

f) acordarea de asistență și de consiliere postpenitenciară;

g) coordonarea activității reprezentanților altor autorități publice centrale și autorităților publice locale, organizațiilor neguvernamentale a căror activitate are legătură directă sau tangențială cu probațiunea;

h) implementarea programelor de corecție socială a subiecților probațiunii;

i) colaborarea cu penitenciarele în partea pregătirii persoanelor pentru liberare din locurile de detenție.

Articolul 17. Finanțarea activității de probațiune

Activitatea de probațiune se finanțează de la bugetul de stat și din alte surse neinterzise de lege

Articolul 18. Baza de date

(1) Informația despre persoanele aflate în conflict cu legea se introduce în baza de date.

(2) Volumul informației incluse în baza de date, modul includerii și utilizării ei se stabilesc de Guvern.

(3) Informația inclusă în baza de date este protejată în conformitate cu legislația.

Articolul 19. Consiliul consultativ al probațiunii

(1) Pentru optimizarea conlucrării organelor în realizarea unei politici unitare în sfera probațiunii se creează Consiliul consultativ al probațiunii.

(2) Componenta Consiliului consultativ al probațiunii și regulamentul lui se aprobă de Ministerul Justiției.

Articolul 20. Colaborarea organelor de probațiune cu alte autorități și organizații

(1) Organele de probațiune, potrivit competenței lor, colaborează cu autorități publice și organizații neguvernamentale.

(2) Autoritățile administrației publice locale pot acorda ajutor organelor de probațiune prin acordarea de spații pentru desfășurarea activității de probațiune, prin crearea de centre de reabilitare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție, prin finanțarea diverselor programe legate de probațiune.

(3) Organizațiile neguvernamentale, inclusiv cele externe, pot acorda ajutor organelor de probațiune.

Capitolul III. STATUTUL PERSONALULUI ORGANELOR DE PROBAȚIUNE

Articolul 21. Personalul organelor de probațiune

(1) Personalul organelor de probațiune se constituie din angajații oficiului central și ai subdiviziunilor teritoriale (cu excepția personalului tehnic).

(2) Participanți la probațiune pot fi și voluntarii, adică persoanele care și-au exprimat voința de a lua parte la desfășurarea activităților de probațiune. Voluntarii își desfășoară activitatea în bază de acord de colaborare. Lor li se compensează cheltuielile pentru transport și pentru rechizite de birou.

(3) Personalul organelor de probațiune dispune de legitimație și de insignă, ale căror modele sînt aprobate de Guvern.

(4) Personalul organelor de probațiune este salarizat conform Legii cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar și altor acte normative.

(5) La funcție în organele de probațiune pot pretinde persoanele care întrunesc exigențele Legii serviciului public.

Articolul 22. Consilierii de probațiune

(1) Activitatea de probațiune se desfășoară nemijlocit de către consilierii de probațiune.

(2) Persoana care exercită funcția de șef al subdiviziunii teritoriale de asemenea este consilier de probațiune.

(3) În fiecare subdiviziune teritorială se numește cîte un consilier de probațiune specializat în lucrul cu minorii.

Articolul 23. Competența consilierului de probațiune

În exercitarea atribuțiilor de serviciu, consilierul de probațiune:

a) ține evidența și exercită controlul persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, al persoanelor eliberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen și al persoanelor condamnate cu amînarea executării pedepsei;

b) coordonează executarea pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității și a pedepsei privării de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate;

c) exercită controlul asupra aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ;

d) întocmește referate prezentințiale de evaluare psihosocială a personalității, solicitate de instituțiile competente;

e) transmite referatul către penitenciarul în care este deținută persoana;

f) ține dosarele persoanelor aflate în conflict cu legea penală;

g) desfășoară acțiuni de resocializare și de reintegrare a subiecților probațiunii;

h) participă la ședințele de judecată, la solicitarea instanței, în momentul prezentării referatului prezentințial de evaluare psihosocială a personalității;

i) inițiază procedura de stimulare sau de sancționare a persoanelor aflate în conflict cu legea penală și expediază demersurile respective în instanță de judecată;

j) organizează implementarea programelor educative și de profilaxie în privința persoanelor minore aflate în conflict cu legea și a celor eliberate din locurile de detenție;

k) întocmește rapoarte periodice privind acordarea de consultații și de asistență psihosocială, precum și privind exercitarea controlului asupra subiectului probațiunii;

l) în baza activității practice și teoretice, formulează propuneri în vederea dezvoltării activităților de probațiune;

m) păstrează confidențialitatea datelor de care a luat cunoștință în executarea obligațiilor de serviciu, chiar și după încetarea activității de probațiune, cu excepția interogatoriilor efectuate de către organul de urmărire penală sau de instanța de judecată;

n) încheie contracte cu persoane eliberate din locurile de detenție.

Articolul 24. Drepturile consilierului de probațiune

(1) Consilierul de probațiune are următoarele drepturi:

a) să citeze, pentru a desfășura activități de probațiune, subiecții probațiunii;

b) să ceară persoanelor aflate în conflict cu legea penală îndeplinirea obligațiilor impuse;

c) să i se asigure, în limita scopului activității sale, accesul la dosarele penale și la cele contravenționale ale subiecților probațiunii;

d) să aibă acces liber în penitenciare dacă este necesar exercitării atribuțiilor de serviciu;

e) să viziteze subiecții probațiunii la locul aflării lor, la locul de trai, de muncă sau de învățătură;

f) să adreseze avertizări persoanelor aflate în conflict cu legea penală și celor care își încalcă obligațiile;

g) să solicite autorităților publice centrale și locale, instituțiilor, întreprinderilor, organizațiilor sau persoanelor fizice informații necesare desfășurării activităților de probațiune;

h) să înainteze propuneri referitor la programele guvernamentale de adaptare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție.

(2) Consilierul de probațiune are și alte drepturi prevăzute de lege.

Articolul 25. Protecția juridică a personalului organelor de probațiune

(1) Personalul organelor de probațiune se află sub protecția statului.

(2) Cerințele legitime ale personalului organelor de probațiune sînt executorii pentru persoanele cu funcție de răspundere și pentru alte persoane. Neexecutarea cerințelor legitime, legate de îndeplinirea obligațiilor de serviciu, ale personalului organelor de probațiune, precum și împiedicarea, de către persoanele cu funcție de răspundere și de către alte persoane, a executării obligațiilor personalului atrag răspundere conform legislației.

(3) Personalul organului de probațiune este supus asigurării de stat obligatorii prin efectul legii din contul mijloacelor de la bugetul de stat, suma asigurată fiind egală cu suma drepturilor bănești pe 10 ani din ultima funcție.

(4) Sumele asigurate se plătesc:

a) în caz de deces al angajatului organului de probațiune, survenit în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de serviciu, persoanelor care se aflau la întreținerea acestuia, cu titlu de ajutor unic, egal cu suma drepturilor bănești pe 10 ani ale celui decedat; în afară de aceasta, timp de 5 ani, li se plătește lunar suma drepturilor bănești lunare ale celui decedat; la expirarea termenului indicat, se stabilește pensie de urmaș conform Legii privind pensiile de asigurări sociale de stat;

b) în caz de invaliditate a angajatului organului de probațiune survenită în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de serviciu sau de invaliditate survenită în cel mult 3 ani de la eliberare din serviciu ca urmare a unei boli contractate în perioada satisfacerii serviciului, dacă nu există temei de acordare a pensiei pentru vechime în muncă; sumele de asigurare sub formă de drepturi bănești lunare se plătesc angajatului organului de probațiune pînă la restabilirea capacității de muncă, dar nu mai mult de 5 ani; după expirarea acestui termen, se stabilește pensie de invaliditate.

(5) Modul de constatare a decesului sau a survenirii invalidității în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de serviciu se stabilește prin regulament, aprobat de Ministerul Justiției de comun acord cu Ministerul Sănătății.

Capitolul IV. DISPOZIȚII TRANZITORII ȘI FINALE

Articolul 26

(1) Prevederile prezentei legi intră în vigoare la expirarea a 3 luni de la data publicării.

(2) Persoanele care, pînă la data intrării în vigoare a prezentei legi, au desfășurat activități de probațiune conform Codului de executare al Republicii Moldova își vor continua activitatea.

(3) Guvernul, în termen de 3 luni din data publicării prezentei legi:

a) va prezenta Parlamentului propuneri de aducere în concordanță cu ea a actelor legislative;

b) va adopta actele normative necesare executării ei;

c) va asigura revizuirea și anularea actelor normative ce contravin acestei legi.

PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI

Marian LUPU

Nr. 8-XVI. Chișinău, 14 februarie 2008

În baza acestor reglementări, are loc definitivarea cadrului normativ-juridic prin elaborarea actelor subordonate legilor, inclusiv a reglementărilor interne ale serviciului de probațiune.

Din reglementările normativ-juridice și bunele practici de probațiune pot fi deduse următoarele principii ale probațiunii:

1. **respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, respectarea demnității umane;**
2. **neadmiterea discriminării;**
3. **ajutorul imediat**, ce presupune că persoana în conflict cu legea beneficiază de suportul consilierului de probațiune în termene cât mai restrinse;
4. **sprijinirea și încurajarea permanentă** a subiecților probațiunii, asistați și consiliați, în vederea reintegrării lor în societate și asumării de responsabilitate pentru propriile acțiuni prin formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept și față de regulile de conviețuire socială;
5. **apropierea**, ce presupune reducerea la maxim a distanței geografice, dar și psihologice, astfel încât clientul să simtă un sprijin permanent din partea consilierului de probațiune, să existe încredere reciprocă pentru realizarea adecvată a responsabilităților asumate;
6. **oportunitatea**, ce presupune dozarea intervenției, implicarea ori de câte ori este necesară, dar fără exces. Tot de aici derivă și principiul minimei intervenții, ce presupune că nu trebuie utilizată mai multă constrângere și monitorizare decât sînt necesare;
7. **individualizarea și continuitatea**, ce presupune că intervențiile consilierului de probațiune trebuie să corespundă nevoilor sociale ale persoanei în conflict cu legea penală și că aceste intervenții au un caracter organizat, bazate pe un traseu de reintegrare socială;
8. **participarea comunității** la procesul de asistență, consiliere psihosocială și de monitorizare a comportamentului subiectului probațiunii. De aici derivă și **principiul coordonării eforturilor**, care ne sugerează rolul consilierului de probațiune ca manager de servicii comunitare;
9. **eficiență și normalizarea**, ce presupun că eforturile consilierului de probațiune urmează a se solda cu reintegrarea deplină în comunitate a persoanei în conflict cu legea și reducerea la maxim a diferenței dintre clientul serviciului de probațiune și alți membri ai comunității respective.

§ 3. Probațiunea presentențială

Probațiunea presentențială este faza în care se desfășoară primele activități de asistență și consiliere psihosocială ce se acordă persoanei aflate în sistemul de justiție, și anume atunci cînd cauza se află în faza de urmărire penală sau în procedură de judecată pînă la pronunțarea și intrarea în vigoare a sentinței.

La această fază rolul consilierului de probațiune constă în:

- a oferi organului de urmărire penală și instanței de judecată informații corecte și relevante despre persoana învinutului sau inculpatului, despre perspectivele de reintegrare ale acestuia, precum și despre riscul de recidivă sau de autovătămare pe care acesta îl prezintă. Aceste informații sînt cuprinse în așa-numitul referat presentențial de evaluare psihosocială. Acest referat, realizînd o primă evaluare a persoanei aflate în conflict cu legea, urmează a fi reflectat în sentința instanței și,

implicit, în planul de supraveghere al consilierului de probațiune în lucrul său de reintegrare socială a persoanei deja condamnate;

- a răspunde la nevoile emoționale și practice urgente ale bănușilor/invinușilor/inculpașilor.

1. Referatul de evaluare psihosocială întocmit în privința persoanelor aflate în conflict cu legea

1.1. Definiție

Referatul de evaluare psihosocială reprezintă un document întocmit de serviciul de probațiune, la solicitarea organului de urmărire penală și a instanței de judecată în cazul în care nu a fost solicitat în faza de urmărire penală. Referatul cuprinde informații referitoare la persoana aflată în conflict cu legea, modul său de viață, familie, societate (vecini, școală, policlinică, loc de muncă, cerc de prieteni), date privind fapta comisă și o evaluare a gravității acesteia, precum și a atitudinii infractorului față de infracțiune și circumstanțele ei, date referitoare la riscul de recidivă, acestea fiind menite să contribuie la stabilirea necesității aplicării arestului preventiv, la faza de urmărire penală sau a oricărei altei măsuri de pedeapsă, în procesul judecării cauzei. Evaluarea presentențială reprezintă o activitate importantă necesară a fi desfășurată în faza inițială a înfăptuirii justiției.

Referatele au un caracter consultativ, în sensul că organul de urmărire penală și instanțele de judecată pot să țină cont de informațiile oferite și propunerile formulate.

Deci, referatul de evaluare este instrumentul prin care serviciul de probațiune comunică cu organul de urmărire penală, cu procuratura, cu instanța. Rolul său este de a asista instanța în procesul de individualizare a pedepsei, oferind o evaluare profesională a naturii și cauzelor care au condus la instalarea comportamentului antisocial, precum și a măsurilor care trebuie luate pentru a reduce probabilitatea de recidivă. Acest document trebuie, să fie imparțial, echilibrat și bazat pe date factuale. Referatul de probațiune, prin conținutul său, influențează sentința, stabilirea pedepsei, executarea pedepsei și eliberarea de mai departe de ispășirea pedepsei.

Potrivit poziției consilierului de probațiune, așteptările organului de urmărire penală și a instanței de judecată sînt:

- evaluare obiectivă a persoanei în conflict cu legea, a situației care a condus la comiterea infracțiunii, a impactului pe care diferite sentințe le-ar putea avea asupra comportamentului individual;
- să sugereze (nu să propună!) măsurile și pedepsele cele mai eficiente posibil;
- să se țină seama de victimă, de reglementările legale și de interesul public.

În privința comportamentului infracțional, consilierul de probațiune accentuează de cele mai multe ori latura evolutivă a comportamentului uman, din copilărie pînă la maturitate. De asemenea, conduita copilului în conflict cu legea este așezată în contextul relațiilor interumane și a circumstanțelor comiterii faptei.

La aplicarea pedepsei se ia în considerare personalitatea făptuitorului. Infracțiunea, ca faptă prejudiciabilă, este manifestarea calităților antisociale ale persoanei făptuitorului. Totuși, numai în baza faptei săvîrșite nu se poate determina definitiv personalitatea făptuitorului, pentru că infracțiunea comisă constituie doar un singur episod din comportamentul social al făptuitorului. Caracteristica deplină a personalității făptuitorului se face în baza tuturor însușirilor fizice și psihice ale acestuia, particularități care s-au mani-

festat nu numai prin fapta comisă, dar și în timpul vieții și activității făptuitorului în alte condiții. În asemenea mod, personalitatea făptuitorului, sub aspect pozitiv sau negativ, se caracterizează printr-un ansamblu de trăsături morale și/sau intelectuale prin care se remarcă în cele mai diverse circumstanțe, indiferent de timpul săvârșirii infracțiunii. Condițiile social-psihologice și de muncă, studiile, datoriile civice, legea în viața făptuitorului, comportamentul în cadrul familiei, caracterul, vîrsta, temperamentul, antecedentele penale și alte forme de manifestare a infractorului au un rol important în elucidarea obiectivă a personalității acestuia. Fiecare dintre nuanțele ce caracterizează personalitatea făptuitorului se ia în considerare de către instanța de judecată la stabilirea pedepsei și, în funcție de caz, fiecare dintre ele micșorează sau mărește cuantumul pedepsei. Toate aceste împrejurări au aceeași importanță și trebuie să fie luate în calcul în aceeași măsură de către instanța de judecată la examinarea tuturor categoriilor de infracțiuni.

Astfel, pedeapsa este stabilită unei persoane concrete, individualizarea acesteia ținînd de mai mulți factori.

La cercetarea cauzei studiul personalității are un rol important la stabilirea pedepsei. Deoarece scopul pedepsei, pe lângă restabilirea echității sociale, este și corijarea condamnatului, prevenirea săvîrșirii unor noi infracțiuni, instanța de judecată trebuie să cerceteze atît calitățile biologice, cît și sociale ale persoanei. Uneori tipul și măsura pedepsei sînt influențate de sex, vîrstă, starea sănătății vinovatului. Un rol important au scopul și motivul faptelor infracționale săvîrșite, datele ce caracterizează vinovatul.

Un moment de principiu îl constituie determinarea tuturor circumstanțelor atenuante și agravante ale cauzei.

Este de remarcat că, pe lângă condițiile de individualizare a pedepsei, o nouă circumstanță ține de condițiile de existență ale familiei persoanei, recunoscută vinovată de săvîrșirea infracțiunii. Trebuie de luat în considerare că această împrejurare poate fi pentru învinuit atît pozitivă (părinți cu vîrstă înaintată, vinovatul este unicul întreținător al familiei, tată cu mulți copii sau femeie singură care educă copiii etc.), cît și negativă (abuz de alcool, abuzul fizic în familie, atitudine ostilă în familie etc.).

Pentru alegerea corectă a tipului și a măsurii pedepsei penale are importanță dacă persoana vizată are antecedente. Asemenea date sînt necesare pentru determinarea situației sociale a vinovatului (dacă se află pe calea corijării și reeducării, în ce termen, după ispășirea pedepsei, a săvîrșit o nouă infracțiune, ce regim de detenție în cadrul instituției penitenciare urmează a fi aplicat vinovatului).

La stabilirea pedepsei pentru minori, pe lângă caracterul și gradul pericolului social al fetei săvîrșite și datele despre personalitate, o atenție deosebită trebuie acordată atît condițiilor de existență a acestora (atitudinea față de familie, cercul apropiat de persoane), cît și impactului pedepsei asupra corijării minorului și adaptării sociale de mai departe.

O problemă destul de controversată este cea referitoare la includerea în raportul prezentențial a propunerilor privind cea mai adecvată pedeapsă pentru infractorul respectiv, fie în comunitate, fie custodială. Astfel, pe bună dreptate, s-ar putea aprecia că prin includerea unei asemenea recomandări va fi încălcată prezumția de nevinovăție, deoarece ar indica, într-un mod indirect, vinovăția și, implicit, sentința, înainte ca instanța de judecată să se fi pronunțat în acest sens. Argumentele pro și contra includerii unor asemenea recomandări în rapoartele prezentențiale sînt multiple și au constituit subiectul atît al unor dezbateri publice, cît și al numeroase lucrări de specialitate.

În ceea ce ne privește, sîntem de acord cu opiniile ce susțin includerea unor asemenea recomandări în cuprinsul referatelor de evaluare, avînd în vedere faptul că, pe de o parte, acestea au un caracter orientativ, de recomandare, și nu obligatoriu pentru instanțele de judecată, iar pe de altă parte, prin indicarea celei mai adecvate sentințe pentru un anumit infractor se creează premisele ca, în eventualitatea unei condamnări, prin desfășurarea activităților de asistență și consiliere să se poată asigura un caracter de maximă eficiență resocializării și reintegrării sociale.

Prin această propunere personalul de probațiune nu apără și nici nu acuză în cadrul procesului penal, ci doar oferă o altă perspectivă, științifică și de absolută neutralitate, care îl ajută pe judecător să pronunțe o sentință adecvată.

1.2. Procesul de evaluare (*solicitarea referatului*)

Evaluarea este o parte esențială, ce acționează ca o etapă pregătitoare, stabilind o bază fermă pe care se vor clădi celelalte etape ale procesului de ajutor. Ea precede orice demers de intervenție psihosocială și trebuie reținut că este un proces ciclic, desfășurîndu-se pe toată perioada lucrului cu beneficiarul, indiferent de forma pe care o va lua intervenția, pentru că este necesară o permanentă reevaluare a clienților, în funcție de schimbarea circumstanțelor.

În practică, atunci cînd ne gîndim la procesul de evaluare, trebuie să avem în vedere cîteva aspecte-cheie:

- colectarea informațiilor despre beneficiar;
- explorarea faptelor, sentimentelor, gîndurilor și conduitei beneficiarului;
- clarificarea și identificarea nevoilor și/sau problemelor beneficiarului (insistîndu-se asupra celor criminogene), a motivației pentru schimbare;
- înțelegerea în context (social, familial) a situației beneficiarului;
- dezvoltarea unei imagini de ansamblu asupra situației beneficiarului pentru planificarea acțiunilor necesare rezolvării problemelor identificate sau satisfacerii nevoilor beneficiarului și reducerii riscului identificat.

În literatura de specialitate întîlnim trei tipuri de evaluare utilizate în activitatea de probațiune socială și supraveghere, definite în funcție de momentul în care aceasta are loc: *inițială, continuă și finală*.

Evaluarea inițială se realizează cu două finalități distincte, care însă uneori se întrepătrund. Una dintre finalități este întocmirea referatului de evaluare și aceasta este obiectul analizei pe care o vom realiza în cadrul acestui ghid. Cea de a doua finalitate este schițarea unui plan de intervenție, sub forma planului de supraveghere sau sub cea a planului de probațiune socială. Spuneam că se întrepătrund deoarece, în cazul în care instanța a solicitat întocmirea unui referat de evaluare, anterior pronunțării unei sentințe care prevede suspendarea pedepsei sub supraveghere, pentru un inculpat, referatul de evaluare întocmit anterior poate servi drept bază pentru o evaluare în vederea realizării planului de intervenție, însă nu o poate substitui pe aceasta, care este mai amplă, în special în cazul în care se realizează în scopul întocmirii planului de probațiune.

Evaluarea continuă este folosită pe perioada intervenției, în scopul revizuirii planului de supraveghere și adaptării acestuia la dinamica nevoilor persoanei condamnate și în scopul măsurării progreselor obținute în activitatea de probațiune socială. În cazul în care instanța solicită acest lucru, evaluarea continuă se poate concretiza într-un referat de evaluare a persoanei condamnate. În cazurile în care instanța nu solicită un referat de

evaluare a persoanei condamnate, această evaluare se regăsește într-un raport de evaluare, întocmit cu o periodicitate de șase luni și atașat dosarului persoanei condamnate. Acest tip de evaluare se mai folosește pentru măsurarea progreselor și revizuirea programelor în activitatea de asistență și consiliere oferită persoanelor aflate în penitenciar sau persoanelor eliberate din aceste forme de detenție.

Evaluarea finală se realizează la încheierea supravegherii și se referă la modul în care condamnatul a îndeplinit obligațiile impuse în sarcina sa de către instanța de judecată și la eficiența metodelor și tehnicilor utilizate de către consilierul de probațiune pentru atingerea acestui obiectiv.

IMPORTANT!

În cazul în care persoana aflată în supraveghere a solicitat asistență și consiliere, evaluarea finală se realizează la încheierea acestei activități și urmărește măsura în care au fost atinse obiectivele planului de probațiune socială și eficiența programelor și metodelor utilizate pentru satisfacerea nevoilor criminogene ale persoanei supravegheate. În același scop se folosește evaluarea finală și în intervenția în cazul persoanelor aflate în detenție sau/și după eliberarea acestora.

Planificarea evaluării

Prima etapă pe care trebuie s-o urmărim în acest proces o reprezintă **planificarea evaluării beneficiarului**, extrem de importantă. Înainte de a demara procesul de evaluare, trebuie să ținem seama de câteva principii care stau la baza unei activități eficiente cu beneficiarul:

- este necesar să ținem seama și de impactul posibil al evaluării asupra persoanei (și să respectăm acel principiu care spune că vom aduna minimumul necesar de date, nu maximum posibil); scopul evaluării este acela de a cunoaște și înțelege beneficiarul dintr-o anumită perspectivă și nu de a afla detalii despre întreaga viață a acestuia;
- este importantă implicarea cât mai activă a beneficiarului în procesul evaluării, avantajele unei relații de parteneriat fiind încrederea mai mare în persoana consilierului și, implicit, o relație de lucru pozitivă, mai multe oportunități pentru o colaborare și cooperare eficientă, atmosferă care permite beneficiarului să fie mai relaxat.

Cum implicăm beneficiarul activ în procesul evaluării? Fiind onest cu el și explicându-i scopul evaluării, a importanței colaborării sale în obținerea unei imagini cât mai complete despre persoana sa, precum și aducându-i la cunoștință pașii care vor fi urmați pe parcursul acestui proces și persoanele/instituțiile la care vom apela pentru a obține date suplimentare. De asemenea, respectând toate principiile lucrului cu beneficiarul, având o atitudine deschisă, onestă, de acceptanță, nediscriminare. Nu trebuie să uităm că, întotdeauna, prin tot ceea ce facem ca și consilieri oferim un model clienților noștri, iar acest model trebuie să fie unul pozitiv.

O evaluare echilibrată trebuie să acopere atât punctele slabe ale beneficiarului, cât și resursele acestuia. Există pericolul ca profesioniștii care lucrează cu oamenii să se concentreze exclusiv asupra aspectelor negative/dificile ale situației, ceea ce conduce la neglijarea aspectelor pozitive. De ce este important să identificăm aceste aspecte pozitive? Pentru că acestea reprezintă punctul de plecare pentru intervenția ulterioară, știut fiind

că intervenția specialistului este determinată în timp, iar scopul final al acestei intervenții este acela de a-l ajuta pe beneficiar să învețe să-și rezolve singur problemele sau să-și satisfacă nevoile altfel decât adoptînd un comportament infracțional.

Referindu-ne la evaluarea inițială realizată în scopul întocmirii referatului de evaluare, **planificarea evaluării** presupune: *stabilirea scopului evaluării, alegerea metodelor, stabilirea surselor de informații, stabilirea timpului pe care îl avem la dispoziție pentru realizarea evaluării.*

Stabilirea scopului evaluării. În acest caz scopul este acela de a oferi judecătorului o analiză a modului de funcționare a comportamentului infracțional al persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare, a modului în care anumite condiții sociale, psihologice, medicale se transformă în factori criminogeni și a modului în care se poate acționa asupra acestor factori pentru scăderea riscului de recidivă și probațiunea socială a inculpatului. Este deci mai mult decît o prezentare a unor date factuale, care pot exista în dosarul penal al inculpatului, provenind din alte surse (anchete sociale, expertize medico-legale).

În acest context, este important să amintim că responsabil de ceea ce se întîmplă pe parcursul interviurilor, deci de conducerea discuției spre scop, este consilierul de probațiune. Astfel, urmărind scopul evaluării (anunțat în prealabil interviuatului), nu se recomandă să răspundem afirmativ tuturor solicitărilor clienților (ex.: îți cere să-l ascuți, vorbind detaliat despre toate problemele pe care le-a avut pînă în prezent), aceasta ducînd uneori la pierderea firului roșu al interviului. Dacă inculpatul dorește să continue relația profesională și după finalizarea referatului de evaluare, îi vom spune care sînt condițiile în care i se poate oferi asistență și consiliere și de către cine, urmînd a face o planificare a acesteia.

Metodele folosite pentru culegerea informațiilor

Aceste metode pot fi: studierea unor documente, interviu, observația, utilizarea unor instrumente.

Toate aceste metode pot fi folosite, în proporții diferite, în investigarea fiecărui caz, cu mențiunea că, în acest tip de evaluare, observația nu este o metodă distinctă (observația directă sau indirectă a comportamentului infracțional al persoanei), ci o metodă integrată interviului, avînd ca țintă comportamentul nonverbal al persoanei și corelarea informațiilor astfel obținute cu cele relatate verbal de către persoana în cauză.

Stabilirea surselor de informații. De obicei, primul demers pe care îl realizează consilierul de probațiune, după ce i-a fost încredințat cazul, este studierea dosarului penal, care este și prima sursă de informații. Cu privire la înțietatea acestui demers față de acela al interviuării persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare, există opinii contradictorii în rîndul specialiștilor și practicienilor. Polemica are la bază considerentul potrivit căruia preponderența informațiilor despre infracțiune, obținute din dosarul penal, anterior interviuării persoanei, generează prejudecăți și sentimente negative, care survin în atitudinea consilierului de probațiune și în obiectivitatea interviului. Practica scoate însă în evidență avantaje obiective ale studierii dosarului înaintea interviuării persoanei, constînd în obținerea unor informații concrete folosite pentru conturarea unor repere în procesul de culegere a informațiilor.

Astfel, informațiile obținute din dosarul penal pot fi folosite pentru stabilirea unei liste preliminare a surselor de informații dezirabile, în timpul interviului cu inculpatul,

putîndu-se verifica relevanța și accesibilitatea acestor surse, precum și completa aceasta listă. De asemenea, informațiile furnizate de dosarul penal pot reprezenta o bază pentru planificarea interviului cu persoana, realizarea planului și ghidului de interviu adaptate specificului cazului.

Poate cel mai important argument este acela al facilitării conducerii interviului de către consilierul de probațiune, menținerii lui în sfera autenticității informațiilor vehiculate și al posibilității confruntării informațiilor prezentate de persoană, cu informațiile existente în dosarul penal, în cazul în care acestea sînt contradictorii. Acest fapt facilitează obținerea unor informații cu un grad mai mare de autenticitate și o economie de timp, în raport cu situația în care contradicțiile ar fi sesizate în timpul studierii dosarului penal, dacă aceasta se va face doar ulterior interviuării persoanei, fiind necesară reluarea procesului de interviuare.

Acest pragmatism al abordării nu poate exclude riscul real ca informațiile despre infracțiune, obținute din dosarul penal, să activeze prejudecăți ale consilierului de probațiune și să genereze o atitudine discriminatorie față de persoana care a comis infracțiunea, însă acest risc poate fi evitat printr-un exercițiu de autoanaliză, pe care consilierul de probațiune trebuie să-l practice cu regularitate, pentru a-și conștientiza prejudecățile față de persoanele cu care lucrează, conștientizare necesară în întreaga activitate profesională nu doar în cazul evaluării pentru întocmirea referatului de evaluare. O soluție, în acest caz, poate fi studierea dosarului cu cîteva zile înaintea realizării interviului, lăsînd timp pentru decantarea informațiilor și atenuarea subiectivității.

Revenind la selectarea surselor de informații, important este nu numărul surselor accesate ci relevanța lor în raport cu situația actuală a persoanei. De exemplu, este irelevantă interviuarea dirigintelui din școala primară în cazul în care persoana pentru care se întocmește referatul de evaluare este un adult, cu excepția situației în care se evidențiază un patern de comportament care s-a format în acea perioadă și investigarea debutului acestuia este absolut necesară pentru calitatea evaluării. Aceste cazuri sînt excepții rar întîlnite, în general acordîndu-se atenție antecedentelor apropiate de momentul comiterii faptei.

În modul de selectare a informațiilor trebuie avută în vedere și obiectivitatea acestora și realizarea unui echilibru între sursele cu un grad crescut de subiectivitate, datorat relației lor cu persoana în cauză (părinți, prieteni), și cele cu mai mari șanse de obiectivitate (din mediul școlar – în cazul minorilor, din cel profesional – în cazul adulților, vecini, alți profesioniști care cunosc persoana: asistenți sociali, medici psihiatri, polițistul de sector ș.a.). O eventuală sursă de informații sînt documentele și înregistrările existente în arhiva altor instituții cu care a venit în contact persoana, atunci cînd acestea sînt relevante în raport cu momentul evaluării și cu obiectul acesteia. Astfel de documente pot fi fișele medicale, dosarele de asistență socială, caracterizări ale profesorilor sau ale superiorilor de la locul de muncă etc. În privința caracterizărilor, trebuie avut în vedere gradul de subiectivism, pe care acestea îl pot implica și autenticitatea oricărei informații se verifică numai corelînd-o cu informațiile obținute din celelalte surse. În cazul în care o sursă de informații prezintă o perspectivă care nu se regăsește în celelalte surse, iar consilierul o consideră importantă, ea poate fi menționată în referat cu precizarea că ea nu este confirmată de celelalte surse de informații.

Stabilirea timpului pe care îl avem la dispoziție pentru realizarea evaluării. Este cunoscut faptul că referatul trebuie predat instanței de judecată în termen de 14 zile de la

înregistrarea solicitării la serviciul de probațiune. În cadrul acestui termen, consilierul de probațiune trebuie să-și planifice culegerea informațiilor, analiza lor și redactarea referatului de evaluare.

Pentru atingerea scopului referatului de evaluare se conturează câteva arii de investigație:

- *mediul social al persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare*: familie, nivel școlar și profesional, grup de prieteni, sistem de valori, modalități de petrecere a timpului liber, adicții;
- *comportamentul acesteia*: comportamentul înainte și după comiterea infracțiunii, comportamentul infracțional, istoricul infracțional, factori care pot influența conduita generală a persoanei;
- *riscul*: de a comite alte fapte cu caracter penal, de autovătămare și de pericol pentru public;
- *perspectivele de probațiune socială*: intervenția necesară pentru diminuarea factorilor precipitatori ai comportamentului infracțional, resursele disponibile.

Evaluarea inițială a persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare

Evaluarea mediului social al persoanei pentru care s-a solicitat întocmirea referatului de evaluare. Acest capitol cuprinde, pe de o parte, prezentarea unor date factuale legate de componența familiei, situația materială a acesteia, spațiul locativ de care dispune, problemele de sănătate, adicțiile și antecedentele penale în cadrul familiei, grupul de prieteni ai persoanei, vecinătatea, dar și analiza locului și rolului persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare în cadrul acestui mediu social, relațiile sale cu familia, grupul de prieteni și cu vecinii și impactul pe care aceste relații îl au asupra comportamentului său.

Trebuie acordată atenție informațiilor care sînt relevante, se analizează acei factori care au avut impact asupra comportamentului său infracțional. De exemplu, se prezintă problemele de sănătate ale membrilor familiei numai în condițiile în care aceste probleme au interferat cu funcționarea socială, în parametri normali a persoanei, luînd forma unor frustrări sau nevoi resimțite puternic de persoana în cauză, pentru soluționarea cărora a recurs la metode ilicite. Un aspect important este analiza sistemului de valori al persoanei și factorii care au contribuit la formarea acestui sistem de valori: familia, prietenii, anumite experiențe de viață etc. În privința grupului de prieteni este important să se analizeze locul pe care îl ocupă în grup (de ex. lider, marginalizat, model etc.), nevoile pe care i le satisface grupul de prieteni (socializare, valorizare, afecțiune etc.) și felul în care acesta compensează carențe ale mediului familial, în special în cazul minorilor și tinerilor. În acest context este important să se analizeze gradul de influențabilitate al persoanei și modul în care grupul de prieteni îi influențează decizia dezvoltării și menținerii comportamentului infracțional.

Analiza acestor factori se face în dublu sens: atît al identificării în rîndul acestor condiții sociale a factorilor care favorizează comportamentul infracțional, cît și al identificării factorilor protectivi, care pot fi antrenați ca resurse pentru probațiunea socială a persoanei. Există un subcapitol distinct în structura referatului de evaluare, destinat enunțării celor două tipuri de factori („factori care influențează sau care pot influența conduita generală a persoanei”), însă aceștia trebuie evidențiați în acest capitol de analiză, astfel

încît enunțarea lor într-o manieră sintetică în subcapitolul menționat să decurgă logic din analiza mediului social.

Evaluarea comportamentului. Analiza comportamentului poate genera o gamă vastă de informații, dar ține de abilitățile consilierului de probațiune, modul în care reușește să dea sens acestor informații.

Există câteva întrebări la care consilierul de probațiune trebuie să caute răspuns în demersurile sale de a realiza o evaluare a comportamentului infracțional:

- Este acesta un comportament singular? Care sînt factorii care l-au determinat?
- Dacă s-a manifestat anterior acest comportament, sînt aceeași factori care l-au determinat sau sînt diferiți?
- Există patern infracțional: similarități în privința tipului faptei, a modului de comitere a faptei, a contextului comiterii faptei, a factorilor care au determinat comiterea faptei?
- Care consecințe reîntăresc comportamentul, favorizează perpetuarea lui?
- Cum a reacționat la alte sancțiuni?
- Ce modalități de sancționare au inhibat comportamentul în istoria personală a persoanei evaluate?
- Persoana afișează acest comportament pentru a obține anumite rezultate (consecințe) sau pentru a evita altele?

În acest caz, este important să se acorde atenție modului în care explicațiile persoanei asupra comportamentului său se leagă de această ipoteză.

1.3. Stabilirea relației profesionale cu beneficiarul

Relația profesională dintre consilier și persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare se desfășoară într-un cadru procedural și etic, determinat de reglementările legislative, metodologia și etica specifice activității de integrare socială și supraveghere în Republica Moldova.

În organizarea și funcționarea serviciului de probațiune se desprind câteva reglementări privind desfășurarea în **timp** a relației cu beneficiarul, în cazul activității de întocmire a referatelor de evaluare solicitate de instanțele de judecată. Astfel, după înregistrarea solicitării, adresate de instanța de judecată serviciului, pentru întocmirea referatului de evaluare, șeful serviciului va desemna un consilier de probațiune responsabil pentru culegerea informațiilor și întocmirea referatului de evaluare. Consilierul desemnat să întocmească referatul de evaluare trebuie să-și desfășoare activitatea după cum urmează:

- stabilește de îndată – dar **nu mai târziu de 5 zile** de la data primirii solicitării instanței de judecată – locul, data și ora primei întrevederi cu persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare;
- prima întvedere cu persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare trebuie să aibă loc **în termen de 5 zile** de la data primirii solicitării instanței de judecată;
- înaintează referatul de evaluare instanței de judecată **în termen de 14 zile** de la primirea solicitării.
- Din punctul de vedere al **spațiului** de desfășurare a relației dintre consilierul de probațiune desemnat să întocmească referatul de evaluare și persoana pentru care s-a solicitat referatul, există câteva locații în care se pot desfășura întîlnirile între aceștia în scopul culegerii informațiilor necesare întocmirii referatului:
- la biroul serviciului de probațiune;

- la domiciliul persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare;
- într-un spațiu pus la dispoziție de către poliție, în cazul în care persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare se află în arest preventiv;
- într-un spațiu pus la dispoziție în penitenciar, în cazul în care persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare se află în arest preventiv sau este condamnată pentru o infracțiune anterioară în cadrul penitenciarului.

Fiecare dintre aceste locuri de desfășurare a întâlnirilor dintre consilierul de probațiune și persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare prezintă un anumit specific.

În cazul în care locul de desfășurare a întâlnirii cu persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare stabilit este biroul serviciului de probațiune, consilierul de probațiune trebuie să acorde atenție citorva aspecte privitoare la crearea unei ambianțe favorabile desfășurării în bune condiții a interviului.

Astfel, consilierul trebuie să se asigure că sînt înlăturate pe cît posibil sursele de zgomot care ar distra atenția persoanei intervievate de la cursul interviului. În măsura în care serviciul dispune de un spațiu special destinat desfășurării interviului, înainte de a stabili ora interviului, consilierul de probațiune este bine să se consulte cu ceilalți colegi pentru a se asigura că, în aceeași perioadă de timp, nu este programat un alt interviu. De asemenea, consilierul este bine să întrerupă funcționarea telefonului fix sau mobil și să-și anunțe colegii cu privire la faptul că în acea perioadă se desfășoară un interviu, pentru a nu fi întrerupt.

În condițiile în care consilierul are indicii cu privire la agresivitatea crescută a persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare și consideră că există riscul de a fi agresat în timpul interviului, poate lua măsuri de precauție, lăsînd în funcțiune telefonul fix și cerînd unui coleg să sune sau să intre în încăperea pentru a se asigura că totul este în regulă.

Este indicat ca încăperea destinată desfășurării interviurilor să fie dotată cu minimum o masă și două scaune, acestea fiind așezate de aceeași parte a mesei și nu de o parte și de cealaltă a ei, pentru a se evita, astfel, crearea barierelor fizice în comunicarea dintre consilier și persoana interviuată și pentru a se evita situația de confruntare, indusă de poziționarea față în față a interlocutorilor.

Pentru a putea controla durata interviului, fără a privi prea des ceasul de mîină, situație care ar putea fi stîinjenitoare pentru persoana interviuată, creîndu-i acesteia impresia că nu este ascultată cu interes sau că ar trebui să-și întrerupă relatarea, este bine ca în încăperea să fie un ceas de perete sau pe masă, astfel încît să fie vizibil fără efort.

În condițiile în care serviciul nu dispune de un spațiu special destinat desfășurării interviurilor și acestea au loc în aceeași încăperea care servește drept spațiu pentru birourile consilierilor de probațiune, consilierul trebuie să ia cîteva măsuri care să asigure un minimum de confort persoanei intervievate din punctul de vedere al confidențialității și să nu fie distras de stimulii din jur. Astfel, se poate dovedi utilă așezarea scaunului persoanei intervievate astfel încît aceasta să stea cu spatele spre ceilalți consilieri din încăperea.

În cazul în care interviul se desfășoară la domiciliul persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare, consilierul de probațiune are într-o mai mică măsură posibilitatea de a interveni în amenajarea spațiului de desfășurare a interviului, însă poate cere celorlalți membri ai familiei să îl lase singur cu persoana interviuată, evitînd astfel posibila reținere a persoanei intervievate de a relata anumite aspecte legate de relațiile din cadrul familiei sau de comiterea infracțiunii, în prezența altor membri ai familiei sale. De

asemenea, se evită deturnarea cursului interviului prin intervențiile celorlalți membri ai familiei aflați în încăpere.

În situația în care consilierul obține informații din dosarul penal sau din alte surse privind agresivitatea persoanei pentru care s-a solicitat referatul de evaluare, există posibilitatea de a se deplasa la domiciliul acesteia însoțit de un coleg. Dacă, astfel de semnale sînt recepționate de consilier imediat după primul contact cu beneficiarul sau cu un membru al familiei sale, care ar putea fi violent, în loc de a intra în locuința acestuia pentru a continua interviul, este mai potrivită invitarea persoanei la biroul serviciului de probațiune pentru desfășurarea interviului într-un mediu care oferă siguranță.

Dacă persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare se află în arestul poliției sau în penitenciar, în cele mai multe cazuri, consilierul de probațiune va fi acompaniat în timpul desfășurării interviului de către un lucrător de poliție, respectiv un subofițer responsabil cu paza. Acest fapt ar putea crea disconfort persoanei intervievate și dăuna calității informațiilor obținute. Din motive legate de regulamentul intern al instituțiilor menționate și de siguranța deținerii, acest inconvenient, cel mai adesea, nu poate fi depășit, însă și în acest caz poate fi redus prin invitarea persoanei intervievate să se așeze cu spatele la cea de a treia persoană sau prin rugămintea adresată polițistului sau subofițerului de a supraveghea desfășurarea interviului din capătul încăperii opus locului unde se desfășoară interviul sau chiar de la intrarea în încăpere, astfel încît să fie posibilă intervenția sa în caz de necesitate fără a afecta în prea mare măsură desfășurarea interviului. Aceste inconveniente pot fi diminuate datorită dezvoltării unei relații de colaborare între consilierul de probațiune și polițistul sau subofițerul responsabil cu paza, astfel încît reușita interviului să fie obiectivul comun al ambilor profesioniști. Pentru aceasta este necesară cunoașterea și respectarea de către consilierul de probațiune a regulilor privitoare la accesul în cadrul acestor instituții și la conduita față de persoanele arestate sau deținute.

Interviul pentru întocmirea referatului de evaluare pentru o persoană aflată în arest sau în detenție se desfășoară cu participarea unui educator din cadrul serviciului cultural-educativ din cadrul penitenciarului. În acest caz, datorită similarităților privind tipul de relație profesională care se dezvoltă între cei doi profesioniști și persoana intervievată, educatorul poate participa activ la desfășurarea interviului, favorizînd procesul de culegere a informațiilor. Consilierul de probațiune poate intra în penitenciar numai cu permisiunea judecătorului care a aplicat măsura preventivă sub formă de arest.

Cadrul etic, în care se desfășoară relația profesională dintre consilierul de probațiune și persoana pentru care s-a solicitat întocmirea referatului de evaluare, cuprinde **principii** și **valori** specifice, dezvoltate în cadrul activității de probațiune din țările cu tradiție în domeniu.

De altfel, setul **de principii** și **valori** prezintă similarități față de cel utilizat în profesiile socioumane, care au ca obiectiv central oferirea de asistență și sprijin individului pentru o funcționare socială normală, dar și deosebiri față de acesta, deosebiri impuse de latura coercitivă a activității de probațiune a persoanelor care au comis infracțiuni și de orientarea acestei activități către protejarea comunității. Este vorba despre un set de principii și valori care relevă dualitatea „suport–control” a activității de probațiune socială și su-praveghere.

Principiile și valorile se însușesc de către consilierii de probațiune în cadrul studiilor universitare și programelor de pregătire profesională inițială și continuă și se dezvoltă în expe-

riența practică a acestora. Interiorizate, aceste principii și valori se concretizează în **atitudini** ale consilierilor de probațiune socială față de persoanele cu care dezvoltă o relație profesională și în **cultura organizațională** a serviciilor de probațiune socială și supraveghere.

În cadrul acestui ghid, vom face referire la principiile și valorile relevante, cu deosebire pentru componenta activității de probațiune, căreia îi este destinat ghidul și anume întocmirea referatelor de evaluare, cu mențiunea că aceste principii se aplică întregii activități de probațiune socială, însă ar trebui completate cu altele pentru a reconstitui întregul cadru etic al acestui domeniu de activitate.

Astfel, unul dintre principiile importante în activitatea de întocmire a referatelor de evaluare este **onestitatea**. Aceasta se regăsește în atitudinea consilierului de probațiune față de persoana pentru care s-a solicitat întocmirea referatului de evaluare încă din stadiul dezvoltării relației profesionale, în modul în care consilierul de probațiune îi prezintă beneficiarului rolul său și al referatului de evaluare, posibilitatea pe care acesta o are de a refuza colaborarea cu consilierul de probațiune și consecințele pe care le va avea acest refuz (consemnarea în cadrul referatului de evaluare a refuzului de a colabora), precum și precizarea limitelor **confidențialității**.

Persoana pentru care s-a solicitat întocmirea referatului de evaluare cunoscând modul în care va fi folosit referatul de evaluare și informațiile cuprinse în acesta, limitele confidențialității și posibilitatea sa de a refuza să colaboreze cu consilierul de probațiune, va avea posibilitatea de a lua o hotărâre cu privire la acceptarea colaborării pentru întocmirea referatului de evaluare și cu privire la informațiile pe care le oferă consilierului de probațiune. Acest lucru este important pentru ca acesta să nu aibă false așteptări față de consilierul de probațiune și rolul acestuia. Așteptările ar genera o serie de frustrări și sentimente negative ale persoanei față de consilierul de probațiune, cum ar fi pierderea încrederii față de acesta, într-o etapă care poate reprezenta doar un stadiu inițial în relația consilierului de probațiune cu persoana în cauză, în cazul în care aceasta, după finalizarea procesului penal, va fi încredințată în supravegherea serviciului de probațiune.

Respectul se regăsește într-o atitudine politicoasă a consilierului de probațiune față de persoana pentru care s-a solicitat întocmirea referatului de evaluare, de valorizare și de nediscriminare a acesteia datorită comportamentului său sau apartenenței sale la o anumită etnie sau categorie socială.

Acceptarea se regăsește într-o atitudine nonpunitivă a consilierului de probațiune, în stadiul de evaluare acesta încercând să înțeleagă comportamentul persoanei și nu să-l judece, iar ulterior, în stadiul de consiliere pentru schimbarea comportamentului, într-o atitudine care relevă faptul că nu persoana este indezirabilă, ci un anumit comportament al său.

Aceste principii acționează nu declarativ ci, interiorizate de către consilierul de probațiune, ele se află în spatele comportamentului său profesional și îl ajută pe acesta să dezvolte o relație profesională eficientă cu beneficiarul și să rezolve, uneori, conflictul de valori generat de bipolaritatea suport–autoritate specifică activității de probațiune socială.

În stadiul inițial al activității de probațiune, de evaluare pentru întocmirea referatului de evaluare pentru instanță, atitudinea suportivă se exprimă prin crearea unui cadru în care, persoana pentru care s-a solicitat referatul, se simte confortabil, prin utilizarea ascultării active, cu toate elementele sale (empatie, parafrază, reflectare, sumarizare), prin evitarea judecăților de valoare etc.

Autoritatea este dată de rolul consilierului de probațiune de profesionist în cadrul sistemului de justiție penală, care realizează o evaluare concretizată într-un document oficial, referatul de evaluare, care este înmănat instanței și utilizat în scopul individualizării pedepsei care va fi aplicată persoanei.

Ambele atitudini (suportivă și autoritară) se relevă din comportamentul verbal (informațiile pe care consilierul le oferă persoanei, modul în care conduce interviul, tipurile de întrebări pe care le utilizează), corelat cu comportamentul nonverbal (postura corpului, privirea, mimica, gestică, modulația vocii, tonul, ținuta vestimentară).

Toate aceste elemente vorbesc despre noi și despre profesionalismul nostru și determină, în parte, atitudinea și reacțiile pe care le obținem din partea beneficiarului. În cele mai multe cazuri, persoanele cu care lucrăm se află pentru prima dată într-o relație profesională de acest tip, noi oferindu-le în acest caz un model de comportament, iar reușita interviului depinde și de modul în care reușim să transmitem, prin comportamentul nostru verbal și nonverbal, diferența dintre acest gen de relație și alt gen de relații cu care ei sînt obișnuiți (ex.: discuție cu un prieten, flirt etc.).

Experiența profesională ne arată că, în activitatea pe care o desfășoară, consilierii se confruntă uneori cu situații aflate la limita relației profesionale cu beneficiarul. Acest ghid își propune a vă oferi posibilitatea să meditați asupra acestor probleme, să găsiți soluții pe care să le discutați ulterior în echipă, să le selectați pe cele mai potrivite, conform principiilor și valorilor profesiei, astfel încît atunci cînd vă veți confrunta cu ele să aveți în minte cîteva repere care să vă ajute.

1.4. Structura referatului de evaluare psihosocială

Referatul de evaluare psihosocială a personalității persoanei în conflict cu legea constituie, ca formă, un bloc de informații referitoare la:

- personalitatea acestuia, de asemenea la micromediul și mediul social în care s-a născut și s-a dezvoltat acesta;
- sinteza acestor informații în scopul determinării principalelor probleme cu care se confruntă persoana;
- evaluarea riscului de recidivă.

Acestea sînt grupate în capitole aparte după cum urmează:

1. Introducere.

2. Sursele de informații.

3. Date privind persoana pentru care a fost solicitat referatul de evaluare:

- mediul familial și social;
- situația școlară;
- cercul de prieteni.

4. Date privind comportamentul bănuțitului/ învinutului/ inculpatului:

- trecutul infracțional;
- comportamentul persoanei înainte și după comiterea presupusei infracțiuni.

5. Factorii care influențează sau pot influența conduita generală a persoanei pentru care a fost solicitat referatul de probațiune.

6. Perspectivele de reintegrare în societate.

Primele capitole pot prezenta informații cu privire la persoana inculpatului structurate pe: mediul familial și social, nivelul instrucției școlare și profesionale, trecutul infracțional, comportamentul înainte și după comiterea presupusei infracțiuni, precum și factorii

favorizanți ai comportamentului infracțional. Culegerea datelor necesare întocmirii referatului de evaluare au în vedere surse ca: membri ai familiei, colegi, fie de muncă sau de școală, prieteni, vecini, rude, profesori, documente (dosarul penal, expertize, catalogul școlar etc.). Aceste date trebuie menționate într-un capitol aparte al referatului.

Ultimele capitole sînt de analiză și sinteză a informațiilor prezentate în primele capitole ale referatului. Dacă primele capitole necesită doar o prezentare obiectivă a anumitor aspecte ale vieții inculpatului, reclamînd doar abilități de culegere exactă a informațiilor, aceste capitole finale ale referatului impun cunoștințe aprofundate de criminologie, sociologie și psihologie, la care se adaugă abilitățile de analiză și sinteză. În urma procesului de analiză și sinteză a informațiilor culese, consilierul trebuie să prezinte judecătorului factorii care influențează conduita generală a inculpatului, predicții cu privire la riscul de comitere a unor noi infracțiuni și perspectivele de reintegrare socială.

Toate acestea trebuie să conducă la individualizarea pedepsei, astfel încît să se țină cont de pericolul social pe care îl reprezintă inculpatul și nevoile acestuia de reintegrare socială.

1. În **Introducere** sînt cuprinse informațiile referitoare la: identificarea persoanei, fapta sau faptele pentru care este bănuț/invinuit/inculpat, data solicitării referatului și numele consilierului de probațiune care a întocmit referatul.

2. **Sursele de informații** sînt precizate în partea a doua. Sînt precizate și sursele care nu au putut fi contactate și modalitatea în care au fost culese informațiile (interviu, documentare etc.).

Dosarul penal. Din acesta se consultă și verifică următoarele date și înscrisuri:

- date de identificare; nume; data și locul nașterii; părinții; domiciliul și adresa; date despre presupusa faptă (rechizitoriu); antecedente (cazier); situația familială; anchetă socială, expertiză medico-legală, situația școlară, caracterizări.

Pe baza consultării acestei surse se pregătește primul interviu cu beneficiarul, care presupune: întocmirea planului de interviu, a ghidului de interviu și pregătirea spațiului în care se va desfășura interviul.

Din informația cuprinsă în dosarul penal se poate de aflat dacă în privința copilului este aplicat arestul preventiv. În cazul în care copilul, pentru care este solicitat întocmirea referatului presentențial de evaluare psihosocială se află în arest preventiv, consilierul de probațiune trebuie să-l viziteze la locul de detenție preventivă. Aceasta este posibil prin acordul judecătorului care a aplicat măsura preventivă sub formă de arest, ce vizează demersul din partea *serviciului de probațiune*.

Învinuitul/inculpatul – contactarea acestuia, de regulă, este bine să aibă loc după ce se cunoaște un minim de informație pentru evitarea unei potențiale traume, pentru a putea aprecia gradul de sinceritate al acestuia. De fapt, persoana investigată prezintă o importanță deosebită pentru evaluarea cazului și, ulterior, întocmirea referatului de probațiune.

Părinții – modele de educație, atașament, interes/dezinteres.

Persoana sau instituția în supravegherea căreia se află beneficiarul – instituții de învățămînt tip internat, centre de plasament.

Cadre didactice și documente școlare – contactarea administrației instituției de învățămînt, analiza jurnalului (reușită, frecvență, purtare etc.).

Loc de muncă (șef, colegi) – atitudinea beneficiarului față de serviciu, relațiile între beneficiar și colegii de serviciu.

Medici, psihologi, asistenți sociali și alți specialiști – contactarea specialiștilor în evidența cărora se afla beneficiarul.

Vecini, grup de prieteni și alte surse relevante în cauză – atitudinea comunității față de beneficiar.

3. Datele privind persoana pentru care a fost solicitat referatul de evaluare. Indicatori relevanți în acest sens pot fi:

- istorie personală: nume/prenume, vîrstă, starea sănătății, eșecuri semnificative, pierderi (părinți, bunici), dificultăți de învățare, impulsivitate, valori etc.
- familie: relații din familie, tip de disciplinare, atașament, izolare socială, satisfacție maritală etc.
- condiții de locuit, venituri, vecinătate etc.
- dependență: alcool, droguri, jocuri de noroc.
- școala: succes sau eșec, abandon.
- prieteni: modele de comportament.
- stil de viață: își asumă riscuri, contact cu persoane deviante, petrecerea timpului liber.
- locul de muncă: stabilitatea la locul de muncă, satisfacție, calificări etc.

4. Date privind comportamentul beneficiarului. Se are în vedere principiul „comportamentul anterior este un indicator al comportamentului viitor”. Un loc special în acest capitol al referatului îl are estimarea riscului de recidivă. Această estimare se realizează pentru a evalua în ce măsură privarea de libertate este necesară, precum și pentru a stabili nivelul de supraveghere de care inculpatul are nevoie.

Indicatori relevanți:

- aspecte predelinvențiale: abandon, fugă de acasă, cerșitul, vagabondajul, folosirea substanțelor stupefiante etc.;
- numărul și tipul antecedentelor penale;
- circumstanțe, planificare, locuri etc.;
- în grup sau individual; cui aparține ideea (cine a fost inițiatorul)?
- timpul dintre infracțiuni;
- schimbarea paternului infracțional.

5. Factorii care influențează sau pot influența conduita generală a persoanei pentru care a fost solicitat referatul de probațiune. La această etapă se estimează probabilitatea de repetare a comportamentului în cauză, gradul de pericol pentru victimă, personalul implicat în administrarea justiției și de autovătămare, capacitatea și nivelul motivației pentru schimbare a beneficiarului; se listează apoi factorii ce pot influența negativ comportamentul acestuia (de risc) și factorii protectivi, care pot inhiba dezvoltarea pe viitor a unui comportament indezirabil.

6. Perspectivele de reintegrare în societate

Perspectivele de reintegrare în societate decurg din datele prezentate în referat și trebuie să fie motivate și prezentate pe scurt. Este recomandabil ca, în cazul în care se consideră o măsură neprivativă de libertate, referatul de evaluare să cuprindă în acest capitol un plan general de supraveghere care ar putea fi inclus de către instanță în sentință.

Soluțiile psihosociale vor trebui să compenseze factorii care influențează în mod negativ conduita generală a beneficiarului și se vor aduce la cunoștință și factorii pozitivi care pot compensa factorii negativi.

Perspectivele de reintegrare în societate vor fi estimate după analiza tuturor datelor cuprinse în referatul de evaluare și vor fi prezentate pe scurt, obiectiv și motivat. În cazul

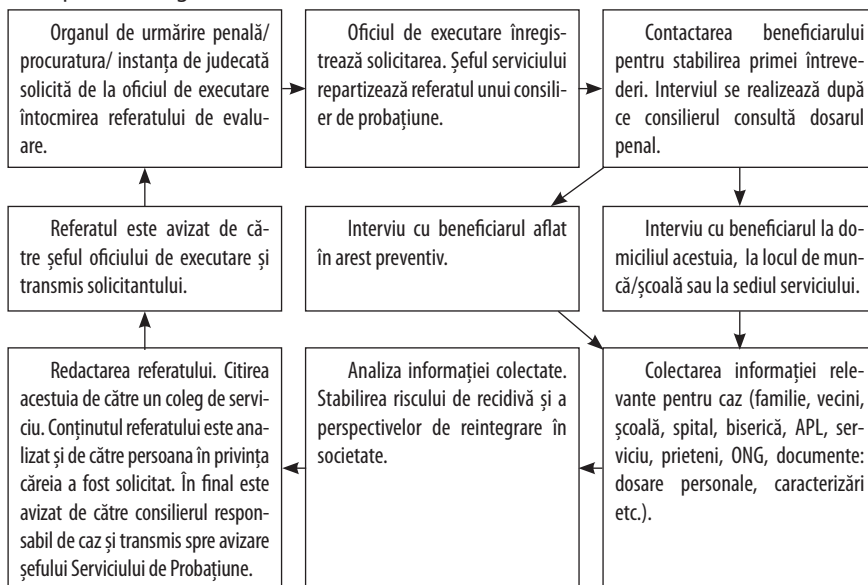
inculpaților, nu se fac propuneri instanțelor de judecată privind pedeapsa sau, după caz, privind măsura educativă ce urmează a fi aplicată. În cazul persoanelor a căror șanse de reintegrare în societate sînt reduse, se va face doar mențiune în acest sens, fără a se formula recomandări instanței de judecată privind măsura ce trebuie luată.

Pentru elaborarea perspectivelor de reintegrare socială, procesul de analiză și sinteză a informațiilor culese trebuie structurat astfel încît să fie prezentate aspecte concrete care pot conduce în mod evident la corectarea comportamentului infracțional. Pentru a stabili care sînt perspectivele de reintegrare este necesar de analizat:

- a. dorința persoanei pentru reabilitare;
- b. dorința membrilor familiei sau altor persoane apropiate sau organizații în sprijinirea copilului în vederea reabilitării sale;
- c. oportunitățile pe care le are persoana sau pe care le oferă societatea în care trăiește, cum ar fi: continuarea studiilor, calificare, recalificare, ocuparea unui loc de muncă etc.;
- d. programele educaționale în care poate fi inclusă persoana în scopul reabilitării sale (dezintoxicare, însușirea unor deprinderi și abilități sociale);
- e. condițiile în care trăiește (familie, grup de prieteni).

1.5. Fazele de întocmire a referatului de evaluare psihosocială

Reprezentare grafică a fazelor de întocmire a referatului de evaluare:

- I. **Organul de urmărire penală/instanța de judecată.** Solicită întocmirea referatului de evaluare prin demers către *Oficiul de executare* (vezi doc. 1).
- II. **Alocare.** Solicitarea este transmisă Serviciului de Probațiune și repartizată îndată unui consilier de probațiune de către șeful serviciului. Se contactează beneficiarul pentru stabilirea primei întâlniri (dacă beneficiarul este arestat preventiv, se ia

legătura cu locul de deținere (*vezi doc. 2*)), sau, atunci când este posibil, se ia legătura cu beneficiarul la domiciliul acestuia sau la locul de muncă/școală. Consultarea dosarului penal.

Doc. 1: Demers de solicitare pentru întocmirea referatului presentențial de evaluare psihosocială:

Șeful Oficiului de executare _____

DEMERS

Prin prezentul solicit să se întocmească referatul presentențial de evaluare psihosocială în privința _____, născut la data de _____, domiciliat în _____, str. _____, nr. _____, ap. _____, tel. _____.

Motivele solicitării:

Persoana în cauză este învinuită de săvârșirea infracțiunii(lor) de _____, art. _____ Cod penal și, luând în considerare circumstanțele faptei și conducându-mă de art. 8, 9 Legea cu privire la probațiune, art. 475 CPP și art. 385, alin. 1, p. 7, CPP consider că o pondere mare în soluționarea cauzei vor avea împrejurările de fapt care au condus la săvârșirea infracțiunii(lor) menționate.

Procuror la Procuratura sect. _____/

Judecător _____

Data _____ 2008

Semnătura _____

Doc. 2: Solicitare către instanța de judecată pentru realizarea interviului cu persoana aflată în arest preventiv (se anexează solicitarea pentru întocmirea referatului presentențial de evaluare psihosocială):

Dlui _____, *judecător la*

Judecătoria _____

DEMERS:

Oficiul de executare, Serviciul de Probațiune _____ realizează referate presentențiale de evaluare psihosocială a minorilor în conflict cu legea, pentru a fi prezentate în instanța de judecată.

Pentru elaborarea unui asemenea referat solicităm permisiunea Dvs. de a avea la data de _____, anul curent, o întâlnire cu _____, născut la data _____, aflat în detenție la Izolatorul de Arest Preventiv, nr. X, din localitate, cu consilierul de probațiune Y.

Cu respect,

Șef al Oficiului de executare

Semnătura _____

III. Contact /Interviu: întrevvedere cu beneficiarul. Notă: în cazul în care beneficiarul nu se prezintă, se poate trimite o nouă adresă (dacă există suficient timp); dacă acesta nu se prezintă nici la cea de-a doua întâlnire, se va trimite o notă de informare instanței de judecată care a solicitat referatul. Pașii în culegerea informațiilor și a interviurilor pot fi:

1. explicarea scopului interviului, a confidențialității;
2. interviuarea beneficiarului;
3. identificarea celorlalte surse relevante pentru caz;
4. completarea formularelor necesare în timpul interviului sau imediat după aceea;
5. interviuarea celorlalte surse relevante pentru caz.

IV. Culegerea de informații relevante de la celelalte surse posibile. Evaluarea potențialului de susținere sau descurajare a schimbării comportamentale din partea familiei (capacitate, motivație), a prietenilor etc.

V. A doua întâlnire cu inculpatul. Explorarea în detaliu a persoanei și a comportamentului acestuia, verificarea informațiilor neclare.

VI. Redactarea referatului; atenție la limbaj (este important de evitat jargonul sau argoul, precum și exprimările stereotipe sau limbajul discriminatoriu); referatul trebuie să fie simplu, coerent, scurt, cu concluzii pertinente și care decurg din conținutul referatului.

VII. Verificarea calității referatului; se poate realiza de colegi sau de șeful Serviciului de Probațiune. Referatul de evaluare reprezintă punctul de vedere al Serviciului de Probațiune, nu al unui consilier de probațiune.

VIII. Predarea referatului instituției solicitante. Timpul acordat pentru întocmire este de ordinul zilelor, perioadă în care personalul de probațiune trebuie să identifice toate sursele de informații, să efectueze o serie de cercetări pe lângă autorități, școală, familie, instituții medicale etc. pentru culegerea informațiilor, să le evalueze și să le prezinte instanței. Este evident că o activitate desfășurată contra cronometru poate aduce atingere fie volumului, fie calității informațiilor. Informația acumulată este prezentată și persoanei în privința căreia a fost solicitat referatul de evaluare. Documentul este avizat de șeful Oficiului de executare și transmis solicitantului (vezi doc. 3).

Doc. 3: Scrisoare de însoțire a referatului presentențial de evaluare psihosocială

Dlui _____

Procuror / Judecător

Prin prezenta, la adresarea Dvs. nr. ____ din data ____ 200__, Serviciul de Probațiune Vă transmite referatul presentențial de evaluare psihosocială în privința ____, a. n. ____, domiciliat or. _____, str. _____, ap. _____.

Șef al Oficiului de executare _____

În stadiul elaborării referatului de evaluare sînt și alte cîteva aspecte care trebuie avute în vedere:

- *selectarea din multitudinea și varietatea de informații culese, a informațiilor relevante (cele care au legătură cu comportamentul persoanei și cu situația în care el se află în prezent).*

Trebuie avută în vedere diferența între referatul de evaluare întocmit pentru minori și cel întocmit pentru o persoană adultă.

Astfel, pentru o persoană adultă nu este relevant comportamentul său școlar, de vreme ce a absolvit în urma cu cîțiva ani, important este, însă, nivelul său de pregătire școlară și profesională. De asemenea, nu este foarte relevantă relaționarea cu familia de origine și nu este necesar să fie prezentată situația fraților etc., dacă persoana nu locuiește împreună cu aceștia. Se va menționa, însă, relația cu aceștia în cazul în care familia face parte din rețeaua de suport social al persoanei.

În condițiile în care persoana pentru care s-a solicitat referatul de evaluare este un adult care și-a întemeiat propria familie, relațiile din cadrul acesteia vor face, în principal, obiectul evaluării;

- este importantă *urmărirea firului logic al referatului*, astfel încît concluziile prezentate în capitolele referitoare la „*comportamentul persoanei înainte și după comi-*

terea presupusei infracțiuni” și la „perspectivele de reintegrare în comunitate” să își aibă justificarea în informațiile prezentate în capitolul „Date despre personalitatea bănuțitului/ învinutului/ inculpatului” și să decurgă logic din acestea;

- perspectivele de reintegrare în societate trebuie să fie realiste, bazate pe potențialul și motivația pentru schimbare a persoanei, incluzând demersurile care trebuie făcute, programele în care ar trebui inclusă persoana, instituțiile care le pot derula, sistemul de suport social al persoanei și alte resurse comunitare, care ar trebui activate pentru a facilita reintegrarea socială a acesteia.

Calitatea referatului de evaluare este dată atît de respectarea regulilor de întocmire a acestuia (structură, colectarea informațiilor, evaluarea, analiza, sinteza și redactarea lor etc.), cît și de respectarea principiilor și a valorilor profesionale, acestea constituind premisele unui referat profesionist.

-
- **De reținut că referatul de evaluare este întocmit pentru a fi prezentat judecătorului sau procurorului, ambii avînd acces și la alte surse de informații, dintre care cea mai importantă este beneficiarul. Astfel încît o evaluare subiectivă, care ia în considerare doar perspectiva beneficiarului, fără a o confrunta cu alte surse relevante de informații (în afară de familie, care de multe ori are tendința de a da doar informații favorabile pentru bănuțit/ învinuit/ inculpat), va determina scăderea credibilității noastre ca profesioniști.**
-

1.6. Colectarea informațiilor și analiza datelor

Procesul de colectare a informațiilor necesare pentru întocmirea referatului prezentențial de evaluare psihosocială este constituit din etapele consultare și culegere a informațiilor. Acestea trebuie parcurse în mod obligator și în ordinea descrisă mai jos:

1. consultarea de materiale – dosarul penal, catalogul școlar, fișă medicală etc.;
2. interviu (față în față, telefonic):
 - a) realizarea planului și ghidului de interviu;
 - b) stabilirea unor obiective clare ale interviului;
 - c) interviul să fie delimitat în timp (să nu depășească 45 de minute);
 - d) se utilizează întrebări închise și deschise în mod adecvat;
 - e) planul de interviu trebuie structurat în trei părți:
 - *introducere* (se prezintă scopul interviului și modalitatea de interviuare, precum și durata aproximativă a acestuia);
 - *cuprins* (conținutul interviului structurat conform obiectivelor);
 - *încheiere* (se sumarizează și se verifică dacă obiectivele interviului au fost atinse, se mulțumește beneficiarului pentru colaborare și se termină într-o notă pozitivă, se stabilește, dacă este cazul, o nouă întîlnire).

Activitatea de culegere a informației pe categorii de surse:

Bănuțit, învinuit, inculpat:

Mediul familial și social:

- prezentarea membrilor familiei;
- condiții de locuit;
- relații cu membrii familiei;
- atitudinea familiei față de fapta comisă de beneficiar;
- starea sănătății beneficiarului și a membrilor familiei;

- petrecerea timpului liber/apartenență la grup;
- consum de alcool/droguri, vicii ale beneficiarului și ale membrilor familiei;
- imaginea beneficiarului și a familiei în comunitate.

Nivelul instruirii școlare și profesionale (informația se precizează și la locul de studii/de muncă):

- nivelul de studii;
- succese/insuccese școlare sau profesionale;
- interesul pentru studii sau profesie manifestat (aspirații profesionale);
- relațiile beneficiarului și ale familiei cu colegii, profesorii;
- pasiuni și activități extrașcolare și profesionale;
- locuri de muncă și stabilitate profesională.

Trecutul infracțional:

- carieră infracțională (condamnări anterioare);
- dacă a mai fost sau este cercetat penal într-o altă cauză.

Comportamentul beneficiarului înainte și după comiterea infracțiunii:

- probleme create în familie, școală, loc de muncă;
- atitudini față de normele și valorile sociale înainte și după comiterea infracțiunii.

Factori favorizanți ai comportamentului infracțional:

- organizarea infracțiunii (cine a avut inițiativa, premeditată, spontană, roluri asumate în cadrul infracțiunii);
- pattern infracțional (tip infracțiune, tipul victimei, condițiile comiterii infracțiunii, frecvență etc.);
- motivația infracțiunii (cauza comiterii faptei);
- responsabilitatea față de propriul comportament infracțional;
- conștientizarea consecințelor/atitudinea față de faptă și victimă.

După culegerea informațiilor, se impune selectarea și analiza acestora, în funcție de relevanța lor pentru cazul în discuție. Astfel, se va ține seama de următoarele aspecte:

A. Analiza infracțiunii curente – evaluarea detaliată a acesteia.

Factori-cheie: timp, loc, context; complici; motivele presupusei infracțiunii; planificare, oportunități; factori situaționali; factori cognitivi; factori legați de victimă; consecințe.

B. Trecutul infracțional – evaluarea comportamentului infracțional anterior și modul în care a îndeplinit sentințele anterioare.

Factori-cheie: numărul și tipul infracțiunilor anterioare; similarități în modul de comitere a infracțiunilor (context, loc, planificare); complici la comiterea infracțiunilor; perioada de timp dintre infracțiuni; modificare în modalitatea de comitere a infracțiunilor; comportamentul pe durata pedepselor anterioare; infracțiuni comise pe perioada supravegherii (unde este cazul); infracțiuni comise în perioada liberării condiționate.

C. Stilul de viață și grupul de prieteni – evaluarea stilului de viață în prezent și influențe pro și antisociale în grupul de prieteni.

Factori-cheie: măsura în care stilul de viață prezintă oportunități pentru săvârșirea de infracțiuni sau situații de risc; factori motivaționali de risc în stilul de viață actual (nevoia de senzațional, recompense imediate); cât de des se întâlnește cu persoane cu comportament pro-social; tipul activităților de timp liber (sînt legate de săvârșirea infracțiunii și/sau de locul în care a fost săvârșită?).

D. Relațiile cu familia și cu alte persoane apropiate – evaluarea relațiilor prezente și care pot influența comportamentul infracțional viitor sau îl pot expune unor situații de risc.

Factori-cheie: stabilitatea relațiilor; izolare socială (în ce măsură); influența relațiilor asupra comportamentului infracțional (pro/anti); măsura în care relațiile pe care le are pot contribui la evitarea situațiilor de risc.

E. Locuință și vecinătate.

Factori-cheie: existența unei locuințe permanente; vecini cu comportament pro-infracțional; zonă cu criminalitate crescută; măsura în care zona în care locuiește oferă oportunitatea săvârșirii de infracțiuni și ce tip.

F. Loc de muncă și situația financiară – evaluarea venitului personal, datorii și loc de muncă.

Factori-cheie: existența problemelor financiare; abilități slabe de management financiar; venit personal scăzut; lipsa unui loc de muncă timp îndelungat; perspective de angajare limitate.

G. Probleme de sănătate mentală, caracteristici și trăsături de personalitate.

Factori-cheie:

- tulburări de personalitate sau probleme de sănătate mentală legate direct de săvârșirea infracțiunii;
- durata tratamentului și medicația;
- dificultăți de învățare care influențează comportamentul infracțional;
- atitudine agresivă, impulsivă, hedonistă;
- autocontrol scăzut.

H. Abuz de stupefiante și adicții asociate cu comportamentul infracțional.

Factori-cheie:

- nivelul actual și tipul substanței psihotrope consumate și costurile pe care le implică pentru beneficiar;
- natura asocierilor între abuz și comportamentul infracțional;
- efecte fiziologice și psihologice ale drogului consumat asupra beneficiarului.

1.7. Estimarea riscului de recidivă

Noțiuni generale

Un segment deosebit de important în realizarea referatului prezentențial de evaluare psihosocială este evaluarea riscului de comitere a unei noi infracțiuni de către persoana în privința căreia se întocmește referatul.

Evaluarea riscului este o activitate complexă. Nu este o aplicație neutră a unor proceduri științifice, ci este o activitate socială condusă după anumite valori, cu sensibilitate și grijă. Riscul este arareori un atribut individual, ci este mai degrabă o interacțiune între individ și contextul social.

Evaluarea reprezintă un proces continuu și dinamic ce presupune culegerea și analiza informațiilor pentru a identifica nivelul și tipul riscului prezentat de o persoană, nevoile criminogene ale acesteia, capacitatea și nivelul motivației pentru schimbare.

Procesul de evaluare începe odată cu întocmirea referatului de evaluare solicitat de instanța de judecată și este adăugat și revizuit permanent pe parcursul intervenției, reprezentând începutul angajării beneficiarului în procesul de schimbare a atitudinii și comportamentului.

Pe baza evaluării, ulterior se va realiza planul de control al riscului, se va stabili intensitatea supravegherii, obiectivele și tipul programelor de intervenție.

Riscul este înțeles predominant în termenii efectelor sale negative potențiale, de obicei exprimat în termeni de pierdere sau pericol.

Evaluarea riscului este înțeleasă ca probabilitate calculată de apariție a unui eveniment/ incident/ comportament negativ. Aceasta implică, pe de o parte, estimarea frecvenței de apariție a unui eveniment viitor și, pe de altă parte, a probabilității impactului acestui eveniment, asupra cui/ ce și cu ce consecințe.

Ținând seama de faptul că evaluarea riscului se referă la eventuale acțiuni, comportamente, evenimente viitoare, să nu uităm că estimarea lui este caracterizată de posibilitate, incertitudine și impredictibilitate.

Gândindu-ne la faptul că evaluarea riscului este doar o predicție a comportamentelor viitoare, este posibil ca un număr de clienți să fie considerați „cu risc” și să fie supuși unei intervenții intruzive pe baza unei predicții eronate, iar alții – „fără risc” – să comită ulterior noi infracțiuni.

Reguli de estimare a riscului de recidivă

Ca profesioniști, trebuie să ne asumăm acest lucru și să încercăm să reducem cât mai mult aceste erori prin:

- însușirea cunoștințelor și metodelor de evaluare a riscului;
- aplicarea unitară a metodologiei (pentru fiecare beneficiar în parte, de către fiecare consilier);
- discutarea cazului cu colegii sau cu supervisorul.

Pentru a face o bună evaluare a riscului:

- colectează informații complete despre beneficiar;
- utilizează informații atât statistice, cât și clinice;
- fii conștient de nivelul riscului prezentat de beneficiar, pentru cine și în ce circumstanțe;
- fii conștient de factorii situaționali de risc;
- comunică cu toate părțile implicate/interesate;
- identifică toate efectele potențiale și probabilitatea acestora;
- stabilește un plan pentru combaterea riscului identificat și a pericolelor potențiale;
- clarifică rolurile și responsabilitățile individuale.

Atunci când vorbim de risc, trebuie să ne referim la două componente distincte pe care trebuie să le evaluăm:

- riscul de recidivă;
- riscul pentru victime, pentru personalul care lucrează cu infractorii și de autovătămare.

S-a demonstrat că probabilitatea de a comite infracțiuni este asociată statistic cu cîțiva *factoriistici*:

- vîrsta la prima condamnare (cu cît aceasta este mai mică, cu atît riscul este mai mare);
- vîrsta actuală (cu cît aceasta este mai mică, cu atît riscul este mai mare);

- sex (bărbații comit mai multe infracțiuni decât femeile, deci probabilitatea statistică pentru un bărbat de a comite infracțiuni este mult mai mare decât pentru o femeie);
- numărul de condamnări în perioada minoratului (cu cât acestea sînt mai multe, cu atât riscul crește);
- infracțiunea curentă; și de asemenea cu cîțiva *factori care se pot modifica în timp*:
- atitudine antisocială;
- asocierea cu persoane cu comportament infracțional;
- impulsivitate/lipsa autocontrolului;
- lipsa unor legături/relații afective apropiate;
- lipsa empatiei față de victimă;
- abuz de substanțe psihotrope;
- lipsa unui loc de muncă;
- probleme financiare;
- probleme legate de adăpost.

Din asemenea considerente, pentru evaluarea riscului de recidivă este necesar să verificăm:

- dacă riscul de comitere a unei infracțiuni este influențat de factori care nu intră în responsabilitatea persoanei sau de factori asupra cărora aceasta nu are control;
- dacă riscul comiterii de infracțiuni a fost influențat de acțiuni ale adulților (în cazul minorilor);
- dacă riscul comiterii de infracțiuni a fost influențat de acțiunile serviciilor publice și de faptul că acestea nu au respectat drepturile persoanei sau nu au pus la dispoziție serviciile necesare;
- factorii contextuali care ar fi putut îmbunătăți situația persoanei de la momentul comiterii faptei (frecventarea școlii, angajarea la muncă, schimbarea locuinței etc.);
- factorii contextuali care ar fi putut fi schimbați pentru a reduce riscul de recidivă;
- dacă riscul este produs de anumite contexte sau comportamente (care ar putea fi schimbate): fapte comise în urma consumului de alcool, precipitat de anumite evenimente.

Comportamentul de risc este de asemenea format de răspunsul pe care-l primește. Felul în care ceilalți oameni și sistemul de justiție reacționează are impact asupra probabilității ca acest fel de comportament să scadă, să rămînă la fel sau să se accentueze. Răspunsurile la comportamentul de risc trebuie să țină cont de acest potențial, astfel:

- verificați care este riscul pe care dumneavoastră îl reprezentați pentru persoană. Ceea ce ar putea părea un răspuns care să ajute ar putea să însemne chiar mai multe amenințări și pericole pentru persoană. Puteți fi sigur că intervenția dumneavoastră este în interesul beneficiarului?
- verificați ce fel de risc prezintă pentru persoana vizată organizația pe care o reprezentați. Oferă aceasta servicii care pot într-adevăr să satisfacă nevoile acesteia?
- verificați riscul pe care îl reprezintă pentru persoană alte organizații și politica acestora. Faceți ceva pentru a anula aceste pericole?

- verificați riscul reprezentat de adulții în îngrijirea cărora se află persoana (copil, adolescent, dependent material).
- verificați riscul pe care îl reprezintă sistemul de justiție penală pentru persoană. Sinteți conștienți de aceste riscuri și faceți ceva pentru a le ameliora?

Contribuția pe care personalul din Probațiune o are în procesul de probațiune este de a face lumină în aspectele nevăzute ale vieții persoanei și asupra factorilor care le influențează comportamentul.

Rolul Dumneavoastră este de a face sugestii instanței, sugestii care ar putea reduce posibili factori de risc și ar promova un mod de viață pozitiv pentru persoane. În acest context, estimarea riscului trebuie să fie:

- redactată într-un limbaj neechivoc, ce nu oferă posibilități de interpretare: asigurați-vă că nu se transmit mesaje nedorite;
- echilibrată prin informații pozitive despre persoană;
- să conțină informații asupra riscurilor la care sînt supuse persoanele vizate din cauza vârstei, apartenenței etnice, situației locative etc.;
- însoțită de programe pozitive împotriva oricăror riscuri identificate;
- sprijinite de studii care să susțină acțiunile propuse;
- însoțită de enunțări clare ale riscului implicat de anumite posibile răspunsuri: de ex. închisoarea;
- susținută de sisteme de asigurare a menținerii standardelor profesionale înalte;
- înnoită atunci cînd este necesar pentru a elimina informații care nu mai sînt valabile.

Pentru a estima riscul de recidivă, folosim informațiile prezentate în capitolele anterioare ale referatului de evaluare, rezultatele analizei datelor factuale legate de mediul social al persoanei pentru care s-a solicitat întocmirea referatului de evaluare și de istoria de viață a acesteia, precum și rezultatele analizei realizate în capitolele privind comportamentul persoanei înainte și după comiterea faptei și factori ai conduitei generale a persoanei. În procesul de estimare a riscului trebuie avut în vedere faptul că există două tipuri de factori care influențează comportamentul persoanei:

- **factori statici** – vîrsta comiterii primei infracțiuni, vîrsta actuală, sexul, istoricul infracțional;
- **factori dinamici** – abilitățile sociale, anturajul, capacitatea de autocontrol, abuzul de substanță, locuința, calificarea, nivelul de școlarizare, locul de muncă etc.

Factorii dinamici sînt ținta intervenției pentru schimbarea comportamentului și reducerea riscului de recidivă. Ambele tipuri de factori (statici și dinamici) se pot constitui în factori precipitatori sau inhibitori ai comportamentului infracțional. Se analizează și se menționează ca atare, la capitolul factori ai conduitei generale.

În privința factorilor precipitatori dinamici, se apreciază intervenția care este necesară pentru diminuarea lor. În acest sens, se evaluează motivația pentru schimbare a persoanei pentru care se întocmește referatul de evaluare și potențialul (resursele) pentru schimbare al acesteia și al mediului (programe, servicii, rețea de suport social).

În urma analizei acestor elemente se estimează riscul de recidivă, care se prezintă în referatul de evaluare, în unul din cele trei nivele: scăzut, mediu (riscul există, însă poate fi ținut sub control printr-o intervenție specializată) și ridicat (riscul este iminent).

În aceeași măsură însă, pentru o evaluare completă a riscului, trebuie să ținem seama și de **factorii protectivi**, care reprezintă punctele forte ale beneficiarului, ce pot fi utilizate ca puncte de plecare pentru reducerea riscului și pe care se poate construi planul de control al riscului.

În afara evaluării riscului, este necesar de evaluat capacitatea și motivația de schimbare a beneficiarului pentru a se vedea: cât de conștient este acesta de riscul de recidivă și/ sau de tipul de prejudicii pe care le-ar putea cauza, pentru a identifica măsura în care el este motivat să lucreze pentru a reduce riscul și care este capacitatea sa de a lucra pentru reducerea acestui risc.

Interviul motivațional este utilizat ca instrument de lucru în stabilirea motivației pentru schimbare și a stadiului în care se află persoana evaluată din punct de vedere motivațional. Scopul principal al utilizării interviului motivațional este acela de a ajuta clienții să-și dezvolte motivația pentru schimbare, trecând într-un stadiu superior, fapt care le oferă posibilitatea de a realiza schimbarea comportamentală pe care o doresc.

În faza întocmirii referatelor de evaluare, utilizăm această metodă pentru identificarea stadiului motivațional în care se află beneficiarul, în ceea ce privește comportamentul infracțional. Aceasta, alături de identificarea factorilor de risc și a celor protectivi, ne ajută la estimarea perspectivelor de reintegrare socială.

Aspectul important care trebuie reținut este că aplicăm modelul pentru fiecare grup de factori criminogeni în parte, încercând să identificăm specific nivelul motivației pentru schimbare (ex. relații interpersonale, consum de alcool, școlarizare etc.). Acest lucru devine foarte important în momentul în care identifici și planifici intervenția cea mai adecvată pentru modificarea comportamentală urmărită. Primii pași în această direcție trebuie realizați pentru rezolvarea problemei pentru care beneficiarul se află în stadiul motivațional cel mai avansat. Motivul este acela că șansele de succes sînt mai mari, iar beneficiarul poate vedea destul de repede modificările dorite, lucru care-i va menține sau spori încrederea în sine și dorința de schimbare.

Acțiunile întreprinse de către beneficiar în direcția schimbării sînt luate în considerare la estimarea perspectivelor de reintegrare socială, iar precizarea lor în acest capitol pot oferi judecătorului date utile în procesul de individualizare a pedepsei.

Controlul riscului

Ajunși în acest punct al evaluării, știm deja care sînt nevoile criminogene și non-criminogene, nivelul riscului de recidivă și al riscului de a produce prejudicii fizice sau psihologice și care este capacitatea și nivelul motivației pentru schimbare a persoanei. Avînd această imagine de ansamblu, putem stabili intervenția necesară pentru reducerea riscului sau menținerea lui la un nivel scăzut. Pentru aceasta este important de reținut că, în orice intervenție, *protecția publicului de orice fel de prejudicii este mai importantă decît nevoile individuale ale persoanei*.

Întrebările la care trebuie să răspundem acum se referă la tipul intervențiilor necesare pentru a oferi cea mai bună șansă de reducere a riscului și pentru care dintre nevoile evaluate aceste intervenții sînt indicate și realiste în vederea realizării unei schimbări comportamentale adevărate.

Evaluarea riscului este deci o încercare periculoasă. Poate fi folosită pentru a justifica orice comportament anterior, prezent sau viitor, pentru că o evaluare a riscului a fost făcută.

Liberarea unei persoane din închisoare, care apoi comite o infracțiune gravă, poate fi pe deplin justificată dacă s-a făcut o evaluare serioasă a riscului. O pedeapsă îndelungată cu închisoarea pentru un tânăr se poate, de asemenea, justifica, dacă, ca urmare a unei evaluări a riscului, se constată că aceștia prezintă o amenințare serioasă pentru societate în viitor. Acestea sînt considerente serioase și trebuie să fim încrezători că metodele prin care se ajunge la acest fel de decizii sînt solide și exacte. De aceea este necesar să examinăm cu atenție pericolul de a încerca să aplicăm metode de evaluare a riscului în domeniul comportamentului uman.

Comportamentul cu potențial de risc este o situație specifică, este o reacție la anumite împrejurări, iar comportamentul se poate schimba dacă aceste circumstanțe se schimbă. Acest lucru este cu atît mai adevărat în cazul tinerilor care se presupune că nu controlează foarte bine elementele importante ale propriilor circumstanțe – unde locuiesc, cum își petrec timpul și altele.

Așadar, tinerii sînt mai vulnerabili, mai predispuși de a-și vedea propriul comportament modelat de alții și de către evenimente și circumstanțe care sînt în afara propriului lor control. Estimarea riscului trebuie să ia în considerare acești factori contextuali și precipitanți.

În final, făcînd referire la prezentarea referatului prezentențial de evaluare psihosocială cu reprezentarea în instanță a consilierului de probațiune, putem să vă informăm că, în acel moment, nimeriți în spațiul în care se întîlnesc mai multe rivalități profesionale (de ex. procuror – avocat), frustrări și nemulțumiri legate de condițiile de muncă sau de volumul de muncă (de ex. număr de dosare pe ședință) și în care toți participanții încearcă să-și maximizeze influența sau puterea în determinarea sentințelor.

Accesul la informație, la cunoștințe tehnice, la persoane sau spații – sînt doar cîteva din mijloacele pe care participanții la acest „ceremonial” le pot utiliza în exercitarea puterii lor.

Astfel, pentru consilierul de probațiune acest spațiu poate să însemne plictiseală și stres în cazul în care judecătorul a cerut prezența sa în sala de judecată. A aștepta pînă îți vine rîndul sau să răspunzi la întrebările uneori malițioase ale procurorilor sau avocaților nu poate fi plăcut.

De asemenea, uneori poate fi frustrant, atunci cînd concluziile unui referat de evaluare bine întocmit și fundamentat sînt respinse de instanță. Deci, ceea ce se cere într-un final, oricare ar fi acesta, principalul este ca referatul (*vezi doc. 4*) să fie întocmit în conformitate cu toate regulile prezentate, astfel că rezultatul pozitiv al muncii consilierului de probațiune să ușureze misiunea acestuia în instanță de judecată. Această descriere poate crea impresia unei activități simple, însă, pentru a-și maximiza eficiența, consilierul de probațiune trebuie să știe și să aplice o serie de alte activități.

Doc. 4: MODEL DE REFERAT PRESENTENȚIAL DE EVALUARE PSIHOSOCIALĂ

Conținut:

- I. Introducere
- II. Sursele de informații
- III. Date privind persoana pentru care a fost solicitat referatul de evaluare

IV. Date privind comportamentul învinuitului

V. Factorii care influențează sau pot influența conduita generală a persoanei pentru care a fost solicitat referatul de probațiune

VI. Perspectivile de reintegrare în societate.

I. Introducere

În baza art. 475 CPP, procurorul dna N. C., Procuratura sect. X al mun. Chișinău, a solicitat întocmirea referatului prezentențial de evaluare psihosocială a personalității minorului.

Prezentul referat este întocmit în corespundere cu prevederile art. 475 al. 1 CPP.

Prenumele și numele învinuitului:

Sergiu S.

Domiciliu:

Str. Z, 102, ap. 14, tel.

Vîrsta:

15 ani (04.12.94)

Fapta pentru care este învinuit:

Art. 195 al. 2 CP al RM

Minorul se află în arest preventiv

Data solicitării referatului:

25.04.2007.

Prenumele și numele consilierului de probațiune care a întocmit referatul:

V. P.

II. Sursele de informații

Surse contactate:

- interviu cu Sergiu S., învinuit;
- interviu cu dna Nina S., bunica învinuitului;
- interviu cu dna Dina P., Dumitru T., vecini;
- contactarea dlui Petru C., colaborator al poliției, Sectorul de Poliție nr. N;
- contactarea dnei Lilia C., specialist principal în problemele minorilor, DPDC, sect. X;
- contactarea dnei Vera B., director adjunct, profesor de limba franceză, școala nr. N;
- documentare: dosarul penal, dosarul școlar.

III. Date privind persoana pentru care a fost solicitat referatul de evaluare

Mediul familial și social

Evaluarea efectuată pentru întocmirea prezentului referat a constatat că minorul Sergiu S. locuiește împreună cu bunica Nina S. (a.n. 1953) și mătușa Elena B. (a.n. 1978). Este copil născut în afara căsătoriei. Mama minorului, Svetlana S. (a.n. 1975), locuiește la moment în raionul S., satul D., în casa bătrînească a bunelor. Mama minorului a participat la creșterea copilului pînă la vîrsta de 3 ani, ca mai apoi să plece din familie. De fapt, din discuția cu dna Nina S., s-a constatat că mama minorului, în primii ani de viață ai copilului, manifesta un comportament ușuratic, pleca de acasă pentru timp îndelungat, lăsînd copilul în grija bunicii.

Dna Svetlana S. a urmat cursuri profesionale, obținând diplomă de secretară. Anterior a fost judecată (la vârsta de 15 ani) pentru furt. În anul 1996 pleacă la muncă peste hotare (Moscova, Rusia) și revine în țară în anul 2001 cu un copil nou-născut, Alexandru S. Se stabilește cu traiul în raionul S. În anul 2004 se naște al 3-lea copil al dnei Svetlana, Victor S. În perioada lipsei mamei, asupra copilului a fost instituită tutela de către bunică.

În timpul interviului cu minorul Sergiu S. s-a constatat că acesta își detestă mama din cauza că s-a dezis de el, lăsându-l în grija bunicii. După întoarcerea mamei de la Moscova copilul se vedea cu aceasta foarte rar, ca la moment să nu existe nicio legătură între mamă și copil. Unica speranță de sprijin pentru copil rămâne a fi ajutorul din partea bunicii. De fapt dna Nina S. este bolnavă, se deplasează foarte greu, dar îi poate asigura acoperiș și hrană. Controlul acțiunilor acestuia ar fi ceva mai complicat.

Situația școlară

Minorul Sergiu S. a terminat cursul de instruire pentru cl. a VII-a în cadrul școlii nr. N din mun. Chișinău. Din discuția cu profesoara Vera B. s-a constatat că copilul dispune de capacități foarte mari, s-a afirmat ca cel mai capabil elev la orele de franceză. De fapt, comportamentul copilului a suferit schimbări radicale din considerentul că nu era controlat îndeaproape, pleca de la ore fiind influențat de prieteni mai mari, intra în conflict cu profesorii. În momentul în care copilul a fost înscris în această instituție, bunica și mătușa au promis că îl vor supraveghea, fapt ce nu s-a realizat.

Din partea instituției de învățământ au fost realizate un șir de acțiuni în vederea susținerii copilului pentru a preveni riscul abandonului școlar și al dezvoltării unui comportament deviant. Este vorba de faptul că administrația școlii permanent încerca să implice bunica și mătușa în supravegherea minorului, s-a apelat la Departamentul Educație, Tineret și Sport pentru a-l înscrie la școala-internat cu profil sportiv. Minorul a manifestat indiferență față de asistența acordată de administrația școlii.

Cercul de prieteni

Minorul Sergiu S. permanent a fost tentat să fie printre persoane mai mari ca el. Astfel s-a încadrat într-o gașcă, el fiind cel mai mic, având rol de executant. A acceptat acestea dorind să se afirme în gașcă. Acești prieteni au avut o influență destul de mare, iar consecințele nu sînt dintre cele mai pozitive (abandon școlar, agresivitate sporită, comportament infracțional).

IV. Date privind comportamentul învinuitului

Trecutul infracțional

Minorul Sergiu S. anterior a fost învinuit de comiterea a două infracțiuni în sect. X (art. 186 al. 2 CPRM) și sect. Y (art. 187 CPRM), mun. Chișinău. Din considerentul că era minor și că a reparat prejudiciul material, a fost încetată urmărirea penală în privința sa.

Comportamentul persoanei înainte și după comiterea presupusei infracțiuni

Minorul Sergiu S., pînă la comiterea infracțiunii de care este învinuit, făcea parte dintr-un grup ale cărui interese erau de a beneficia de bunuri obținute pe cale ușoară și anume cu ajutorul unor infracțiuni. Așa cum s-a menționat, rolul lui Sergiu era executarea celor planificate. Ca urmare, minorul prezenta un comportament infracțional, nu reacționează la observațiile pedagogilor, bunicii, mătușii și devine dominat de prietenii săi.

În aceste circumstanțe, copilul realizează infracțiunile de care este învinuit. În mare parte a fost determinat să comită fapta ilicită nu atât pentru a beneficia de bunuri materiale, cât pentru a se afirma ca egal în grupul din care face parte. Din discuțiile cu Sergiu S. s-a constatat că era conștient de acțiunile sale și de eventualele consecințe.

Probleme psihosociale

- ușor influențabil;
- situație financiară precară;
- lipsa părinților în educația copilului, neglijare din partea mamei;
- lipsa controlului familial (neputința bunicii);
- apartenență la un grup cu potențial infracțional;
- dorința de afirmare în fața grupului de prieteni.

V. Factorii care influențează sau pot influența conduita generală a persoanei pentru care a fost solicitat referatul de probațiune

*Factori de natură să **inhibe** dezvoltarea comportamentului infracțional:*

- conștientizarea faptelor săvârșite.

*Factori de natură să **accentueze** dezvoltarea comportamentului infracțional:*

- în cazul în care minorul va menține legăturile cu vechii prieteni există riscul implicării acestuia în acțiuni infracționale;
- implicarea în acțiuni ilicite la un interval de timp scurt;
- caracter ușor influențabil.

VI. Perspectivile de reintegrare în societate

*Investigația realizată pentru întocmirea acestui referat de evaluare psihosocială a personalității minorului permite constatarea că **perspectivile de integrare a minorului Sergiu S. sînt minime** din considerentul că a fost implicat în comiterea mai multor fapte ilicite la interval de timp scurt. Infracțiunile au fost planificate din timp, ceea ce prezumă faptul că minorul era conștient de acțiunile sale și cunoștea care sînt consecințele acestora. Minorul Sergiu S. nu este supravegheat și nu există control familial asupra acțiunilor sale. În baza faptelor constatate, consider că minorul Sergiu S. prezintă un risc mare de a recidiva.*

Am luat cunoștință cu informația prezentată în referatul de evaluare:

Nina S. (reprezentant legal) _____

Ex.:

V. P.,

Consilier de probațiune, Serviciul de Probațiune

Oficiul de executare, sect. _____

Semnătura _____

§ 4. Probațiunea sentențială

1. Probațiunea sentențială în comunitate

1.1. Supravegherea

1.1.1. Definiție

Supravegherea este totalitatea de acțiuni întreprinse pentru efectuarea controlului respectării de către persoanele liberate de pedeapsa penală și persoanele condamnate la pedepse nonprivative a obligațiilor stabilite de instanța de judecată și legislația executiv-penală.

1.1.2. Scopuri

Finalitatea supravegherii este aceeași, indiferent de faptul că aceasta este privită ca modalitate de executare a pedepsei, activitate specifică serviciului de probațiune sau metodă de lucru cu persoanele care au comis infracțiuni. Astfel, scopurile supravegherii sînt:

- reintegrarea socială a persoanelor care au comis infracțiuni;
- scăderea riscului de recidivă și prevenirea săvîrșirii de noi infracțiuni;
- creșterea gradului de siguranță socială.

1.1.3. Obiective

Pentru a atinge aceste scopuri, trebuie acoperite o serie de obiective privite ca niște „ținte” intermediare cu caracter mai puțin general și care se traduc prin ceea ce trebuie realizat în plan concret. În acest sens, obiectivele supravegherii sînt următoarele:

- asigurarea unui control asupra persoanei condamnate prin supravegherea modului în care aceasta respectă măsurile/obligațiile ce i-au fost impuse de către instanța de judecată;
- monitorizarea și evaluarea permanentă a riscului de a comite noi infracțiuni pe care îl prezintă persoanele supravegheate;
- încurajarea și sprijinirea permanentă a persoanelor supravegheate în vederea satisfacerii nevoilor criminogene ale acestora.

1.1.4. Principii

Principiile pentru specificul activității de supraveghere sînt:

- respectarea legilor și a hotărîrilor judecătorești;
- evitarea discriminării pe orice teme;
- respectarea drepturilor omului și a demnității umane;
- sprijinirea și încurajarea permanentă a persoanelor supravegheate și supuse probațiunii în vederea reintegrării lor în societate și în vederea asumării responsabilității pentru propriile acțiuni;
- imparțialitatea, deschiderea și respectul față de toate persoanele supuse probațiunii;
- modificarea atitudinilor și a comportamentului infractorilor care cauzează prejudicii morale victimelor infracțiunilor;
- reconcilierea între infractori și comunitățile de care aparțin, recunoscînd atît obligațiile care le revin, cît și necesitatea asigurării unui echilibru între nevoile siguranței sociale și nevoile speciale ale infractorului;

- nediscriminarea persoanelor supuse probațiunii.

1.1.5. Categoriile de beneficiari ai supravegherii

Categoriile de beneficiari sînt:

- persoane condamnate la privațiune de libertate cu suspendarea executării pedepsei, aplicarea art. 90 CP RM;
- persoane condamnate la privațiune de libertate cu amînarea executării sentinței, aplicarea art. 96 CP RM;
- persoane private de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, art. 65 CP RM;
- persoane eliberate condiționat înainte de termen, art. 91 CP RM;
- persoane condamnate la pedeapsa cu muncă neremunerată în folosul comunității, art. 67 CP RM.
- persoanele minore cărora le-au fost aplicate măsurile de constrîngere cu caracter educativ, art. 104 CP RM.

Obligațiile beneficiarilor stabilite de legislație

Conform Codului de executare al Republicii Moldova, condamnatul este obligat:

- a) să respecte prevederile legislației execuțional-penale după ce a luat cunoștință de ele, în modul prevăzut de prezentul cod;
- b) să respecte demnitatea celorlalți condamnați, a personalului instituției sau organului care asigură executarea pedepsei, a altor persoane;
- c) să execute cerințele legale ale administrației instituției sau organului care asigură executarea pedepsei, inclusiv să se prezinte la solicitarea administrației și să dea explicații în chestiunile referitoare la executarea pedepsei.

Neexecutarea de către condamnat a obligațiilor ce îi revin, precum și neîndeplinirea cerințelor legale ale administrației instituției sau organului care asigură executarea pedepsei atrag răspunderea prevăzută de legislație.

Obligațiile care pot fi aplicate beneficiarilor de către instanța de judecată

Aplicînd condamnarea cu suspendarea condiționată a executării (art. 90 CP RM) sau liberarea de pedeapsă înainte de termen (art. 91 CP RM), instanța de judecată îl poate obliga pe condamnat:

- a) să nu-și schimbe domiciliul fără consimțămîntul organului competent;
- b) să nu frecventeze anumite locuri;
- c) să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie, toxicomanie sau de boală venerică;
- d) să acorde o indemnizație materială familiei victimei;
- e) să repare daunele cauzate în termenul stabilit de instanță.

Măsurile educative care pot fi aplicate minorilor eliberați de pedeapsa penală

Conform art. 93 al CP RM, minorii condamnați pentru săvîrșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave pot fi eliberați de pedeapsă de către instanța de judecată dacă se va constata că scopurile pedepsei pot fi atinse prin plasarea lor într-o instituție specială de învățămînt și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, precum și prin aplicarea altor măsuri de constrîngere cu caracter educativ, prevăzute în art. 104. Plasarea minorilor într-o instituție specială de învățămînt și de reeducare sau într-o in-

stituție curativă și de reeducare se stabilește de către instanța de judecată pe un termen de pînă la atingerea majoratului. Prelungirea termenului de aflare a persoanei în aceste instituții după atingerea vîrstei de 18 ani este permisă numai pînă la absolvirea unei școli de cultură generală sau de meserii.

În conformitate cu art. 104 CP RM, instanța de judecată poate aplica următoarele măsuri de constrîngere cu caracter educativ:

- a) avertismentul;
- b) încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat;
- c) obligarea minorului să repare daunele cauzate;
- d) obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică;
- e) internarea minorului într-o instituție specială de învățămînt și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

Minorului îi pot fi aplicate concomitent cîteva măsuri de constrîngere cu caracter educativ. În cazul eschivării sistematice a minorului de la măsurile de constrîngere cu caracter educativ, instanța de judecată, la propunerea organelor de stat specializate, anulează măsurile aplicate și decide trimiterea cauzei penale procurorului sau stabilește pedeapsa conform legii în baza căreia persoana a fost condamnată, după caz.

1.1.6. Pașii supravegherii

Conținutul concret al activității de supraveghere presupune o anume procesualitate, ceea ce înseamnă că această activitate se derulează pas cu pas, într-o ordine logică care îi asigură coerență și continuitate.

Abordarea lor se face detaliat, insistînd asupra acelor aspecte tehnice corespunzătoare fiecărui pas care sînt mai semnificative și care necesită o explicitare mai amănunțită.

Acești pași sînt:

- înregistrarea beneficiarului;
- înștiințarea și convocarea beneficiarului;
- pregătirea primei întrevederi;
- prima întrevedere;
- întocmirea planului de supraveghere și realizarea demersurilor necesare supravegherii;
- monitorizarea și evaluarea permanentă a cazului;
- încheierea supravegherii.

Înregistrarea beneficiarului

Este momentul primirii copiei de pe hotărîrea judecătorească rămasă definitivă.

Are loc înregistrarea adresei în registrul de intrări/ieșiri al serviciului și includerea persoanei supravegheate în bazele de date privind evidența clienților (registru general de evidență al beneficiarilor, formulare individualizate, baze de date informatizate etc). Începînd cu acest moment, persoana încredințată în supraveghere devine formal beneficiar al serviciului de reintegrare socială și supraveghere.

Consilierul de probațiune responsabil de caz va deschide un dosar de supraveghere al noului beneficiar.

Înștiințarea și convocarea beneficiarului

Se realizează în cel mai scurt timp, dar nu mai târziu de 5 zile lucrătoare de la data comunicării hotărârii judecătorești. Înștiințarea se face printr-o comunicare scrisă sau telefonică. Este însă preferabil ca înștiințarea să se realizeze în scris, în acest caz existând o dovadă că aceasta a avut loc în termenul prevăzut de lege. Totodată este indicat ca înștiințarea să fie cu aviz de recepție drept confirmare că persoanei în cauză i-a fost înmînată respectiva înștiințare și că aceasta a luat cunoștință de conținutul său.

Înștiințarea **cuprinde** obligatoriu în conținutul său locul, data și ora primei întrevederi cu minorul sau, după caz, cu persoana condamnată, precum și numărul de telefon și adresa serviciului de probațiune. Înștiințarea poate cuprinde informații despre sentință, posibilitatea de a anunța (în prealabil și motivat) neprezentarea la data și ora fixată, consecințele neprezentării, consilierul responsabil de caz ș.a. Aceste date pot fi utile condamnatului, lucru care este însă valabil dacă sînt prezentate pe scurt, coerent și într-un limbaj accesibil.

Pregătirea pentru prima întrevedere

Pregătirea pentru prima întrevedere presupune în principal **adunarea unor informații suplimentare despre persoana condamnatului și mediul său familial și social**, informații care să contureze o imagine de ansamblu asupra cazului și care să constituie un punct de plecare pentru investigațiile ulterioare. Pe baza acestor informații consilierul știe ce dorește să mai afle de la beneficiar, ce date trebuie verificate, explicate sau clarificate.

În acest sens, foarte important este studiul dosarului penal al persoanei condamnate. Analiza dosarului penal oferă date ce pot fi valorificate prin formarea unei perspective asupra cazului și construirea instrumentelor utilizate pentru adunarea informațiilor suplimentare, precum și prin identificarea unor elemente semnificative care, verificate, contribuie la identificarea nevoilor criminogene ale beneficiarului, estimarea riscului de a comite noi infracțiuni și indicarea direcției de intervenție în cazul său.

O sursă importantă de informații care se poate regăsi în dosarul penal al condamnatului o constituie referatul de evaluare întocmit anterior. În cazul în care condamnatul a fost încredințat în supravegherea serviciului de către o instanță dintr-un alt sector/raion sau se constată că acesta mai este inculpat sau a mai fost condamnat anterior de către o altă instanță teritorială, consilierul responsabil de caz va solicita serviciului de probațiune teritorial să verifice dacă există un referat de evaluare și, dacă există, să trimită o copie a acestuia, precum și alte date relevante.

Pregătirea înseamnă și **clarificarea unor aspecte** cum ar fi: disponibilitatea noastră și a spațiului în care intenționăm să desfășurăm interviul, prevederea unor eventuale probleme și evitarea lor, utilitatea sau necesitatea derulării întrevederii în prezența unui coleg, pregătirea unor instrumente de lucru, însușirea sau reactualizarea unor cunoștințe ș.a.

Tot în cadrul pregătirii primei întrevederi are loc și **compunerea ghidului** pentru interviul inițial. Este un moment important al acestei etape de care depinde în mare măsură relevanța, calitatea și cantitatea informațiilor ce vor fi adunate.

Ghidul de interviu reprezintă un instrument de lucru utilizat în cadrul tehnicii interviului care constă într-o succesiune de întrebări structurate în jurul unor unități tematice de interes pentru consilierul de probațiune și care are ca scop direcționarea interviului

pentru obținerea informațiilor necesare pentru întreaga activitate ulterioară de control și asistare.

Trebuie subliniat însă că ghidul de interviu, așa cum este el definit anterior, este util numai pentru interviurile de tip structurat sau semistrukturat. Avînd însă în vedere faptul că specificul muncii de reintegrare impune cu precădere utilizarea interviurilor semi-structurate construite în jurul unor teme de interes, considerăm că este normal să abordăm cu precădere acest tip de interviu ce va fi denumit în continuare **interviu tematic**, justificarea acestei sintagme, așa cum se va remarca ulterior, impunîndu-se de la sine.

Luînd în considerare specificul activității de supraveghere, ghidul de interviu se construiește plecînd de la informațiile de care dispunem, raportate permanent la o serie de aspecte (unități tematice) relevante din perspectiva evaluării și intervenției în cazul beneficiarului. Aceste unități tematice se vor descompune, la rîndul lor, în subteme, iar itemii de interes corespunzători fiecărei subteme se vor traduce în întrebări ce vor fi adresate beneficiarului (la sfîrșitul ghidului va fi anexat un model orientativ cu temele și subtemele de interes pe care noi le-am considerat relevante și utile din perspectiva interviului inițial cu beneficiarul desfășurat în cadrul primei întrevederi de supraveghere). Trebuie menționat însă că nu există un model unic, general valabil, de ghid de interviu. Dimpotrivă, acesta trebuie individualizat în raport cu fiecare caz, avînd în vedere că fiecare caz prezintă un anumit specific, luînd în considerare informațiile certe de care dispunem despre cazul respectiv și, nu în ultimul rînd, scopul interviului (ceea ce dorim să aflăm și la ceea ce ne este necesară informația pe care vrem să o culegem).

Pregătirea unor fișe tip de consemnare a informațiilor se referă la acele formulare, tabele ș.a. care sînt utilizate de consilier pentru a înregistra datele culese în urma întrevederilor și pentru a ține o evidență a întîlnirilor cu beneficiarul. Nu este o obligație impusă de lege și nici nu există standarde în acest sens, modalitatea de consemnare a informațiilor fiind lăsată la latitudinea consilierului, în conformitate cu tipul de date culese sau înregistrate și utilitatea lor. Este însă indicat să existe astfel de instrumente, întrucît ele ajută la o mai bună structurare și sistematizare a informațiilor și, prin urmare, asigură o perspectivă de ansamblu, unitară și coerentă, asupra aspectului urmărit, ușurînd astfel munca consilierului.

De exemplu, pot exista tabele de evidență a întrevederilor cu beneficiarul, fișe de consemnare a datelor culese în urma fiecărei ședințe de supraveghere (în care se înregistrează în special modificările apărute în situația sa), grile de planificare a întrevederilor viitoare ș.a.

Prima întvedere

Prima întvedere cu persoana condamnată este foarte importantă pentru întreg procesul de supraveghere și reintegrare socială a beneficiarului. De felul în care aceasta va decurge depinde, în mare măsură, modul în care se vor desfășura următoarele întrevederi, motivația beneficiarului, încrederea în consilier și în eficiența muncii de reintegrare.

O atenție deosebită trebuie acordată conținutului **contactului inițial** și modalității în care acesta se realizează.

În primul rînd are loc prezentarea proprie, menționîndu-se în acest sens numele și prenumele, funcția pe care o avem, faptul că sîntem responsabili de caz, adică persoana de legătură cu serviciul, anume desemnată, care se va ocupa personal de supravegherea

modului în care acesta își respectă măsurile/obligațiile impuse de instanță și care îl va sprijini activ în reintegrarea în viața socială.

Trebuie accentuate și explicate clar atât rolul și responsabilitățile consilierului (de a asigura supravegherea și de a-l ajuta pe beneficiar în procesul de schimbare a comportamentului), cât și responsabilitățile beneficiarului (că este răspunzător de propriul comportament, de măsura și felul în care respectă cerințele legii și ale hotărârii judecătorești). Pentru a evidenția cât mai clar rolul nostru și pentru a induce beneficiarului reprezentarea acestuia, este bine să ne definim ca un *intermediar* între el și instanța de judecată pe tot parcursul perioadei de supraveghere. Persoana condamnată trebuie ajutată să înțeleagă foarte clar că nu reprezentăm o instituție punitivă, dar că avem obligația legală de a anunța instanța dacă vom constata încălcarea măsurilor/obligațiilor impuse, aceasta din urmă fiind competentă să aplice sancțiuni. Mai mult, beneficiarul trebuie să ajungă să înțeleagă că rolul consilierului este acela de a-l asista și sprijini în demersul de revenire la o condiție normală de viață, iar respectarea măsurilor/obligațiilor ce i-au fost impuse de către instanță și angajarea sa activă în procesul de schimbare a propriului comportament este în beneficiul său.

Toate aceste aspecte trebuie prezentate foarte clar, într-un limbaj accesibil și inteligibil, la momentul și în modalitatea pe care o impune contextul comunicării. De asemenea, consilierul trebuie să manifeste prin conduita sa atenție, interes, disponibilitate, înțelegere, acceptanță și empatie pentru beneficiar, aceste aspecte fiind esențiale pentru eliminarea temerilor beneficiarului și pentru confortul psihologic al acestuia, pentru încrederea pe care o va acorda consilierului și serviciului, pentru o bună desfășurare a relației profesionale, pentru motivarea și angajarea acestuia în procesul de schimbare și, deci, pentru reintegrarea sa socială.

Se remarcă, așadar, că această etapă trebuie valorificată atât în sensul clarificării nelămuririlor și așteptărilor beneficiarului, cât și pentru motivarea acestuia și angajarea sa în procesul de schimbare a comportamentului și de reinserție socială a acestuia.

În cadrul primei întrevederi este necesar ca persoanei condamnate să-i fie prezentate, verbal și scris, o serie de aspecte ce vor fi consemnate într-un **proces-verbal** semnat de ambele părți.

Conținutul procesului-verbal va face referiri la:

- scopul/scopurile supravegherii;
- obiectivele supravegherii;
- modul de desfășurare a supravegherii;
- măsurile/obligațiile impuse de instanța de judecată persoanei supravegheate și consecințele nerespectării lor;
- obligația respectării normelor de conduită, care se referă, în principal, la „*a nu avea un comportament violent sau agresiv ori o atitudine nepotrivită sau un limbaj necorespunzător, care ar putea prejudicia personalul de probațiune, precum și alte persoane aflate sub supraveghere*”;
- posibilitatea de a formula plângere la șeful serviciului în cazul în care beneficiarul constată că tratamentul aplicat de serviciul de probațiune pe perioada supravegherii este necorespunzător.

Conținutul procesului-verbal poate fi completat cu posibilitatea persoanei supravegheate de a solicita asistență și consiliere din partea serviciului, având în vedere că în-

științarea beneficiarului despre existența acestei oportunități este o obligație legală a consilierului, iar prin includerea sa în procesul-verbal există dovada respectării ei.

Fără a mai reveni asupra scopului și obiectivelor supravegherii care au fost prezentate anterior în respectivul ghid, precum și asupra altor conținuturi ale procesului-verbal care sînt explicate, trebuie însă de menționat că modul de desfășurare a supravegherii constă în întâlniri directe, de tip „față în față”, care vor avea loc periodic la sediul serviciului de probațiune, în vizite inopinate la domiciliu, precum și în obținerea și verificarea informațiilor cu privire la persoana sa prin menținerea unei legături permanente cu diverse persoane, prin colaborarea cu organele de poliție și autoritățile locale.

De asemenea, trebuie de amintit că, în cazul nerespectării măsurilor/obligațiilor de către beneficiar, consilierul responsabil de caz va anunța acest fapt, în cel mai scurt timp, șefului serviciului de probațiune, care, la rîndul său, va anunța instanța.

Prezentarea procesului-verbal trebuie să se realizeze într-un limbaj inteligibil și accesibil, evitîndu-se termenii de specialitate sau nefamiliari. Modul în care este prezentat procesul-verbal este important, deoarece de acesta depinde într-un anumit grad respectarea de către persoana condamnată a măsurilor/ obligațiilor expuse în conținutul său. În acest sens, este indicată și utilizarea lămuririlor suplimentare în scris, atunci cînd este cazul, astfel încît beneficiarul să ajungă la o mai bună înțelegere cu privire la responsabilitățile pe care le are.

După prezentarea procesului-verbal are loc interviul cu beneficiarul. Acest moment intervine după ce beneficiarul dispune de cîteva informații primare despre supraveghere, a luat cunoștință despre obligațiile și drepturile pe care le are, i s-au înlăturat o parte din temeri și s-a acomodat mai bine la rolul de beneficiar. Toate acestea sînt favorabile realizării interviului, întrucît reprezintă o introducere a beneficiarului în contextul relației profesionale.

Interviul este o tehnică care presupune o succesiune de întrebări și răspunsuri, mai mult sau mai puțin ghidată de către consilier, și care urmărește atingerea unui scop clar formulat inițial.

În activitatea de reintegrare interviul poate avea ca scop obținerea de informații, evaluarea sau intervenția. În activitatea de supraveghere însă, interviul capătă preponderent un scop informațional (de obținere de date privind beneficiarul și contextul său de viață) și de evaluare (pentru surprinderea unor aspecte importante pentru diagnostic și intervenție cum ar fi motivația beneficiarului).

Cum am menționat anterior, cel mai potrivit tip de interviu pentru atingerea unor asemenea scopuri este cel semistructurat, de tip *tematic* (centrat pe teme generale de interes, a căror explorare ne va furniza date importante despre factorii care influențează comportamentul beneficiarului, riscul de a comite noi infracțiuni, direcțiile de intervenție în cazul său ș.a.). Justificarea constă în faptul că, pentru a ajunge la o concluzie privind riscul pentru public, intensitatea supravegherii sau tipul de intervenție în cazul beneficiarului, consilierul trebuie să cunoască și să evalueze o serie de aspecte legate de pregătirea școlară și profesională, locul de muncă, timpul liber, trecutul infracțional al persoanei condamnate etc. Acestea sînt însă doar teme mai generale de interes care trebuie detaliate și analizate rînd pe rînd, particularizat, în raport cu specificul fiecărui caz, cu informațiile sigure de care consilierul deja dispune, dar și în funcție de direcția și contextul discuției (interviului) cu beneficiarul.

Așa cum se transpune la nivel practic, interviul tematic este unul integrat, care cuprinde elemente caracteristice atât interviului inițial, cât și interviului motivațional. Specificul activității de supraveghere, precum și o serie de constrângeri cum ar fi timpul și termenele legale, face ca, de cele mai multe ori, interviul cu beneficiarul să aibă loc o singură dată, în acest caz sărindu-se peste interviul inițial și încercându-se surprinderea celei mai mari părți din informațiile ce sînt necesare, inclusiv nivelul motivației de schimbare a beneficiarului.

Aceasta pentru că în activitatea de supraveghere rolul interviului inițial se diminuează fiind acoperit într-o anumită măsură de momentele preliminară ale primei întrevederi (expuse anterior): stabilirea relației profesionale, eliminarea unor temeri ale beneficiarului și asigurarea confortului psihic al acestuia, motivarea și angajarea sa în procesul de schimbare; se cunoaște faptul că persoana condamnată a comis o infracțiune, deci se știe problema care i-a determinat să ajungă în supravegherea serviciului, se dispune deja de o mulțime de informații despre beneficiar și situația sa, ceea ce face ca necesitatea explorării acestor aspecte să nu mai fie atât de stringentă. De asemenea, o bună parte din demersul de evaluare a motivației pentru schimbare a beneficiarului se poate realiza în cadrul acestui tip de interviu. Aspecte ca resorturile subiective care au determinat comiterea infracțiunii, sentimentele beneficiarului după săvîrșirea acesteia, rezistența sau dorința de schimbare, resursele interne de care dispune beneficiarul, demersurile pozitive concrete în sensul schimbării pot fi surprinse în interviul tematic, fără a se diminua utilitatea și importanța unui interviu motivațional de sine stătător.

Nereluînd aspectele preliminară ale interviului, despre care am făcut referiri în etapa pregătirii primei întrevederi de supraveghere, trebuie menționat că interviul inițial începe prin oferirea unor lămuriri preliminară beneficiarului. Astfel, acestuia trebuie să i se explice că următorul pas al întrevederii este un interviu care va consta dintr-o succesiune de întrebări ce-i vor fi adresate și la care va trebui să răspundă.

Este foarte important să i se explice beneficiarului nu numai în ce constă ci, mai ales, de ce este necesar o asemenea interviu și ce se urmărește prin derularea lui: obținerea unor informații despre persoana sa, familie, mediu social ș.a., informații ce sînt utile pentru cunoașterea și aprecierea situației sale, realizarea unor acte de supraveghere, urmărirea modului în care respectă obligațiile ce i-au fost impuse, oferirea de ajutor în raport cu nevoile și problemele cu care se confruntă ș.a.

Un alt aspect ce trebuie clarificat este cel al confidențialității și limitelor ei. Beneficiarului trebuie să i se comunice că toate informațiile solicitate sînt de interes strict profesional, iar accesul altor persoane sau instituții la aceste date este limitat. Ele pot fi însă împărtășite în cazuri speciale, cum ar fi cele de îndeplinire a actelor de justiție sau pentru luarea celor mai bune decizii în ceea ce privește persoana sa și protecția altor persoane.

De asemenea, beneficiarului trebuie să i se atragă atenția asupra importanței veridicității informațiilor. Este necesar să înțeleagă că noi dispunem deja de o serie de informații certe și că cele obținute vor fi verificate, iar sinceritatea nu poate fi decît în beneficiul său (prin asumarea situației în care se află și prin crearea unei premise pentru o reală schimbare a comportamentului).

Durata interviului i se va face cunoscută beneficiarului pentru confortul său personal și pentru ca acesta să-și poată organiza timpul și expunerea. În general, aceste interviuri durează aproximativ o oră.

Beneficiarul va fi întrebat la sfârșitul acestei introduceri dacă mai are nelămuriri, astfel încât la începutul interviului propriu-zis acesta să fie pe deplin edificat asupra tuturor aspectelor legate de ceea ce va urma.

Trecerea la *interviul efectiv* se poate face printr-o întrebare de tipul: **„Sînteți pregătit?”**, **„Putem începe?”** etc. În caz afirmativ, se trece la explorarea aspectelor de interes urmînd conținutul ghidului de interviu (în cazul în care s-a întocmit unul). Oricum, este necesar ca la întrebările de început să se răspundă ușor, să fie preponderent factuale (moment propice folosirii întrebărilor de tip închis), să realizeze treptat trecerea la aspectele mai profunde ale temei analizate și să nu necesite răspunsuri cu o încărcătură puternic afectivă; tema explorată pentru început trebuie să fie una ușor abordabilă, care să-l ajute pe beneficiar să se acomodeze cu rolul de interviuat. Atenția consilierului se va concentra în special asupra dinamicii procesului de comunicare, fără a pierde din vedere conținutul cognitiv al comunicării. Tehnicile utilizate cu precădere sînt chestionarea, ascultarea activă, încurajarea, parafrizarea, oferirea de feedback.

Partea de mijloc a interviului presupune investigarea aprofundată a unităților tematiche de interes și trecerea de la o unitate la alta. Este indicat ca în această fază întrebările să se centreze pe explorarea unor aspecte mai sensibile ale experienței de viață a beneficiarului: cele care au un caracter mai intim, a căror expunere se asociază cu trăiri mai intense sau mai profunde, cele care necesită o expunere sinceră. Tehnicile principale folosite în această fază sînt ascultarea activă, oferirea de feedback, concretizarea, clarificarea și confruntarea.

Partea finală a interviului se axează pe revizuirea a tot ceea ce beneficiarul a prezentat, astfel încît să se evidențieze ce teme au fost complet abordate, care sînt informațiile de care mai avem nevoie, ce aspecte sînt neclare și necesită o explicare suplimentară. La final, se acordă atenție dezangajării beneficiarului din rolul de interviuat; acesta poate fi întrebat despre impresia sa asupra modului în care a decurs interviul și despre trăirile pe care le-a avut pe parcursul său (ex.: **„Ce părere aveți despre cum a decurs interviul?”**, **„Cum v-ați simțit?”**). Aceste întrebări sînt utile, întrucît persoana se simte valorizată, iar informațiile obținute astfel pot fi valorificate de către consilier prin reajustarea propriei conduite și a conținutului interviului în cazurile ulterioare.

Tehnicile folosite cu preponderență în acest moment sînt: sumarizarea, clarificarea, oferirea de feedback.

După efectuarea interviului, beneficiarul i se solicită **actele necesare pentru supraveghere**.

Consilierul responsabil de caz are obligația de a-i solicita în scris beneficiarului informații referitoare la situația locativă, situația financiară, locul de muncă, persoanele aflate în îngrijirea sa, precum și actele doveditoare în acest sens. Consilierul responsabil trebuie să îi solicite persoanei condamnate acte doveditoare referitoare la domiciliu sau reședință în cazul în care acestea i s-a impus obligația de a nu-și schimba domiciliul sau reședința ori de a nu depăși limita teritorială stabilită.

Acest pas al activității de supraveghere, care este reprezentat de prima întrevvedere cu beneficiarul, se încheie prin **consemnarea datelor culese și stabilirea următoareii întâlniri**.

Întocmirea planului de supraveghere și realizarea demersurilor necesare supravegherii

Întocmirea planului de supraveghere

În termen de 5 zile lucrătoare de la data primirii hotărârii judecătorești, consilierul de probațiune responsabil de caz are obligația de a întocmi un plan de supraveghere al cărui conținut va fi în concordanță cu măsurile/obligațiile impuse de instanța de judecată.

Referitor la **structura și conținutul planului de supraveghere**, acestea sînt determinate de:

a. Introducere

- numele, prenumele, data și locul nașterii persoanei condamnate sau minorului;
- infracțiunea săvîrșită și numărul hotărîrii instanței;
- sancțiunea aplicată și măsurile și/sau obligațiile impuse de instanța de judecată;
- perioada de supraveghere, menționîndu-se data începerii și încetării acesteia;
- numele și prenumele consilierului de reintegrare socială și supraveghere.

Singurul lucru care ar trebui menționat este acela că perioada de supraveghere se calculează de la data rămîinerii definitive a hotărîrii judecătorești.

b. Nevoile sau problemele identificate

Este un capitol important al planului de supraveghere, și aceasta întrucît determinarea precisă a nevoilor sau problemelor cu care se confruntă beneficiarul ajută la estimarea riscului de a comite noi infracțiuni, precum și la stabilirea direcției de intervenție în cazul său.

Trebuie însă menționat că acest capitol se referă în special la acele nevoi/ probleme ale persoanei supravegheate care au legătură cu riscul de recidivă. Prin urmare este necesar să se aprecieze care sînt acele lipsuri sau dezechilibre din viața beneficiarului care îi pot influența comportamentul în sensul comiterii unor noi infracțiuni și care astfel constituie priorități ale intervenției; generalizările trebuie evitate și aceasta deoarece una și aceeași nevoie poate fi criminogenă la indivizi diferiți aflați în contexte diferite de viață.

În definirea unei nevoi sau probleme trebuie să luăm în considerare atît punctul de vedere al beneficiarului, cît și perspectiva noastră asupra diverselor aspecte puse în discuție. Aceasta întrucît beneficiarul poate să nu recunoască o problemă serioasă, cum ar fi dependența de alcool sau droguri, ori să prezinte ca probleme o serie de dificultăți pasagere, contextuale și pe care beneficiarul le percepe distorsionat acordîndu-le o importanță prea mare. Există însă și cazuri în care consilierul tinde să perceapă excesiv din propriul punct de vedere ceea ce consideră a fi problemele sau nevoile beneficiarului, fără ca acestea să aibă o semnificație pentru beneficiar. Este posibil ca persoana condamnată să accepte aceste nevoi doar pentru că i-au fost semnalate de către consilier care se află într-o poziție de autoritate în raport cu beneficiarul. În acest caz persoana supravegheată se poate simți constrînsă, ignorată, neimportantă. Din aceste motive cel mai indicat este ca nevoile/problemele beneficiarului să fie puse în discuție, astfel încît să se ajungă la un acord comun cu privire la existența și importanța lor. În realizarea acestor demersuri consilierul trebuie să utilizeze anumite tehnici de negociere, astfel încît să se ajungă la un acord comun cu privire la realizarea unei imagini complete și corecte a situației beneficiarului, calitatea intervenției depinzînd de această estimare inițială. Avantajul în acest caz este acela că persoana condamnată se simte valorizată și devine motivată pentru schimbare.

c. *Riscul săvârșirii unor noi infracțiuni/ riscul de a pune în pericol siguranța publică*

Riscul de a comite noi infracțiuni reprezintă probabilitatea ca un beneficiar să comită noi fapte penale.

Estimarea riscului de recidivă este foarte importantă în activitatea de supraveghere și în general în activitatea de reintegrare, întrucât pe baza acesteia se asigură managementul riscului, adică restrângerea gradului de libertate al beneficiarului și stabilirea tipului și intensității intervenției.

Evaluarea riscului se face pe baza unor caracteristici sau factori regăsiți la nivelul persoanei condamnate care influențează sau pot influența comportamentul într-un sens pozitiv sau negativ.

Factorii la care se raportează evaluarea riscului de recidivă pot fi **statici** (nemodificabili, asupra cărora nu se poate interveni – ex.: *vîrsta*) sau **dinamici** (care se schimbă, sînt variabili, și asupra cărora se poate interveni – ex.: *locul de muncă*).

Factorii statici pot fi definiți ca acele caracteristici identificate pe cale statistică la majoritatea persoanelor care aparțin unui grup sau unei populații-țintă și pe baza cărora se fac predicții referitoare la comportamentul unei persoane care aparține unui asemenea grup. De exemplu, remarcîndu-se din punct de vedere statistic că persoanele care au comis infracțiuni sînt cu preponderență de sex masculin, se poate prezice că un individ, în virtutea faptului că este bărbat, prezintă o probabilitate mai mare de a comite o infracțiune.

Însă acești factori statici sînt valabili numai dacă se fundamentează pe cercetări statistice complexe care să fie bine concepute. Ei sînt diferiți de la o țară la alta și chiar de la o regiune la alta, fiind sensibili la diferențele economice și socioculturale existente.

În practică, luarea în considerare a factorilor statici trebuie realizată cu o anumită precauție. Ca factori statici pot fi luați totuși în considerare sexul (majoritatea persoanelor care comit infracțiuni sînt de sex masculin), vîrsta la care persoana a comis prima infracțiune (este invers proporțională cu riscul de recidivă), vîrsta la prima condamnare (cu cît condamnarea a avut loc la o vîrstă mai fragedă, cu atît riscul de a comite noi infracțiuni este mai mare), numărul de condamnări anterioare (este direct proporțional cu riscul de recidivă), numărul de condamnări cu pedepse custodiale (cu cît acest număr este mai mare, cu atît probabilitatea de a comite noi infracțiuni este mai ridicată), tipul de infracțiuni (riscul de a comite noi fapte penale este mai mare în cazul persoanelor care au comis infracțiuni cu violență sau sexuale). Pe cale statistică pot fi identificați și alți factori.

Mult mai importanți decît factorii statici sînt cei dinamici. Aceștia reprezintă anumite aspecte ale vieții beneficiarului aflate în transformare sau care se pot schimba și care influențează riscul de a comite noi infracțiuni; *aceste aspecte pot fi modificate prin intervenție*.

Importanța lor derivă din aceea că au o valoare, pondere și semnificație crescută în raport cu comportamentul persoanei, influențîndu-i într-un mod mai direct. De asemenea, acești factori sînt importanți, întrucît asupra lor se poate interveni, iar prin intervenție se poate diminua probabilitatea ca persoana condamnată să mai comită infracțiuni. Totodată, ei determină direcțiile de acțiune în vederea scăderii riscului de recidivă și reintegrării sociale a beneficiarului. Cu alte cuvinte, plecînd de la aspectele din viața beneficiarului care stau în spatele acestor factori, se poate stabili care sînt nevoile/problemele vizate pentru intervenție, dar și care sînt obiectivele intervenției și modalitatea de realizare a ei. Veniturile, relațiile dintre membrii familiei, nivelul de educație, consu-

mul de alcool sînt doar cîțiva dintre factorii dinamici care au o semnificație în raport cu comportamentul infracțional.

Factorii statici și dinamici pot fi, la rîndul lor, *protectivi* sau *favorizanți* în raport cu comportamentul infracțional.

Factorii protectivi sînt acei factori care, dacă se regăsesc la nivelul unei persoane, scad probabilitatea ca respectiva persoană să mai comită infracțiuni. Ca exemplu, existența unui loc de muncă stabil constituie un factor inhibitor al comportamentului infracțional, întrucît se pleacă de la premisa că veniturile obținute prin munca prestată permit într-o anumită măsură satisfacerea nevoilor individului, are loc o anumită conformare la autoritate, persoana este în contact cu valorile sociale, există un status social pe care aceasta dorește să și-l păstreze, se reduce disponibilitatea pentru implicarea în activități infracționale ș.a.

Factorii favorizanți sînt cei care, dacă sînt identificați la nivelul unei persoane, determină o probabilitate crescută ca acea persoană să comită o infracțiune. Prin contrast cu exemplul anterior, putem constata că absența unui loc de muncă constituie un factor favorizant, întrucît persoana poate adopta căi ilegale de obținere a unor venituri necesare pentru satisfacerea trebuințelor proprii, ea scapă „cenzurii” sociale, influența valorilor sociale asupra sa se diminuează, nu are mult de pierdut din punctul de vedere al statutului social, dispune de mult timp liber care poate fi investit în activități infracționale ș.a.

Există o mulțime de factori protectivi și favorizanți. Pentru a putea fi însă identificați, este nevoie de cunoștințe variate din domeniul criminologiei, sociologiei, psihologiei, psihiatriei. În acest sens, teoriile criminologice sînt cele mai importante, deoarece acestea oferă diverse perspective asupra cazului, o viziune mai largă și ajută la identificarea cu ușurință a factorilor care influențează pozitiv sau negativ comportamentul persoanei. Experiența practică a persoanei este însă la fel de importantă și are cel puțin aceeași valoare cu ansamblul de cunoștințe teoretice ale consilierului, deși nu este fundamentată decît empiric.

Modalitatea de estimare a riscului de recidivă presupune, în primul rînd, identificarea factorilor statici și dinamici, protectivi și inhibitori, prin analiza informațiilor culese prin interviu și prin alte modalități (ex.: studiul dosarului penal, al referatului întocmit anterior, răspunsurile scrise la o serie de adrese oficiale). Acești factori sînt evaluați din punct de vedere *calitativ*, ceea ce înseamnă că fiecărui factor trebuie să i se aprecieze și să i se determine ponderea și semnificația pe care o au în raport cu comportamentul infracțional. Aceasta înseamnă că evaluarea *nu* trebuie să se realizeze în funcție de numărul acestora, ci în funcție de importanța lor. De exemplu, deși pot exista numeroși factori protectivi, un singur factor favorizant, cum ar fi dependența de droguri, face ca riscul de a comite noi infracțiuni să crească semnificativ.

Problema este însă că în prezent nu există un instrument valid de evaluare a riscului. Consecința este că estimarea riscului se poate realiza în acest caz cu mai multă subiectivitate și cu un grad de aproximație mai mare. Cu toate acestea, dacă se iau în considerare standardele activității de estimare a riscului de recidivă, obiectivitatea poate fi păstrată în mare măsură. În acest sens, sînt importante cunoștințele de care dispune consilierul și experiența sa practică.

Natura și frecvența întâlnirilor dintre consilierul de probațiune și persoana condamnată/minor în perioada de supraveghere

Se remarcă pentru început că sintagma „natura întâlnirilor” este destul de ambiguă, nefiind clar dacă ea se referă la tipul întrevederii dintre consilier și beneficiar sau la felul activităților desfășurate în cadrul ședinței de supraveghere. Oricum, în locul termenului de „întâlnire” ar fi preferabil cel de „contact”, acesta din urmă fiind mai generic și exprimând atât posibilitatea unei relații directe de tip „față în față”, cât și a uneia indirecte, telefonice sau în formă scrisă. Specificul muncii de reintegrare, în general, și al activității de supraveghere, în special, necesită însă întrevederi directe cu persoana supravegheată, care, în majoritatea cazurilor, au loc la sediul serviciului.

Frecvența întrevederilor este variabilă, iar în stabilirea ei se iau în considerare mai mulți factori, precum hotărârea instanței de judecată (cu prioritate), nevoile beneficiarului și gradul de risc identificat, comportamentul beneficiarului în perioada de supraveghere și modul în care respectă măsurile/obligățiile impuse de instanță, etapa în care se află supravegherea ș.a. Riscul de a comite noi infracțiuni și pericolul social pe care îl prezintă beneficiarul este însă factorul esențial care va determina frecvența întrevederilor, deși prioritară va fi întotdeauna sentința, aceasta având valoare executorie. De exemplu, în cazul în care beneficiarul prezintă risc mare, frecvența întâlnirilor poate fi stabilită chiar și de 2 ori/săptămână, atunci când este lăsată la libertatea serviciului. Dacă riscul scade, beneficiarul dovedește încredere, iar activitatea de supraveghere se derulează de mai mult timp, atunci pot fi rare întrevederile fără ca acestea să se reducă la mai mult de trei luni. Este important să existe un echilibru între gradul de libertate care se acordă beneficiarului și seriozitatea pe care el trebuie să o acorde supravegherii. Aceasta pentru că se poate întâmpla ca persoanele supravegheate, odată ce li se reduce frecvența întrevederilor și intensitatea controlului, să nu mai acorde interesul necesar acestor măsuri.

Referirea la organizarea timpului se raportează la faptul că pot exista situații în care, într-o singură zi, un consilier să aibă fixate un număr mare de întrevederi, iar, în alte zile, niciuna. Acest aspect conduce inevitabil la o utilizare neeficientă a timpului de lucru. Problema în acest caz derivă din imposibilitatea fixării numărului de întrevederi necesar pe perioada termenului de încercare odată cu întocmirea planului inițial de supraveghere. Aceasta pentru că, la fel ca și în cazul stabilirii frecvenței întâlnirilor, numărul de întrevederi este apreciat pe aceleași criterii. Tocmai de aceea este necesar să se întocmească anexe la planul de supraveghere, în conținutul cărora să se precizeze, într-un interval de timp stabilit, numărul întâlnirilor dintre consilier și persoana condamnată.

Precizarea intervalelor de timp necesare întâlnirilor fixate (durata întrevederilor) este destul de importantă, întrucât asigură o bună organizare atât pentru activitatea și timpul nostru, cât și pentru cele ale beneficiarului.

În ceea ce privește stabilirea locului întrevederii, aceasta, așa cum se știe, este lăsată la libertatea consilierului. În general, întâlnirile sînt fixate la sediul serviciului, avantajul principal în acest caz fiind economia de timp și resurse ale serviciului.

Este foarte important însă să cunoaștem și contextul de viață al beneficiarului prin efectuarea unor vizite inopinate în comunitate. În acest caz întrevederea cu persoana condamnată se poate desfășura la domiciliul acesteia, la școală, respectiv la locul de muncă sau în alte locuri frecventate de către aceasta.

Metodele utilizate pentru asigurarea îndeplinirii măsurilor/obligațiilor stabilite de instanța de judecată în sarcina persoanei supravegheate

Pentru a supraveghea modul de respectare de către beneficiar a măsurilor/obligațiilor ce i-au fost impuse de instanță, consilierul responsabil de caz poate utiliza diverse metode. În acest sens, ca modalități de asigurare a supravegheții apar colaborarea cu familia, cu voluntari comunitari și reprezentanți ai societății civile, precum și cu organizațiile guvernamentale și nonguvernamentale, vizite la domiciliu, legătura permanentă cu persoanele și instituțiile care ar putea furniza date utile în vederea identificării locurilor de muncă disponibile, a cursurilor școlare, precum și a celor de calificare sau recalificare profesională. Pe lângă aceste metode, pot fi luate în considerare orice alte căi de asigurare a supravegheții, atît timp cît ele funcționează și se dovedesc eficiente.

Metodele de supraveghere se determină în funcție de gradul de risc identificat, precum și de numărul sau natura măsurilor și/sau a obligațiilor stabilite de către instanța de judecată, nevoile sau problemele identificate ale persoanei supravegheate și durata supravegheții. La acestea se mai pot adăuga tipul infracțiunii, motivația pentru schimbare a beneficiarului, resursele interne ale persoanei condamnate și resursele de care serviciul dispune ș.a. Apreciem însă că numărul măsurilor/obligațiilor impuse de către instanță nu este un criteriu semnificativ de alegere a metodei. Oricum, criteriul cel mai important pe care trebuie să-l luăm în considerare în alegerea și utilizarea metodelor este eficiența lor, lucru care se clarifică în timp prin experiența aplicării lor în practică.

Realizarea demersurilor necesare supravegheții

După întocmirea planului de supraveghere este necesar să se ia o serie de măsuri pentru începerea activității de supraveghere propriu-zise, astfel:

- identificarea și contactarea persoanelor/instituțiilor care pot furniza informații despre modificările apărute în situația beneficiarului și pentru supravegherea respectării modului în care acesta respectă unele măsuri/obligații ce i-au fost impuse. Referirea se face în principal la membrii familiei, reprezentanți ai organelor de poliție, primăriilor din localitățile de domiciliu, dar și reprezentanți ai administrației financiare, ai unităților angajatoare sau ai unităților sanitare. Înainte de a contacta aceste persoane sau instituții, trebuie să apreciem dacă solicitarea colaborării pentru realizarea supravegheții este în beneficiul beneficiarului, astfel încît să poată fi evitate unele consecințe nedorite cum ar fi etichetarea și stigmatizarea. De asemenea, este indicat să solicităm persoanelor fizice sau juridice contactate respectarea confidențialității informațiilor despre beneficiar;
- identificarea pe plan local a unităților de învățămînt și a instituțiilor de calificare profesională care organizează cursuri de instruire profesioanlă, recalificări;
- identificarea pe plan local a unităților sanitare, precum și a organizațiilor, instituțiilor sau specialiștilor care desfășoară programe de recuperare a toxicomanilor sau alcoolcilor, în vederea includerii persoanei supravegheate în aceste programe (la solicitarea acesteia și/sau în cazul cînd persoana este impusă prin hotărîrea judecătorească).

Monitorizarea și evaluarea permanentă a cazului

Procesul de supraveghere presupune o permanentă monitorizare și evaluare a cazului, ceea ce înseamnă că se urmărește permanent modul în care beneficiarul respectă măsurile/obligațiile ce îi revin, modificările apărute în situația sa și se apreciază în ce mă-

sură aceste schimbări influențează riscul de a comite noi infracțiuni și perspectivele sale de reintegrare socială, astfel încât să putem adopta o serie de măsuri corespunzătoare.

Cel mai caracteristic aspect al acestei etape îl constituie **întrevederile de supraveghere** care au loc periodic, la data stabilită de serviciul de probațiune. La fiecare întâlnire beneficiarul trebuie să fie întrebat despre modul în care își respectă măsurile/obligățiile impuse de instanță.

În cadrul întrevederilor beneficiarul trebuie întrebat cu privire la aspecte care se referă la comportamentul lui în perioada care a trecut de la ultima întâlnire, precum și la alte modificări socioeconomice apărute în situația sa. Aceste informații sînt utile pentru identificarea acelor schimbări apărute la nivelul beneficiarului care au o legătură cu riscul de a comite noi infracțiuni.

La fiecare întrevedere consilierul informează persoana supravegheată despre măsura în care obiectivele planului de supraveghere sînt aduse la îndeplinire. La sfîrșitul întîlnirii are loc consemnarea informațiilor obținute și planificarea următoarelor întrevederi.

Tot în cadrul acestei etape, care este monitorizarea și evaluarea permanentă a cazului, dacă se constată existența unor modificări semnificative în situația beneficiarului (care influențează riscul de a comite noi infracțiuni, gradul de pericol social al persoanei condamnate sau perspectivele sale de reintegrare), consilierul responsabil de caz trebuie să procedeză la **revizuirea planului de supraveghere**. În cazul modificării planului de supraveghere, trebuie să se repete procedura de înmînare a acestuia: aducerea la cunoștință a conținutului său, înmînarea unei copii de pe acesta și întocmirea unui proces-verbal de predare care să cuprindă semnăturile părților.

Pe perioada supravegherii corespunzătoare etapei menționate, consilierul responsabil de caz va realiza **verificarea modului în care beneficiarul respectă măsurile/obligățiile**, astfel el trebuie:

- să verifice periodic prezența beneficiarului la cursurile de învățămînt sau de calificare;
- să efectueze vizite inopinate la domiciliul/reședința persoanei, la locul de muncă al acesteia sau la școala unde învață minorul;
- să verifice dacă persoana condamnată respectă programul de tratament sau îngrijire și să constate în ce măsură acesta este eficient, solicitînd periodic, *în scris*, opinia specialiștilor;
- să mențină o legătură cu persoane sau instituții publice (de ex. *membri ai familiei, Poliția, Primăria ș.a.*) care pot sesiza orice modificare apărută în situația acestora.

În **cazul în care se constată că persoana condamnată nu a respectat măsurile/obligățiile impuse de instanță**, consilierul responsabil de caz va anunța în cel mai scurt timp șeful serviciului, care, la rîndul său, va sesiza instanța.

Încheierea supravegherii

Încheierea supravegherii reprezintă în primul rînd o etapă a evaluării și a concluziilor finale, în care se face analiza întregii perioade de supraveghere și se realizează un bilanț al rezultatelor obținute în procesul de reintegrare socială a persoanei condamnate. În cadrul acestei etape are loc **ultima întrevedere cu beneficiarul**. Este momentul în care, împreună cu beneficiarul, se va revizui întregul proces de supraveghere, astfel încît să identificăm beneficiile, nevoile sau problemele care au fost acoperite, precum și cele care au rămas nerezolvate. Aceasta înseamnă că s-a stabilit și se știe de la început care ar

fi obiectivele supravegherii, chiar dacă planul de supraveghere nu cuprinde un capitol special în acest sens, așa încât să se poate trage concluzii cu privire la eficiența procesului de supraveghere prin raportarea acestor obiective inițiale la rezultatele înregistrate.

Dacă persoana condamnată a solicitat și primit asistență și consiliere, evaluarea va fi mai clară și mai simplă, planul de intervenție (de reintegrare socială și supraveghere) fiind mult mai specific în aceste sens și oferind posibilitatea unei analize comparative între ceea ce ne-am propus și ceea ce am obținut.

Există și cazul în care o serie de probleme sau nevoi ale beneficiarului rămân nerezolvate, iar perioada de supraveghere se încheie și beneficiarul nu mai poate beneficia de serviciile ce i-au fost oferite. În această situație, dacă este cazul și este posibil, este indicat să se îndrume beneficiarul către alte servicii sau instituții publice corespunzătoare.

Este foarte important ca persoanei condamnate, în cadrul ultimei întrevederi de supraveghere, să i se atragă atenția asupra consecințelor comportamentului său, în cazul în care va comite o nouă infracțiune și va fi încurajat să respecte legea. Este o ultimă ocazie de responsabilizare a beneficiarului care ar trebui să înțeleagă foarte clar că, dacă va comite o nouă infracțiune, șansa de a primi o nouă pedeapsă noncustodială este redusă.

Tot în cadrul ultimei etape de supraveghere trebuie întocmit **raportul final de supraveghere**.

Acesta cuprinde concluzii referitoare la modul de îndeplinire a măsurilor/obligățiilor impuse de instanța de judecată, dar este indicat, ca și în cazul rapoartelor întocmite pe perioada supravegherii, să conțină și alte informații cum ar fi: date de identificare ale beneficiarului, informații privind sentința penală, comportamentul pe perioada supravegherii, modificări semnificative apărute în situația beneficiarului pe perioada supravegherii. În final, are loc **închiderea cazului**.

1.2. Asistență și consiliere

1.2.1. Noțiuni conceptuale

Activitatea de asistență (asistare) și consiliere constituie un set de acțiuni desfășurate individual sau în grup, orientate în vederea dezvoltării personale, sprijin în situațiile de criză, rezolvării de probleme.

Asistarea este un demers specializat de acordare a ajutorului de către o persoană specializată unei alte persoane aflate în imposibilitate momentană sau permanentă de a-și rezolva problemele, prin facilitarea accesului la resursele comunității.

Există mai multe definiții date consilierii de-a lungul timpului, o enumerare a acestora avînd rolul de a evidenția faptul că termenul a evoluat în timp, iar definițiile au o cuprindere diferită în funcție de direcția interogării: medicală, psihologică ori a asistenței sociale.

Consilierea este o metodă care facilitează cunoașterea, dezvoltarea, acceptarea emoțională, maturizarea și mobilizarea optimă a resurselor personale în vederea formulării și rezolvării unor probleme specifice și luării unor decizii prin utilizarea optimă a relației interpersonale „*consilier-beneficiar*”.

Una din metodele utilizate în procesul de asistare este consilierea. În continuare va fi utilizată sintagma „asistare psihosocială”:

- asistarea se referă la persoanele condamnate la pedepse nonprivative de libertate și la persoanele eliberate de pedeapsa penală;

- obiectivul asistării îl reprezintă reintegrarea socială a celor asistați, ceea ce poate conduce la sporirea gradului de siguranță socială, dar și la prevenirea unei noi condate infracționale;
- asistarea operaționalizează următoarele valori: respectarea siguranței comunitare, respectarea unicității și individualității persoanei, respectarea autodeterminării, respectarea confidențialității;
- munca de asistare psihosocială se realizează pe baza unui plan cu condiția depunerii de către persoana supravegheată a unei solicitări scrise, în vederea asistării. Intervenția în scopul asistării psihosociale poate avea loc în spațiile serviciului de probațiune (dacă există condiții corespunzătoare specificului muncii de asistare) și/sau în spațiile organizațiilor nonguvernamentale sau guvernamentale, în instituțiile cu care serviciul colaborează pentru livrarea asistării, în instituții penitenciare.

1.2.2. Caracteristica generală a procesului de consiliere

Good (1945) arată că prin consiliere se înțelege asistența individualizată acordată persoanelor care se confruntă cu probleme educative, sociale, personale, profesionale, fără a face referire la alte tipuri de consiliere, ca cea de grup, de exemplu.

Pepinsky (1954) definește *consilierea ca proces care presupune interacțiunea între consilier și beneficiar într-un spațiu privat, cu scopul de a-l ajuta pe beneficiar să-și modifice comportamentul astfel încât să obțină o mai bună satisfacere a nevoilor*. În prezent, în ceea ce privește spațiul consilierii se acceptă tot mai mult faptul că este posibilă desfășurarea consilierii și în alte spații decât în cabinetul consilierului, de exemplu acordarea ajutorului beneficiarului/clientilor în penitenciare. Definițiile mai recente introduc termeni-cheie ai consilierii:

- **autoclarificarea și autodeterminarea** – *consilierea este o relație dinamică și cu un scop clar între două persoane în timpul căreia procedura variază în funcție de nevoile beneficiarului, dar în care există totdeauna participarea mutuală a consilierului și beneficiarului focalizată pe autoclarificarea și autodeterminarea beneficiarului* (Wrenn, 1961);
- **etică** – *consilierea reprezintă orice activitate etică pe care consilierul o întreprinde pentru a-l ajuta pe beneficiar să se angajeze în acel tip de comportament care să-l conducă la soluționarea propriei probleme* (Krumboltz, 1979).

În definiția dată de Dicționarul de psihologie socială, *consilierea este acțiunea prin intermediul căreia se urmărește sugerarea modului de a proceda sau de a se comporta care trebuie să fie adoptat într-o situație particulară dată sau, în general, în viața și activitatea cotidiană*. Cu privire la această definiție sîntem de părere că „sugerarea modului de a...” nu constituie o caracteristică a consilierii. În acest sens, Egan (1986), utilizînd conceptul de *provocare* ca modalitate de a invita beneficiarul să-și examineze comportamentul interior și exterior care pare să fie autodescurajator sau să cauzeze rău altora, opunîndu-i totodată termenului de *confruntare*, prin care beneficiarul poate fi pus într-o situație nepăcută.

De asemenea, trebuie să arătăm că în DEX, termenul nu beneficiază de o definire complexă, prin consiliere înțelegîndu-se acțiunea de a consilia și rezultatul ei: sfătuire. A consilia apare ca fiind în relație de sinonimie cu a sfătui, aspect care este inexact din punctul de vedere al specialiștilor în domeniu: *a da sfaturi fiind una din greșelile care pot*

să apară în consiliere. Totuși, din bogăția semantică a verbului a sfătui, dacă nu luăm în considerare semnificațiile de a da cuiva un sfat, a povățui, a îndruma, putem avea în vedere anumite semnificații precum: a îndemna, a sta la vorbă, a conversa.

Asociația Națională a Asistenților Sociali din S.U.A. (NASW) definește *consilierea ca procedură utilizată de specialiștii din domeniul sociouman pentru a orienta individul, grupul, comunitățile prin activități de sfătuire, găsire de alternative, sprijin în identificarea scopurilor, furnizare de informații.*

Asociația Britanică pentru Consiliere definește *consilierea ca fiind utilizarea pricepută și principială a relației interpersonale pentru a facilita autocunoașterea, acceptarea emoțională și maturizarea, dezvoltarea optimă a resurselor personale.* Scopul general este acela de a furniza ocazia de a lucra în direcția unei vieți mai satisfăcătoare și pline de resurse. Relațiile de consiliere variază în funcție de cerere, dar pot fi centrate pe aspecte ale dezvoltării, pe formularea și rezolvarea unor probleme specifice, luarea de decizii, controlul stărilor de criză, dezvoltarea unui insight personal, pe lucrul asupra trăirilor afective sau a conflictelor interne, ori pe îmbunătățirea relațiilor cu ceilalți (The British Association for Counselling, 1989)

Asociația Britanică pentru Consiliere mai arată că oamenii participă la o activitate de consiliere atunci când „o persoană ce ocupă în mod obișnuit sau temporar rolul de consilier oferă sau este de acord în mod explicit să ofere timp, atenție și respect unei alte persoane aflate temporar în rolul de beneficiar”. La rîndul său, autorul ultimului citat identifică elementele definitorii ale consilierii: „O relație guvernată de principii, caracterizată de aplicarea uneia sau mai multor teorii psihologice și a unui set recognoscibil de deprinderi de comunicare la preocupările intime ale subiectului (beneficiarului), la problemele și aspirațiile sale”; în continuare precizează faptul că activitatea de consiliere este un serviciu adus oamenilor aflați într-o stare de stres sau într-o stare de confuzie în cadrul unei relații, „mult mai disciplinată și mai confidențială decît prietenia și, poate, mai puțin stigmatizantă decît relația oferită în cadrele tradiționale medicale și psihiatrice”.

Consilierea este o acțiune desfășurată individual sau cu mai multe persoane, orientată spre dezvoltare personală, sprijin în situațiile de criză, ajutor psihoterapeutic, rezolvarea problemelor. *Scopul central* al demersului de consiliere îl reprezintă oportunitatea beneficiarului de a explora, descoperi și clarifica modalitățile de utilizare eficientă a resurselor. Consilierea are ca scop autoîmputernicirea, văzută ca abilitate individuală de a parcurge următoarele stadii:

- „Nu sînt mulțumit de felul în care decurg lucrurile în acest moment.”
- „Ceea ce aș prefera este...”
- „Ceea ce ar trebui să fac este...”
- „Acțiuni/ termene pe care le pot îndeplini.”

Jon McLeod (1998) evidențiază cîteva dintre *obiectivele consilierii*:

- perspicacitate – control rațional asupra trăirilor și acțiunilor;
- dezvoltarea conștiinței de sine;
- autoacceptarea – atitudinea pozitivă față de sine, acceptarea criticilor, a respingerilor;
- autodezvoltarea și individualizarea;
- iluminarea;

- rezolvarea problemelor – învățarea căutării soluțiilor și găsirea unei soluții adecvate;
- educația psihologică;
- achiziționarea de abilități sociale – asertivitatea, controlul furiei;
- schimbarea cognitivă – modificarea sau înlăturarea credințelor iraționale;
- modificare comportamentală – schimbarea sau înlocuirea modelelor comportamentale neadaptative sau distructive;
- schimbare sistemică – introducerea schimbării într-un mod în care funcționează sistemele sociale;
- dezvoltare – cunoștințele care-l vor ajuta pe beneficiar;
- restituire și compensare – ajutorarea beneficiarului să îndrepte comportamentele distructive anterioare.

Locul consilierii. Se susține importanța desfășurării consilierii în cabinetul consilierului, dar se acceptă, din ce în ce mai mult faptul că o consiliere eficientă poate avea loc și în alte spații, deoarece consilierul nu se află întotdeauna în situația de a-și alege spațiul optim de consiliere. Pornind de la obiectivul general al consilierii: „A ajuta beneficiarul să se ajute singur”, rezultatele dorite de clienți sînt: creșterea înțelegerii de sine și a situației din jur, eficientizarea procesului decizional personal, sprijin în vederea luării deciziilor, capacitatea de a schimba o situație, adaptarea la o situație care nu se poate schimba, eliberarea de sentimente, examinarea opțiunilor și alegerea uneia.

Una dintre cele mai importante recomandări în tratamentul delincvenței este *modelul mixt*, penal și terapeutic, numit și modelul de negociere și reglementare a conflictelor (Cooke, 1993). Orientarea principală și scopul dominant în acest model le reprezintă re-inserția și reabilitarea în contextul familial și comunitar în care s-au dezvoltat actorii sociali. Pentru atingerea acestora sînt necesare *abilități* specifice consilierului de probațiune (de comunicare, de relaționare, de management, de lucru în echipă etc.), dar este vital ca acesta să stăpînească foarte bine diferitele niveluri și modalități ale intervenției: la nivel administrativ, la nivel de grup și intervenția individualizată.

Lucrul individual se concretizează în *patru forme* de bază, care sînt cele mai frecvente în programele de lucru cu astfel de clienți:

- a) consilierea;
- b) lucrul de caz;
- c) supervizarea;
- d) rezolvarea de probleme.

Toate aceste forme vizează să-l ajute pe beneficiar să redescopere și să revină la comportamentele și stările anterioare printr-o abordare *etapizată* și bine studiată. Dintre acestea, consilierea pune în mișcare multiple componente psihodinamice și ridică o serie de probleme deseori ignorate sau necunoscute. Acesta este motivul pentru care o preferăm în demersul de față.

De asemenea, există un raport specific între consiliere și interviu. Cu siguranță că există multe diferențe, dar există și *similitudini* între interviu și consiliere. Consilierea constă într-o serie de răspunsuri avizate oferite clienților care au probleme ce le afectează viața cotidiană. Consilierea este în mod esențial o extensie a tehnicii de interviu și utilizează aceleași modalități și abilități de comunicare, dar nu se rezumă la atît; unul dintre obiectivele principale ale unui consilier se referă la nivelul de

rezistență al beneficiarului, care trebuie să fie cât mai scăzut. Pentru aceasta, trebuie să stăpânească numeroase instrumente și tehnici, dar nu numai atât. Se impune ca un bun consilier (care este deschis, cald, înțelegător, tolerant și empatic) să opereze cu perspective teoretice diferite; dacă un consilier e preocupat să-și îmbunătățească calitatea procesului de consiliere, atunci trebuie să urmărească perfecționarea și stăpânirea tehnicilor, inclusiv de intervievare. Ideea este că tehnica e ceva secundar în cadrul procesului de consiliere, comparativ cu trăsăturile de personalitate ale consilierului.

Glasser enumeră 7 pași pe care consilierul trebuie să-i parcurgă pentru a efectua schimbări semnificative în comportamentul clienților. Parafrazănd, acestea ar fi:

1. să se implice împreună cu clienții în rezolvarea problemelor, să dezvolte un raport cald, să arate respect;

2. să înțeleagă istoria personală a clienților, dar să nu pună accent pe aceasta în favoarea a ceea ce trebuie făcut acum;

3. să asiste clienții în evaluarea atitudinilor și comportamentelor lor și să-i ajute să descopere cum au contribuit la slăbirea identității lor;

4. să exploreze împreună cu ei alternativele comportamentale care trebuie să fie mai folositoare în dezvoltarea identității;

5. după ce a luat decizii privind alternativele, să se angajeze în elaborarea unui plan de schimbare;

6. odată ce angajamentul a fost făcut, să precizeze ferm și clar faptul că scuzele pentru neaderarea la plan nu vor fi tolerate. Să accentueze faptul că este responsabilitatea beneficiarului să îndeplinească obiectivele planului de schimbare;

7. să nu pedepsească clienții, ci să le permită să suporte consecințele naturale ale comportamentului lor. Încercarea de a proteja clienții de aceste consecințe naturale nu le întărește responsabilitatea și neagă autodeterminarea actelor lor. *Planuri de tratament și supervizare în terapia realității.* Pentru a micșora/elimina reținerea, rezistența și probabilitatea eșecului, planurile de tratament și supervizare trebuie racordate la *resursele* de moment ale clienților. Aceste resurse – inteligența și nivelul educațional, situația financiară, imaginea de sine, forța relațiilor interpersonale ș.a.m.d. – pot fi cunoscute din interviurile precedente și din nevoile indicate de scala de evaluare, în mod analog trebuie evaluată și aria problemei din planul de tratament și supervizare. Planurile echilibrate sînt planurile care cer clienților nici să-și subestimeze, dar nici să-și supraevalueze *resursele* disponibile de implicare. Diagrama este divizată în 3 secțiuni: una echilibrată și 2 neechilibrate. Triunghiul de sus-stînga reprezintă o formă de neechilibrare în care resursele înalte sînt tratate cu expectanțe scăzute. Triunghiul din dreapta-jos reprezintă condiția opusă. Beneficiarul este în secțiunea subevaluată din cauza resurselor sale înalte și a cererii scăzute adresate resurselor sale. El va fi chiar fericit și mulțumit dacă i se va permite să se strecoare fără să aibă nimic de făcut pentru a-și corecta problema ce l-a condus la comportamentul delincvent. Dar aici este domeniul clar al problemei care-l poate conduce la reiterarea comportamentului delincvent și trebuie profitat de orice forță reprezentată de resursele sale înalte pentru o dezvoltare orientată către responsabilitate.

Alte situații sînt opuse acestora. Un *tratament intensiv* se adresează resurselor limitate. Dilema existentă este că nivelul redus al resurselor este un motiv puternic pentru un tratament mai intens, care se cere. Dar nivelul de vîrf al resurselor sale este scăzut. De aceea să-i impui exigențe mari înseamnă să-l faci să-și corecteze dificultățile. Dar lipsa

resurselor indică faptul că, probabil, nu va fi capabil să realizeze exigențele. Exigențele actuale ale tratamentului trebuie coborâte, astfel încât ele să fie calibrate/adaptate capacităților sale de realizare. Pe măsură ce capacitățile beneficiarului vor crește, se renegociază obiective mai solicitante ale tratamentului.

Principalele elemente și caracteristici ale unui *plan bun* au în vedere să schimbe identitatea eșecului cu cea a succesului. Un plan bun trebuie să fie:

1. *necomplcat*, simplu, clar, concret, la obiect;
2. *activ* – în permanență să aibă ceva de făcut;
3. ceva care să poată fi făcut cât mai aproape de *chiar acum*;
4. în întregime dependent de *acțiunile clienților* pentru îndeplinire, și nu raportat la acțiunile altora;
5. ceva care să poată fi făcut *în fiecare zi* sau cât mai des posibil;
6. adaptat la ce, unde, când, cum și cu cine trebuie realizat.

Primul plan nu trebuie să fie chiar atât de activ. Poate fi ceva simplu, cum ar fi prezentarea la timp la viitoarea întâlnire. Oricum ar fi planul, el trebuie redactat în scris și semnat de consilier și de beneficiar.

Secretul consilierii constă în a *tempera autoritatea* necesară pentru a direcționa acțiunile clienților pe o cale acceptabilă, persistentă, fiind permanent conștienți de umanitatea lor fundamentală.

În general, pot fi diferențiate 4 faze ale consilierii:

1. construirea unei relații;
2. exploatarea aprofundată a problemelor;
3. exploatarea soluțiilor alternative;
4. evaluarea.

De multe ori înainte de primul interviu nu cunoaștem problemele persoanei aflate în conflict cu legea (beneficiarul). Pentru aceasta trebuie să clarificăm: „Care trebuie să fie obiectivele consilierului la primul interviu”. Într-un astfel de interviu consilierul de probațiune trebuie să încerce să creeze o relație și să înceapă să exploreze problemele beneficiarului. A treia etapă – examinarea soluțiilor alternative poate să fie sau poate să nu fie atinsă în primul interviu. Orice interviu are scopul și obiectivele sale și consilierul trebuie să fie atent tot timpul și să se concentreze asupra lor. De multe ori prima problemă pe care o prezintă beneficiarul poate să nu fie cea care îl îngrijorează cel mai mult. Clienții câteodată prezintă probleme pe care ei le cred socialmente acceptabile, ca să vadă cât de obiectiv și înțelegător este consilierul.

1.2.3. Etapele consilierii

I. Consilierea din perspectiva beneficiarului

Pentru ca procesul să fie util, beneficiarul trebuie să ajungă la o serie progresivă de afirmații conștiente (gânduri și convingeri) în următoarele etape:

Etapă I. Conștientizarea problemei („Am o problemă”)

Etapă II. Relația cu consilierul („Cred că acest consilier mă va ajuta”)

Etapă III. Motivația („Cred că pot să-mi îmbunătățesc situația”)

Etapă IV. Conceptualizarea problemei („Problema mea nu e neobișnuită, are însă componente specifice”)

Etapa V. Explorarea strategiilor alternative („Văd că sînt multiple căi de acțiune pentru îmbunătățirea situației mele”), explorarea soluțiilor alternative.

Etapa VI. Selecționarea strategiei („Cred că această metodă o să mă ajute și doresc să o încerc”)

Etapa VII. Implementarea („Această metodă mă ajută”)

Etapa VIII. Evaluarea („Deși această metodă îmi răpește mult timp și efort, merită”).

În continuare, propunem descrierea amănunțită a fiecărei etape:

Etapa I. Conștientizarea problemei

În această etapă, beneficiarul trebuie să își spună: „Am o problemă, trebuie să fac ceva în legătură cu situația mea”. Dacă oamenii au probleme și refuză să recunoască că au probleme, nu o să fie motivați pentru a face eforturi de a se schimba. Pentru persoanele care neagă existența problemei schimbări constructive nu pot să apară, numai dacă asistentul social găsește o cale să-i convingă că problema există (de obicei asistentul social explorează de ce beneficiarul neagă existența problemei și adună dovezi care documentează despre existența ei).

Etapa a II-a. Relația cu consilierul

Această etapă depășește prima etapă, ca și celelalte etape ale procesului consilierii. Pentru ca această consiliere să fie eficientă, beneficiarul trebuie să ajungă la punctul unde gîndirea lui va funcționa astfel: „Cred că asistentul social mă va ajuta”. Dacă însă beneficiarul gîndește astfel, atunci în timpul procesului consilierii și mai ales la întîlnirile inițiale, consilierul trebuie să fie atent la tipul de relație care se creează între consilier și beneficiar. Iată cîteva recomandări pentru crearea unei relații constructive.

- a. Consilierul trebuie să caute să stabilească o atmosferă confortabilă, neamenințătoare unde beneficiarul să se simtă în siguranță, pentru a-și comunica în totalitate problemele, simțindu-se acceptat ca persoană.
- b. În contactele inițiale cu beneficiarul, consilierul trebuie să se prezinte ca o persoană înțelegătoare și care poate să-i ajute pe cei care doresc să încerce aceasta.
- c. Fiți calm, nu vă exteriorizați surpriza sau rîsul atunci cînd beneficiarul își dezvăluie problemele.
- d. Arătați respect pentru valorile beneficiarului și nu încercați să le impuneți pe ale voastre. Valorile care funcționează pentru dumneavoastră poate că nu sînt bune pentru altcineva aflat într-o situație diferită.
- e. Comportați-vă cu beneficiarul de la egal la egal. Dacă beneficiarul simte că e tratat ca un inferior, el va fi mai puțin motivat să-și expună și să discute problemele personale.
- f. Folosiți cuvinte pe înțelesul beneficiarului. Asta nu înseamnă că trebuie să folosim argoul sau pronunția beneficiarului. Consilierul va folosi cuvinte pe care beneficiarul le înțelege și care nu-l ofensează.
- g. Tonul vocii consilierului trebuie să transmită mesajul că profesionistul înțelege și îi pasă de sentimentele beneficiarului.
- h. Păstrează caracterul confidențial a ceea ce ți-a spus beneficiarul. Oamenii, din păcate, au tendința aproape irezistibilă să împărtășească „secrete neobișnuite” cu cineva. Dacă beneficiarul descoperă că a fost violată confidențialitatea, atunci relația poate fi repede ruptă.

Etapă a III-a. Motivația

Clienții trebuie aduși în situația de a-și spune: „Cred că pot să-mi îmbunătățesc situația, doresc să fiu mai bun”. Dacă un beneficiar nu este motivat să se schimbe, schimbarea nu poate avea loc. În consiliere, variabila-cheie în determinarea faptului dacă un beneficiar se va schimba sau nu este motivația beneficiarului de a se schimba și de a face efortul necesar pentru aceasta. Un consilier trebuie să încerce să-i motiveze pe oamenii apatici sau descurajați, încercând să fie o persoană încurajatoare:

- are o acceptare completă pentru persoanele descurajate și transmite mesajul: „Te accept exact așa cum ești fără să pun condiții” (totuși nu trebuie acceptat comportamentul deviant);
- are o atitudine de neblamare, astfel că persoana descurajată nu mai simte nevoia să mintă, să pretindă, să poarte mască;
- transmite empatie: consilierul își dă seama și poate până la un punct să simtă ceea ce simte persoana descurajată;
- transmite persoanei descurajate că specialistul este interesat în progresele ei și transmite mesajul că beneficiarul este o persoană importantă, demnă de interes;
- transmite persoanei descurajate că consilierul are încredere în capacitatea persoanei să progreseze;
- transmite un entuziasm sincer în legătură cu ideile, interesele și acțiunile persoanei descurajate; acestea, ca să capete încredere în ele, de obicei, au nevoie de persoane încurajatoare, care să le facă să creadă că sînt persoane importante, valoroase;
- are capacitatea de a fi un ascultător care nu judecă, astfel încît gîndurile și sentimentele persoanei descurajate să poată fi exprimate liber, fără teamă de cenzură;
- cînd consilierul se întîlnește cu persoana descurajată (mai ales la începutul legăturii), el trebuie să observe orice mic progres (de exemplu dacă persoana poartă ceva nou: „E nou, nu-i așa? Îți stă foarte bine”);
- să motivezi o persoană descurajată ia mult timp. Oamenii descurajați au de obicei o lungă listă de eșecuri. Asta presupune ca specialistul să aibă timpul necesar să asculte și să înțeleagă această persoană cît mai mult posibil;
- consilierul trebuie să aibă o încredere sinceră în capacitatea persoanei descurajate de a găsi un scop în viață;
- consilierul trebuie să întărească eforturile făcute de persoana descurajată. Lucrul cel mai important este că cineva încearcă, nu neapărat că și reușește. Dacă face eforturi pentru a progresa, există speranțe;
- consilierul trebuie să ajute persoana descurajată să vadă falsitatea și consecințele negative ale afirmațiilor de autoînvinuire (exemplu: „Nu sînt bun de nimic”), căci fiecare persoană are talente și deficiențe (și +, și -);
- consilierul trebuie să recunoască faptul că tot ceea ce se poate face este să depui toate eforturile ca să încerci să motivezi o persoană descurajată, succesul nefiind garantat;
- consilierul trebuie să știe, să observe unicitatea și forța persoanei. Aceasta se comunică persoanei descurajate, pentru ca ea să înceapă să realizeze că este unică și valoroasă;
- consilierul trebuie să fie conștient de consecințele negative ale dependenței. Într-o relație, cînd o persoană descurajată începe să-și asume riscuri și să facă schimbări constructive, ea trebuie să aibă încredere în forțele proprii și să ia deciziile singură.

Etapa a IV-a. Conceptualizarea problemei

Pentru ca o consiliere să fie eficientă, beneficiarul trebuie să recunoască: „Problema mea nu este neobișnuită, dar are componente specifice”. Mulți clienți au tendința să-și considere situația ca fiind atât de complexă, încât devin anxioși sau emotivi și de aceea nu sînt capabili să vadă că problema lor are un număr de componente ce pot fi modificate pe rînd. Pentru a ajuta clienții să-și conceptualizeze problema, consilierul trebuie să exploreze în totalitate problemele împreună cu beneficiarul. Recomandări:

- a. mulți consilieri fac greșeala de a sugera soluții de îndată ce problema este identificată, fără să cerceteze în profunzime;
- b. la cercetarea în profunzime, consilierul și beneficiarul trebuie să țină cont de importanța problemei, de cînd exista ea, ce capacități fizice și mentale are beneficiarul pentru a le rezolva etc;
- c. cînd principala problemă este identificată, sînt de obicei identificate și subprobleme ce trebuie explorate;
- d. într-o situație cu o multitudine de probleme, modul cel mai bun de a decide problema ce trebuie prima rezolvată este să întrebi beneficiarul care e cea percepută de el ca fiind cea mai presantă. Dacă ea poate fi rezolvată, începeți să o explorați în profunzime. Succesul în rezolvarea unei subprobleme va crește încrederea beneficiarului în consilier și va face relația mai solidă.

Etapa a V-a. Explorarea strategiilor de rezolvare

După (uneori în același timp) ce o problemă este analizată în profunzime, următorul pas este considerarea soluțiilor alternative. Rolul consilierului este, în general, să indice alternativele posibile și apoi să exploreze cu beneficiarul avantajele, dezavantajele, consecințele. Fiecare beneficiar este unic și așa sînt și problemele lui. Ceea ce funcționează pentru un beneficiar poate fi total nepotrivit pentru altul. Beneficiarul trebuie ajutat să conștientizeze că există mai multe căi de rezolvare.

Etapa a VI-a. Selecția strategiei

După ce consilierul și beneficiarul au discutat efectele și consecințele strategiilor posibile, este esențial ca beneficiarul să tragă concluzia: „Cred că această cale mă va ajuta și doresc să încerc”. Dacă un beneficiar este indecis sau refuză să facă o alegere cinstită a unei căi de acțiune, schimbarea constructivă nu se va produce. De exemplu, dacă un beneficiar îți spune: „Știu că am probleme cu băutura, dar nu doresc să iau vreo măsură ca să mă opresc”, probabil că procesul de consiliere nu va avea succes. De obicei beneficiarul are drept la autodeterminare, adică să aleagă un curs al acțiunii între mai multe alternative/ opțiuni. Rolul consilierului este să ajute beneficiarul să înțeleagă posibilele (probabilele) consecințe ale fiecărei alternative, dar în general el nu dă sfaturi și nu alege alternativa pentru beneficiar. Dacă asistentul social ar alege alternativa, ar fi posibile două consecințe:

- a. alternativa s-ar putea dovedi nedorită de beneficiar, în acest caz și-ar învinovăți consilierul pentru sfat și relația lor va fi serios afectată;
- b. alternativa se va dovedi dezirabilă pentru beneficiar. Această a doua posibilitate este avantajoasă, dar există pericolul ca apoi beneficiarul să devină prea dependent de consilier, cerînd sfatul acestuia pentru aproape toate deciziile pe care le va mai lua în viitor, și în general va evita să mai ia decizii singur. Recomandarea de a nu da sfaturi nu înseamnă ca profesionistul să nu sugereze alternative la care beneficiarul s-a gîndit.

Dimpotrivă, este de datoria consilierului să sugereze și să exploreze toate alternativele viabile pentru beneficiar. O regulă bună de urmat este ca, atunci când un consilier crede că un beneficiar va face o anumită acțiune, să-l întrebe ca o sugestie: „Te-ai gândit și la ...?”, și nu sub formă de sfat: „Eu cred că tu trebuie să...”. Dreptul beneficiarului de a decide trebuie încălcat numai dacă alternativa aleasă are o probabilitate de a face rău altora sau beneficiarului. Dar de obicei beneficiarul este mai bine plasat pentru a ști ce e mai bine pentru el și, dacă alternativa nu este cea mai bună, beneficiarul va învăța din greșeala sa.

Etapa a VII-a. Implementarea strategiei (aplicarea, punerea în practică)

Consilierea va avea succes numai dacă un beneficiar își urmărește hotărârea de a încerca o soluție și conchide: „Această metodă începe să mă ajute”, iar dacă un beneficiar își alege calea dar își spune: „Eu nu cred că metoda aceasta mă ajută”, atunci consilierea nu are efect. Dacă se întâmplă aceasta, cauzele trebuie investigate și, probabil, trebuie încercată altă soluție. Recomandări în aplicarea unei strategii:

- consilierul trebuie să încerce să realizeze „contacte” realiste, explicite cu beneficiarul. Când beneficiarul alege o opțiune, el trebuie să înțeleagă clar care vor fi scopurile, ce sarcini trebuie îndeplinite, cum trebuie îndeplinite și cine le va îndeplini. De obicei este de dorit să se scrie un „contract” ce poate fi consultat permanent, cu o limită de timp stabilită pentru fiecare sarcină;
- consilierea este făcută cu beneficiarul, și nu pentru beneficiar. Beneficiarul trebuie să aibă răspunderea realizării celor mai multe sarcini pentru îmbunătățirea situației proprii. O regulă bună de urmat este aceea că beneficiarul trebuie să-și asume răspunderea pentru acele sarcini pentru care are capacitatea să le ducă la îndeplinire, în timp ce consilierul le va realiza pe acelea care depășesc puterile beneficiarului. Să faci lucruri pentru beneficiar este similar cu a-i da sfaturi, ceea ce comportă riscul de a crea dependență. De asemenea îndeplinirea cu succes a sarcinilor de către beneficiar duce la dezvoltare personală și îl pregătește pentru a-și asuma alte răspunderi;
- pentru unele sarcini pentru care beneficiarului îi lipsește încrederea sau experiența este bine să se „asume roluri” mai întâi (jocul de roluri dă siguranță).

Etapa a VIII-a. Evaluarea

Dacă schimbarea constructivă este aptă pentru a fi îndelungată sau permanentă, beneficiarul trebuie să tragă concluzia: „Deși calea aceasta mi-a luat mult timp și efort, a meritat!”. Pe de altă parte, dacă concluzia este: „Această cale mi-a ajutat puțin, nu merită să mă sacrific!”, atunci consilierea nu este eficientă și trebuie schimbat cursul acțiunii aplicate.

Una din marile surprize ale tinerilor consilieri este aceea că mulți clienți, după ce se hotărăsc să-și îmbunătățească situația, nu-și respectă angajamentele, nu se țin de lucrurile planificate. În general, nu este bine să pedepsești clienții pentru nerespectarea „contractului”. Pedepsa, de obicei, produce ostilitate și nu are rezultate constructive. De asemenea, nu acceptați scuze când deciziile nu sînt îndeplinite. Scuzele nu duc la nimic bun, ele liniștesc temporar conștiința, dar duc la eșec. Întrebați: „Mai dorești să pui în practică hotărârea pe care ai luat-o?”. Dacă beneficiarul răspunde afirmativ, este acceptat un nou termen propus de beneficiar.

Chiar dacă se realizează sau nu scopurile propuse, o mare atenție trebuie acordată încheierii unei relații. Dacă beneficiarul mai are încă probleme nerezolvate, pe care consilierul nu le poate rezolva, el trebuie îndrumat la un alt specialist. El trebuie întrebat dacă mai sînt probleme pentru care are nevoie de sprijin. Dacă nu există astfel de probleme, consilierul trebuie să informeze că „ușa îi va rămîne deschisă” dacă are nevoie de ajutor în viitor.

O recomandare finală: un consilier trebuie să transfere cazul sau măcar să discute cazul cu un alt consilier (psiholog) în oricare din situațiile următoare:

- a. dacă consilierul simte că nu este capabil de empatie față de respectivul beneficiar;
- b. dacă un consilier crede că beneficiarul alege o alternativă greșită;
- c. dacă un consilier simte că problema este de așa natură, încît el nu este în stare să ajute beneficiarul;
- d. dacă o relație funcțională nu se poate stabili.

Pe lîngă consilierea individuală, mai este cunoscută o forma organizatorică primară de intervenție – grupul mic, care se întrunește săptămînal, moderat de profesioniști, care pot fi psihologi, asistenți sociali sau pedagogi.

O altă formă este comunitatea terapeutică, care este un spațiu de siguranță în care consilierul de probațiune, avînd la bază o strategie și principii de lucru specifice, lucrează împreună cu beneficiarii în scopul schimbării comportamentale, precum și al învățării și practicării de către aceștia de noi abilități și responsabilități sociale. Frecvența întrunirilor este în mediu de o dată pe săptămîină. Astfel de forme organizatorice permit o comunicare directă, deschisă și personală între clienți și personalul angajat. În cadrul discuțiilor se fac propuneri pentru soluționarea constructivă și mai ușoară a oricărei probleme, care să satisfacă nevoile condamnaților la cel mai înalt nivel posibil.

Prin programe de asistare psihosocială se înțelege, așadar, o serie de intervenții structurate de-a lungul unei anumite perioade de timp, care au drept rezultat schimbarea atitudinilor, convingerilor și comportamentului persoanelor asistate și, nu în ultimul rînd, schimbarea circumstanțelor sociale ale acestora.

Procesul de învățare poate fi asigurat prin diverse căi. După cum am menționat mai sus, pot fi întreprinse activități individuale sau de grup, care au scopul de a socializa persoana, de a o învăța cum să acționeze și cum să reacționeze în diverse situații. Educația poate fi organizată sau spontană, dar rezultatul final este îmbinarea tuturor caracteristicilor asimilate.

Activitățile de socializare au ca scop principal formarea și exersarea deprinderilor de comportare civilizată și de relaționare socială adecvată. În această categorie de activități includem toate activitățile care vizează optimizarea relațiilor dintre condamnați și comunitate, consolidarea și pozitivarea relațiilor în grup, exersarea de relații în micro-grupuri (familie, clasă, colectiv de muncă, grupul de prieteni) și macro-grupuri (la restaurant, la cinematograful, la teatru, la cumpărături etc.).

În momentul înregistrării unei persoane la Secția Probațiune este bine de a afla datele despre tipul de personalitate, starea sănătății, posibilitățile de muncă, starea psihofectivă ș.a., date necesare pentru obținerea consimțămîntului de a planifica programul împreună. Pentru a duce evidența intervențiilor efectuate în vederea socializării beneficiarului, este necesară întocmirea unui plan individual, care să conțină următoarele compartimente:

- numele consilierului de probațiune care va asista, supraveghea și consilia persoana aflată în conflict cu legea;
- numele și vârsta beneficiarului;
- diagnoza socială (familia de origine, nivelul de instruire, ocupația pînă la condamnare, relațiile cu membrii familiei ș.a.);
- vârsta la prima condamnare;
- numărul de condamnări;
- tipul de infracțiune (cu violență, violență sexuală, droguri, tilhărie ș.a.);
- tipul de programe de care a mai beneficiat beneficiarul;
- starea sănătății;
- definirea principalelor probleme cu care se confruntă beneficiarul și posibilitățile de soluționare (locuință, loc de muncă, restabilirea relațiilor cu familia ș.a.);
- evaluarea riscului de recidivă.

Activitățile de socializare au menirea de a optimiza relațiile dintre persoana aflată în conflict cu legea și comunitate. Aceste activități pot fi întreprinse vizînd două nivele: educația formală și cea informală.

Educația formală este educația organizată, de la învățămîntul primar la învățămîntul superior, care include programe specializate de pregătire profesională și tehnică și care se desfășoară în școală sau în alte instituții specializate de învățămînt pe baza unor programe oficiale care se finalizează cu certificate și diplome.

Caracteristici ale educației formale:

- obligatorie pînă la un anumit nivel;
- instituționalizată și ierarhizată pe cicluri școlare;
- gradată cronologic;
- organizată și condusă de la un centru de autoritate la nivel ministerial;
- trecerea de la un nivel la altul presupune parcurgerea unui curriculum obligatoriu, în mare parte impus;
- profesorul este autoritatea centrală;
- relația profesor-elev este formală.

Educația nonformală reprezintă orice program planificat de educație personală sau socială, conceput pentru a îmbunătăți anumite competențe, în afara curriculumului formal, prin activități educative desfășurate în afara sistemului formal de învățămînt de către diferite instituții educative.

Caracteristici ale educației nonformale:

- voluntară, bazată pe implicarea atît a individului, cît și a grupului, stimulează formarea relațiilor interumane;
- se desfășoară în contexte variate și presupune un cadru de învățare, o structură și un conținut flexibil;
- participativă și centrată pe cel care învață;
- urmărește anumite obiective educaționale, dar este centrată în special pe formarea abilităților pentru/de viață și pregătirea pentru cetățenia activă;
- holistică și orientată spre proces, bazată mai mult pe experiență și acțiune, avînd ca punct de plecare nevoile participanților;
- valorifică la maximum experiența, autoritatea fiind aleasă nu impusă.

Principiile procesului de consiliere:

- beneficiarul trebuie să fie acceptat ca personalitate și să fie respectat;
- consilierea trebuie să fie o relație permisivă. Atât beneficiarul, cât și consilierul poate pune capăt relației de consiliere. Psihologul trebuie să rămână imparțial și să nu inducă beneficiarului punctul său de vedere;
- consilierul trebuie să se bazeze pe același mod de a gândi cu cel al beneficiarului.

1.2.4. Forme de consiliere

1. Consilierea cuplului – în societatea modernă, confruntată cu tot mai multe schimbări de ordin social, economic și moral, nu de puține ori cuplurile apelează la consilier în vederea depășirii perioadelor dificile pe care le traversează.

2. Consilierea în grup este utilizată atunci când mai multe persoane se confruntă cu o problemă comună și aceasta poate fi rezolvată mai ușor dacă procesul consilierii este parcurs împreună cu cei care au dificultăți similare (ex: dependența de alcool). În cadrul grupului beneficiarul simte susținerea celorlalți, observă că nu este singurul care are o perioadă dificilă.

3. Consilierea sistemică – acest tip de consiliere așază beneficiarul în mijlocul unui sistem de relații (comunitare, profesionale, familiale etc.), considerînd că dificultățile intervin atunci când aceste relații sînt afectate, iar intervenția trebuie să aibă în vedere fiecare componentă a sistemului de relații.

4. Consilierea de gen – specialiștii care oferă acest tip de consiliere consideră că bărbații au moduri de abordare a problemelor diferite de femei și, prin urmare, consilierea trebuie să urmărească anumiți pași pentru femei și alții pentru bărbați.

După cum se observă mai sus, există mai multe tipuri de consiliere în funcție de ținta pe care o are acest proces. Deoarece ghidul de față se adresează consilierilor de reintegrare socială și supraveghere, care utilizează cel mai frecvent consilierea individuală, în cele ce urmează ne vom referi pe larg numai la această formă pe care o îmbracă consilierea, urmînd ca celelalte forme să facă obiectul unei altei lucrări.

1.2.5. Evaluarea beneficiarilor. Elaborarea planului de intervenție

Activitatea de asistență și consiliere în cadrul serviciului de probațiune contribuie la atingerea anumitor obiective, și anume: reducerea ratei recidivei, reintegrarea socială a persoanelor care au săvîrșit infracțiuni și protecția comunității. Astfel, activitatea de asistență și consiliere urmărește:

- schimbarea comportamentului infracțional prin conștientizarea de către beneficiar a faptei săvîrșite, a consecințelor acesteia și asumarea responsabilității pentru fapta comisă;
- motivarea beneficiarului în dezvoltarea responsabilității și autodisciplinei, elaborarea și derularea unor programe eficiente de asistență și consiliere în funcție de nevoile identificate ale lor;
- sprijinirea beneficiarului în vederea satisfacerii unor nevoi speciale referitoare la educație, pregătire profesională, loc de muncă, locuință, grup de prieteni etc.

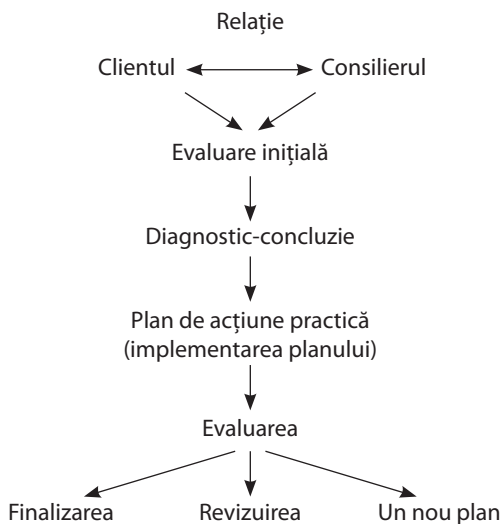
Pentru ca intervențiile de asistență și consiliere să atingă obiectivele necesare și, în același timp, să satisfacă raportul optim „cost-eficiență”, este necesar să fie ghidate de următoarele principii:

- *principiul riscului* – intensitatea și durata intervenției trebuie să fie direct corelată cu nivelul riscului; astfel, pentru un risc crescut de recidivă se impun programe de intensitate crescută și de durată mai lungă;

- *principiul nevoii criminogene* – programele care țintesc factorii în legătură directă cu infracțiunea au o probabilitate mai mare de eficiență;
- *principiul responsivității* – eficiența programelor de intervenție, care corespund stilului de învățare al beneficiarului și al consilierului de probațiune, este direct proporțională cu angajarea beneficiarului ca participant activ;
- *principiul integrității* – intervenția trebuie să fie riguros condusă și furnizată, respectându-se coerența intrării (resurse umane, materiale, financiare, de timp)/ieșiri (rezultate imediate, impact) și coerența teorie/design.

Procesul de asistență și consiliere demarează la cererea persoanei aflate la evidența serviciului de probațiune și se finalizează în mod normal în momentul atingerii obiectivelor planului de asistență și consiliere, însă pot fi și situații excepționale când acest proces încetează înainte de atingerea obiectivelor, fie la cererea beneficiarului, fie la inițiativa consilierului de probațiune. Dacă în privința întocmirii referatului de evaluare, respectiv în privința procesului de supraveghere, consilierul de probațiune trebuie să răspundă așteptărilor organului judiciar solicitant (organul de urmărire penală sau instanța de judecată, care a solicitat referatul de evaluare psihosocială, respectiv instanța de judecată care a dispus respectarea unor măsuri, obligații prin hotărâre judecătorească), în ceea ce privește activitatea de asistență și consiliere, care are particularitatea de a fi solicitată de către persoana care a săvârșit o infracțiune, consilierul de probațiune trebuie să răspundă așteptărilor și problemelor, nevoilor unei persoane, nu ale unei instituții.

Activitățile de asistență și consiliere se realizează în patru etape: construirea relației „consilier de probațiune – beneficiar”; investigarea; elaborarea și implementarea planului de asistență și consiliere; evaluarea eficienței intervenției. Procesul de asistență și consiliere poate fi prezentat grafic în felul următor:

Evaluarea inițială se realizează plecând de la nevoile beneficiarului. În acord cu valorile și metodologia asistenței sociale, există un set de nevoi ale persoanei evaluate care

trebuie să fie punctul de pornire, deoarece atît munca de evaluare, cît și orice altă activitate depind de calitatea relației profesionale, care, la rîndul ei, are la temelie satisfacerea acestor nevoi:

- nevoia de a fi tratat ca individ, ca individualitate;
- de a fi ascultat;
- de a fi acceptat;
- de a discuta confidențial;
- de a fi înțeles;
- de a fi ajutat.

CINE sînt persoanele investigate pentru a fi incluse în procesul de asistență și consiliere:

- grupul clienților potențiali ai procesului de asistență și consiliere include toate categoriile de persoane condamnate nonprivativ de libertate;
- grupul clienților reali ai procesului de asistență și consiliere include persoane care au solicitat implicarea serviciului de probațiune în procesul lor de reintegrare socială.

CE se evaluează?

Pentru a cunoaște necesitățile unei persoane, este necesară evaluarea integră a individului și a premiselor psihosociale ce au stat la baza formării personalității. De aceea, în procesul de asistență și consiliere, investigarea este ghidată de următoarele aspecte:

1. *Date generale despre beneficiar:*

- nume și prenume;
- număr de telefon;
- adresa;
- locul de muncă (adresă, nr. de telefon);
- date despre familia lărgită;
- date despre prieteni.

2. *Date demografice:*

- ziua și locul nașterii;
- cartea de identitate;
- date de naștere ale părinților;
- religia;
- dacă a fost în ultima perioadă internat în spital sau reținut;
- date despre starea financiară.

Aceste prime două capitole care urmăresc aflarea unor date generale despre beneficiar, familia lui și rețeaua de suport sînt necesare pentru identificarea posibilelor resurse care pot sprijini beneficiarul pentru a fi reintegrat în societate.

3. *Date medicale:*

- spitalizări anterioare;
- boli cronice care pot influența viața;
- dacă ia medicamente în mod constant;
- informații despre fumat;
- alte date relevante (importanța tratamentului medical etc.)

Aceste întrebări referitoare la situația medicală a beneficiarului sînt necesare pentru a identifica problemele medicale care necesită atenție și trebuie abordate în cadrul intervenției.

4. Informații despre educație și loc de muncă:

- istoricul educației;
- istoricul locurilor de muncă;
- locul actual de muncă (de când, dacă îi place, salariul);
- persoană de suport la locul de muncă;
- situația familiei din punct de vedere financiar;
- probleme avute la locul de muncă.

În cadrul acestui punct al evaluării se urmărește statutul social, economic și profesional al beneficiarului, ceea ce ne ajută să identificăm problemele cu care se confruntă, dar și posibilele resurse ale intervenției. Este necesar de indicat atitudinea beneficiarului față de problemele lui și gradul motivațional de schimbare.

5. Informații despre consumul de droguri și alcool:

- tipuri de substanțe folosite;
- frecvența consumului;
- momentul debutului;
- modalitatea de consum;
- care consideră că este cel mai problematic.

Informațiile culese la acest punct sînt necesare pentru identificarea atît a tipurilor de droguri folosite de subiect, cît și a modului în care acesta percepe necesitatea tratamentului.

6. Istoria comportamentului delincvent:

- tipuri de acte delincvente săvîrșite în cursul vieții;
- frecvența lor;
- istoria detențiilor (dacă au fost);
- date despre ultima infracțiune;
- percepțiile despre faptele săvîrșite.

În acest punct al evaluării se va afla istoricul comportamentului delincvent și relația care există între acesta și comportamentul adictiv. În același timp, se urmărește atitudinea beneficiarului față de actele săvîrșite și motivația acestuia pentru schimbare. De asemenea se evaluează riscul de recidivă.

7. Istoria familiei:

- istoria consumului de drog sau alcool în familie;
- antecedente de comportament delincvent;
- antecedente de abuz în familie;
- date despre situația maritală;
- modul în care locuiește;
- relații de familie;
- rețeaua de suport a familiei.

În acest capitol se identifică posibilele cauze familiale ale consumului de droguri și ale comportamentului delincvent, necesare în stabilirea principalelor ținte ale intervenției, precum și rețeaua de suport a familiei subiectului. De asemenea, este evaluată dinamica relațională din familie, atitudinea familiei față de consumul de droguri și față de comportamentul delincvent. Se urmărește, în același timp, îngrijorările beneficiarului față de problemele familiale și modul în care acesta consideră că are nevoie de consiliere pentru rezolvarea acestora.

8. Probleme personale de natură psihică:

- dacă a avut (și de câte ori) probleme de natură psihică sau emoțională pentru care a trebuit să ia tratament (depresie, anxietate, psihoze, dificultăți de relaționare, tentative de suicid etc.);
- dacă a fost spitalizat pentru astfel de probleme;
- dacă a luat sau mai ia medicamente;
- dacă a avut perioade în care să fi avut probleme psihologice sau emoționale;
- cât de important este tratamentul pentru aceste probleme.

În acest capitol se identifică severitatea problemelor psihiatrice și necesitatea unui tratament specific acestora, în același timp se urmărește atitudinea beneficiarului față de acestea și dacă există tulburări psihiatrice.

Eficacitatea evaluării depinde de cât de sistematic are loc adunarea și înregistrarea informațiilor, de nivelul de analiză profesională a datelor obținute din alte surse (părinți, colegi, prieteni, specialiști) și de informațiile oferite de beneficiar, de nivelul de percepere a propriilor relații emoționale vizavi de caz, de abilitățile personale: relaționale, comunicative, empatice etc.

DE CE este importantă evaluarea?

O bună evaluare reprezintă fundamentul unei bune intervenții. Evaluarea nu reprezintă o simplă inventariere a problemelor și resurselor beneficiarului, ci și o ierarhizare și o analiză în procesul de schimbare comportamentală și reintegrare socială. Finalitatea investigației nu este doar o colecție de informații și prezumții necesare consilierului de probațiune în vederea elaborării unui plan de intervenție bun, ci și o oportunitate de dezvoltare personală, în sensul că permite achiziționarea unor cunoștințe, exersarea unor deprinderi, adoptarea unor atitudini și verificarea lor de a fi cele mai potrivite raportate la unicitatea persoanei investigate. Efectuarea investigării este importantă atât pentru beneficiar, cât și pentru consilierul de probațiune:

Pentru consilierul de probațiune

- a descoperi legătura cu comportamentul infracțional;
- a analiza elementele din viața nestructurată a beneficiarului;
- a analiza poziția beneficiarului (nivel educațional – slabă înțelegere);
- a sesiza subiectivitatea istoriei beneficiarului;
- a sesiza legătura dintre:
 - dezamăgiri;
 - atitudini negative;
 - convingeri disfuncționale.

Pentru beneficiar

- a-l ajuta să ofere informații structurate;
- a-l face să se simtă în siguranță;
- a-l ajuta să gestioneze rezistențele;
- a-l ajuta să înțeleagă semnificația evenimentelor din viața lui.

Principiile generale ale evaluării sint:

- informațiile asupra situației beneficiarului sint confidențiale;
- evaluarea periodică a situației beneficiarului și rețeaua socială;
- evaluarea are un caracter interdisciplinar, în funcție de specificul situației;

- evaluarea impune utilizarea unui limbaj clar, a unor termeni bine definiți.

Intervenția inițială

În funcție de rezultatele evaluării inițiale are loc stabilirea diagnosticului social, ce reprezintă faza în care se sistematizează și se analizează informațiile obținute în urma investigației sociale. Astfel, consilierul de probațiune își formează o concluzie despre modul de abordare a cazului și elaborarea planului de intervenție pentru reintegrarea socială cu stabilirea priorităților atît sub aspect al problemelor cît și al nevoilor. Acesta are la bază informațiile culese și trebuie să răspundă la următoarele întrebări:

- care sînt obiectivile ce trebuie atinse?
- care dintre factorii determinanți ai comportamentului deviant trebuie eliminați?
- ce poate fi schimbat în dinamica familiei?
- care sînt prioritățile?
- ce strategie sau tip de intervenție va fi folosit?
- care sînt pașii de urmat pentru atingerea obiectivelor?
- care sînt limitele de timp?
- care sînt actorii și ce roluri au aceștia?
- care sînt modurile de evaluare intermediară?
- care sînt instituțiile ce vor colabora în atingerea obiectivelor?

Durata planului de intervenție poate varia de la caz la caz, reieșind din specificul situației, putem delimita:

- planul de intervenție pe *durată scurtă*; constă în furnizarea unui ajutor imediat beneficiarului și familiei (de exemplu: încadrarea în cîmpul de muncă etc.), pentru a depăși situația de criză și pentru a crea premise unor procese adaptive viitoare;
- planul de intervenție pe *durată lungă*; prevede rezolvarea cazului cu o problematică complexă, cu aspecte de ordin educativ și incapacitate de adaptare socială a beneficiarului.

În elaborarea și realizarea planului de acțiuni este necesar să ținem cont de următorul moment: intervenția se realizează cu beneficiarul și nu fără el.

Planul de lucru se constituie pentru următoarele *niveluri de intervenție*:

1. Nivelul rețelei sociale

Consilierul de probațiune are sarcina de a include în planul de intervenție un șir de acțiuni în vederea întăririi rețelei sociale în jurul beneficiarului și al familiei sale, cum ar fi:

- stabilirea legăturilor cu familia extinsă și cu mediul social al beneficiarului: școala, serviciul, vecinii, prietenii, profesioniștii din serviciile sociale;
- determinarea poziției beneficiarului în rețeaua socială: activă, pasivă, neutră;
- identificarea lipsurilor din rețeaua de sprijin, și deci nevoia de sprijin;
- identificarea resurselor prin care familia își poate atinge obiectivele;
- sensibilizarea membrilor rețelei asupra situației beneficiarului;
- mobilizarea rețelei în jurul beneficiarului prin găsirea unei persoane de încredere.

Sprijinul social de care poate beneficia beneficiarul, de regulă, se referă la acțiunile întreprinse de alții în scopul de a-l ajuta, de exemplu: sprijin afectiv – ascultarea exprimării unor sentimente și încurajarea; sprijin informativ – învățarea sau oferirea de informații sau sfaturi, ajutor oferit pentru a lua o hotărîre; sprijin material – împrumutarea de bani sau bunuri etc.;

2. Nivelul *interinstituțional și multidisciplinar*

Nivelul dat de intervenție presupune implicarea mai multor organizații și specialiști din domeniul social în rezolvarea problemelor beneficiarului. Astfel, intervenția va necesita o conjugare a tuturor tipurilor de servicii existente:

▪ *Serviciile de caritate*

Aceste servicii pot fi oferite de către o persoană (vecin, rudă, învățător) ori de către o organizație caritabilă. Scopul acestor servicii constă în ajutorarea persoanelor ce sînt în situații-limită, cum ar fi adăpostirea pentru o noapte ori oferirea unor ajutoare materiale.

▪ *Serviciile de reabilitare*

Serviciile date vizează în special reabilitarea psihofizică a persoanelor încadrate în programele de recuperare. Spre deosebire de celelalte servicii, serviciile de reabilitare sînt realizate de către profesioniști din domeniul medical, juridic, psihologic și al asistenței sociale.

▪ *Serviciile de sprijin*

Serviciile de sprijin constau în constituirea unei rețele de suport (rețeaua profesională, socială, familia lărgită) în jurul beneficiarului și al familiei sale în scopul de a-i asista în procesul de reabilitare. Spre deosebire de serviciile de caritate, serviciile de sprijin nu sînt ocazionale, dar sînt bine organizate, orientate în timp, cu accent pus pe o mai mare individualizare a atenției acordate persoanei.

În elaborarea planurilor de servicii este util să se stabilească CINE va face CE, CÎND anume și UNDE. Este important să fim cît mai concreți în planurile pe care le facem și să fixăm termenii. Periodic, este necesar să fie apreciate progresele realizate și să se aducă la cunoștința beneficiarului și familiei;

3. Nivelul *individual*

Elaborarea planului de intervenție la nivelul individual se bazează pe rezultatele investigației multidisciplinare a cazului: social, psihologic, medico-legal și juridic: abordarea socială și psihosocială vizează radiografierea mediului familial, a mediului extrafamilial etc.; abordarea psihologică vizează diagnoza personalității, respectiv a emoțiilor și sentimentelor; abordarea medico-biologică include, după necesitate, investigații neuropsihiatrice, iar uneori se impun investigații chirurgicale, precum și examinări somatoscopice; abordarea juridică are loc în situațiile ce țin de aspectele legale ale cazului.

În elaborarea planului de intervenție este important să ținem cont atît de modalitățile de stopare a manifestărilor deviante de comportament, cît și de schimbarea factorilor-cauză, care explică apariția lor: alcoolism; probleme de ordin educativ și afectiv; lipsa calificării profesionale ori a unui loc de muncă stabil; probleme de ordin medical, economic.

1. *Principii referitoare la procesul de asistență și consiliere:*

- realizează un contact personal și dezvoltă o alianță de lucru;
- explică beneficiarului procesul de asistență și consiliere;
- conduce și îndrumă beneficiarul;
- fi scurt și concis, nu evaziv, laconic sau confuz;
- cînd nu știi ce să spui, nu spune nimic; cînd ești nesigur, centrează-te pe sentimente;

- confruntă beneficiarul cu propria situație atît cît este suportabil pentru el; observă și discută cu beneficiarul rezistența manifestată/obstacolul survenit;
 - individualizează asistența și consilierea, în funcție de caracteristicile beneficiarului.
2. *Principii referitoare la intervenția propriu-zisă de asistență și consiliere:*
- preia controlul situației în criză;
 - determină cine este beneficiarul real;
 - evidențiază punctele tari ale beneficiarului;
 - mobilizează resursele sociale și, atunci cînd se impune referirea beneficiarului către o instituție parteneră sau un colaborator comunitar, referă beneficiarul cu grijă;
 - acordă atenție problemelor de gen, rasă, etnie;
 - fii deschis la abordările legate de familia și grupul de apartenență/referință ale beneficiarului;
 - urmărește în permanență dinamica motivațională a beneficiarului;
 - fii interesat de cercetările din domeniul asistenței și consilierii;
 - înregistrează-ți, consemnează-ți, autoevaluează-ți propria muncă;
 - amenajează corespunzător spațiul, îmbracă-te corespunzător, nu sta în spatele biroului;
 - consiliază într-un spațiu liniștit, evită întreruperile și distragerile;
 - redu comentariile despre clienți doar la colegii tăi și la un cadru profesional.
3. *Principii referitoare la explorarea de sine a beneficiarului:*
- evită să dai sfaturi;
 - evită rezolvarea prematură a problemelor;
 - evită să te bizui doar pe întrebări; ascultă ceea ce spune beneficiarul, dar fii atent și la limbajul nonverbal;
 - menține focalizarea pe beneficiar, fii concret;
 - fii conștient că acordul nu înseamnă empatie;
 - nu da de înțeles că schimbarea este simplă;
 - fă evaluări psihosociale, nu judeca;
 - nu presupune că tu cunoști gîndurile, sentimentele și comportamentele beneficiarului;
 - nu presupune că știi cum va reacționa beneficiarul la propriile gînduri, sentimente sau comportamente.
4. *Principii referitoare la cunoașterea de sine a consilierului de probațiune:*
- fii conștient de problemele tale personale (cum te-ai decis să devii consilier de probațiune, ce fel de emoții îți provoacă disconfort, ce progres este considerat acceptabil, cum accepți sentimentele clienților față de tine, cum îți controlezi sentimentele față de clienți...);
 - fii deschis la supervizare;
 - consultă-te asupra dilemelor de etică;
 - nu lua insuccesele beneficiarului ca pe niște insuccese personale.

Serviciul de probațiune, respectiv consilierul de probațiune responsabil de caz, nu tratează ci însoțește beneficiarul pe parcursul interacțiunii lui cu instituțiile juridice, medicale și sociale. Astfel, consilierul de probațiune:

- însoțește și motivează;
- intermediază, îndeplinind funcția de „verigă” între beneficiar și alte instituții;
- monitorizează;
- supraveghează;
- raportează.

Îndeplinirea de către serviciul de probațiune a funcției de verigă, care face legătura cu celelalte instituții din justiție, sănătate și alte sectoare ale vieții publice, face implicit din consilierul de probațiune un veritabil manager de caz. Managementul de caz presupune funcționarea într-o rețea de instituții. Partenerii serviciului de probațiune din cadrul rețelei vin din următoarele domenii:

- juridic (consultație juridică etc.);
- a sănătății mentale (trimiteri, diagnostic, tratament medical);
- diverse sectoare ale vieții publice, în funcție de nevoile identificate ale beneficiarului (nevoia unei locuințe, a plasării într-un centru, a unui loc de muncă etc.), cum ar fi:
 - direcțiile de sănătate publică;
 - diverse unități medicale de sănătate mentală, secții de neuropsihiatrie;
 - inspectorate de poliție;
 - procuratura;
 - instanțe de judecată;
 - organizații nonguvernamentale;
 - primării;
 - oficiul de pașapoarte;
 - agenții pentru ocuparea forței de muncă;
 - inspectorate școlare;
 - direcții pentru protecția drepturilor copilului (autoritatea tutelară);
 - direcții pentru tineret și sport;
 - biserici, alte organizații religioase, de caritate etc.

Pentru beneficiarii săi, serviciul de probațiune îndeplinește funcția de intermediar între ei și instituții, în dependență de nevoile specifice. Lucrul în rețea, colaborarea interinstituțională este importantă pentru că:

- o singură instituție nu poate dispune de expertiză în toate domeniile;
- se evită punerea în practică a unor intervenții și formularea unor concluzii din perspectivă uni-disciplinară;
- schimbul de informații între specialiștii care au analizat aceeași problemă conduce la valorificarea tuturor informațiilor și alegerea unei modalități eficiente de intervenție;
- sarcinile/responsabilitățile specifice conduc la eficientizarea intervenției;
- ierarhizarea responsabilităților diferiților profesioniști la un anumit nivel al intervenției permite integrarea diverselor demersuri într-o intervenție unitară, structurată într-o manieră holistică;
- interesul de recuperare trebuie să fie al întregii comunități.

Un instrument de lucru larg răspândit în activitatea de asistență și consiliere a persoanelor condamnate este „*mapa socială a comunității*”, ce contribuie și la eficientizarea activităților specifice ale consilierilor de probațiune derulate pentru și împreună cu persoanele asistate. Mai jos sînt indicate unele sugestii privind construirea acestei mape, avînd certitudinea că fiecare serviciu, în funcție de practică și specificul muncii din teren, își poate construi un plan specific de acțiune.

Pași de urmat/ planul de acțiune:

1. Stabilirea persoanei responsabile
Este indicat ca o persoană anume să fie responsabilă cu ducerea la îndeplinire a acestor sarcini, dar este esențial ca toți membrii echipei să se mobilizeze în acest sens.
2. Identificarea pe plan local a instituțiilor partenere
3. Acumularea unui minim de informații privind serviciile specifice pe care instituțiile le pot oferi
4. Contactul efectiv cu un reprezentant al fiecărei instituții
5. Stabilirea modalităților concrete de colaborare
6. Stabilirea persoanelor de contact
7. Semnarea unor parteneriate de colaborare

Stabilirea contactelor informate prin semnarea unor parteneriate este o modalitate utilă de colaborare, care vine în primul rând în sprijinul clienților serviciului. Subliniem în acest context importanța contactelor personalizate, informate, cu profesioniști capabili și dispuși să colaboreze.

Lista potențialilor parteneri de colaborare

Nr.	Instituție, organizație	Servicii prestate
1.	Administrația publică locală (APL)	▪ date privind evidența populației; ▪ servicii de asistență socială; ▪ clarificarea problemelor de stare civilă; ▪ audierea pentru soluționarea diferitelor probleme de nivel local; ▪ colaborează cu agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă; ▪ identificarea unui loc de muncă; ▪ ajutor în soluționarea problemei spațiului locativ.
2.	Agencia Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă (ATO FM) www.anofm.md	▪ medierea muncii; ▪ târguri de locuri de muncă; ▪ informare și consiliere profesională; ▪ orientare și formare profesională; ▪ servicii de preconcediere; ▪ stimularea mobilității forței de muncă; ▪ stimularea angajatorilor pentru încadrarea absolvenților în câmpul muncii; ▪ acordare de credite; ▪ lucrări de interes public; ▪ ajutor de șomaj; ▪ alocație de integrare sau reintegrare profesională.
3.	Serviciul Stării Civile (SSC) www.mdi.gov.md	▪ înregistrarea nașterii/decesului; ▪ înregistrarea căsătoriei/divorțului; ▪ legalizarea documentelor de stare civilă; ▪ eliberarea certificatului privind starea civilă; ▪ schimbarea numelui de familie sau a prenumelui; ▪ eliberarea duplicatelor de certificate și extraselor de pe actele de stare civilă; ▪ reconstituirea actelor de stare civilă; ▪ transcrierea actelor de stare civilă; ▪ anularea actelor de stare civilă.

Nr.	Instituție, organizație	Servicii prestate
3.	Direcția de Asistență Socială și Protecția Familiei www.mpsfc.gov.md	1) în domeniul asigurărilor sociale: ▪ determină mecanismele de aplicare a prevederilor legale referitor la stabilirea dreptului la pensii, altor drepturi de asigurări sociale și a drepturilor acordate prin legi speciale; ▪ conlucrează cu autoritățile administrației publice centrale și locale în vederea soluționării problemelor comune în domeniu; ▪ coordonează și monitorizează implementarea politicilor în domeniu de către Casa Națională de Asigurări Sociale; ▪ verifică periodic, pe baza rapoartelor primite de la Casa Națională de Asigurări Sociale, executarea bugetului asigurărilor sociale de stat. 2) în domeniul asistenței sociale: ▪ dezvoltă un sistem coerent de programe, măsuri, activități de suport și protecție a persoanelor defavorizate; ▪ evaluează impactul politicii în domeniul asistenței sociale în vederea reformării și eficientizării acordării prestațiilor sociale și sporirii accesului și calității serviciilor sociale; ▪ susține și asigură dezvoltarea bazei de date a beneficiarilor de prestații de asistență socială; ▪ elaborează standarde de calitate pentru serviciile sociale, în colaborare cu instituțiile din domeniu, cu specialiștii din sistemul de asistență socială și din sistemul de sănătate; ▪ monitorizează activitatea rețelei de servicii sociale și acordă asistență metodologică în vederea dezvoltării serviciilor sociale alternative la nivel comunitar, în colaborare cu autoritățile administrației publice locale și reprezentanții societății civile; ▪ inspectează calitatea serviciilor sociale prestate de instituțiile publice și private, organizațiile neguvernamentale (asociațiile obștești), în conformitate cu standardele de calitate prevăzute de legislație, și întocmește rapoarte scrise, asigurând transmiterea acestora tuturor autorităților administrației publice centrale și locale cu atribuții în domeniu și organizațiilor private acreditate, ale căror servicii au fost inspectate; ▪ elaborează și implementează, în comun cu alte autorități publice centrale și locale, politica de reabilitare și integrare socială și ocupațională a persoanelor cu dizabilități; ▪ efectuează controlul asupra distribuirii mijloacelor de locomotie pentru persoanele cu dizabilități și a biletelor de reabilitare, precum și a tuturor tipurilor de facilități pentru grupurile de cetățeni defavorizați; ▪ supraveghează acumularea mijloacelor financiare la Fondul republican de susținere socială a populației și distribuirea acestora celor mai defavorizate categorii ale populației; ▪ realizează programe în parteneriat cu organismele și instituțiile internaționale în domeniul asistenței sociale. 3) în domeniul protecției familiei și drepturilor copilului: ▪ asigură dezvoltarea mecanismelor de protecție socială a familiei cu copii, accesul copilului și familiei la servicii de asistență socială de calitate;

Nr.	Instituție, organizație	Servicii prestate
		▪ susține metodologic dezvoltarea acțiunilor comunitare axate pe prevenirea intrării copilului în sistemul de îngrijire rezidențial și menținerea lui în mediul familial; ▪ monitorizează aplicarea standardelor minime de calitate pe tipuri de servicii adresate copilului în dificultate; ▪ coordonează activitatea de tutelă și curatelă și de protecție a drepturilor copiilor orfani și a celor rămași fără îngrijire părintească; ▪ coordonează, în comun cu autoritățile administrației publice centrale și locale, cu organismele internaționale și organizațiile neguvernamentale, realizarea programelor sociale de protecție a familiei și copilului; 4) în domeniul adopției: ▪ coordonează și monitorizează activitățile în domeniul adopției; ▪ examinează actele necesare procedurii de adopție, în condițiile legii; ▪ asigură accesul la informația privind copiii luați la evidență pentru adopție organizațiilor prestatoare de acest serviciu; ▪ colectează, analizează și protejează informația despre adopțiile naționale și internaționale; ▪ monitorizează situația copilului în perioada procedurii de adopție și în perioada post-adopție națională și internațională; ▪ susține și asigură dezvoltarea bazei de date privind adopția. 5) în domeniul asigurării egalității de șanse între femei și bărbați, al prevenirii și combaterii violenței în familie și traficului de ființe umane: ▪ coordonează, în comun cu autoritățile administrației publice centrale și locale, cu organismele internaționale și organizațiile neguvernamentale, realizarea programelor sociale în domeniile de referință; ▪ conlucrează cu unitățile gender din cadrul autorităților administrației publice centrale în vederea asigurării egalității de gen în toate domeniile de activitate; ▪ cooperează cu organismele internaționale în vederea aplicării pe plan național a metodologiilor de implementare a principiilor egalității genurilor, promovate la nivel internațional; ▪ creează și dezvoltă parteneriate sociale în scopul prevenirii și combaterii violenței în familie, a traficului de ființe umane și al asigurării egalității de șanse între femei și bărbați.
4.	Secția de Documentare a Populației www.mdi.gov.md	▪ perfectarea și eliberarea buletinului de identitate al cetățeanului RM; ▪ perfectarea și eliberarea pașaportului de cetățean al RM; ▪ eliberarea actelor de identitate din Sistemul Național de Pașapoarte pentru cetățenii străini și apatrizi; ▪ eliberarea adeverințelor cu utilizarea informației din Registrul de stat al populației, pe blanchete cu semne de protecție (privind deținerea, anularea pașaportului cetățeanului R.M. și plecarea persoanelor la trai permanent, privind apartenența etnică; componența familiei, domiciliere, schimbul actului de identitate, eliberarea certificatelor de confirmare a eliberării pașapoartelor cetățenilor RM).

Nr.	Instituție, organizație	Servicii prestate
5.	Birouri notariale	▪ autentificarea actelor juridice (testamente, procuri, contracte); ▪ procedura succesorală notarială și eliberarea certificatului de moștenitor; ▪ eliberarea certificatelor de proprietate; ▪ certificarea unor fapte, în cazurile prevăzute de lege; ▪ legalizarea semnăturilor de pe documente; ▪ actele de protest al cambiilor (document financiar prin care semnatarul se obligă să achite necondiționat, la un anumit termen, o sumă de bani); ▪ prezentarea cecurilor spre plată și certificarea neachitării lor; ▪ legalizarea copiilor de pe documente și a extraselor din ele; ▪ efectuarea și legalizarea traducerilor documentelor; ▪ transmiterea cererilor persoanelor fizice și juridice altor persoane juridice și fizice; ▪ primirea în depozit a sumelor bănești și titlurilor de valoare; ▪ primirea documentelor la păstrare; ▪ asigurarea dovezilor; ▪ eliberarea de duplicate de pe actele notariale pe care le-a întocmit, ▪ alte operațiuni care nu contravin legislației. Notarii dau consultații în materie notarială, altele decât cele referitoare la conținutul actelor notariale pe care le îndeplinesc și participă, în calitate de specialiști desemnați de părți, la pregătirea și întocmirea unor acte juridice cu caracter notarial.
6.	Direcția Învățământ www.edu.gov.md	▪ instruire profesională; ▪ eliberarea certificatelor de absolvire a instituției școlare.
7.	Secția de poliție	▪ evidența adulților, minorilor din sector, ce au comportament deviant; ▪ prestarea serviciilor de resocializare a acestora ▪ profilaxia infracționismului în sector ▪ intervenție în caz de posedare, folosire sau răspândire a stupefiantelor, inclusiv la minori ▪ prevenirea riscurilor de abuz, neglijare și trafic de ființe umane.
8.	Agenți economici	▪ ajutor material și financiar; ▪ oferirea unui loc de muncă; ▪ oferirea unui loc de trai temporar.
9.	Centre de plasament	▪ găzduire temporară; ▪ asistență psihosocială. În mun. Chișinău Centrul de Plasament pentru Tinerii Postinstituționalizați „Vatra”, Centrul de Găzduire și Orientare a Persoanelor fără Domiciliu Stabil, Azilul pentru Bătrâni, Centrul de Reabilitare Socială a Copiilor „Gavroș”, Centrul de Reabilitare a Adolescenților „CRAC”, Centrul Temporal de Plasament pentru Minori etc.
10.	Culte religioase	▪ consiliere religioasă; ▪ ajutor material și financiar; ▪ reabilitarea persoanelor cu comportament adictiv; ▪ plasarea în câmpul muncii; ▪ oferirea unui loc de trai temporar; ▪ instruire profesională.

Nr.	Instituție, organizație	Servicii prestate
		în mun. Chișinău Centrul de Caritate și Terapie Duhovnicească „Caterd”, Fundația „Sf. Ioan Teologul” etc.
11.	Organizații nonguvernamentale și de caritate www.civic.md	Categorii: ▪ educație, cercetare; ▪ drepturile omului; ▪ religie, culte și etică; ▪ servicii sociale; ▪ copii și tineret; ▪ dezvoltare comunitară; ▪ dezvoltare socială; ▪ persoane cu dizabilități; ▪ caritate și binefacere. în mun. Chișinău: 1. Institutul de Reforme Penale Scop: asistența reformei penale în Republica Moldova în domeniul implementării alternativelor la detenție, reformarea sistemului de executare a pedepselor privative de libertate și pregătirea pentru liberare. Domeniu de activitate: promovarea instituțiilor noi în justiția penală, implementarea alternativelor la detenție, asistența reformei poliției, reformarea sistemului de executare a pedepselor privative de libertate și pregătirea pentru liberarea din detenție, monitorizarea respectării drepturilor persoanelor în sistemul de justiție penală. Beneficiarii: persoanele aflate în conflict cu legea 2. Centrul de Justiție Comunitară Scop: promovarea metodelor novatoare de reinserție socială a persoanelor eliberate din penitenciar. Domeniu de activitate: reintegrare socială a ex-deținuților. Beneficiari: deținuți, persoane eliberate din locurile de detenție.
12.	Centrul Militar www.army.gov.md	▪ evidența militară; ▪ serviciul militar; ▪ pregătirea premilitară a tineretului, instruirea la catedre militare, pregătirea cetățenilor în cadrul formațiunilor de protecție civilă și al formațiunilor sanitare voluntare ale Crucii Roșii; ▪ comisiile de recrutare și încorporare în serviciul militar și în cel civil; ▪ examenul medical; ▪ protecția socială și juridică.
13.	Fondul Republican de Susținere Socială a Populației	▪ acordarea ajutorului financiar unic, ajutorul material este o formă de asistență socială nerambursabilă cu destinație specială, menită să susțină material persoanele socialmente vulnerabile în cazurile de îmbolnăvire gravă sau aflate în situații excepționale (calamități naturale, dezastre, avarii, conflicte armate, catastrofe ecologice, incendii, epidemii), situații pe care nu le pot depăși de sine stătător, reieșind din sursele financiare disponibile.
14.	Birou de avocați www.avocatul.md	▪ asistență juridică.

Nr.	Instituție, organizație	Servicii prestate
15.	Centrul medicilor de familie, instituții medicale www.ms.md	▪ investigare și tratament medical.
16.	Instituții penitenciare www.penitenciare.gov.md	▪ acordarea indemnizației; ▪ acordarea asistenței psihosociale, medicale etc.

8. Sintetizarea informațiilor în „mapa socială” (dosar, mapă, broșură), care ar trebui să cuprindă în mod necesar:

- instituția
- adresa instituției
- număr de telefon/fax/e-mail
- program de lucru/program de lucru cu publicul
- persoana de contact.

Oferirea acestei informații partenerilor noștri contribuie la conturarea unei mai bune înțelegeri de către fiecare profesionist în parte atât a muncii noastre, precum și a traseului beneficiarului. În același timp, consilierul de probațiune va înțelege că munca lui este valorizată și completată cu munca altor profesioniști. Ar fi bine de creat o mapă personalizată, ea fiind adaptată nevoilor individuale prezentate de beneficiarul serviciului de probațiune, întrucât:

- unii dintre clienți au abilități sociale mai puțin dezvoltate;
- clienții conștientizează mai repede că există oameni care îi pot ajuta, care pot răspunde nevoilor lor;
- clienții înțeleg că situația cu care se confruntă nu este singulară, că ea poate fi rezolvată pas cu pas;
- clienții câștigă mai mult control asupra propriei situații.

Evaluarea continuă a situației constă în măsurarea efectelor produse de punerea în aplicare a planului de intervenție. Din evaluare pot deriva două situații: fie continuarea intervenției pe baza unui plan renegociat și mai bine adaptat situației, fie renunțarea definitivă la intervenție, în virtutea reușitei sau a eșecului total.

Evaluarea finală determină dacă planul de intervenție stabilit a fost eficient, dacă problema beneficiarului a fost ameliorată sau rezolvată și dacă beneficiarul poate să acționeze eficient în continuare și fără sprijinul unor profesioniști.

Finalizarea intervenției este momentul în care unul dintre actorii implicați (sau toți împreună) consideră că obiectivele propuse au fost atinse sau că, dimpotrivă, acțiunea asistencială a eșuat, fără șanse de reușită în viitor.

Ce ar trebui să fie înregistrat într-un dosar de probațiune:

1. este important ca în dosarul de probațiune să fie înregistrată TOATĂ MUNCA care a fost întreprinsă asupra cazului:
 - vizitele efectuate la domiciliu – la beneficiar, la familia extinsă sau la oricare alte persoane care au legătură cu cazul. Vor trebui incluse și cazurile în care ați fost în vizită la cineva, dar nu ați găsit pe nimeni acasă – înregistrați dacă vizita a fost neanunțată sau a fost dinainte stabilită;

- întrevederile care s-au desfășurat la birou sau în alte locuri. Includeți și cazurile în care ați stabilit cu un beneficiar o întâlnire la birou sau în altă parte, iar el nu a venit;
 - vizitele la un beneficiar care se află într-o instituție;
 - discuțiile cu alți profesioniști (de ex.: cu medicul, cu specialistul de la Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă etc.);
 - telefoanele date sau primite de la beneficiar;
 - telefoanele date sau primite de la alte persoane care au legătură cu cazul (de ex.: persoanele din familia extinsă sau prieteni);
 - telefoanele date sau primite de la alți profesioniști, să înregistrați numele lor, funcția și numărul de telefon.
2. Când înregistrați informațiile referitoare la caz, este important să FACEȚI DIFERENȚA între fapt, acuzație și evaluare.
 3. O altă modalitate eficientă, care vă poate ajuta să realizați un standard înalt al muncii de înregistrare a informațiilor, este de a scrie ca și când ați ști că beneficiarul își va citi dosarul. Aceasta nu înseamnă că va trebui să înregistrați numai lucrurile pozitive, ci că trebuie să aveți dovezi care să vină în sprijinul tuturor afirmațiilor și evaluărilor.
 4. Citind dosarul, trebuie să fie clar cum și din ce motive s-au luat DECIZIILE legate de caz.

Dosarul de probațiune conține un set de documente care reprezintă etapele procesului de asistență și consiliere. El se întocmește pentru fiecare solicitant de asistență și consiliere. Acest dosar conține următoarele documente:

1. cerere de asistență și consiliere;
2. contract de asistență și consiliere psihosocială;
3. ancheta psihosocială a beneficiarului;
4. formular privind datele generale despre beneficiar, și se anexează referatul pre-sentențial de evaluare psihosocială dacă a fost întocmit, unde este cazul;
5. planul activității de asistență și consiliere;
6. formular de înregistrare a activităților de asistență și consiliere, concluzii și recomandări la expirarea perioadei de asistență și consiliere, privind perspectivele persoanei asistate de a se reintegra în societate.

Modele de documente anexate la dosarul de probațiune în cazul când este oferită asistență și consiliere

1. Acord de asistență și consiliere psihosocială

Nr. _____/200_

încheiat azi, _____ 200_

Consilierul de probațiune _____ ,
din cadrul Oficiului de Executare _____ , în continuare Consilier,
pe de o parte, și _____ , domiciliat
în _____ , _____ , titular al (documentului
de identitate) _____ , eliberat de către _____ la data
de _____ , denumit în continuare Beneficiar, pe de altă parte, au încheiat pre-
zentul acord cu privire la următoarele:

1. Dispoziții generale

1.1. În baza prezentului acord, Consilierul va desfășura activități de asistență și consiliere psihosocială pentru Beneficiar în dependență de necesitățile identificate și stabilite ca prioritate în cadrul planului de intervenție, iar Beneficiarul se obligă să se implice activ în activitățile desfășurate de către Consilier pentru a participa direct la îmbunătățirea propriei situații.

1.2. Beneficiarul minor, în executarea obligațiilor sale prevăzute în contract, este asistat în mod obligatoriu de către reprezentantul său legal.

2. Drepturile și obligațiile Consilierului:

2.1. Consilierul este în drept:

- să ceară de la Beneficiar respectarea obligațiilor stabilite în acord;
- în procesul intervenției, să aleagă instituția ce va fi implicată în soluționarea problemelor psihosociale.

2.2. Consilierul are obligația:

- să îndeplinească obligațiile de serviciu;
- să informeze instanța de judecată despre convenția încheiată cu Beneficiarul;
- să prezinte un plan de intervenție cunoscut de către Beneficiar;
- să respecte principiul confidențialității;
- să aducă la cunoștință reprezentantului legal care este atribuția lui în procesul de resocializare;
- să informeze Beneficiarul referitor la rezultatele acțiunilor întreprinse.

3. Drepturile și obligațiile Beneficiarului:

3.1. Beneficiarul (minorul) este în drept:

- să ceară de la Consilier respectarea obligațiilor contractuale;
- ca, în procesul intervenției, să aleagă instituția ce va fi implicată în soluționarea problemelor psihosociale.

3.2. Beneficiarul (minorul) are obligația:

- să se prezinte în termenele stabilite la întrevederile cu consilierul de probațiune;
- să întrețină o atitudine responsabilă pentru colaborarea cu consilierul de probațiune;
- să cunoască și să respecte planul de intervenție stabilit de comun acord;
- să colaboreze cu toți factorii de implicați în procesul de reintegrare.

3.3. Reprezentantul legal este obligat:

- să informeze pe toți cei implicați în procesul de reintegrare care sînt dificultățile cu care se confruntă;
- să folosească într-un mod potrivit sprijinul și asistența oferită;
- să colaboreze cu toți factorii de implicați în procesul de reintegrare/

4. Modificarea și rezilierea contractului

4.1. Prezentul contract poate fi modificat din inițiativa oricărei părți, perfectîndu-se în forma unui supliment la contract, care din momentul semnării lui de către ambele părți capătă forță juridică și devine parte inalienabilă a prezentului contract.

4.2. Acțiunea prezentului contract încetează:

- la expirarea termenului contractului;
- la voința părților.

5. Termenul contractului și dispoziții finale

5.1. Prezentul contract este încheiat pe un termen de _____, de la data de ____/____/200__ pînă la data de ____/____/200__.

5.2. Prezentul contract a fost încheiat în două exemplare originale în limba română, câte unul pentru fiecare din părți.

5.3. Prezentul contract intră în vigoare de la data semnării de către ambele părți.

Semnăturile părților:

Consilierul _____

Beneficiarul _____

2. Ancheta psihosocială a minorului

I. Date privind familia copilului:

Numele, prenumele _____

Data nașterii _____ Locul nașterii _____

Domiciliul _____

Acte de identitate: certificat de naștere: da , nu , de specificat _____

buletin de identitate: da , nu , de specificat _____

pașaport: da , nu , de specificat _____

Reprezentantul legal al minorului :

Mama

Tata

Altă persoană

(numele, adresa) _____

Familia de proveniență:

concubinaj normal constituită

incompletă prin divorț

incompletă prin părăsire/deces: mama

tata

părinți necunoscuți : mama

tata

Tata:

Numele _____ prenumele _____ vîrsta _____

Reședința sau adresa actuală _____

Locul de muncă _____

Mama:

Numele _____ prenumele _____ vîrsta _____

Reședința sau adresa actuală _____

Locul de muncă _____

Frați, surori:

1. _____ a.n. _____

ocupația _____

2. _____ a.n. _____

ocupația _____

3. _____ a.n. _____

ocupația _____

4. _____ a.n. _____

ocupația _____

Condiții de trai: apartament de stat, apartament privatizat, apartament cooperatist, sector particular, apartament în chirie, cămin (necesarul de evidențiat):

Nr. de odăi _____

Nr. persoanelor care locuiesc: adulți copii minori

Condiții locative

Venitul lunar:

Salariul /mamei/ _____ /tatei/ _____

Pensia /mamei/ _____ /tatei/ _____

Indemnizații /mamei/ _____ /tatei/ _____

Altele _____

II. Date privind familia lărgită:

Bunicii materni (numele, prenumele, domiciliul) _____

Bunicii paterni (numele, prenumele, domiciliul) _____

Alte rude (mătușă, unchi) _____

III. Persoane de încredere (cine sînt aceste persoane):

1. _____

2. _____

3. _____

IV. Situația școlară: _____

Școlarizat: instituția de învăț. _____ , cl. _____

diriginte _____

reușita: bună/ medie/ slabă

frecvența: bună/ medie/ slabă

neșcolarizat: cauzele _____

ocupația _____

angajat în câmpul muncii _____

locul de muncă _____

salariul mediu lunar _____

Comportament:

Agresiv Echilibrat Anxios Depresiv Demonstrativ

Autoritar Comunicabil Izolat Dependent Alte

– petrecerea timpului liber _____

– comunicarea cu semenii _____

– ascultarea la comisiile pentru minori _____

– antecedente penale ale minorului (pentru ce fapte, durata condamnării și felul ei, în ce perioadă):

V. Date privind rețeaua socială a copilului și familiei:

1. sprijin din partea vecinilor: da nu de specificat _____

2. sprijin din partea rudelor: da nu de specificat _____

3. sprijin din partea prietenilor: da nu de specificat _____

4. sprijin din partea ONG: da nu de specificat _____

5. sprijin din partea altor organizații: da nu de specificat _____

6. programele sociale de care a beneficiat familia

Concluzii: _____

A fost întocmit de consilierul de probațiune (numele, prenumele) _____

3. Formular privind datele generale despre beneficiar

I. Date privind familia copilului:

Familia de proveniență:

concubinaj normal constituită

incompletă prin divorț

incompletă prin părăsire : mama

tata

părinți necunoscuți : mama

tata

Tata:

Numele _____ prenumele _____ vîrsta _____

Reședința sau adresa actuală _____

Locul de muncă _____

Mama:

Numele _____ prenumele _____ vîrsta _____

Reședința sau adresa actuală _____

Locul de muncă _____

Frați, surori:

1. _____ a.n. _____ ocupația _____

2. _____ a.n. _____ ocupația _____

3. _____ a.n. _____ ocupația _____

4. _____ a.n. _____ ocupația _____

II. Date privind familia lărgită:

Bunicii materni (numele, prenumele, domiciliul) _____

Bunicii paterni (numele, prenumele, domiciliul) _____

Alte rude (mătușă, unchi) _____

III. Persoane de încredere (cine sînt aceste persoane):

1. _____

2. _____

3. _____

IV. Situația școlară:

Școlarizat: instituția de învăț. _____, cl. _____

diriginte _____

reușita: bună/ medie/ slabă

frecvența: bună/ medie/ slabă

neșcolarizat: cauzele _____

angajat în câmpul muncii _____

locul de lucru _____

3. Planul de asistență și consiliere

I. Planul de intervenție:

Școlarizarea	Da	Nu	
Cursuri de orientare profesională	Da	Nu	
Plasarea în câmpul muncii	Da	Nu	
Acțiune juridică	Da	Nu	
Perfectarea de documente	Da	Nu	De specificat _____
Asistență medicală	Da	Nu	
Program de sprijin social	Da	Nu	
Recuperare psihologică	Da	Nu	

Formă de plasament: adopție tutelă curatelă instituționalizare

Modul de mobilizare a rețelei sociale în jurul copilului _____

Notițe _____

II. Intervenția

Nr.	Acțiunea realizată	Perioada intervenției	Rezultate
Concluzii și recomandări:			

1.2.6. Metode și tehnici de lucru cu beneficiarii serviciului de probațiune

Documentarea

Documentarea este atât o metodă distinctă de evaluare a clientului, cât și un proces care se desfășoară pe toată perioada de instrumentare a cazului. Spre deosebire de celelalte metode de evaluare și intervenție, documentarea se realizează de către consilierul de probațiune, care stabilește un *plan de documentare*, ce cuprinde resursele-cheie din sistemul-client care pot oferi informații relevante despre acesta.

Caracteristici

- În cele mai multe dintre cazuri, consilierii de probațiune realizează planul de documentare după o primă întrevvedere cu clientul, iar atunci când acesta nu are discernământ, cu terapeutul, familia substituit sau părinții biologici; este importantă respectarea acestei ordini în aplicarea celor două metode (inițial, se realizează întrevvederea și apoi se construiește planul de documentare), deoarece întrevvederea poate oferi indici importanți pentru documentele necesare.
- Pentru o instrumentare eficientă a cazului se recomandă ca consilierul de probațiune să culegă cât mai multe documente relevante pentru cunoașterea sistemului-client. Aceste documente pot fi de mai multe tipuri: documente de stare civilă, documente juridice (dosarul penal), fotografii, anchete sociale, „cartea vieții”, reclamații la poliție, înregistrări audio etc.
- Chiar dacă există riscul ca documentarea să fie confundată cu evaluarea, aceasta obligă consilierii de probațiune să recurgă la o temeinică analiză a documentelor strânse, completată de informații obținute prin alte tehnici de evaluare. În caz contrar, instrumentarea cazului se poate transforma într-o simplă strângere de

documente. De aceea, de cele mai multe ori consilierii de probațiune mai puțin experimentați consideră că descoperirea unui „document important” presupune și descoperirea soluției pentru acel caz.

- Documentarea completează alte tehnici și metode utilizate în instrumentarea unui caz, cum ar fi interviul de explorare, observația, genograma etc.

În instrumentarea unui caz există **trei mari tipuri de documente**, clasificate astfel:

I. După sursa de proveniență

1. Surse directe (primare) – oferă documente și informații direct de la client; aceste tipuri de documente sînt: acte de stare civilă, scrisori, jurnale, rapoarte etc. Aceste tipuri de documente descriu de cele mai multe ori primele aspecte legate de problema existentă.
2. Surse indirecte (secundare) – oferă documente din sistemul client, din familia lărgită, documente juridice și medicale.

II. După tipul documentelor – pentru clienții care sînt ocrotiți în sistemul rezidențial

1. Documente publice – publicații, rapoarte, acte emise de instituții de ocrotire (centre de plasament) sau instituții juridice, unde clientul este cel mai adesea reprezentat de persoane ocrotite în sistemul rezidențial.
2. Documente private – jurnale și scrisori ale copiilor către/de la părinți.

III. După modalitatea de emitere a documentului

1. Documente solicitate – reprezintă documente publice care pot fi solicitate de către consilierul de probațiune diferitelor instituții implicate în sistemul-client (Comisia pentru protecția copilului, judecătorie, poliție, dispensar).
2. Documente nesolicitate – reprezintă documente care fac parte din dosarul clientului și care, ulterior, atunci cînd cazul este redeschis, sînt reanalizate din nou și comparate cu alte documente noi. Cele mai dese documente de acest fel sînt actele medicale, evaluările psihologice, actele școlare, anchetele sociale etc.

Observația

Observația este o tehnică de investigație, care are ca scop culegerea de informații cu valoare de fapte, necesare pentru a le completa/confirma pe cele rezultate în urma altor tehnici (documentarea, interviul sau întrevederea). Observația are o mare importanță în mod deosebit în primele etape ale instrumentării cazului (după sesizare/referire, evaluare inițială, evaluare complexă), dar se aplică pe tot parcursul lucrului la caz. Pentru o abordare organizată, coerentă și logică a acestei tehnici se utilizează și se recomandă construirea unui ghid de observație.

Caracteristici

Observația este o tehnică care se aplică permanent, pe tot parcursul instrumentării cazului. Se aplică în spațiul profesional al consilierului de probațiune și în mediul de proveniență/de viață al clientului (familie, grup de prieteni, comunitatea școlară/profesională etc.), în situații clar determinate (vizita la domiciliu, întrevedere, etapa de potrivire dintre copil și asistent maternal etc.) și/sau în situații experimentale (introducerea unui factor neprevăzut, care poate afecta echilibrul relațiilor; ex.: implicarea unui martor la un abuz în cadrul unei întrevederi cu abuzatorul care își neagă vinovăția).

Observația presupune urmărirea comportamentului verbal și nonverbal al interlocutorului/clientului, tipul și structura relațiilor din mediul investigat, atitudini, stări și reacții emoționale.

Observația poate fi clasificată astfel:

- observația directă: consilierul de probațiune stă față în față cu clientul;
- observația indirectă: consilierul de probațiune observă aspecte din mediul de proveniență al clientului. Informații cu privire la client pot fi obținute prin observație și în absența acestuia. Ex.: *consilierul de probațiune face o vizită la domiciliul beneficiarului și, în lipsa acestuia, observă starea locuinței, condițiile de igienă și curățenie, aspectul copiilor sau al altor membri din familie etc.*

Din punctul de vedere al intenției aplicării tehnicii, al planificării :

- direcționată/anticipată/planificată – consilierul de probațiune își propune să observe unul sau mai multe aspecte în mod deosebit. Presupune obligatoriu existența unui ghid de observație;
- întâmplătoare – pe parcursul utilizării unei alte tehnici (întrevederea, consilierea etc.), fără o planificare prealabilă (ex.: în cursul discuției cu mama, consilierul de probațiune poate observa cum se comportă aceasta cu copiii ei, care pot întrerupe dialogul).

O formă specială a observației o reprezintă *observația participativă*, care se realizează prin implicarea în evenimente sociale, în cadrul cărora consilierul de probațiune poate investiga structura relațiilor interpersonale și interfamiliale, a comportamentelor și atitudinilor de grup.

În general, observația presupune contactul vizual cu clientul, dar, în anumite situații, celelalte simțuri ne pot oferi informații mai complexe decât văzul (ex.: mirosul specific al unei locuințe neîngrijite, o igienă personală precară pot fi sesizate doar prin observația olfactivă; temperatura în cameră etc.).

Întrevederea

Pe parcursul instrumentării unui caz, din momentul înregistrării unei solicitări și pînă la închiderea cazului, profesionistul realizează continuu un proces de evaluare. Pentru realizarea acestei evaluări, atît a problemei clientului, cît și a rezultatelor obținute în urma intervenției, consilierul de probațiune utilizează o serie de metode și tehnici specifice, printre care regăsim, ca tehnică, și întrevederea.

În demersul de intervenție întrevederea reprezintă modalitatea prin care, în cursul unei întâlniri între consilierul de probațiune și client, se stabilesc relații care vizează obținerea de informații primare necesare explorării problemei și, ulterior, stabilirii modalităților de rezolvare.

Întrevederea reprezintă o formă de interviu, în care consilierul de probațiune urmărește anumite informații specifice și predeterminate de la client. Consilierul de probațiune adresează întrebări specifice și înregistrează doar răspunsurile relevante pentru scopul său, adesea folosind o fișă de evaluare/inregistrare. Scopul acestei tehnici nu este unul cu precădere terapeutic, ci acordă prioritate oportunităților clientului de a-și exprima anumite emoții, sentimente în legătură cu problema.

Întrevederea reprezintă tehnica prin intermediul căruia se *investigază situația clientului* pentru a strînge cît mai multe informații despre problema acestuia, iar pe baza acestor informații primare se vor contura direcțiile viitoare de acțiune.

Astfel, într-un cadru de comunicare realizat fie la biroul specialistului, fie la domiciliul clientului, consilierul de probațiune va susține o *investigație verbală*, în care comunicarea

este orientată către realizarea unei evaluări complexe, care va fi baza întocmirii planului de intervenție/permanență.

În funcție de complexitatea cazului, întrevederea va lua forma unei *convorbiri – cercetare*, în care se manifestă *repetiția*, fiind nevoie de clarificări, completări realizate prin *conversația* dintre specialist și beneficiarul serviciului de probațiune.

Întrevederea constituie o tehnică complexă, care se apropie prin specificul său de *observație*. Prin aplicarea acestei tehnici, consilierul de probațiune obține informații cu valoare de fapte, întrucât au aceeași importanță atât informațiile verbale, cât și informațiile cu privire la conduite, fapte, stări afective, credințe etc. ale clientului.

De asemenea, întrevederea conține elemente similare *consilierii*, deoarece prin intermediul acestei tehnici de investigație se va dezvolta o conversație în cadrul căreia, pe parcursul identificării problemei, se va urmări și o conștientizare și responsabilizare a clientului cu privire la implicațiile rezolvării situației.

Caracteristici

Întrevederea este o tehnică de investigație pe care consilierul de probațiune o utilizează, alături de alte metode de evaluare, pentru a cunoaște problema clientului, sistemul de atitudini și valori al acestuia și pentru a contura modalitățile de rezolvare. Datorită spectrului său larg de utilizare, consilierul de probațiune va aplica această tehnică pentru a strânge informații, pentru a clarifica o situație sau pentru a evalua rezultatele acțiunilor sale împreună cu clientul.

Analizând rolul tehnicii, se constată că întrevederea se aplică atunci când specialistul:

- urmărește să *cerceteze/evalueze*, astfel încât tehnica va fi utilizată pe parcursul întregului demers de instrumentare a cazurilor;
- să *transforme mediul social investigat*, astfel încât întrevederea va avea valoare de acțiune asupra individului, familiei prin responsabilizarea beneficiarului serviciului de probațiune.

Întrevederea se poate realiza în cadrul biroului serviciului de probațiune, dar, pentru a obține o relevanță mai mare a informațiilor, această tehnică poate fi aplicată în cadrul vizitei la domiciliu, la solicitarea clientului sau în urma unei sesizări adresate autorităților locale. În funcție de acest criteriu, se disting următoarele tipuri de întrevederi:

- *întrevedere programată*:
 - la solicitarea clientului (ex.: în etapa de evaluare a cazului);
 - la solicitarea consilierului de probațiune (ex.: pentru a cunoaște problema și rezultatele acțiunilor realizate, este utilizată în toate etapele de instrumentare a cazului);
- *întrevedere neprogramată*:
 - în urma sesizării de către o persoană/instituție (ex. sesizarea unui caz de abuz).

Pentru a obține rezultatele dorite prin aplicarea acestei tehnici, consilierul de probațiune trebuie să pregătească întâlnirea (crearea unui mediu securizant pentru client) și conținutul întrevederii (diferite tipuri de întrebări).

Întrevederea are la bază respectarea unor reguli și principii care țin de comportamentul și abilitățile consilierului de probațiune, de modul de desfășurare a întâlnirii și de aplicare a tehnicii.

Prin comportamentul și abilitățile sale, profesionistul trebuie să conducă în condiții optime desfășurarea convorbirii. Sistemul de deprinderi și abilități cuprinde:

- abilități de construire a unei relații de încredere și ajutorare a clientului;
- arta de a asculta și susține prezentarea „poveștii” clientului;
- abilități de reducere a barierelor sociale dintre profesionist și client și de a înlătura refuzul colaborării și neîncrederea.

Din punct de vedere tehnic, în aplicarea întrevederii e necesar ca întrebările să fie cât mai clare și adecvate limbajului clientului, să obținem informații cât mai complete și să se noteze cu fidelitate și integral răspunsurile relevante. Prin comparație cu alte tehnici, întrevederea stabilește *o relativă egalitate între cei doi interlocutori*, consilierul de probațiune fiind interesat să *stabilească un climat confortabil și o relație nondirectivă*, caracteristici ce facilitează procesul de ajutorare a beneficiarului.

Pentru a obține aceste rezultate, profesionistul trebuie să susțină o convorbire ce are la bază *întrebări deschise, nondirective* (*ex.: Ce părere aveți despre...? Care este motivul deciziei dvs.? Cum credeți că veți rezolva această situație?*). Aceste tipuri de întrebări conferă libertate clientului și sînt semnificative în procesul de cunoaștere și evaluare a cazurilor sociale.

În tehnica întrevederii sînt importante atitudinea și conduita consilierului de probațiune, aspecte care sînt mai puțin relevante în cazul altor metode sau tehnici, cum ar fi interviul. Acesta trebuie să manifeste: *răbdare, bunăvoință, toleranță și spirit de intuiție*,

trebuie să evite criticile sau alte acțiuni nedorite de clienți – așa-numitele *sfaturi, judecăți de valoare, discuții contradictorii*.

Ceea ce este important de reținut este faptul că întrevăderea surprinde *femonene mai profunde, îndeosebi afective*, care reprezintă aspecte relevante în soluționarea eficientă a cazurilor, dar pe care nu le putem urmări în cadrul altor tehnici, cum ar fi interviul directiv, chestionarul.

Interviul

Interviul reprezintă unul din instrumentele principale de culegere a datelor referitoare la experiența de viață a clienților investigați și totodată o formă de interacțiune psihologică și socială cu influență imediată asupra comportamentului actorilor implicați. În activitatea serviciului de probațiune, metoda interviului este utilizat atât la întocmirea referatelor de evaluare psihosociale, cât și în munca de supraveghere, asistarea psihosocială a persoanelor în conflict cu legea.

În cadrul interviului, are loc o alocare diferențiată a rolurilor interviuat/intervievator și a sarcinilor – relaționările sînt complementare și non-reciproce în cadrul interviului. Acțiunile interviuatorului trebuie să fie planificate și selectate în mod conștient pentru a susține scopul interviului – interviul este o comunicare cu progres planificat. Interviul, de regulă, are timpul, locul și durata formal definite și stabile.

Scopul interviului este de trei tipuri:

- informațional sau pentru studiul social;
- evaluare sau diagnosticare;
- terapeutic sau pentru realizarea schimbării.

Procesul interviuării este mișcarea dinamică conștientă, realizată prin intermediul unor stadii succesive, spre atingerea scopului interviului (Kadushin, 1990).

Fazele interviuării

Faza introductivă a interviuării

În literatură de specialitate se menționează că interviul începe înainte de a începe... Astfel, de modul în care începe și se derulează întregul interviu depinde succesul interviuării eficiente, care, la rîndul său, este importantă, deoarece reprezintă fundamentul pe care se vor pune bazele unei evaluări și intervenții adecvate în asistența psihosocială a beneficiarului.

Pentru a efectua un interviu eficient, este necesar ca consilierul de probațiune ce interviează să îndeplinească două condiții:

- să fie conștient de modul în care propriul lui comportament poate afecta relația profesională cu beneficiarul;
- să fie capabil să înțeleagă oamenii – nu doar să fie conștient de lucrurile cele mai evidente care îi pot motiva, ci și să aibă abilitatea de a explora care motivație complexă (sau poate contradictorie) s-ar putea ascunde în spatele comportamentului sau afirmațiilor unui beneficiar.

În următoarele secțiuni sînt prezentate cîteva sugestii care o pot ajuta pe persoana ce interviează să realizeze un interviu eficient:

▪ *primul contact*

Trebuie să aveți întotdeauna în vedere importanța pe care o are primul contact al beneficiarului cu instituția pe care o reprezentați. Acest lucru s-ar putea realiza prin in-

termediul unui telefon, al vizitei pe care beneficiarul o face la birou sau în momentul în care efectuați prima vizită acasă la beneficiar.

Primul contact este important – el va influența modul în care beneficiarul îl va percepe pe specialist și organizația din care acesta face parte și, în mod sigur, își va pune amprenta asupra interacțiunilor viitoare. Este important ca toți membrii echipei să fie conștienți de faptul că ei sînt „ambasadori” ai organizației lor.

- *Înainte de interviu*

Este necesar de reținut importanța elaborării unui plan al interviului înainte ca acesta să aibă loc:

- Care este scopul interviului?
- Ce subiecte ați dori să discutați?
- Ce doriți să realizați în timpul interviului?
- Cum aveți de gînd să abordați problemele?
- Dacă la interviu vor participa doi specialiști, care va fi rolul fiecăruia?
- Ce domenii mai dificile s-ar putea ivi și cum aveți de gînd să le soluționați?
- *Începutul interviului*

Va trebui să aveți în vedere locul unde se va desfășura interviul. Dacă va fi în birou, încercați să găsiți un loc cît mai liniștit și confortabil posibil. Dacă este vorba de o vizită acasă la beneficiar, amintiți-vă să țineți seama de intimitatea beneficiarului și de dorințele acestuia privitor la cine va fi prezent în timpul interviului.

Aveți grijă să acordați o mare atenție modului în care aranjați locurile. Cînd luați un interviu la birou, asigurați-vă că ați redus barierele fizice în calea comunicării.

De exemplu:

- evitați situația în care între dvs. și beneficiar se află o masă;
- evitați folosirea scaunelor cu diferență semnificativă de înălțime.

Dacă vizitați un beneficiar acasă la el, puteți fi în situația de a nu putea avea niciun cuvînt de spus în privința aranjării locurilor. Totuși, întotdeauna va trebuie să rețineți că trebuie să luați în considerare orice modalitate pentru a putea reduce orice barieră de natură fizică în calea comunicării. De exemplu, dacă există un loc unde vă puteți așeza împreună cu beneficiarul, încercați să stați lîngă beneficiar, astfel încît să nu vorbiți unul cu celălalt de la distanță.

Dacă este pentru prima oară cînd vă întîlniți cu beneficiarul, amintiți-vă:

- să vă spuneți numele;
- să explicați cine sînteți;
- să explicați de unde sînteți;
- să explicați care este rolul organizației pe care o reprezentați.

Amintiți-vă să explicați beneficiarului motivele pentru care va trebui să:

- strîngeți informații factice legate de beneficiar și familia sa (de exemplu nume, adrese, date de naștere etc.), care vă vor ajuta să înțelegeți situația beneficiarului;
- notați cîteva lucruri în timpul convorbirii cu beneficiarul pentru a fi siguri că veți reține cu acuratețe informațiile culese.

La fel, în această fază abilitatea de bază este cea a punerii întrebărilor.

Punerea de întrebări poate avea mai multe scopuri:

- să extindă teritoriul interviului;
- să sporească adîncimea acestuia;
- să ajute la rezolvarea problemei;

- să încurajeze beneficiarul să ia în considerare alternativele;
- să-l încurajeze pe beneficiar să-și organizeze prezentarea, asigurându-se că a inclus toate informațiile relevante;
- să sublinieze centrarea interviului pe explorare (ex.: „*Poți să-mi spui mai multe despre acest lucru?*”), înțelegere (ex.: „*Ce înțeles dai acestui mod de a reacționa pe care l-ai avut?*”) sau pe comportament (ex.: „*Ce crezi că se poate face în acest caz?*”).

În această fază, întrebările urmăresc:

- explorarea problemei și a situației beneficiarului;
- familiarizarea beneficiarului cu rolul de interviuat;
- încurajarea beneficiarului să împărtășească informații actuale și afective;
- direcționarea beneficiarului;
- crearea confortului în situația de interviu.

Se utilizează cu precădere întrebări deschise, beneficiarul având astfel posibilitatea:

- să evidențieze cadrul de referință propriu;
- să simtă responsabilitate și libertate în ceea ce privește participarea la interviu și a determinării conținutului acestuia;
- să-și dezvolte o motivație adecvată unei relații pozitive de comunicare.

Dar, concomitent, este necesar să ținem seama de faptul că întrebările deschise:

- au un caracter nondirectiv;
- pot să creeze disconfort clienților care au o experiență redusă în rolul de interviuat sau care au dificultăți de comunicare;
- au o eficiență redusă în cazul clienților vorbăreți, a celor ostili sau irascibili.

Întrebările închise sînt folosite:

- cînd a fost obținută deja o anumită cantitate de informații, dar trebuie obținute detalii în plus;
- cînd beneficiarul este nesigur cum să procedeze;
- cînd situația este confuză;
- cînd consilierul dorește să exercite un control mai mare asupra conținutului;
- cînd se dorește limitarea introducerii unor conținuturi nerelevante scopului interviului;
- cînd se urmărește reducerea interacțiunii și a gradului de emoționalitate a interviului;
- cînd există stabilite limite de timp pentru interviuare.

Alte tipuri de întrebări care este necesar a fi exersate pot fi:

1. directe, care implică în mod direct responsabilitatea beneficiarului pentru răspunsul dat (ex.: „*Ce anume simți în legătură cu noua ta locuință?*”);
2. indirecte, unde responsabilitatea este difuză (ex.: „*Care sînt sentimentele în familia ta în legătură cu noua locuință?*”);
3. centrate pe diferite perioade de timp (ex.: „*Ce s-a întîmplat cu sănătatea ta în ultimul an?*”, „*Care este starea ta de sănătate în momentul de față?*”);
4. centrate pe identificarea gîndurilor („*La ce te-ai gîndit înainte să deschizi mașina căreia îi rămăsese un geam deschis?*”), a sentimentelor („*Ce ai simțit în acel moment?*”) sau a comportamentelor („*Ce ai făcut atunci?*” - concret);
5. de clarificare-concretizare – atunci cînd nu este clară relevanța conținutului sau cînd este nevoie de un plus de specificitate.

Cele mai frecvente erori în formularea întrebărilor sînt:

- sugerarea răspunsurilor – se bazează pe o preconcepție a consilierului despre cum are să fie răspunsul beneficiarului („În mod sigur îți iubești și respecti părinții, nu?”, „Presupun că nu te-ai gîndit să te separi de familie înainte de a-ți găsi un loc de muncă, nu-i așa?”);
- întrebările duble – apar în special la începători, care pun mai mult de o întrebare printr-o adresare; clienții răspund de obicei la întrebarea cea mai puțin solicitantă („De cît timp există conflicte între voi? Ce se întîmplă în aceste situații conflictuale?”), iar consilierul poate uita că nu s-a răspuns la întrebarea de origine;
- întrebarea „De ce?” este dificilă pentru beneficiar pentru că:
 - îi solicită o relatare în termeni raționali despre comportamentul său, pe care acesta nu o poate face;
 - încurajează raționalizarea (justificarea);
 - le sporește sentimentul de frustrare.

Întrebările trebuie să fie:

- comprehensibile;
- lipsite de ambiguitate;
- suficient de scurte (nu mai mult de una-două propoziții).

Faza de mijloc a interviului – deprinderi

În această fază consilierul trebuie să planifice întinderea și adîncimea interviului prin: ***abilitățile de explorare angajate atunci cînd se încearcă explicarea naturii problemei și a contextului în care problema se manifestă.***

Aceste abilități se exprimă prin:

- *comportamentul nonverbal al consilierului:*
 - contact vizual permanent;
 - poziția corpului.
- *comportamentul verbal al consilierului:*
 - încurajarea beneficiarului (cu rol de a motiva beneficiarul să relateze) (ex.: „înțeleg...”, „și atunci...”, „hm...”);
 - parafrizarea (se repetă ceea ce a spus beneficiarul, dar cu cuvintele consilierului) (ex.: „Dacă te-am înțeles bine...”, „Cu alte cuvinte...”, „Te-am auzit spunînd că...”).

Atenție!

- se formulează ca afirmații, nu ca întrebări;
- sînt neutre afectiv (nu indică nici aprobare, nici dezaprobare);
- ajută consilierul să verifice ce a înțeles din ceea ce a spus beneficiarul;
- îl ajută pe beneficiar să conștientizeze ceea ce a spus;
- sumarizarea (revede pe scurt ceea ce s-a discutat).

Abilitățile legate de profunzimea interviului:

- *clarificarea* – oglindește ceea ce a spus beneficiarul, dar transpus într-un limbaj mai puțin încărcat de subiectivitate (ex.: beneficiar: „Cred că mama mea nu mă iubește”; consilier: „Ce anume spune sau face mama ta și-ți sugerează că nu te iubește?”);
- *interpretarea* – oferă un nou cadru de referință (ex.: „Ai putea lua în considerare posibilitatea ca...”, „Mă întreb dacă...”);

- *confruntarea* – vizează nepotrivirile dintre ce a spus beneficiarul în momente diferite; dintre ce a spus și cum a spus;
- *suport* – include aprecieri despre abilități, calități, efortul beneficiarului de a se adapta sau de a rezolva problema.

Faza finală a intervievării

Aceasta vizează atât conținutul, cât și sentimentele!

Abilități necesare:

- *sumarizarea* – o scurtă recapitulare a ceea ce a fost acoperit prin interviu, a deciziilor/concluziilor la care s-a ajuns;
- *înregistrarea datelor* – este important să se ia notițe pe parcursul interviului (se cere permisiunea beneficiarului, oferindu-i explicații referitoare la necesitatea acestui demers), care să fie ulterior completate, imediat după încheierea acestuia.

Tipuri de întrebări

Utilizarea unei întrebări nepotrivite sau într-un moment nepotrivit poate compromite desfășurarea interviului și eficiența acestuia, împiedică obținerea răspunsului corect, poate crea confuzie, frustrare sau chiar furie, sau îl determină pe beneficiar să devină defensiv.

Pentru realizarea unei comunicări eficiente cu persoana intervievată este foarte importantă cunoașterea și înțelegerea tipurilor de întrebări și a situațiilor în care este indicată utilizarea acestora.

- **Întrebările deschise** sînt utilizate pentru deschiderea unui nou subiect de discuție și pentru explorarea opiniilor. Sînt întrebări care atribuie persoanei intervievate rolul activ în procesul comunicării și oferă consilierului posibilitatea obținerii unui volum semnificativ de informații exprimate prin intermediul limbajului verbal și nonverbal.

Exemplu: „Vorbiți-mi despre...”; „Ce credeți despre...?”

- **Întrebările închise** sînt utilizate pentru verificarea unor date factuale sau pentru a alege din mai multe răspunsuri și determină obținerea unor răspunsuri scurte din partea persoanei intervievate, rolul activ în procesul comunicării revenindu-i consilierului.

Exemplu: „Considerați că este o muncă dificilă?”; „Cîte persoane au fost implicate?”

▪ **Întrebări de explorare**

- **Directe:** se folosesc pentru a obține informații detaliate cu privire la subiectul investigat.

Exemplu: „Cine?”; „Unde?”; „Cînd?”; „Din ce cauză?”; „Cum?”

- **Indirecte:** se folosesc pentru a încuraja beneficiarul să exploreze și să facă legături între evenimente, acțiuni, gânduri, sentimente.

Exemplu:

- reflectarea;
- sumarizarea;
- pauze, momente de liniște, încurajări: „Mm! Hm!” „Înțeleg” „Așa...” „Da...” „Continuă...” însoțite de un limbaj nonverbal adecvat (de ex. zîmbet).

- **Întrebări de conducere, de direcționare:** se utilizează pentru direcționarea interviului spre atingerea scopului pentru care se desfășoară; se sugerează persoanei intervievate intenția consilierului de a trece la explorarea unui subiect nou.

Exemplu: „Descrierea D-voastră a fost foarte clară și utilă. Acum, ce îmi puteți spune despre...”, „Ați menționat mai devreme că... Puteți să-mi descrieți cum s-a întâmplat?”

▪ **Întrebări care trebuie evitate:**

- întrebări multiple: mai multe întrebări exprimate în același timp. Utilizarea acestora poate crea confuzie și sugera persoanei intervievate faptul că intervievatorul este agitat, nesigur, lipsit de experiență sau că nu s-a gândit bine la întrebare. De asemenea, persoana intervievată va uita primele întrebări și va răspunde doar celei care a fost exprimată ultima.

Exemplu: „Cum ați procedat? Ce ați făcut mai întâi și cum ați luat această decizie?”;

- întrebări care exprimă dezaprobarea: arată persoanei intervievate dezacordul consilierului față de cele relatate. Aceste întrebări vor determina beneficiarul să devină defensiv, să se închidă în sine și să ascundă anumite informații. De asemenea, acest gen de întrebări poate provoca frustrare sau furie beneficiarului, condiții care ar compromite desfășurarea interviului.

Exemplu: „Nu ați face așa ceva, nu-i așa?”; „Cum ați putut face una ca asta?”; „Nu v-ați gândit că nu e bine ce faceți?”;

- întrebări care sugerează răspunsul: sînt întrebări a căror formulare conține răspunsul așteptat de consilier sau generează tendința beneficiarului de a oferi un răspuns dezirabil.

Exemplu: „Sînteți de acord că...”; „Regreți ceea ce ai făcut?”.

Tehnici de ascultare activă

Ascultarea activă este una dintre abilitățile de bază pe care un consilier de probațiune trebuie să și le dezvolte pentru a le utiliza atît în procesul de evaluare, cît și în cel de intervenție (asistență și consiliere). Consilierul este parte activă în procesul de comunicare, ascultă cu atenție, pătrunde în lumea interioară a persoanei pentru a înțelege situația din perspectiva acestuia, verifică propria înțelegere asupra celor relatate, ajută persoana să pună în legătură diverse elemente (fapte, emoții, gânduri) pentru a percepe ansamblul, pune întrebări care facilitează investigarea, analiza, înțelegerea unei anumite situații și exprimarea autentică a gândurilor, trăirilor, emoțiilor de către persoana intervievată.

1. Parafrizarea: reluarea de către consilier a celor exprimate de persoana intervievată, folosind propriile cuvinte.

Exemplu: „Spuneți deci că...”; „Cu alte cuvinte...”.

Consilierul trebuie să acorde atenție cuvintelor pe care le utilizează pentru a nu da o interpretare personală mesajului și de asemenea trebuie să se evite definirea problemelor beneficiarului de către consilier. Scopul parafrazării constă în a ajuta beneficiarul să se concentreze asupra ideilor pe care le-a formulat incoerent și să încerce o analiza a acestora.

2. Reflectarea: poate fi considerată sinonimă cu răspunsul la partea afectivă a mesajului. Scopul reflectării constă în:

- a încuraja beneficiarul să exprime cît mai multe dintre sentimentele sale;
- a sprijini beneficiarul în a exprima stări emoționale intense;
- a ajuta beneficiarul să devină conștient de sentimentele care l-ar putea domina.

Reflectarea redă o secvență importantă din discurs sau chiar ultimele cuvinte care sînt urmate de o pauză mai lungă. Astfel, se pot evidenția ideile importante, iar beneficiarul este stimulat să continue discursul.

*Exemplu: **Clientul:** „Și mă simțeam foarte jignit...”. **Consilierul:** „Înțeleg..., vă simțeați foarte jignit”.*

3. Sumarizarea: rezumarea faptelor, sentimentelor, ideilor, gîndurilor exprimate explicit și implicit pe parcursul interviului sau a unei părți a acestuia. Are rolul de a verifica modul în care consilierul a înțeles cele exprimate de persoana interviuată și de a-i oferi acesteia un tablou succint al situației relatate.

Exemplu: „Înțeleg că ai plecat de acasă din cauza unui conflict cu tatăl tău. Erai furios pentru că te lovise și trist pentru că nu te simțai apreciat de acesta. Nu știai ce să faci pentru a obține bani să te întreții. În cartier te-ai întîlnit cu un fost coleg de școală și ai hotărît să spargeți magazinul de la colț. Am înțeles corect?”

4. Empatia: este abilitatea consilierului de a pătrunde în lumea interioară a beneficiarului și a înțelege situația din perspectiva acestuia, fără a se identifica cu acesta. Printr-un răspuns empatic, ascultătorul comunică vorbitorului faptul că el înțelege și acceptă sentimentele interlocutorului ca și motivele care stau la baza acestor sentimente. Pentru a comunica empatic, ascultătorul trebuie să îndeplinească următoarele cerințe (A. Turock, 1993):

- *de receptare* – evitarea elementelor personale de distragere a atenției; ascultarea atît a ceea ce se spune, cît și a modului în care se spune; repetarea de către ascultător a ceea ce beneficiarul a spus;
- *de procesare* – identificarea sentimentelor dominante; luarea în considerare a motivelor care stau la baza sentimentelor interlocutorului; luarea în considerare a motivelor pentru care un anume eveniment este atît de important pentru acesta;
- *de răspuns* – răspunsul va utiliza termeni puternic legați de descrierea sentimentelor, termeni preciși și concisi; termeni noi (în măsura posibilului) cînd va descrie semnificația evenimentului așa cum îl vede vorbitorul; pentru un răspuns empatic se începe cu următoarea structură: „*Te simți...* (cuvîntul care exprimă sentimentul) *pentru că...* (conținutul)”.

Exemplu: „Te simți frustrat atunci cînd nu ești ascultat de ceilalți?”

Pentru a răspunde empatic, trebuie să identificăm: *esența mesajului transmis*, să ascultăm *contextul* în care a fost formulat și să *răspundem selectiv* la unul dintre cele trei domenii: comportament/sentiment/experiență.

Reguli:

1. Evitați să faceți judecăți de valoare.

Încercați să nu evaluați în bine/rău, adevărat/fals etc. ceea ce spune beneficiarul, pentru că, odată ce ați făcut o astfel de judecată, aveți mintea închisă și devine dificil sau imposibil să mai înțelegeți punctul de vedere al celui care vorbește.

2. Ascultați întreaga relatare a beneficiarului.

Asigurați-vă că aveți timp suficient la dispoziție pentru a asculta cu atenție întreaga relatare a beneficiarului într-un loc adecvat, fără a fi întrerupți.

3. Descifrați sentimentele și emoțiile beneficiarului.

Încercați să pătrundeți înțelesul sentimentelor și emoțiile care însoțesc afirmațiile beneficiarului și să observați semnele de ezitare, ostilitate, anxietate. Fiți atenți la situațiile în care beneficiarul devine evaziv, la lucrurile pe care le omite, la subiectele pe care le evită frecvent.

4. Formulați întrebările cu atenție. Folosiți expresii care încurajează beneficiarul și evitați afirmațiile de genul „Nu-i adevărat”, „Nu te cred”, afirmații care vă determină să vă pierdeți obiectivitatea, iar persoana interviuata devine defensivă și nu se mai poate exprima autentic.

Folosiți întrebări care ajută beneficiarul să exploreze situația supusă evaluării:

Exemplu:

- Ce simți față de această situație?
- Aveți alte sentimente legate de acest subiect, pe care nu le-ați exprimat, ca de exemplu teamă, dragoste, ură, vinovăție?
- Ați avut în vedere toate posibilitățile?
- Ce simțiți acum?

5. Ascultați cu atenție ceea ce spune beneficiarul pentru a fi capabil să înțelegeți ideea principală.

Puneți, apoi, întrebări care să ajute beneficiarul să exploreze acea idee. Puneți întrebări legate de ultimul detaliu pe care l-a prezentat beneficiarul.

6. Fiți atenți la exprimarea nonverbală a beneficiarului:

- a. la emoțiile exprimate prin tonul vocii, mimica, gestică, postura corpului, ezitări etc.;
- b. la discrepanțele între exprimarea verbală și cea nonverbală.

7. Clarificați și reflectați gândurile și sentimentele.

Reformulați cele spuse de beneficiar, în așa fel încât să-i arătați că înțelegeți și respectați ceea ce el spune și simte.

8. Remarcați aspectele pe care beneficiarul le evită sau le ascunde și aduceți-le în discuție:

- dacă beneficiarul vorbește doar despre sentimente, întrebați-l despre idei și fapte;
- dacă beneficiarul vorbește numai despre fapte și idei, întrebați-l ce simte;
- dacă beneficiarul vorbește numai despre un anumit sentiment, îndemnați-l să le exploreze și pe celelalte;
- în cazul în care beneficiarul prezintă doar ansamblul unei situații, cereți-i să vorbească despre părțile acesteia;
- în cazul în care beneficiarul vorbește doar despre un aspect sau altul al problemei sale, dar niciodată nu vede problema în întregul său, puneți întrebări care să-l ajute să facă legătura între părțile care o compun.

Pe baza practicii obținute în urma fiecărui interviu în parte, se poate întocmi un ghid de interviu, care cuprinde întrebările ce vor fi utilizate pe parcursul activității viitoare, menit să ajute la obținerea mai eficientă a informațiilor necesare. Trebuie precizat că acest ghid are menirea de a ne ajuta să atingem toate punctele propuse pentru respectul interviu și nu de a fi un instrument rigid și inutil.

Convorbirea telefonică

Convorbirea telefonică reprezintă una dintre cele mai utilizate tehnici auxiliare de strângere/confirmare a datelor și de realizare a contactului dintre consilierul de probațiune și beneficiarul serviciilor de probațiune prin comunicare exclusiv verbală. Convorbirea telefonică nu este localizată într-o anumită etapă în instrumentarea cazului, ci se poate realiza oricând este necesar sau la orice solicitare a clientului.

Caracteristici

Cel mai frecvent întâlnite situații când este utilizată această tehnică sînt:

- *semnalarea cazului* – se poate realiza prin autoreferire de către client sau referire/reclamare de către o altă persoană (vecin, rudă) sau instituție (primărie, organizație neguvernamentală, servicii publice specializate etc.);
- *strîngerea informațiilor cu privire la caz* – se poate realiza sub forma unei convorbiri telefonice fără a avea scopul unei incursiuni în universul psihic al beneficiarului. De obicei, în această situație sînt colectate informații privind datele de identificare ale solicitantului și alte date sumare; dacă solicitarea este realizată prin referire/reclamație se solicită date despre instituția sau persoana reclamantă;
- *vizitele în familie* pot fi de cele mai multe ori programate telefonic.

În etapa de documentare și evaluare a solicitării este recomandat ca consilierul de probațiune să folosească un instrument de înregistrare a convorbirilor telefonice, iar înainte de încheierea acestora să realizeze împreună cu beneficiarul o sumarizare a convorbirii pentru a păstra o cît mai mare fidelitate a informațiilor.

Caracterul particular al acestei tehnici este faptul că ea nu poate fi aplicată oricărui tip de client și în orice context. Printre aceste situații putem enumera: persoanele care nu posedă un aparat telefonic (ex.: frecvent întâlnită pentru clienții din mediul rural), persoanele cu manifestări psihotice și grave tulburări de comportament, persoanele private de libertate, minorii, persoanele anonime (potențiali clienți sau reclamantți), persoanele cu deficiențe de auz și/sau vorbire ș.a.

De asemenea, convorbirea telefonică prezintă avantaje limitate pentru demersul de soluționare a cazului. Chiar dacă se realizează într-un timp scurt și poate aduce informații de primă necesitate, anumite aspecte privind mediul de proveniență al clientului (comunitatea, familia, locuința) și comportamentul nonverbal al acestuia sînt greu de înregistrat. Tocmai de aceea este recomandat ca consilierii de probațiune să nu confunde și să folosească această tehnică în detrimentul întrevederii, consilierii și/sau interviului. Orice informație rezultată prin aplicarea acestei tehnici trebuie să fie confirmată și completată cu date obținute prin alte tehnici.

Lucrul în grup

Atunci cînd consilierul de probațiune își propune să formeze un grup de lucru trebuie să știe care sînt avantajele și dezavantajele unei astfel de metode. Astfel, el va avea suficiente informații pentru a lua această decizie, va pregăti și va planifica activitatea și în funcție de factorii care pot, în anumite contexte, să submineze scopurile și obiectivele unui anume grup.

Avantajele lucrului în grup ar fi:

- grupul oferă suport mutual persoanelor cu nevoi și experiențe asemănătoare – sentimentul că nu este singur în acea situație;

- oferă posibilitatea fiecărui participant să-și exprime punctul de vedere și să-și exerseze abilitățile de comunicare;
- participanții învață să ofere feedback pozitiv;
- fiecare membru al grupului învață despre sine și despre ceilalți;
- se creează cadrul schimbării atitudinale prin intermediul schimbului de idei și opinii. S-a constatat că, de obicei, schimbarea atitudinilor se produce în sensul valorilor și atitudinilor majoritare și al celor care sînt încurajate de lider;
- grupul are o dinamică care poate încuraja sau facilita schimbarea comportamentală, prin observarea, asimilarea și exersarea unor noi comportamente;
- grupul contribuie la creșterea stimei de sine a participanților;
- în grup, fiecare membru este un potențial terapeut;
- potrivit celor mai multe opinii, grupul este cea mai eficientă metodă de lucru pentru a rezolva probleme;
- grupul poate oferi un sentiment de apartenență și poate construi o rețea socială de suport;
- lucrul în grup poate să consolideze abilitățile participanților de a lucra în echipă;
- în termeni de costuri și timp, grupul este, în general, o metodă eficientă, cuprinzînd în același timp mai mulți clienți.

Dezavantaje ale lucrului în grup pot fi:

- grupul poate produce o conformare contraproductivă la autoritate sau comportament antisocial;
- atitudinile de discriminare pot fi consolidate;
- unii membri se pot simți excluși sau ignorați;
- membrii grupului primesc mai puțină atenție în exclusivitate;
- confidențialitatea nu poate fi garantată în totalitate.

Dezavantajele prezentate mai sus pot să apară în cazul în care grupul nu este bine condus sau au fost comise greșeli în procesul de selecție a membrilor.

1.2.7. Activități de asistență și supraveghere a beneficiarilor dependenți chimic

Dependența de droguri

Toxicomania este un fenomen din ce în ce mai vizibil cu diverse consecințe la nivel individual și comunitar.

Prin substanțe psihoactive se înțeleg acele substanțe care, introduse în organism, stimulează sistemul nervos central și intensifică activitatea creierului și a unor centri nervoși din măduva spinării. Ele pot stimula sau calma persoana, pot modifica starea de spirit, percepția și gândirea acestuia.

Drogurile sînt acele substanțe chimice sau naturale (în stare solidă, lichidă sau gazoasă) care, după ce sînt introduse în organism, modifică imaginea asupra propriei persoane și asupra realității înconjurătoare. Folosirea drogurilor poate crea *dependență fizică și dependență psihică* sau tulburări grave ale activității mentale și ale comportamentului.

Dependența fizică este reacția organismului la drog. Substanțele chimice din drog se integrează în organism, chiar dacă sînt toxice, iar atunci cînd organismul nu le mai primește, provoacă o reacție violentă, exprimată prin grețuri, vomă, diaree, transpirație, tahicardie (puls accelerat), dureri, spasme, tremur. Dependența fizică se mai face simțită o vreme chiar și după abținerea și încetarea simptomelor de sevraj, ceea ce poate favoriza revenirea la consum.

Dependența psihică, care este și cea mai importantă, se manifestă printr-o nevoie irezistibilă de a folosi drogul pentru a influența, a schimba sau a controla dispoziția sufletească, sentimentele. Este înțilnită la toate tipurile de droguri. Starea de dependență este greu de depășit în unele cazuri. Persoana dependentă poate alege între să înceapă un tratament sau să ia o altă doză, însă alege să continue consumul de droguri.

Toleranța la drog apare atunci cînd organismul se obișnuiește cu prezența unei anumite substanțe și se adaptează la aceasta. Ca atare, pentru obținerea unei anumite stări toxicomanul trebuie să mărească dozele.

Sevrarea desemnează simptomele fizice și psihice care apar atunci cînd o persoană este privată de drogul de care devenise dependentă sau la scăderea accentuată a dozelor.

Supradoza înseamnă introducerea în organism a unei cantități de substanță mai mare decît poate suporta acesta și, ca urmare, pot apărea reacții ale organismului deosebit de periculoase: pierderea cunoștinței, oprirea inimii, insuficiență cardiovasculară, fiecare din aceste efecte putînd conduce la comă sau deces. Supradoza intervine cînd consumatorul utilizează o doză prea puternică în raport cu cea obișnuită sau cînd se folosește un produs insuficient diluat sau amestecat cu alte substanțe.

Flash este senzația de plăcere intensă care apare în momentul injectării drogului. Drogurile se clasifică în mai multe categorii, în funcție de anumite criterii:

- *efectele pe care acestea le au asupra sistemului nervos*
 - a) substanțe care deprimă activitatea sistemului nervos: băuturile alcoolice, benzodiazepine (diazepam, nitrazepam, rudotel); barbituricele și alte substanțe utilizate ca somnifere (fenobarbital); solvenții și gazele inhalante (toluene, acetone, butan); substanțe care reduc durerea – opiacee (opium, morfină, codeina, papaverina, heroina) și opioide (mialgin, fontral, metadona);
 - b) substanțe care stimulează sistemul nervos: cocaina; cofeina; tutunul; amfetaminele (ecstasy, pudra îngerilor); hormonii steroizi anabolizanți;
 - c) substanțe perturbatorii a funcțiilor sistemului nervos: LSD; ciuperci halucinogene; canabis; mescalina.
- *producerea și distribuirea lor este permisă sau nu de lege*
 - a) droguri legale: medicamente din grupa barbituricelor (barbital, fenobarbital, secobarbital); medicamente din grupa benzodiazepinelor (tranchilizante, precum diazepamul); solvenți – substanțe volatile cu structuri chimice variate care influențează sistemul nervos central (benzol, acetonă, tutol); alcool; tutun; cafea.
 - b) droguri ilegale: opiumul cu derivații săi – morfina, heroina, codeina, lidol; canabis cu derivații săi – marihuana, hașiș; unii stimulenți – cocaine, crack, amphetamine, ecstasy; halucinogene – LSD, mescalina, ciupercile psihoactive.
- *gravitatea consecințelor pe care le produc*
 - a) droguri ușoare (marihuana, hașiș);
 - b) droguri tari (heroină, cocaine, crack).

Cauzele care determină consumul de droguri sînt multiple:

- problemele personale, necazurile, disperarea;
- singurătatea, lipsa de prieteni;
- curiozitatea, tentația fructului oprit;
- dorința de senzații tari;
- plictiseala, lipsa unor preocupări interesante;

- nevoia de a ieși în evidență;
- tulburările comportamentale sau de personalitate, drogul fiind privit ca un medicament pentru tratarea acestor tulburări;
- eșecul profesional sau familial;
- anturajul;
- climatul familial defavorabil;
- nivelul educațional și cultural redus;
- lipsa informațiilor sau informațiile false cu privire la droguri;
- imitarea modelelor din filme.

În multe din aceste situații drogul apare ca o soluție salvatoare care rezolvă toate greutățile pînă în ziua în care realizează că problemele lor, departe de a fi rezolvate, s-au agravat, relațiile cu familia și ceilalți deteriorîndu-se.

În funcție de gradul de dependență față de drog consumatorii se împart în următoarele categorii:

- *consumatorii ocazionali* întrebuințează doze moderate, în ocazii excepționale, motivate ca scop recreativ sau experimental;
- *consumatorii de week-end* consumă doze mari luate la sfîrșit de săptămînă cu scopul de a „uita” dificultățile existenței sau eșecurile vieții cotidiene. Apare sentimentul de vinovăție și chiar de auto-ură. Crește riscul de a trece la folosirea regulată a unor doze mai mari. Se instalează un ciclu de trăiri emoționale: consum – culpabilizare – remușcare – nevoie de consum crescut;
- *consumatorii toxiflici* consumă regulat doze moderate, avînd convingerea că se pot lăsa oricînd. Consumul aproape zilnic indică existența unei probleme de natură chimică, care duce la dependență sau la nevoia de droguri mai puternice. Abstinența, chiar dacă are loc, nu durează;
- *toxicomanii* consumă doze mari, în mod regulat și încearcă droguri diferite. Aceștia suferă de intoxicație cronică voluntară, care duce la pierderea libertății de a se abține de la folosirea drogului; dependența este clară, afectînd progresiv viața socială, starea materială, existența în general.

Cei mai mulți dintre clienți fac parte, probabil, din ultimele două categorii, deoarece aceștia își pierd libertatea de a alege și de a fi ei înșiși. Viața lor nu se mai desfășoară în mod normal, își pierd locul de muncă, familia, prietenii, au insomnii și inadaptare. De fapt, viața lor se reduce la o căutare nesfîrșită a dozei de fiecare zi, iar ca să găsească banii necesari pentru cumpărarea dozei sînt dispuși să facă orice: să mintă, să înșele, să fure, să se prostitueze, să facă trafic de droguri sau chiar crimă. Argumentele morale sau raționale, dovedirea efectelor distructive (fizice sau psihice) nu mai pot înlătura nevoia de drog.

Persoanele care consumă droguri pot fi recunoscute după următoarele semne caracteristice: intoxicație aparentă; pleoape căzute; ochi roșii; pupile dilatate sau contractate; ten anormal de palid; modificări ale ritmului de somn; insomnie; somn la ore neobișnuite; îmbolnăviri dese, ca urmare a scăderii rezistenței la infecții; guturai; tuse slabă; dureri la nivelul toracelui; modificări sau creștere bruscă a apetitului; inexplicabile pierderi în greutate.

Schimbări comportamentale ale persoanelor care consumă droguri: schimbări inexplicabile de dispoziție; depresie; anxietate sau o proastă dispoziție, care persistă; reacții exagerate față de unele simple cereri; egoism, lipsă de considerare pentru ceilalți; ca-

racter ascuns; retragerea din viața de familie; pierderea interesului față de unele activități pe care le îndrăgea înainte; lipsa de motivație, plictiseală, indiferență; letargie; lipsă de vlagă; pierderea remarcabilă a puterii de concentrare; pierderea memoriei imediate; schimbarea sistemului de valori, a idealurilor, a credințelor; noi prieteni, pe care nu este interesat să vi-i prezinte; conversații telefonice pe ascuns; persoane care sună și refuză să-și spună numele; absențe inexplicabile de acasă; furt de bani; dispariția unor obiecte din casă care pot fi vândute; purtarea ochelarilor de soare în momente nepotrivite.

Indicii fizice: pachete mici din aluminiu; miros de marijuana în cameră, impregnat în haine și păr; esențe parfumate sau deodorante pentru încăperi; picături pentru ochi; țigări rulate; țigări pe jumătate scuturate și mărunțite; cleștișori metalici pentru țigări de marijuana, cu extremitățile înnegrite sau gudronate; foițe de țigări; prafuri, grăunțe, substanțe vegetale, ciuperci; capsule sau comprimate de origine necunoscută; pipe, accesorii de pipă, filter; cântar, trusă pentru experiențe chimice; lingurițe, paie, lame de ras; oglinzi; săculeți de plastic sau flacoane mici de sticlă; cuțite cu capăt ars; arzător cu propan.

Ce este dependența de alcool/alcoolismul? Alcoolul este un drog în stare lichidă, al cărui consum conduce în timp la dependență fizică și psihică. Alcoolismul este manifestarea conștientă sau nu, prin care persoana caută satisfacerea nevoii de a consuma alcool, indiferent de mijloace sau consecințe, pentru evitarea sevrăului sau a stărilor psihice neplăcute. Consumul este determinat de dependență fizică și dependență psihică. Alcoolismul este o boală primară, cronică, influențată în dezvoltarea și manifestările ei de factori genetici, psihosociali și de mediu. Boala este deseori progresivă și fatală și se caracterizează prin pierderea controlului și preocuparea asupra consumului de alcool, constant sau periodic, în ciuda consecințelor nefaste, și prin dereglări ale gândirii, cea mai importantă fiind negarea. Deseori această boală persista în timp și schimbările fizice, emoționale și sociale sînt deseori cumulative și pot progresa pe măsură ce consumul continuă. Alcoolismul cauzează moartea prematură prin supradoză, complicații organice asupra creierului, ficatului, inimii și multor alte organe, contribuind la sinucidere, omucidere, accidente de mașină și alte evenimente traumatice. Pierderea controlului înseamnă incapacitate de limitare a consumului de alcool sau de limitare a duratei consumului de alcool cu orice ocazie, a cantității consumate și/sau a altor consecințe ale alcoolului privind comportamentul.

Consecințele nefaste sînt problemele legate de alcool sau pierderile suferite în diferite domenii cum ar fi sănătatea fizică (ex.: sindromul retragerii, boli de ficat, gastrită, anemie, disfuncții neurologice); activitatea psihologică (ex.: pierderea cunoștinței, modificări de comportament și dispoziție); activitatea relațională (ex.: probleme în casnicie și abuz asupra copilului, afectarea relațiilor sociale); activitatea ocupațională (ex.: probleme legate de școală sau serviciu); și probleme legale, financiare sau spirituale.

Alcoolul constituie un factor criminogen, influențînd sau chiar determinînd actele infracționale. Legătura dintre alcool și actele de violență este binecunoscută. O persoană consumatoare de alcool devine, de multe ori, agresivă, manifestînd acte de violență în familie (violența domestică) sau în afara ei. Un număr mare din infracțiunile de lovire sau vătămare corporală sînt săvîrșite pe fondul consumului de alcool. Alcoolul este prezent, de asemenea, în cazul multor accidente de circulație. Unele persoane consumă în mod intenționat alcool pentru a avea curajul să săvîrșescă acte deviante. Persoanele dependente de alcool ar face orice pentru procurarea acestuia sau, ca să găsească banii

necesari, pot săvârși furturi sau tihării. Alte infracțiuni a căror săvârșire este des legată de consumul de alcool sînt: cerșetoria, vagabondajul, agresiunile sexuală, șantajul, tulburarea liniștii publice și chiar omorul.

Cine este dependent de alcool? O persoană este considerată dependentă de alcool atunci cînd consumă alcool în mod repetat și nu se poate abține de la consum fara a suferi stări fizice sau psihice neplăcute.

Consumul de alcool este o metodă rapidă și plăcută de a modifica emoțiile, sentimentele, stările de dispoziție în general. De obicei se apelează la consumul de alcool cînd apare teama față de ceva, în așteptarea unui lucru plăcut (celebrare, sărbătorire), în așteptarea unui lucru neplăcut, stresant, cînd apasă povara singurătății sau povara psihologică a responsabilităților, pentru socializare, stimulare sexuala temporară, plăcere.

Alcoolul este un alt tip de drog, o substanță psihoactivă și un toxic celular cu efect tranchilizant asupra sistemului nervos central. Acțiunea sa constă în inhibarea transmiterii impulsurilor nervoase, de exemplu se înregistrează creșterea vitezei de reacție și slăbirea atenției, efectele psihologice ale consumului de alcool pot crea impresia depășirii stărilor de teamă și inhibare, pot face singurătatea mai suportabilă, pot diminua sentimentul de inferioritate.

Este important ca consilierul de probațiune, în lucrul cu clienții ce au un comportament adictiv, să:

- identifice un potențial consumator;
- să cunoască rețeaua de servicii locale (agenții, instituții, ONG-uri etc.);
- să cunoască efectele pe care le poate avea consumul de droguri sau de alcool asupra comportamentului;
- să cunoască efectele pe care le poate avea urmarea unui tratament de dezintoxicare asupra comportamentului;
- să poată susține intervenția psihologică și socială împreună cu instituțiile abilitate.

Sugestii ce ar putea fi folositoare în lucrul cu persoanele care au un comportament adictiv:

- nu intrați în panică cînd intrați în contact cu o astfel de persoană;
- tratați-le ca pe niște persoane normale;
- încercați să le cîștigați încrederea;
- stabiliți clar, de la început, cu beneficiarul, toate comportamentele pe care le considerați acceptabile și pe cele pe care nu le acceptați;
- în cazul în care sînteți puși în situația de a alege între un beneficiar motivat și unul nemotivat, alegeți-l pe cel motivat, pentru că cel nemotivat, probabil, nu este pregătित pentru schimbări și este posibil să pierdeți timp cu el;
- cereți-i beneficiarului să respecte termenele și orele la care trebuie să se prezinte;
- fiți fermi în deciziile pe care le luați;
- nu vă lăsați manipulați de istoriile pe care le vor spune despre trecutul lor. Folosiți-le doar pentru a obține informații relevante cu privire la cauzele care ar fi putut determina comportamentul adictiv. Important este ce face în prezent sau ce vrea să facă beneficiarul cu privire la comportamentul adictiv și cel infracțional;
- unii clienți pot fi motivați să renunțe la consumul de droguri doar prin informarea cu privire la consecințele grave pe care le poate avea acesta;

- stabiliți pași mici, reali și pragmatici în vederea corectării comportamentului adictiv;
- în cazul în care trebuie să lucrați cu un beneficiar care este arestat preventiv sau deținut, încercați să intrați în contact cu el în primele zile de arest sau deținere, deoarece este confuz, speriat, mai dispus să vorbească despre problemele pe care le are și mai ușor de motivat;
- în cazul în care beneficiarul devine agresiv, lăsați-i impresia că vă este superior și că are dreptate pînă la încetarea crizei;
- respectați opțiunile toxicomanului referitoare la asumarea unui tratament;
- fiți pregătiți pentru eșec.

Metodele de tratament al persoanelor dependente în Republica Moldova

- **Dispensarul Narcologic Municipal din Chișinău**, aici persoana ce are comportament adictiv poate fi internată din propria dorință. Bolnavii beneficiază de un tratament compus din 2 faze:
 1. dezintoxicarea pe cale medicamentoasă în ambulatoriu ori în staționar, pentru o perioadă de 1-4 luni;
 2. recuperarea psihologică și psihoterapeutică.
- **Grupul persoanelor dependente anonime**: la ședințele acestui grup, persoanele participă nefiind forțate de nimeni, scopul principal fiind abandonarea consumului de alcool, droguri. Este extrem de important ca persoana care a urmat un tratament de dezintoxicare să fie susținută după aceasta. Consilierul de probațiune ar putea întreprinde următoarele acțiuni:
 - supravegherea și sprijinirea reintegrării în familie;
 - încadrarea în câmpul muncii;
 - prevenirea „recidivelor” prin învățarea unor metode de evitare a situațiilor de consum alcoolic sau de droguri, de evitare a foștilor „prieteni”, de rezolvare a situațiilor tensionate fără a se apela la alcool, droguri etc.;
 - susținerea morală pe un anumit timp.

1.2.8. Activități de asistență și supraveghere a beneficiarilor cu tulburări mentale

Adaptarea socială a personalității este mijlocită de procese și funcții psihice (percepția, gîndirea, limbajul, memoria, imaginația, afectivitatea, voința, aptitudinile, caracterul). Psihicul apare deci ca principal instrument al adaptării omului la mediu. Dacă însă unul sau toate structurile sale componente vor suferi modificări cantitative/calitative, capacitățile de adaptare psihosocială ale individului se vor reduce. Prima condiție, în procesul anevoios și continuu al adaptării și integrării sociale a omului, o reprezintă starea de sănătate mentală.

Persoanele cu tulburări mentale sînt dintre cei mai dificili clienți pentru munca în serviciu de probațiune. Sînt clienți cu care e dificil de lucrat, pentru că, de multe ori, refuză să coopereze sau au o atitudine agresivă față de consilierul de probațiune. De aceea este esențial să fie identificată starea emoțională a beneficiarului, dar mai ales să fie interpretată maniera în care beneficiarul transmite ceea ce dorește, deoarece nu există întotdeauna o relație adecvată între ceea ce dorește și cum relatează acest lucru. Sînt situații în care beneficiarul devine agresiv fizic sau verbal, fiind influențat semnificativ de tulburarea mentală. Este important ca în relația profesională cu beneficiarul care suferă

de tulburări mentale să nu fie judecată persoana! Se poate de dezaprobat comportamentul beneficiarului, dar niciodată persoana acestuia!

O sarcină majoră a consilierului de probațiune este aceea de a sesiza judecătorului existența unor semne ale tulburării mentale, semne care vor trebui însemnate în referatul prezentențial de evaluare psihosocială a personalității. De multe ori nu există în dosarul beneficiarului un diagnostic oficial, în acest caz rolul consilierului de probațiune este să mențină legătura între beneficiar-comunitate- instanță, importantă pentru reintegrarea socială a acestuia. La fel de important este ca judecătorii să înțeleagă că pedeapsa fără tratament nu are niciun efect, deoarece aceste persoane sînt bolnave și e posibil ca să nu se vindece niciodată! Dar la fel de important este să conștientizăm faptul că avem limite ca și consilieri de probațiune și că nu sîntem specialiști în domeniul tulburărilor mentale!

Caracteristica esențială a acestui tip de personalitate este reprezentată de comportament antisocial. Minciuna, furtul, bătaia, absenteismul, rezistența opusă autorităților reprezintă semne precoc, apărute din copilărie, la care se adaugă comportamentul sexual agresiv, abuzul de alcool și droguri, la adolescență. La vîrsta adultă comportamentul se menține între aceleași limite, la care se adaugă incapacitatea de a susține o activitate profesională constantă, de a-și asuma rolul de părinte și de a se supune normelor sociale și civile.

Criteriile de diagnostic al tulburării de personalitate de tip antisocial sînt:

a) manifestări comportamentale:

- persoanele de vîrsta mai mică de 15 ani:
 - lipsa nemotivată de la școală;
 - eliminarea sau exmatricularea din școală pentru un comportament neadecvat;
 - performanțe școlare scăzute față de așteptări, în raport cu un QI evaluat sau cunoscut;
 - delincvență;
 - fuga de acasă;
 - tendința de a minți în permanență;
 - raporturi sexuale întâmplătoare, repetate;
 - abuz frecvent de alcool și droguri;
 - furturi, vandalism;
 - încălcarea cronică a regulilor acasă sau la școală;
 - inițierea de violențe, lupte, bătăi.
- persoanele cu vîrsta mai mare de 18 ani:
 - schimbări prea frecvente ale locului de muncă (trei sau mai multe în 5 ani);
 - șomaj prelungit (6 luni sau mai mult în 5 ani);
 - absență masivă de la serviciu (trei zile sau mai multe întârzieri sau absențe pe lună);
 - părăsirea succesivă a cîtorva slujbe, fără a avea în vedere altele;
 - lipsa capacității de a exercita rolul de părinte responsabil, evidențiată de unul sau mai multe aspecte: copil malnutrit; îmbolnăvirea copilului din lipsa un standard minim de igienă; greșeli în îngrijirile medicale acordate unui copil grav bolnav; dependența copilului privind hrana sau adăpostul de vecini

- sau rude care nu locuiesc în aceeași casă; absența supravegherii pentru un copil sub 6 ani când părinții sînt plecați de acasă;
- cheltuieli inutile pentru lucruri personale, din banii necesari familiei;
 - neacceptarea și nerespectarea normelor sociale, indicate de manifestări precum: furturi repetate, prostituție, proxenetism, vânzare de droguri, nenumărate arestări și condamnare pentru crimă;
 - incapacitate de a păstra o legătură stabilă cu un partener, indicată de două sau mai multe divorțuri;
 - iritabilitate și agresivitate, manifestate prin violențe corporale, inclusiv maltratarea soției sau copilului;
 - neachitarea obligațiilor financiare, indicată de repetate datorii, neasigurarea de sprijin material copilului sau altor persoane dependente;
 - eșec în planificarea viitorului sau impulsivitate, indicate prin deplasări fără vreun scop, fără o adresă precisă, pentru o perioadă de o lună sau mai mult;
 - indiferență față de adevăr, indicată de nenumărate minciuni folosite pentru profitul personal;
 - nepăsare, indicată de conducerea automobilului sub influența alcoolului sau cu viteză excesivă.
- b) un model de comportament antisocial permanent, cu violarea drepturilor celorlalți;
- c) comportamentul antisocial nu reprezintă o consecință a unei întîrzieri mentale severe (oligofrenie) sau a unei schizofrenii, ori a unor episoade maniacale.

IMPORTANT! *Recomandări pentru consilierii de probațiune care lucrează cu infractorii cu tulburări mentale:*

1. Cel mai bun instrument de identificare a tulburării mentale ești tu!
2. Să-ți faci plăcere să lucrezi cu clienții tăi!
3. Ca și consilier de probațiune, poți să dezaprobi comportamentul beneficiarului tău, dar niciodată persoana beneficiarului!
4. Nu judeca atitudinile beneficiarului! Nu-i spune că tu știi ce e mai bine pentru el! Lasă-l să aleagă singur!
5. Să vezi care dintre nevoile beneficiarului tău sînt prioritare și să le faci explicite pentru el!
6. Cînd fixezi obiective pentru beneficiarul tău, să le poți atinge ușor!
7. Să te gîndești întotdeauna la soluții simple!
8. Să încerci să afli diagnosticul psihiatric care poate fi tratat!
9. Să te concentrezi pe problema existentă aici și acum!
10. Dacă ai nevoie de suport, să îl cauți la alți colegi, nu la beneficiarul tău!
11. Să ai grijă la „reușite” în relația cu beneficiarul tău!
12. Să faci lucrurile ușoare pentru beneficiarul tău și cît mai inteligibile – acesta este principiul simplității!
13. Să te cobori întotdeauna la nivelul de înțelegere al beneficiarului! Să-i spui că te interesează explicațiile lui cu privire la infracțiune! Să-i cîștigi încrederea!
14. Beneficiarul are dreptul să știe că îl poți ajuta, dar mai ales, pînă unde poate merge relația de ajutor! În nici un caz să nu-i promiți că îl vei ajuta!
15. Să ai întotdeauna în vedere relația care există între tulburările mentale, infracțiuni și persoana infractorului!

16. Când nu poți fi tu însuși în relația cu beneficiarul, nu tu ești problema, ci beneficiarul!

17. Să îți respecti întotdeauna propriile opinii ca specialist!

Referitor la problema specifică de sănătate mentală cu care se confruntă beneficiarul, subliniem că doar medicul psihiatru poate determina boala de care suferă un beneficiar, respectiv să pună un diagnostic („diagnostic” – determinarea precisă a bolii de care suferă persoana sau a situației în care se află). Consilierul de probațiune poate să recunoască anumite simptome în măsură să indice prezența unei eventuale probleme de sănătate mentală și poate să descrie comportamentul legat de boală. Respectiv, consilierul de probațiune responsabil de caz **nu tratează**, dar se ocupă de însoțirea beneficiarului în procesul de intervenție, astfel fiind persoana care:

- însoțește și motivează;
- intermediază, îndeplinind funcția de „verigă” între beneficiar și alte instituții;
- monitorizează;
- supraveghează;
- raportează.

Activitatea de supraveghere și asistență a persoanelor condamnate care suferă de tulburări mentale presupune funcția centrală de coordonator, promovind coerența și consistența în lanțul interinstituțional în beneficiul beneficiarului. Îndeplinirea de către serviciul de probațiune a acestei funcții de verigă, care face legătura cu celelalte instituții din justiție, sănătate și alte sectoare ale vieții publice, face implicit din consilierul de probațiune un manager de caz.

Eficientizarea intervenției având la baza principiile managementului de caz presupune conștientizarea de către consilierul de probațiune a diverselor legături de colaborare care se stabilesc pe parcursul intervenției, colaborare diseminată pe mai multe nivele, și anume:

- colaborare la nivelul relației consilier–beneficiar;
- colaborarea în echipa de consilieri (intervizarea cazurilor).

„Intervizarea cazurilor” presupune discutarea în echipă a cazurilor „speciale”, ceea ce permite:

- colaborarea și solicitarea opiniei membrilor echipei care au cunoștințe de psihiatrie (consilieri de probațiune care au studii de medicină, psihologie, asistență socială) în vederea recunoașterii/confirmării unor semne ce pot indica prezența unei probleme de sănătate mentală;
- stabilirea „traseului” beneficiarului, identificarea instituțiilor din rețea, în dependență de nevoile specifice;
- obținerea unei expertize referitoare la reglementările juridice (drepturile bolnavului psihic, legea sănătății mentale, legea penală);
- obținerea de suport moral:
 - colaborarea cu familia beneficiarului și cu persoanele apropiate (nivel microcomunitar/ mediul social restrâns);
 - colaborarea la nivelul profesioniștilor (juriști, medici, psihologi, asistenți sociali, alți profesioniști din cadrul rețelei);
 - colaborarea interinstituțională/interagenției.

2. Probațiunea penitenciară

2.1. Conceptul de probațiune penitenciară. Managementul pedepsei

O categorie de activități ce țin de esența însăși a probațiunii sînt activitățile de asistență și consiliere cu privire la infractorii aflați în detenție. În unele state, serviciile de probațiune cooperează cu personalul penitenciar specializat în resocializarea deținuților. În alte state, serviciile de probațiune sînt/pot fi integrate sistemului penitenciar.

În cadrul penitenciarelor, serviciile de probațiune acordă suport deținuților. Activitatea de asistență și consiliere se realizează prin elaborarea și aplicarea unor programe de educație civică, etică și morală, de educație igienico-sanitară, precum și a unor programe de terapie psihosocială.

Comisia de liberare condiționată întocmește un raport de evaluare pentru deținuții care au participat la programele de asistență, oferind informații despre modificarea comportamentului, posibilitățile reale de integrare în societate și, bineînțeles, riscul potențial pe care aceștia îl prezintă pentru societate. Un obiectiv major, desfășurat de serviciul de probațiune în penitenciare, este pregătirea deținuților pentru liberare. Astfel, fie că este vorba de expirarea duratei pedepsei privative de libertate stabilite de instanță, fie că este vorba de liberare condiționată sau sub supraveghere, deținuții sînt incluși în programe speciale de pregătire în scopul micșorării șocului trecerii de la mediul carceral la mediul liber, precum și de asigurare a resocializării după o perioadă de transformări intervenite atît la nivelul individului, cît și al societății.

Făcînd o enumerare a activităților consilierului de probațiune în cadrul penitenciarului, putem vorbi despre:

- întocmirea unui program individual de lucru cu deținutul;
- supravegherea respectării ordinii de executare a activităților cuprinse în acest program;
- evaluarea rezultatelor lucrului cu deținutul;
- întocmirea rapoartelor pentru liberare condiționată, care combină evaluarea riscurilor și a gradului de pericol cu propuneri pentru planul de supraveghere în comunitate.

Consilierul de probațiune, în caz de liberare condiționată, trebuie să clarifice următoarele puncte, acolo unde acestea sînt semnificative: adresa de domiciliu a deținutului, cine locuiește acolo și relația dintre acea sau acele persoane și deținut, dacă acesta a fost vizitat în perioada de detenție.

Dacă este cazul, informația poate să includă detalii semnificative privind situația materială și să ofere o istorie familială:

- atitudinea familiei față de întoarcerea deținutului după absență;
- opțiuni în caz dacă deținutul nu se poate întoarce acasă sau nu are locuință;
- carnetul de muncă și posibilități de angajare la serviciu după liberare;
- atitudinea deținutului față de delict și victimă;
- atitudinea comunității locale față de infractor și atitudinea victimei;
- reacția la liberări temporare pe durata sentinței curente;
- reacția deținutului la discuțiile despre obiectivele supravegherii, atunci cînd este posibil;

- un program de supraveghere conținând o evaluare a reacției posibile la supraveghere și propuneri privind organizarea supravegherii, inclusiv frecvența contactelor;
- recomandări pentru liberarea condiționată;
- opinii privind necesitatea unui specialist pentru supravegherea în comunitate, programul de lucru, precum și crearea unor condiții adecvate de autorizare;
- o evaluare a riscului de recidivă.

Managementul pedepsei privative de libertate

În cadrul unui sistem general și integrat al deciziilor și proceselor care privesc deținutul, numit managementul pedepsei, are loc un proces continuu de la evaluare spre planificare (care include și intervenția propriu-zisă) și din nou la evaluare.

Scopurile managementului pedepsei:

- a) pentru penitenciare și pentru serviciile probațiune:
 - utilizarea eficientă a resurselor acestora;
 - identificarea regimului și programelor cele mai apropiate de nevoile deținuților;
- b) pentru public:
 - reducerea riscului recidivei prin identificarea domeniilor de risc și realizarea unor planuri de acțiune adecvate;
- c) pentru deținuți:
 - reducerea efectelor negative ale contagiunii penitenciare;
 - utilizarea constructivă a timpului pe perioada detenției;
 - oferirea unei strategii de evitare a recidivei;
 - pregătirea revenirii în comunitate.

Obiectivele managementului pedepsei:

- un flux cât mai eficient al informațiilor necesare evaluării și luării celor mai corecte decizii;
- o coordonare a intervențiilor astfel încât să se evite suprapunerea acestora;
- asigurarea continuității intervențiilor în cazul transferului sau liberării;
- luarea celor mai bune decizii având în vedere păstrarea echilibrului între nevoile deținutului, resursele instituției și constrângerile operaționale.

Pentru a realiza aceste **obiective generale**, spațiul penitenciar trebuie să îndeplinească cel puțin două condiții:

1. să dispună de regimuri de detenție diferențiate și să ofere cât mai multe oportunități și programe de resocializare;
2. să dispună de regimuri sensibile la nevoile deținuților.

Obiective specifice ale planificării pedepsei sînt:

1. să identifice factorii relevanți care ar putea conduce la:
 - reabilitare;
 - protecția publicului;
 - prevenirea unei viitoare infracțiuni.
2. Să-l pregătească pe deținut pentru liberare (la termen sau condiționat)
3. Să dezvolte și să consolideze abilitățile sociale, cognitive sau de autocontrol ale deținutului.

4. Să utilizeze în mod constructiv timpul petrecut în penitenciar.
5. Să informeze pe cei care decid liberarea condiționată despre posibilitatea de reabilitare.
6. Să ofere un punct de plecare a planului de supervizare după eliberare.

Evaluare-planificare-reevaluare

Planificarea este procesul aflat între evaluarea inițială și acțiunile de schimbare comportamentală sau de alt tip. Într-o accepțiune mai largă, planificarea face parte din procesul de evaluare inițială.

Această accepțiune subliniază în special interdependența dintre cele două procese – evaluare și planificare. Evaluarea deținutului nu are nici o rațiune dacă ea nu conduce la o intervenție individualizată, iar planificarea este dependentă de calitatea evaluării. De aceea se spune că planificarea este deplasarea de la definirea problemei la identificarea soluțiilor de rezolvare a acesteia.

Planificare și intervenția, ca procese specifice asistenței sociale au în vedere două domenii:

1. individul – cu nevoile sale și aspirația sa de îndeplinire;
2. mediul – cu particularitățile sale.

Consilierul de probațiune trebuie să combine aceste coordonate, astfel încât să adapteze individul la exigențele mediului și, în același timp și în aceeași măsură, să ajusteze și mediul la nevoile și particularitățile individului. Stabilirea echilibrului optim dintre mediu și individ ține de știința dar și de arta asistenței sociale.

Aceste precizări au rolul de a sublinia ideea că intervenția consilierului de probațiune se poate orienta spre individ (terapie, consiliere, orientare etc.) sau spre mediu (organizare comunitară).

Planificarea executării sentinței sau, pe scurt, planificarea sentinței, este un proces complex, care are ca principale obiective:

1. categorizarea și repartizarea deținuților;
2. resocializarea și reabilitarea acestora;
3. repartizarea la muncă sau diverse programe social-educative.

Intervenție-reevaluare sau planificarea propriu-zisă

Planificarea executării pedepsei este un sistem complex, integrat, prin care penitenciarul și serviciile de probațiune sprijină deținutul în dobândirea abilităților și cunoștințelor necesare reinserției sociale printr-un proces diacronic și totodată repetitiv, pe coordonatele: evaluare-intervenție-reevaluare.

▪ Ce se urmărește?

Identificarea factorilor relevanți pentru:

- reabilitarea deținuților;
- protejarea publicului;
- prevenirea recidivei;
- pregătirea deținuților pentru punerea în libertate;
- dezvoltarea abilităților profesionale ale deținuților;
- folosirea constructivă a timpului petrecut în penitenciar;
- o corectă informare privind evaluările deținutului;
- identificarea celor mai bune soluții în sensul intervențiilor care-l privesc pe deținut;
- asigurarea continuității și coerenței intervențiilor în perioada ulterioară liberării.

▪ *Cînd începe?*

Dacă deținutul a fost pe perioada anterioară condamnării definitive în același penitenciar și există suficiente informații despre el, planificarea poate fi realizată imediat după sentință.

Dacă deținutul este de curînd adus în penitenciar sau nu există suficiente informații pentru a realiza planificarea pedepsei, aceasta poate fi realizată la cel mult cîteva luni de la data sentinței definitive.

▪ *Cum?*

De la evaluarea inițială se trece la planificare în sens propriu: intervenție, evaluare și reconsiderarea intervenției.

Prima etapă – colectarea informațiilor necesare pentru adoptarea unor decizii adecvate

Cele mai importante surse de informații sînt:

- evaluarea inițială;
- interviul cu deținutul;
- raportul consilierului de probațiune din comunitate;
- dosarul de penitenciar.

Pentru aceasta:

- va fi solicitat consilierului de probațiune din comunitate un referat cu informații referitoare la contextul familial și comunitar al acestuia. De asemenea, el prezintă resursele acelei comunități și propune modalități de resocializare și reabilitare care să poată fi valorificate după eliberare. De aceea este necesar ca, imediat după emiterea sentinței definitive, să fie trimisă o cerere de întocmire a unei anchete sociale de către serviciul de probațiune sau serviciul de protecție socială din zona de domiciliu a deținutului. La serviciul de probațiune se apelează în cazul cînd nu a fost solicitat la etapa presentențială, atunci cînd se întocmește referatul presentențial de evaluare psihosocială;
- se realizează evaluarea riscului;
- centralizarea tuturor datelor despre evoluția deținutului în primele luni de executare a pedepsei, solicitînd informații de la psiholog, medic, educatori, supraveghetori.

A doua etapă – identificarea nevoilor deținutului

Cînd ne referim la nevoile deținutului, avem în vedere acele nevoi a căror satisfacere ar conduce la orientarea prosocială a individului.

Cele mai importante nevoi criminogene sînt corelate cu:

- situația familială
- locul de muncă și calificarea
- educația și școlarizarea
- sănătatea
- stima de sine
- abilitățile sociale și cognitive
- fenomenul dependenței
- autocontrolul
- discriminare și marginalizare
- nevoi speciale etc.

Sînt considerați cu nevoi speciale cei care:

- au dificultăți de învățare (numiți incorect și persoane cu handicap mental)
- au diverse dizabilități fizice, care le afectează mobilitatea
- au vedere sau auz parțial
- au probleme psihice
- bolnavi cronici
- deținuți în vîrstă
- sînt membri ai unei etnii minoritare cu nevoi particulare etc.

Etapa a treia – combinarea nevoilor cu resursele penitenciarului și ale comunității

În această etapă membrii comisiei confruntă nevoile deținutului cu resursele și oportunitățile penitenciarului și ale comunității în vederea stabilirii unei strategii de intervenție realistă și cît mai aproape de nevoile deținutului. În măsura în care penitenciarul nu dispune de anumite oportunități (calificare, școlarizare, programe terapeutice, preot etc.) acestea pot fi identificate în comunitatea din care vine deținutul.

Etapa a patra – planificarea propriu-zisă și contractul

Odată creat tabloul complet al situației deținutului din punct de vedere atît juridic, cît și al aspectelor social, educațional, profesional, medical, putem realiza, împreună cu acesta, planul de executare a pedepsei. Pentru o mai bună precizare a obiectivelor intervenției și pentru a consolida participarea deținutului la programul de resocializare este util să se încheie un contract între administrația penitenciarului și deținut. Documentul va fi semnat de consilierul de probațiune.

Etapa a cincea – implementare și monitorizare

Rolul consilierului de probațiune în raport cu deținutul poate fi:

1. evaluator – culege și analizează informații cu privire la deținut și propune planuri de intervenție;
2. profesor – învață pe deținut anumite abilități;
3. agent al schimbării comportamentale – coordonează activitățile de schimbare comportamentală;
4. mobilizator – mobilizează resursele penitenciarului, ale comunității și creează noi programe;
5. organizator comunitar – sprijină comunitatea să îndeplinească nevoile deținutului după eliberare;
6. depozitar de informații – colectează și înregistrează informațiile cu privire la deținut;
7. administrator – planifică și oferă servicii și programe.

În funcție de modul cum se derulează programul, acesta poate fi modificat sau adaptat, dar nu înseamnă că planificarea poate fi schimbată în fiecare săptămînă.

Etapa a șasea – reevaluarea

În funcție de modul în care au fost îndeplinite obiectivele consemnate în acordul de colaborare, de rezultatele unei noi evaluări a riscului, pot fi luate următoarele decizii:

- recategorizarea și reclassificarea;
- continuarea programului;
- un referat pentru comisia de propuneri de punere în libertate;
- închiderea cazului.

Proces continuu

Este esențial să vedem în planificarea pedepsei un proces ce continuă dincolo de poarta închisorii. Aceasta ultimă etapă constă practic în „predarea” deținutului consilierului de probațiune din comunitate. Avem astfel tabloul întreg al intervenției serviciilor de probațiune: contribuția la individualizarea pedepsei prin întocmirea referatului presentențial de evaluare, conținând implicit o primă evaluare a riscului → planificarea pedepsei → închiderea cazului la încheierea termenului de detenție.

2.2. Planificarea procesului de reintegrare socială a deținuților

Procesul de reintegrare socială a deținutului începe odată cu intrarea acestuia pe poarta penitenciarului, adică din prima zi de detenție și are o intensitate mai mare în ultimele luni pe care acesta și le va petrece în instituție. Aceste două etape, perioada de acomodare a deținutului la condițiile de detenție și pregătirea pentru liberare, necesită implicarea cât mai activă a consilierului de probațiune.

Odată ajuns în instituția penitenciară, deținutul trece prin procesul de investigare generală, la care ia parte și consilierul de probațiune. Determinarea problemelor sociale specifice ale fiecărui deținut este realizată în carantină atunci când asistentul face cunoștință cu persoană și petrece o convorbire inițială cu acesta. De obicei, în cadrul acestei, întâlniri, fie ea individuală sau de grup, consilierul informează deținuții despre serviciile pe care le poate acorda și specificul problemelor pe care le poate soluționa împreună cu deținutul. În general, lucrul cu deținutul poate fi realizat doar în cazul în care se cunosc nevoile deținutului, pentru influențarea comportamentului său, realizarea procesului de reeducare și soluționarea problemelor sociale. Toate acestea necesită studierea fiecărui caz în parte, pentru elaborarea unui plan de intervenție, care va fi realizat pe parcursul pedepsei.

La această etapă, care presupune comunicarea cu deținutul, consilierul va transmite informații utile, va evalua deținutul, stabilind modul de comunicare cu acesta. Vor fi luate în calcul câteva criterii de realizare a unei comunicări eficiente:

- deținutul poate fi evaluat pe baza abilităților de comunicare, în cazul când comunicarea este realizată într-un mediu benefic, netensionat;
- modul de comunicare va fi stabilit în dependență de caracteristicile psihosociale a subiecților;
- va fi transmisă doar informația care se bazează pe date reale și verificabile;
- informația trebuie să fie clară, în dependență de nivelul de inteligență a deținutului.

Pentru colectarea datelor despre deținut asistentul social poate folosi următoarele tehnici:

- studierea dosarului personal al deținutului;
- interviul;
- interviuarea membrilor familiei deținutului;
- discutarea cazului cu alți specialiști (medicul, psihologul, șeful de sector, asistentul social);
- informația trebuie preluată din surse sigure și competente.

Datele necesare asistentului social despre deținut ar fi bine să includă:

1. **date personale:** Nume, prenume, data și locul nașterii (se completează datele despre deținut din dosarul personal);
2. **stare civilă/statutul juridic:** se completează situația stării civile (necăsătorit, căsătorit, divorțat, văduv);
3. **infracțiunea:** articolul conform CP RM, recidivă;
4. **domiciliul** – se completează corect domiciliul din actul de identitate și, în situația în care acesta nu coincide cu domiciliul în fapt, vor fi menționate ambele adrese;
5. **studii:** se completează cu date privind ultimul nivel de studii absolvit, rezultatele obținute;
6. **profesia:** care este pregătirea profesională, particularitățile activităților profesionale în care a fost implicat;
7. **etnie, religia:** se va preciza etnia declarată de deținut; este relevant acest tip de informație pentru demersul de intervenție implementat de asistentul social în rezolvarea cazului respectiv, din punctul de vedere al respectării sistemului de valori și al culturii specifice etniei deținutului;
8. **starea de sănătate prezentă:** dacă starea de sănătate a deținutului este bună, se va completa cu expresia clinic sănătos, iar dacă suferă de o afecțiune, se va specifica diagnosticul și alte informații obținute de la medicul ce activează în penitenciar;
9. **profil psihologic:** se completează cu informații obținute din caracteristica psihologică, fișa de examinare psihiatrică, rapoarte de evaluare completate de specialiști în domeniu. În situația în care deținutul nu a fost evaluat psihologic pînă la momentul completării fișei, consilierul poate înregistra informații generale privind comportamentul acestuia.
10. **istoricul social:** se descriu evenimentele importante din viața deținutului, prezentate în ordine cronologică, precum și aspecte care au relevanță pentru analiza situației existente. Aici puteți include: educația primită în familie, numărul membrilor acesteia, comportamentul părinților față de copii, relațiile din familie, genograma familiei (anexa nr. 6), starea materială;
11. **aspecte privind mediul de viață:** consilierul de probațiune va completa acest item cu informații privind starea materială a beneficiarului (locuință, utilități, proprietăți), situația financiară (venituri permanente sau ocazionale), gradul de independență socială (autonomie socială, resurse, sprijin). De asemenea, se vor preciza informații despre sistemul de relații personale ale beneficiarului.
12. **necesități:** interese, deprinderi, predispunere, orientare, scopuri în viață și valorile subiectului;
13. **atitudini:** față de muncă, activități educative, față de alți oameni, față de sine.

Toate aceste date pot fi obținute prin interviuarea deținutului, iar realizarea cu coerență a acestor metode va facilita relațiile dintre deținut și profesionist și va permite desfășurarea procesului de reintegrare socială.

Informația pe care o va nota consilierul de probațiune ne va permite să avem o imagine generală a particularităților deținuților și să identificăm posibilele probleme sociale. La completarea fișei de evaluare inițială sînt necesare abilitățile comunicative și cunoașterea procesului de interviuare. Sînt cazuri în care prima întîlnire nu va fi benefică pentru completarea fișei, din diverse motive, fie că deținutul este într-o stare depresivă, fie că nu este stabilită încă o relație de încredere. În astfel de cazuri este cel mai bine să amînam completarea fișei și să-i permitem deținutului să decidă singur dacă are nevoie de ajutor

social. Aceasta va ușura într-o oarecare măsură munca consilierului, care trebuie să fie mai întâi de toate calitativă decît cantitativă. Nu este o problemă dacă veți avea 40 de astfel de anchete din numărul total de deținuți, acestea sînt persoanele cărora le veți oferi asistență de la începutul termenului și pînă în ultima zi de detenție. Fișa poate fi deschisă atunci cînd condamnatul vine singur și cere ajutor, este momentul în care pentru rezolvarea problemei acestuia asistentul social trebuie să cunoască cît mai multe date despre deținut și atunci el poate să-i ceară deținutului să completeze împreună fișa dată.

Dacă totuși deținutul nu s-a adresat la serviciul de probațiune în întreaga perioadă de detenție, fișa va fi completată odată cu organizarea procesului de pregătire de liberare.

FIȘA DE EVALUARE INDIVIDUALĂ

I. Date personale

Nume și prenume _____

Data și locul nașterii _____

II. Stare civilă/Statut juridic _____

III. Infracțiunea _____

IV. Domiciliul _____

V. Studii _____

VI. Etnia _____ Religia _____

VII. Profesia _____

VIII. Starea de sănătate _____

IX. Profilul psihologic _____

X. Istoric social _____

XI. Aspecte privind mediul de viață _____

XII. Necesități _____

XIII. Aptitudini _____

XIV. Concluzii și recomandări _____

Data

Consilier de probațiune

Ținând cont de datele generale pe care le avem despre deținut, putem programa procesul de reintegrare socială care urmează să fie derulat pe întreaga etapă a detenției.

Consilierul de probațiune este persoana neutră care nu joacă rolul de supraveghetor și nu trage la răspundere, ceea ce presupune o relație mai deschisă cu deținutul. Dacă șeful de sector trebuie să fie mai mult un supervisor și să asigure un trai liniștit pentru deținutul, avînd o funcție mai mult sau mai puțin de conducere, asistentul social va fi doar specialistul care poate soluționa anumite probleme cu care se confruntă deținutul.

Cel mai des întîlnite probleme cu care se adresează un deținut la serviciul de probațiune sînt:

- restabilirea relațiilor cu familia și rudele apropiate;
- organizarea procedurii de înregistrare (desfacere) a căsătoriei;
- organizarea procedurii pentru perfectarea actelor de identitate, diferitor procuri, organizarea procedurii de perfectare a actelor de tutelă (curatelă);
- orientarea profesională.

Pentru a nu lăsa goluri în activitatea pe care o desfășoară consilierul, ținem să facem cîteva remarci:

- deținutul trebuie să știe ce servicii prestează consilierul de probațiune și în ce condiții poate să se adreseze acesta pentru soluționarea problemelor sale;
- odată ce deținutul cere ajutor consilierului de probațiune la soluționarea unei probleme, cu el pot fi discutate și realizate și alte măsuri ce au scopul de reeducare și reintegrare a deținutului;
- este importantă cunoașterea personalității deținutului pentru aplicarea metodelor de lucru corecte, iar felul în care aceste metodici sînt aplicate va determina relația dintre deținut și consilier și motivația primului pentru schimbare;
- planificarea procesului de reeducare ar fi bine de pregătit împreună cu deținutul și alți specialiști (psihologi, asistenți sociali, șeful sectorului).

Cu titlu de recomandare am putea să propunem programarea educativă, care presupune activități educative programate individual pentru fiecare deținut. În cazul consilierului acesta poate programa doar anumite măsuri ce țin de funcțiile exercitate de acesta, astfel încît fiecare deținut să dețină o fișă personală, care să includă:

- specificul problemei – poate fi stabilită doar după cunoașterea deținutului;
- pașii în vederea soluționării problemei – vor fi stabiliți în funcție de particularitățile cazului (problemei);
- evaluarea – ce a fost realizat, dacă sînt necesare modificări.

Aceste fișe de intervenție pot fi incluse în dosarul personal al deținutului în caz că acesta poate fi transferat în alt penitenciar, iar informația poate fi transmisă altui specialist care va urma să se ocupe de deținutul dat. Fișa are cîteva avantaje:

- informația despre activitățile petrecute cu deținutul este concret relatată;
- permite să observăm măsurile educative care au fost realizate cu deținutul;
- permite măsurarea și evaluarea activității specialistului;
- procesul de asistare poate urma și în cazul transferării deținutului în alt penitenciar.

Toate activitățile se stabilesc de comun acord cu deținutul și este important ca acesta singur să-și aleagă metoda de soluționare a problemei. Este aproape imposibil să-i impui

ceva altei persoane, dacă aceasta nu vede avantajele propunerii care i se oferă, însă analizând în comun cu deținutul toate modalitățile ce pot fi folosite la rezolvarea problemei, este foarte posibil ca acesta să le aplice practic.

Obiectivele ce sînt puse în fața deținutului pot fi evaluate prin concordanța între termenele propuse și momentele concrete de realizare a activităților. În cazul situațiilor neprevăzute, ele pot fi modificate.

Model de fișă de intervenție

Fișa de intervenție

Numele, prenumele _____

Nr. sectorului _____

I. Problema: Orientarea profesională

- deținutul X nu are studii profesionale, nu știe ce ar dori să studieze.

Stabilirea activităților

1. *participarea la un program de pregătire vocațională;*
2. *înscrierea la cursurile școlii de meserii din cadrul penitenciarului;*
3. *încadrarea în muncă.*

Evaluarea

- *a frecventat 3 ședințe ale programului, studiază la școala de meserii profesia de strungar, în penitenciar nu lucrează;*

II. Problema: Întreținerea legăturilor cu familia

- *deținutul este vizitat de părinți o dată pe lună, sînt în relații bune, însă nu și-a văzut de cîteva luni soția și copilul, din motivul unor certuri dintre soți.*

Stabilirea activităților:

- *consilierea familiei;*
- *program de dezvoltare a deprinderilor de soluționare a conflictelor.*

Evaluarea:

- *au fost petrecute elemente ale consilierii familiei, deținutul merge la program.*

III. Problema:

Stabilirea activităților:

Evaluarea:

Reintegrarea în societate a deținuților este astăzi nu doar o problemă a serviciului penitenciar, ci a întregii societăți, iar realizarea eficientă a procesului dat poate contribui la dezvoltarea morală a societății, la micșorarea numărului de recidive și la adaptarea fostului deținut cerințelor pe care le impune societatea la momentul actual.

Această etapă în penitenciar începe din ultimele 6 luni de detenție și continuă pînă în prima zi a liberării, iar în unele cazuri urmează și după liberare, în centrele de reintegrare pentru persoanele care au fost în conflict cu legea.

Etapă de pregătire pentru liberare a deținutului urmărește nu doar o evaluare a procesului corecțional petrecut în penitenciar, ci mai degrabă consolidarea (întărirea) legăturilor sociale în vederea adaptării și acomodării lui la normele și viața socială din afară.

De obicei în termenul stabilit, consilierul, în colaborare cu serviciul educativ din penitenciar, desfășoară un program specializat pentru pregătirea către liberare, care constă în ședințe de grup cu deținuții, ce au ca scop dezvoltarea deprinderilor sociale, informarea și instruirea de a face față problemelor cu care se va confrunta la libertate. Deci, programele date pot avea activități ce cuprind atât instruire teoretică cât și dezvoltare de abilități și deprinderi.

Este foarte bine dacă deprinderile și abilitățile sociale au fost dezvoltate pe parcursul întregii perioade de detenție, iar acest program să vină doar în scopul întăririi, consolidării cunoștințelor primite.

Cu toate acestea, una din cele mai importante metodici este consilierea individuală, unde poate fi întocmit planul de reintegrare socială a deținutului. Necesitatea elaborării unui astfel de plan va permite implicarea deținutului și motivarea lui la frecventarea programului.

Cîteva recomandări:

- acest plan va fi înregistrat împreună cu deținutul și cu acordul acestuia;
- se întocmește detaliat, cu posibile soluții pentru a începe o nouă viață în comunitate;
- la scrierea planului de reintegrare vor fi luate în considerare informațiile din ancheta socială, iar schimbările ce s-au produs pe parcursul detenției vor fi înregistrate;
- la scrierea planului de reintegrare vor fi luate în considerare informațiile din fișa de intervenție a deținutului;
- planul de reintegrare poate conține informații despre perfectarea actelor, despre angajarea în câmpul muncii și despre centrele sau organizațiile în care poate acesta să se adreseze;
- orice plan de reintegrare trebuie să conțină și implementarea unui program pentru pregătirea de liberare, fie că este vorba despre dezvoltarea abilităților sociale, fie că este o informare a deținuților despre situațiile dificile cu care se poate confrunta deținutul la momentul eliberării;
- planul poate avea cîteva puncte pe care deținutul trebuie să le îndeplinească, în dependență de numărul acestora pot fi evaluate cunoștințele acestuia și pregătirea lui pentru o viață în condiții noi;
- obiectivele propuse să fie în termeni reali;
- criteriile de evaluare a procesului de reintegrare vor fi stabilite individual, în dependență de nevoile și obiectivele pe care și le propune fiecare deținut.

Organizînd procesul de reintegrare, va fi nevoie de o reevaluare a muncii desfășurate cu deținutul pe parcursul întregii perioade de detenție, din prima zi pînă la momentul pregătirii acestuia pentru liberare.

Fișa de evaluare inițială, în cele mai dese cazuri, suferă anumite schimbări. Este posibil ca deținutul, pe parcursul detenției, să se căsătorească, să devină părinte, să sufere anumite maladii sau să rămînă fără proprietate. Luînd în considerare acești factori, consilierul va efectua o evaluare repetată, aceasta fiind primul pas al planului de reintegrare.

I. Evaluarea anchetei sociale inițiale:

Este posibil ca, pe parcursul ispășirii pedepsei, deținutul să se căsătorească sau rudele lui să-și schimbe locul de trai, să apară anumite schimbări în datele înregistrate în ancheta inițială. Pentru organizarea procesului de reintegrare asistentul social, mai întîi, va de-

termina care sînt condițiile sociale ale deținutului la moment. Este bine, pentru această etapă, să se consulte cu psihologul referitor la starea psihică a deținutului.

Se recomandă să se atragă atenția la punctele ce pot suferi modificări pe parcursul detenției:

- dacă beneficiarul s-a căsătorit sau a divorțat: înscrierea noilor membri ai familiei și copiii, dacă sînt;
- dacă are loc de trai după eliberare; unde va merge dacă nu are;
- dacă a fost implicat în procesul de studiu, care sînt performanțele, nivelul de cunoștințe;
- dacă a suferit maladii pe parcursul detenției, dacă va avea nevoie de asistență medicală după liberare;
- dacă aparține unei anumite religii;
- care este starea sănătății la moment;
- dacă au apărut alte necesități pentru deținut;
- dacă și-a schimbat atitudinea față de muncă, educație, față de infracțiunea săvîrșită.

Este bine pentru această etapă să se consulte psihologul referitor la starea psihică a deținutului, care va trece testarea psihologică repetată. În caracteristica psihologică psihologul va înregistra în special schimbările produse de la ultima testare.

La fel, vor fi completate informații despre evenimentele importante pe parcursul detenției.

II. Evaluarea fișei de intervenție

Vor fi înregistrate informațiile despre măsurile corecționale și programele la care a participat deținutul pe întreaga perioadă de detenție. Vor fi calculate orele de muncă, lecțiile și ședințele de consiliere individuală la care a participat deținutul cu rezultatele acestora.

Vor fi notate doar evaluările tuturor activităților stabilite în fișa de intervenție.

III. Evaluarea riscului de recidivă

1. Indicatori generali predictivi ai riscului (factorii statici)
2. Indicatori specifici de risc (factorii dinamici)
3. Factorii protectivi
4. Față de cine există riscul
5. Ce fel de risc există
6. Consecințele riscului, față de cine
7. Nivelul riscului: pe o scară de la 1 la 5 (1 = risc scăzut).

IV. Pregătirea pentru liberare

Analizînd informația de care dispune, consilierul de probațiune, de comun acord cu serviciul educativ, poate observa care sînt lacunele și problemele ce necesită soluționare pînă la momentul liberării deținutului din penitenciar. În această perioadă deținutul, cu ajutorul asistentului social, consilierului de probațiune și al psihologului, trebuie să învețe:

- abilități sociale;
- abilități cognitive;
- nevoi umane (a fi iubit, a întreține relații sociale, a controla propriul comportament, a fi responsabil);

- cum va putea beneficia de suportul social, și totodată să dezvolte abilități;
- de control al furiei;
- de a fi empatic;
- de a-și planifica viața;
- de a rezolva propriile probleme.

Asupra acestor momente se va atrage atenție la planificarea procesului de reintegrare. Ele pot fi diferite de la un deținut la altul, însă sînt cîteva momente comune pentru toți:

- deținutul trebuie să participe la programe informative și formative de pregătire pentru liberare;
- în funcție de problemele deținutului, consilierul, asistentul social și psihologul vor recomanda implicarea și în alte programe, cum ar fi:
 - programul de resocializare pentru deținuții care au săvîrșit infracțiuni de furt sau jaf;
 - program de management al timpului și resurselor financiare;
 - program de dezvoltare/ stimulare a abilităților sociale;
 - programe de reabilitare psihologică (dacă există probleme specifice).
- cu toți deținuții se va discuta despre planurile de după liberare, în primul rînd despre viitoarea activitate de muncă;
- a decide împreună cu deținutul căror organizații de stat și neguvernamentale este necesar să li se adreseze;
- stabilirea centrului de justiție comunitară unde se va adresa deținutul și unde vor fi trimise datele acestuia.

Fiind o perioadă relativ scurtă, în cazurile în care este nevoie de diverse interpellări și comunicări în adresa unor organizații ce pot oferi servicii acestei categorii de beneficiari, consilierul trebuie să cunoască problema foarte bine, pentru ca informația dată să fie corect înțeleasă de cei care urmează a oferi serviciile solicitate.

Deținutului i se va explica detaliat despre toți pașii parcurși pentru rezolvarea problemei sale. Dacă, spre exemplu, ne adresăm organelor publice locale, deținutul trebuie să cunoască care este solicitarea făcută, ce acțiuni trebuie să îndeplinească el în caz de răspuns pozitiv.

De multe ori deținuții vin doar cu cerințe și nu doresc să se implice deloc în rezolvarea problemelor proprii. Este cazul să atragem atenție la dezvoltarea simțului responsabilității, deținuții fiind persoane dificile, cu care este foarte greu să ne organizăm munca. Dacă ei vor învăța să conlucreze, vor crește șansele ca, după liberare, să poate cere independent ajutor la centrele de justiție comunitară, la oficiile de ocupare a forței de muncă sau asistentului social din teritoriu.

Odată ce au fost identificate problemele ce trebuie soluționate, deținutul, împreună cu consilierul de probațiune și serviciul educativ din penitenciar, va stabili activitățile pentru ultimele luni pînă la liberare. Realizarea acestor pași constituie conținutul planului de reintegrare și, totodată, repere pentru evaluarea procesului de corijare și reintegrare.

La încheierea perioadei de pregătire pentru liberare consilierul de probațiune care s-a ocupat de caz, obligatoriu, va transmite toate fișele beneficiarului (deținutului) la centrul de justiție comunitară cel mai apropiat de domiciliul deținutului.

La centrul de justiție comunitară trebuie trimise următoarele documente ale deținutului:

1. fișa de evaluare inițială;
2. fișa de intervenție;
3. planul de reintegrare;
4. fișa de evaluare a procesului de reintegrare.

Ultima fișă va conține acele criterii ce se presupun a fi necesare pentru deținut la ieșirea din penitenciar, de fapt acestea sînt abilitățile sociale, cunoștințele însușite în cadrul penitenciarului. La fel, vor fi înregistrate recomandările privind spectrul de probleme pe care le poate întâlni ex-deținutul și modalitățile de soluționare a acestora, posibilele profesii pe care le-ar însuși, stilul de comunicare etc. Fișa va conține cîteva criterii comune, însă este posibil să fie incluse și anumite criterii specifice, în dependență de problemele soluționate în fiecare caz particular.

FIȘA DE PREGĂTIRE PENTRU LIBERARE

I. Evaluarea fișei de evaluare inițială

I. Date personale

Nume și prenume _____

Data și locul nașterii _____

II. Stare civilă/Statut juridic _____

III. Infracțiunea _____

IV. Domiciliul (unde va merge după liberare) _____

V. Studii _____

VI. Etnia _____ Religia _____

VII. Profesia _____

VIII. Starea de sănătate prezentă _____

IX. Profilul psihologic _____

X. Relațiile cu grupul de condamnați _____

XI. Aspecte privind mediul de viață _____

XII. Necesități _____

XIII. Aptitudini _____

2. Evaluarea fișei de intervenție

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

3. Evaluarea riscului de recidivă

4. Pregătirea pentru liberare _____

Activități:

1. participarea la orele informative ale programelor de resocializare

2. _____

3. _____

4. _____

Concluzii și recomandări

Data _____

Consilier de probațiune

Fișa de evaluare pentru centrul de justiție comunitară va descrie îndeplinirea următoarelor sarcini:

1. relația cu familia – unde consilierul va descrie relația pe care o are deținutul cu membrii familiei sale, dacă în perioada detenției aceste relații s-au îmbunătățit sau, dimpotrivă, sînt conflictuale; ce măsuri au fost întreprinse;
2. locul de trai – dacă deținutul are un loc de trai și care sînt condițiile;
3. actele de identitate – cu ce acte iese deținutul din penitenciar, are sau nu formularul nr. 9, dacă a fost informat despre procedura de perfectare a actelor;
4. studii – cîte clase are deținutul și dacă a avut posibilitatea să capete studii generale în cadrul penitenciarului;
5. orientarea profesională – dacă a frecventat școala de meserii din penitenciar, ce profesie are, care sînt rezultatele, aici mai pot fi cuprinse orele individuale sau de grup ale programelor de pregătire vocațională;
6. angajarea în cîmpul muncii – dacă deținutul a muncit în perioada de detenție, știe unde să se adreseze pentru a găsi un loc de muncă, dacă a fost trimisă comunicarea despre liberarea lui la agenția teritorială pentru ocuparea forței de muncă;
7. programele socioeducative – se vor enumera programele educative, psihocorecționale la care a participat deținutul și rezultatele pe care le-a obținut;
8. evaluarea riscului de recidivă – nivelul;
9. alte probleme sociale;
10. concluzii și recomandări.

Fișă de evaluare a procesului de reintegrare

Deținutul (NPP) _____

1. Relația cu familia _____

2. Locul de trai _____

3. Perfectarea actelor _____

4. Studii _____

5. Orientarea profesională _____

6. Angajarea în câmpul muncii _____

7. Programele socioeducative _____

1 _____

2 _____

8. Riscul de recidivă _____

9. Alte probleme de ordin social _____

10. Concluzii și recomandări _____

Consilierul de probațiune

Semnătura

Data _____

Capitolul III

Serviciul de probațiune și consilierul de probațiune

§ 1. Statutul personalului serviciului de probațiune

Personalul serviciului de probațiune se constituie din angajații aparatului central al serviciului și consilierii de probațiune. În cadrul serviciului de probațiune pot activa voluntari. Personalul serviciului de probațiune dispune de legitimație de serviciu și insignă, ale căror modele sînt aprobate de Guvern. Modul și condițiile de satisfacere a serviciului de către personalul serviciului de probațiune sînt reglementate de actele legislative și normative pentru activitatea funcționarilor publici și de Regulamentul de activitate al serviciului de probațiune.

§ 2. Atribuțiile secțiilor de probațiune

1. Secțiile de probațiune au următoarele atribuții:

- a) prezentarea referatelor prezentențiale de evaluare psihosocială a personalității;
- b) ținerea evidenței persoanelor condamnate la pedepse neprivative de libertate (art.art. 64, 65, 66, 67, 73 CP RM) și liberate de pedeapsa penală (art.art. 90, 91, 92, 93, 96 CP RM);
- c) supravegherea unor categorii de beneficiari (art.art. 90, 91, 96 CP RM);
- d) coordonarea executării pedepselor nonprivative de libertate (art.art. 64, 65, 66, 67, CP RM);
- e) supravegherea asupra executării măsurilor de constrîngere cu caracter educativ (art.art. 93, 104 CP RM);
- f) acordarea de asistență și consiliere beneficiarilor, la solicitarea acestora;
- g) implementarea diverselor programe pentru beneficiari (dacă acestea aplicate);
- h) colaborarea cu instituțiile penitenciare în partea pregătirii persoanelor spre liberare;
- i) pregătirea și prezentarea raportului statistic, a altor informații referitor la activitatea de probațiune, solicitate de organele ierarhic superioare;
- j) încheierea acordurilor cu beneficiari pentru asistență și consiliere.

Obligațiile șefului secției (serviciului) de probațiune:

- a) organizează și participă la activitățile probațiunii;
- b) sistematic analizează și apreciază starea activității subdiviziunii;
- c) planifică activități de probațiune, controlează realizarea măsurilor planificate;
- d) organizează ședințe cu reprezentanții organizațiilor cu care colaborează;
- e) participă la activitatea de selectare a personalului;
- f) răspunde pentru examinarea la timp și calitativă de către subalterni a sesizărilor, cererilor, petițiilor, altor documente parvenite;
- g) repartizează materialele executorilor;

h) semnează acordul de asistență și consiliere.

Șeful secției de probațiune are dreptul:

- a) de a propune candidați la funcția de executor judiciar de probațiune;
- b) de a face propuneri privind menționarea și sancționarea executorilor judiciari de probațiune;
- c) de a semna cererile beneficiarilor referitor la schimbarea locului de trai;
- d) de a repartiza materialele executorilor care au altă direcție de activitate;
- e) de a participa la întrunirile organelor administrației publice locale, organelor de drept, altor organizații guvernamentale și nonguvernamentale legate de activitatea de probațiune;
- f) de a aproba referatele de evaluare psihosocială;
- g) de a aproba procesele-verbale de consultare a dosarelor;
- h) de a controla materialele aflate în lucru la executorii judiciari de probațiune;
- i) de a semna materialele (înștiințările, demersurile etc.) legate de activitatea de probațiune.

2. Atribuțiile consilierului de probațiune

În activitatea sa, consilierul de probațiune acordă o atenție sporită copiilor aflați în conflict cu legea, elaborând și exercitând activități de probațiune specifice pentru aceste categorii de persoane. În cadrul fiecărui serviciu de probațiune sînt numiți consilieri de probațiune specializați în domeniul justiției juvenile.

Consilierul de probațiune este obligat:

- a) să ia la evidență persoanele referitor la care au parvenit hotărîri ale instanțelor de judecată;
- b) să supravegheze beneficiarii eliberați de pedeapsă penală;
- c) să controleze executarea pedepselor nonprivative de libertate;
- d) să efectueze activități necesare pentru întocmirea referatului prezentențial de evaluare psihosocială și să-l prezinte solicitantului la termen;
- e) după necesitate, să înainteze demersuri, interpelări la instanța de judecată, alte organizații, instituții;
- f) să examineze cererile beneficiarilor;
- g) să colaboreze cu organe publice locale, alte organisme;
- h) să participe la ședințele judecătorești unde se examinează cauzele minorilor aflați în probațiune;
- i) să verifice stadiul lucrului de educare a minorilor în instituțiile de învățămînt, la locul de muncă etc.;
- j) să acorde asistență și consiliere beneficiarilor cu care este semnat acordul.

Consilierul de probațiune are dreptul:

- a) de a cita beneficiarii pentru desfășurarea măsurilor de probațiune;
- b) de a stabili beneficiarilor unele obligațiuni, în corespundere cu legislație;
- c) de a vizita beneficiarii la domiciliu, locul de învățătură, muncă etc.;
- d) de a permite beneficiarilor de a pleca din localitate pe o anumită perioadă, conform legislației;
- e) în cazurile și în ordinea stabilită de legislație, de a aplica sancțiuni disciplinare și menționări beneficiarilor;

- f) de a exercita controlul executării de către administrația organelor competente a cerințelor pedepselor nonprivative de libertate;
- g) de a solicita informația necesară cu privire la beneficiari din diverse organizații, instituții și întreprinderi;
- f) de a semna referatele de evaluare;
- g) de a semna procesele-verbale de consultare a dosarelor.

3. Codul deontologic al consilierului de probațiune

Codul etic reprezintă o reflectare a valorilor, servește la simbolizarea principiilor după care un grup profesional sau o organizație se definește pe sine. Este mai mult decât un document administrativ, mai mult decât o lista de reguli după care un membru al organizației sau al unui grup profesional poate identifica sau exclude comportamentul deviant.

Principiile deontologice ale consilierilor de probațiune:

1. **confidențialitatea** – semnifică nevoia de a păstra secretul problemelor clienților și al datelor colectate ;
2. **respectul individualității** – fiecare beneficiar este o persoană care are dreptul la respect și înțelegere, dreptul de a fi acceptat așa cum este, fără a se emite în discuții judecăți de valoare;
3. **sinceritatea** – discuții cu beneficiarul și abordarea cât mai realistă a situațiilor, crearea unei imagini cât mai sincere și cât mai clare a problemelor întâmpinate;
4. **recunoașterea propriilor limite** – profesionistul trebuie să apeleze la un coleg sau la un alt specialist în vederea soluționării cazului, atunci când singur nu poate găsi soluțiile;
5. **negociere a soluțiilor și respectarea deciziilor beneficiarilor** – acest principiu se referă la nevoia de a-l face pe fiecare subiect al demersului nostru să înțeleagă soluțiile, ceea ce presupune discutarea cu beneficiarii a tuturor pașilor programului de intervenție și sprijinirea lui în luarea deciziilor;
6. **nediscriminarea** – respectul identității culturale, etnice, religioase, sociale etc. a beneficiarului;
7. **acordarea unor servicii integrate** – apelul la profesioniști diferiți în anumite momente (asistenți sociali, medici, juriști ș.a.). Este necesar ca între profesioniștii implicați și beneficiari să existe legături multiple, în favoarea rezolvării problemelor puse în discuție. În echipa de profesioniști fiecare are rolul său, interferențele de roluri și activități se realizează în favoarea beneficiarilor, iar responsabilitatea soluțiilor este comună.

CODUL DEONTOLOGIC al consilierului de probațiune

Capitolul I DISPOZIȚII GENERALE

Art. 1 - În exercitarea atribuțiilor specifice, în raporturile cu persoanele aflate în evidența serviciilor de reintegrare socială și supraveghere și cu colaboratorii, personalului

din cadrul acestor servicii îi revin drepturile recunoscute prin lege și obligațiile reglementate, de asemenea, prin lege.

Art. 2 - Prezentul Cod deontologic reglementează standarde de conduită profesională a personalului din domeniul probațiunii, pentru ca aceasta să fie conformă cu onoarea și demnitatea profesiei sale.

Art. 3 - Respectarea standardelor de conduită prescrise de Codul deontologic revine fiecărui consilier de probațiune, șefilor serviciului de probațiune. În caz contrar, se va angaja răspunderea disciplinară în conformitate cu legislația în vigoare.

Art. 4 - Prezentul Cod este aplicabil:

- a) consilierilor de probațiune;
- b) șefilor serviciilor de probațiune;

Art. 5 - În desfășurarea oricărei activități, consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune trebuie să aibă un comportament care să nu prejudicieze credibilitatea și imaginea instituției în care își desfășoară activitatea.

Art. 6 - Consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune au îndatorirea să respecte drepturile și libertățile fundamentale ale omului, Constituția și legile țării, prevederile reglementărilor interne și să îndeplinească dispozițiile legale ale șefilor ierarhici privind activitatea profesională.

Art. 7 - Atât în exercitarea atribuțiilor de serviciu, cât și în societate, consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune sînt datori:

a) să se abțină, în toate cazurile, să discrimineze vreo persoană pe temei de naționalitate, cetățenie, rasă, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie politică sau orice altă opinie, apartenență politică, avere, origine socială sau alte asemenea temeuri;

b) să se abțină, în toate cazurile, să impună beneficiarilor serviciilor furnizate propriile convingeri filosofice, religioase, morale sau de altă natură;

c) să respecte demnitatea, integritatea fizică și morală a tuturor persoanelor care participă, în orice calitate, la procedurile desfășurate înaintea lor. Nici un motiv nu poate justifica recurgerea la tratamente degradante sau umilitoare ori lezarea integrității fizice, a sănătății sau demnității persoanelor.

d) să păstreze confidențialitatea în legătură cu documentele pe care le dețin, conform legii, în scop profesional. Punerea la dispoziția organelor judiciare, în condițiile prevăzute de lege, a acestor documente și a altor informații deținute în virtutea exercitării funcției, nu reprezintă o încălcare a confidențialității, serviciile de reintegrare socială și supraveghere avînd obligația de a colabora cu organele judiciare, la solicitarea scrisă a acestora. Informațiile referitoare la cazurile aflate în evidența serviciului, precum și orice informații cu privire la organizarea și desfășurarea activității în cadrul acestuia vor fi puse la dispoziția presei exclusiv prin intermediul persoanelor desemnate de conducerea direcției de specialitate și cu respectarea confidențialității datelor personale ale beneficiarilor serviciului respectiv.

Art. 8 - (1) Consilierii de probațiune sînt datori să aducă, de îndată și în scris, la cunoștință șefului ierarhic superior orice situație în care au sau ar putea exista aparența că ar avea vreun interes de orice natură în cazul respectiv, în vederea desemnării unui alt consilier responsabil de caz.

(2) Obligația prevăzută în art. 8 alin. (1) incumbă și șefului serviciului de probațiune. Acesta, de îndată ce a luat cunoștință de existența cazului de incompatibilitate, este obligat să informeze, în scris, șeful direcției de specialitate.

Capitolul II

EXERCITAREA ÎNDATORIRILOR PROFESIONALE ȘI DE SERVICIU

Art. 9 - Personalul din domeniul probațiunii este dator să îndeplinească cu profesionalism, loialitate, corectitudine și în mod conștiincios sarcinile de serviciu și să se abțină de la orice faptă care ar putea aduce prejudicii instituției în care își desfășoară activitatea.

Art. 10 - (1) Consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune sînt datori să depună diligența necesară în vederea îndeplinirii cu celeritate, cu respectarea termenelor legale, iar în cazul în care legea nu prevede, înăuntrul unor termene rezonabile, a lucrărilor care le revin, conform repartizării.

(2) În acest scop, sînt obligați să respecte programul de lucru și să nu se angajeze în activități a căror desfășurare ar afecta timpul pe care ar trebui să-l aloce îndeplinirii îndatoririlor profesionale și a celor de serviciu.

Art. 11 - Consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune trebuie să impună ordine și decență în timpul desfășurării activităților specifice, prin adoptarea unei atitudini echilibrate, demne și civilizate, față de persoanele aflate în evidența serviciului și de celelalte persoane cu care intră în contact în calitatea lor.

Art. 12 - Consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune au obligația de a nu dezvălui sau folosi pentru alte scopuri decît cele legate direct de exercitarea profesiei informațiile pe care le-au obținut în această calitate, cu excepția colaborării cu organele judiciare în cadrul procesului penal, la solicitarea scrisă a acestora.

Art. 13 - (1) Consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune sînt obligați să folosească resursele și mijloacele materiale care le sînt puse la dispoziție conform destinației lor, exclusiv în interesul serviciului.

(2) Ei au îndatorirea de a menține în bună stare mijloacele și dotările care le-au fost încredințate pentru desfășurarea activității în condiții optime.

Art. 14 - (1) Consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune au îndatorirea de a se preocupa în permanență de actualizarea cunoștințelor profesionale și de menținerea la un nivel corespunzător de competență profesională.

(2) În acest scop, ei pot efectua stagii de pregătire sau, după caz, de specializare ori perfecționare profesională la instituții de învățămînt superior ori în cadrul formelor organizate de Ministerul Justiției, ONG-uri.

(3) Personalul din domeniul probațiunii are îndatorirea de a contribui la fondul de cunoaștere în domeniu și de a disemina către colegi cunoștințele dobîndite.

Art. 15 - (1) În exercitarea atribuțiilor, șeful serviciului de probațiune are îndatorirea de a organiza activitatea personalului și de a utiliza mijloacele materiale cu maximum de eficiență, de a manifesta inițiativă și spirit de responsabilitate. În luarea deciziilor, el trebuie să acorde întotdeauna prioritate intereselor instituției în care își desfășoară activitatea și ale persoanelor aflate în evidența serviciului.

(2) În luarea deciziilor, șeful serviciului de probațiune va respecta opiniile profesionale ale membrilor serviciului pe care îl conduce și va crea un mediu de lucru bazat pe spirit colegial, responsabilitate și exigență profesională.

(3) Șeful serviciului de probațiune are îndatorirea de a verifica orice sesizare în legătură cu modul de exercitare a atribuțiilor de serviciu, de a lua măsurile ce se impun conform competenței legale și de a înștiința, de îndată, direcția de specialitate din Ministerul Justiției.

(4) Șefii serviciilor de probațiune nu pot folosi prerogativele pe care le au pentru a interveni, altfel decât le este permis prin lege, în activitatea consilierilor de probațiune.

Art. 16 - Consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune sînt obligați să se abțină de a face aprecieri cu privire la dosarele penale aflate pe rolul instanței sau la hotărârile judecătorești pronunțate de către aceasta, precum și la orice alt caz aflat în lucru în cadrul serviciului de probațiune.

Capitolul III

DEMNITATEA ȘI ONOAREA PROFESIEI

Art. 17 - (1) Atît în exercitarea atribuțiilor profesionale cît și în afara acestora, personalul serviciului de probațiune este dator să se abțină de la orice acte sau fapte de natură să compromită demnitatea lor în funcție și în societate.

(2) Personalul serviciului de probațiune trebuie să apere prestigiul instituției în care își desfășoară activitatea printr-un comportament adecvat în relațiile cu persoanele aflate în evidența serviciului, cu colegii și cu colaboratorii.

Art. 18 - (1) Consilierilor de probațiune, șefilor serviciilor de probațiune nu le este îngăduit să pretindă sau să accepte să-și rezolve interesele personale, familiale sau ale altor persoane, altfel decât în limita cadrului legal reglementat pentru toți cetățenii, fiindu-le cu desăvîrșire interzis să se folosească de calitatea lor pentru a obține avantaje sau priorități în rezolvarea unor astfel de interese.

(2) Consilierilor de probațiune, șefilor serviciilor de probațiune nu le este permis să intervină pentru a influența în vreun fel deciziile, să accepte sau să determine pe alții să o facă în interesul lor atunci cînd aspiră la o promovare, transfer sau o desemnare de orice natură.

Art. 19 - (1) Relațiile consilierilor de probațiune, șefilor serviciilor de probațiune cu colegii lor trebuie să fie corecte, bazate pe respect și bună-credință.

(2) Șefii serviciilor de probațiune vor aduce, în scris și de îndată, la cunoștința direcției de specialitate cazurile în care este afectată imaginea instituției, precum și probitatea profesională și morală a personalului.

Art. 20 - Consilierii de probațiune, șefii serviciilor de probațiune pot colabora la publicării de specialitate, precum și la cele cu caracter literar, științific sau social ori la emisiuni audiovizuale numai dacă nu sînt afectate imaginea și interesul instituției în care își desfășoară activitatea, precum și credibilitatea acestei instituții în societate.

Art. 21 - (1) Personalul din domeniul probațiune este liber să formeze doar asociații sau organizații profesionale, avînd ca scop reprezentarea intereselor proprii, promovarea pregătirii profesionale și protejarea statutului lui, poate adera la asociații profesionale locale, naționale sau internaționale și poate participa la reuniunile acestora.

(2) În nici una dintre aceste situații însă, personalul din domeniul probațiunii nu trebuie să accepte responsabilități, nici să se angajeze, fără un mandat expres din partea direcției de specialitate, în activități care ar putea afecta negativ desfășurarea activității profesionale sau care, prin natura, modul de finanțare ori modalitatea de acțiune, ar putea, în orice formă, să împietzeze asupra îndeplinirii cu corectitudine, imparțialitate și în termenele legale a îndatoririlor profesionale.

Art. 22 - (1) Șeful serviciului de probațiune are obligația de a aduce la cunoștința consilierilor din subordine dispozițiile Codului deontologic al consilierului de probațiune și de a le înmîna, sub semnătură, o copie de pe acesta.

(2) În cazul consilierilor nou angajați, obligația prevăzută la alin. (1) se aduce la îndeplinire în cel mai scurt timp, dar nu mai târziu de 30 de zile de la data angajării consilierului de probațiune.

§ 3. Cooperarea serviciului de probațiune cu organele de stat și cu alte instituții

În activitatea sa consilierul de probațiune urmărește utilizarea optimă a resurselor autorităților publice și societății civile pentru a facilita realizarea scopului activităților de probațiune. În acest scop consilierul de probațiune colaborează cu angajații Ministerului Afacerilor Interne, organelor procuraturii, cu reprezentanții administrației publice locale, cu organele protecției sociale, cu instituțiile de învățămînt, sanitare, penitenciare, cu comunitățile religioase, agențiilor teritoriale pentru ocuparea forței de muncă, asociațiile obștești, fundațiile etc., serviciul de probațiune semnînd, după caz, acorduri de colaborare.

Serviciile de probațiune cooperează cu personalul specializat în asistență și consiliere din cadrul serviciului socioeducativ și probațiune din instituțiile penitenciare ale RM, în scopul îndreptării și reintegrării sociale a persoanelor condamnate la o pedeapsă privată de libertate.

Consilierul de probațiune poate fi asistat în activitatea sa de către ajutori netitulari (asistenți sociali), care, în mod gratuit sau cu plată, prin propriul concurs și la solicitarea consilierului de probațiune, poate facilita exercitarea activităților de probațiune. Modul de desemnare a persoanei în calitate de ajutor netitular și statutul acesteia este stabilit prin ordinul Ministrului Justiției.

Consilierul de probațiune, în modul stabilit de Ministerul Justiției, este în drept să delege exercitarea unor funcții de probațiune altor autorități publice și/sau organizațiilor nonguvernamentale. Faptul delegării unor funcții nu absolvă sau diminuează responsabilitatea funcțională a consilierului de probațiune.

Consilierul de probațiune va asigura familiarizarea periodică a opiniei publice cu evoluția situației privind activitatea de probațiune.

Capitolul IV Aspecte psihosociale ale probațiunii

§ 1. Etiologia comportamentului delincvent

Delimitări conceptuale

Ca noțiune larg utilizată în psihologia socială, sociologie și criminologie, noțiunea de devianță desemnează în sensul său cel mai general îndepărtarea sau nonconformismul indivizilor față de normele sociale.

Sociologii folosesc termenul devianță pentru a desemna un ansamblu disparat de transgresări, de conduite dezaprobatate și de indivizi marginali.

Etichetarea diferitor comportamente ca fiind "normale" sau "anormale" (patologice) depinde de natura normelor sociale încălcate, de gradul de toleranță al societății respective, precum și de pericolul actual sau potențial pe care îl reprezintă aceste încălcări.

După anul 1990 problematica devianței sociale a început să fie abordată sistematic, existînd preocupări pentru elaborarea și fundamentarea unui cadru teoretic și metodologic.

Orice societate are o serie de norme scrise sau nescrise prin intermediul cărora poate aprecia dacă o anumită conduită sau un anumit act este adecvat sau nu în modelul cultural prescris pentru toți membrii ei. Aceste norme stabilesc modalitățile de sancțiune pentru toate conduitele sau actele care nu corespund așteptărilor societății.

Devianța desemnează nonconformitatea, încălcarea normelor și regulilor sociale. Aceasta are o sferă mai largă decît criminalitatea, infraționalitatea sau delincvența, deoarece include nu numai încălcările legii penale, ci toate devierile de la comportamentul socialmente acceptat (Rădulescu, 1994).

Devianța este ansamblul conduitelor și stărilor pe care membrii unui grup le judecă drept neconforme cu așteptările, normele sau valorile lor și care, în consecință, riscă să trezească din partea lor reprobare și sancțiuni.

În orice societate comportamentul deviant acoperă o mare varietate de tipuri mergînd de la comportamentul "excentric" pînă la comportamente disfuncționale, aberante și delincvențe înscrise în aria patologică a tulburărilor psihice *ale subculturilor*.

În acest sens, J. Ficheter face o distincție între devianța pozitivă, prin care individul se abate de la stereotipurile conformității și adoptă creativ norme și valori superioare, și devianța negativă, ce se caracterizează prin încălcare, refuzare sau elucidarea indicațiilor normelor medii.

Comportamentul deviant este un comportament "atipic", care se îndepărtează sensibil de la poziția standard și transgresează normele și valorile acceptate și recunoscute în cadrul unui sistem social.

O distincție importantă în cadrul devianței făcută de Edwin Lemert este: devianța primară și cea secundară. În cazul devianței primare avem de-a face cu faptul că aproape orice persoană transgresează, din cînd în cînd, regulile, dar aceasta are un caracter temporar și repetitiv. Actele de devianță primară care se repetă și devin prin aceasta vizibile se impun. Subiectul își organizează existența în jurul actelor etichetate ca deviante, ajunghindu-se în ceea ce se numește devianță secundară.

Durkheim amintea că în toate societățile umane găsim oameni care-și atrag reprimarea penală. Infracțiunea îi părea lui Durkheim ca un fapt care face parte integrantă din viața în societate, iar devianța este cealaltă față a normei. Oamenii nefiind identici, este inevitabil ca unii să încalce anumite reguli.

În societate există concomitent mai multe sisteme de norme (morale, culturale, religioase, juridice, etc.), consacrate prin reguli scrise sau nescrise, transmise, răspândite și sancționate prin legislație sau prin tradiții, obiceiuri și opinia publică, orice abatere sau atitudine contrară acestora se încadrează în fenomenul de devianță. Delincvența reprezintă un fenomen ce include totalitatea încălcărilor de norme sociale, încălcări sancționate penal, ea se referă așadar la activități ilegale.

Delincvența ca formă a devianței sociale constituie o problemă socială complexă, rezultantă a interacțiunii dintre individ și mediu.

La nivelul oricărei societăți pot apărea, într-o proporție mai mare sau mai mică, manifestări de încălcare a normelor care, prin raportarea lor la anumite criterii, pot lua forma devianței sau delincvenței.

De la o primă analiză, delincvența apare ca fenomen juridic înscris și reglementat prin norme de drept penal.

Delincvența capătă caracter antisocial și, la fel ca și devianța, intră în incidența preocupărilor unor științe sociale cum sînt sociologia, criminologia, psihologia socială.

Din punct de vedere juridic, comportamentul delincvent este definit prin luarea în considerare a unor trăsături specifice:

- caracterul ilicit; reprezintă o acțiune cu caracter ilicit moral, ilegal, prin care sînt violate și prejudiciate anumite valori și relații sociale;
- caracterul de vinovăție; acțiunea este comisă de o anumită persoană care acționează deliberat, conștient și responsabil;
- incriminare; fapta comisă este incriminată și sancționată de legea penală;
- numai în prezența acestor caracteristici, o faptă antisocială săvîrșită de o persoană responsabilă poate fi incriminată de legea penală.

Unii autori disting unele dimensiuni ale delincvenței din punct de vedere juridic, și anume (după S. Rădulescu, 1996):

- violarea unei anumite legi care prescrie acțiuni sau sancțiuni punitive împotriva celor care o încalcă;
- manifestarea unui comportament contrar codurilor morale ale grupului, fie ele formale sau informale, implicite sau explicite;
- săvîrșirea unei acțiuni antisociale cu caracter nociv pentru indivizi sau grupuri sociale.

Conform opiniei lui E. H. Sutherland, comportamentul delincvent include următoarele dimensiuni:

- prezența consecvenței antisociale prin faptul că prejudiciază interesele întregii societăți;
- face obiectul unei interdicții sau constrîngerii formulate de legea penală;
- conține o intenție antisocială deliberată, urmînd un scop distructiv;
- cuprinde fuzionarea intenției cu acțiunea culpabilă;
- fapta este probată juridic și sancționată ca atare.

În funcție de aceste trăsături, gradul de pericol și gravitate al criminalității este evaluat după anumite criterii normative și sociale.

Prin implicațiile juridice, faptul social al delincventului trece din planul social în cel juridic, devenind un fapt juridic generator de efecte și consecințe ce pot fi sancționate.

Ca fapt antisocial, delictul presupune acțiunea unei anumite valori și relații sociale ce sînt protejate de normele penale.

Pe baza dimensiunilor menționate în literatura de specialitate juridică, psihologică și criminologică se disting următoarele tipuri de delincvență:

1. delincvența reală, supranumită și „cifra neagră”, fiind acțiunea săvîrșită în realitate și insinuînd totalitatea manifestărilor antisociale cu caracter penal care s-au comis sau care au avut loc în realitate;

2. delincvența descoperită cuprinde numai o parte a faptelor antisociale cu caracter penal, și anume a celor identificate de organele specializate, se includ aici și așa-numitele infracțiuni cu autori „necunoscuți”.

Perspectiva psihologică asupra delincvențelor apare ca o necesitate de întregire a abordării normativelor juridice și a dimensiunii sociale a delictului, cu implicarea profundă și complexă a individualității infractorilor, a rolului personalității individului delincvent și nondelincvent. Punctul de vedere psihologic vizează omul concret, cum există și acționează în mediul ambiant, cum se percepe și cum se evaluează pe sine ca o răsfrîngere a imaginii celorlalți despre sine percepută și reverberată la nivelul interioității sale.

Etiologie – studiul cauzelor apariției și al modului de desfășurare a proceselor, fenomenelor, prevenirea și combaterea lor. Fenomenul infracțional a preocupat și preocupă omenirea de foarte multă vreme. Orice societate apreciază comportamentul membrilor săi din punctul de vedere al conformării acestora la normele morale și la cele juridice. Nerespectarea acestor norme atrage după sine măsuri coercitive sau punitive.

Cei implicați în studierea fenomenului infracțional sînt interesați în primul rînd de explicarea cauzală a acestuia, de evidențierea factorilor determinanți, deoarece concepțiile și teoriile elaborate au un puternic rol reglator asupra diferitelor componente ale sistemului legal și asupra tipurilor de activități corecționale și profilactice .

Există un șir de factori determinanți în dezvoltarea criminalului.

A. Factori individuali

Problema dezvoltării criminalului a fost cercetată de majoritatea școlilor și concepțiilor din criminologie și s-a ajuns la mai mulți factori, dar aceștia, ulterior, s-au redus la doi, și anume: factorii individuali și sociali sau de mediu. Un factor individual important este înzestrarea ereditară.

Seelig afirmă textual că: „Mediul joacă în lanțul causal al crimei un dublu rol, de ambianță, în momentul comiterii actului și rolul de ambianță de dezvoltare, unde se formează personalitatea criminalului; numai în ultimul caz, există o interacțiune între ambianță și constituția individului, pe cînd ambianța din momentul comiterii actului se găsește în contact nu cu constituția, ci cu personalitatea dezvoltată, desăvîrșită în momentul actului”.

Analizînd etiologia delincvenței, putem distinge diferite teze, teorii, opinii. În încercarea de a contura o teorie sau o tipologie ne ciocnim de marea variabilitate a manifestărilor comportamentale implicate în conturarea unor infracțiuni. Drept consecință au

apărut de-a lungul timpului o serie de teorii care tratează în maniere particulare comportamentul infracțional.

În funcție de factorii considerați a fi determinanți în explicarea fenomenului și a comportamentului delincent, au fost evidențiate mai multe orientări sau teorii.

Aceste teorii pot fi grupate în 3 categorii: psihobiologice, psihosociale și psihomorale (Cioclei, 1996).

1. Teorii psihosociale ale devianțelor comportamentale

Teoriile psihosociale susțin că achizițiile rezultate în procesul interacțiunii și învățării psihosociale sînt principalele cauze, explicații ale infracționalității. Conform acestor teorii, comportamentul infracțional este învățat prin interacțiunea dintre persoană și ambianță.

Teoriile asociațiilor diferențiale

Această teorie aparține sociologului și criminologului american Edwin Sutherland (1966). În cuprinsul lucrării „Principii de criminologie”, Sutherland formulează teoria asociațiilor diferențiale, care i-a adus celebritatea.

Sutherland constată că există două tipuri de explicații științifice ale fenomenului criminal: fie în funcție de elementele care intră în joc în momentul în care infracțiunea este comisă, fie în funcție de elementele care și-au exercitat influența anterior, mai ales în viața delincentului. În primul caz, explicația poate fi calificată situațională sau dinamică; în al doilea caz, istorică sau genetică.

Explicația actului criminal, în viziunea lui Sutherland, presupune următoarele coordonate:

- a) comportamentul criminal este învățat; el nu este ereditar, iar cel care nu a primit o „pregătire” criminală nu săvîrșește crima;
- b) învățarea comportamentului infracțional are loc printr-un proces complex de comunicare directă cu alte persoane;
- c) învățarea are loc mai ales în interiorul unui grup restrîns de persoane;
- d) procesul de învățare presupune: asimilarea tehnicilor de comitere a infracțiunilor, orientarea mobilurilor, a tendințelor impulsive, a raționamentelor și atitudinilor;
- e) orientarea mobilurilor și a tendințelor impulsive este în funcție de interpretarea favorabilă a dispozițiilor legale;
- f) un individ devine criminal dacă interpretările defavorabile respectului legii domină interpretările favorabile.

Teoria conflictelor de culturi

Teoria conflictelor de culturi aparține criminologului american Thorsten Sellin (1960). Prin „conflict cultural” autorul desemnează lupta între valori morale ori norme de conduită opuse aflate în dezacord. Persoana, supunîndu-se unei norme acceptate de grupul din care face parte, riscă să încalce o alta aparținînd altui grup cu care intră în contact.

Teoria conflictelor de culturi nu poate fi însă decît o explicație parțială a fenomenului criminal.

Teoria anomiei

Conceptul de „anomie” a fost introdus de sociologul american Robert K. Merton. Anterior, termenul de „anomie” a fost utilizat de către sociologul francez Emile Durkheim pentru explicarea fenomenului infracțional.

Anomia este concepută de Merton ca o stare socială de absență ori de slăbire a normei, ceea ce duce la o lipsă de coeziune între membrii comunității.

Starea de anomie se instalează atunci când există un decalaj prea mare, între scopurile propuse și mijloacele legitime, accesibile pentru anumite categorii sociale. Astfel, în societate există un permanent conflict între posibilitățile formal recunoscute de lege, de realizare de către persoană a scopurilor sale materiale și spirituale, pe de o parte, și posibilitățile efective reale, de atingere a acestor scopuri, posibilități care sînt foarte limitate.

Teoria anomiei, cu toate lacunele pe care le are, este importantă deoarece evidențiază unele realități caracteristice societății contemporane.

Teoria interacționalismului social

Teoria interacționalismului social sau teoria stigmatizării are ca promotori pe H. S. Becker (1985), E. Lemert et al.

Conform teoriei interacționalismului social, fenomenul criminalității este rezultatul interacțiunii dintre două categorii de factori sociali: activitatea nonconformistă a unor persoane, pe de o parte, și activitatea grupurilor sociale dominante, pe de altă parte.

Ca urmare a acestei reacții sociale și a stigmatizării, la persoanele în cauză apare o contrareacție de natură psihică, o rezistență, care le determină să-și asume rolul atribuit, cel de infractori.

2. Teorii psihomorale ale comportamentului deviant

În concepția lui Freud (1856-1939), conduita generală este asigurată prin disputa celor trei categorii de forțe: iraționale (id), raționale (ego) și morale (superego).

Manifestările comportamentale criminale sînt forme de răbufnire (de defulare) la suferință, în viața conștientă, a unor trăiri, instincte, impulsuri, tendințe etc., refulate în id.

Autorul consideră că orice criminal suferă de o nevoie compulsivă de a fi pedepsit, în vederea ușurării stării de vinovăție datorate sentimentelor incestuoase inconștiente de tip oedipian din perioada copilăriei. Crimele sînt comise în vederea autopedepsirii și, deci, în vederea purificării de vinovăție.

Abordarea psihanalitică a cauzalității criminale atribuie delincventului o structură „nevrotică” manifestată prin conflicte intra și interpersonale, cauzate de eșecul rezolvării conflictului oedipian în cadrul familiei.

Acest eșec datorat fie unei carențe afective materne, fie unui exces de afectivitate maternă, fie absenței unei identificări cu imaginea tatălui creează un traumatism care reapare la vîrsta adolescenței sub forma unei crize de identitate generatoare de acte impulsive și agresive orientate asupra celor din jur.

În ceea ce privește comportamentul delincvent, criminalul suferă de o nevoie compulsivă de a fi pedepsit, în vederea ușurării stării de vinovăție, datorată sentimentelor incestuoase inconștiente de tip oedipian din perioada copilăriei. Crimele sînt comise în vederea autodepășirii și, deci, în vederea purificării de vinovăție.

1. Din punct de vedere psihodinamic, toți oamenii sînt criminali înnașcuți.

2. Complexul lui Oedip apare ca un fapt psihodinamic fundamental, care produce criminalitate dacă nu este rezolvat în mod reușit.

3. Descoperirea motivelor inconștiente este sarcina fundamentală a criminologiei. Pentru cei care împărtășesc punctul de vedere psihanalitic extrem, anumite pattern-uri

criminale sînt reflectarea simbolică a unor motivații inconștiente. De exemplu, utilizarea unui pistol de către tîlhar reprezintă forma unei reacții în sensul impotenței masculine, pistolul fiind considerat simbolul potenței.

4. Primul act rebel (sau crima) este comis în copilăria timpurie și este un factor determinant, important pentru formarea stilului justițiar. Prima crimă (în sensul încălcării unei norme, desigur), pe care toți oamenii, fără nici o excepție, mai devreme sau mai tîrziu, o comit, este violența prescripției privind curățenia (a se înțelege interdicțiile mamei la micțiune, defecație și habitat).

Referirile directe la fenomenul criminal nu abundă în opera freudiană, deoarece el nu s-a preocupat în mod nemijlocit de acest subiect.

Noua teorie asupra instinctelor aduce indirect o nouă posibilitate în explicarea crimei. Pe lîngă varianta sexuală, apare și varianta morbidă, unde "responsabilitatea" crimei aparține tendinței umane spre agresiune și distructivitate, expresii extravertite ale instinctului morții.

Teoria criminalului nevrotic

Varianta cea mai cunoscută a acestei teorii aparține lui Fr. Alexander și H. Staud.

În viziunea celor doi cercetători (Cioclei, 1966), criminalitatea poate fi clasificată în următoarele categorii:

- 1) criminalitatea imaginară, care transpare în vise, fantezii sau acte ratate.
- 2) criminalitatea ocazională, specifică situațiilor în care supra-Eul suspendă instanța morală în urma unei vătămări sau amenințări iminente pentru Eu (cazurile în care conduita criminală este consecutivă unui șantaj, unei amenințări ori unei stări de legitimă apărare etc.).
- 3) criminalitatea obișnuită, categorie care cuprinde, la rîndul ei, trei tipuri de criminali:
 - a) criminali organici, a căror personalitate ține de psihiatria clasică;
 - b) criminalii normali, caracterizați prin aceea că sînt sănătoși din punct de vedere psihic, dar sînt socialmente anormali;
 - c) criminalii nevrotici, respectiv cei care acționează în funcție de mobiluri inconștiente.

Teoria instinctelor

Reprezentantul acestei teorii este criminologul belgian Etienne de Greeff, care susține că personalitatea delincventului, ca și personalitatea umană în general, este determinată de instincte.

Se pot distinge două grupe fundamentale de instincte: instinctele de apărare și instinctele de simpatie.

Instinctele de apărare contribuie la conservarea eului, au la bază agresivitatea.

Instinctele de simpatie contribuie la conservarea speciei, funcționează sub semnul abandonului de sine și acceptarea totală a „celuilalt”. Tendința de a alege securitatea în dauna afectivității dă naștere unui sentiment de vinovăție a cărui lichidare se încearcă prin „reîntoarcerea către celălalt”.

Teoria personalității criminale

Această teorie aparține celebrului criminolog francez Jean Pinatel. Orice om, în circumstanțe excepționale, poate deveni delincvent.

Unii indivizi au nevoie de „instigări” exterioare grave, iar alții de „instigări” lejere, pentru a prezenta reacții delictuale, pentru a realiza trecerea la act. Această diferență graduală este dată de anumite trăsături psihologice care, în concepția lui Pinatel, alcătuiesc „nucleul central al personalității criminale”.

Cînd subiectul ajunge în situația de a comite o crimă, este necesar ca el să nu fie reținut de sentimentul că produce rău aproapelui său, atentînd la persoana sau bunurile acestuia. Indiferența afectivă asigură această ultimă etapă a trecerii la act.

Etiogeneza fenomenului infracțional este multinivelară. Fiecare teorie surprinde un anumit aspect al fenomenului infracțional. Teoriile sînt complementare, nu contradictorii. Acestea se pot organiza, ierarhiza pe mai multe niveluri.

3. Teorii biologice ale devianțelor comportamentale

Teoriile psihobiologice susțin că anumite anomalii sau disfuncții psihofiziologice constituie factorii determinanți ai comportamentului infracțional.

Teoria anormalităților biologice

Reprezentantul acestei teorii este medicul militar italian Cesare Lombroso (1835-1909), care a întreprins studii de antropologie criminală bazate pe tehnica măsurării diferitor părți ale corpului omenesc, avînd ca subiecți personal militari și deținuți ai închisorilor din Sicilia, elaborînd în acest sens lucrarea sa fundamentală „Omul criminal” (1876). Autorul a concluzionat existența unui tip criminal individualizat prin anumite stigmatе sau semne particulare, degenerative, care pot fi întîlnite la anumite categorii de infractori (Lombroso, 1895).

Pentru Lombroso (1891), comportamentul criminal constituie un „fenomen natural”, care este determinat ereditar. Criminalii înnașcuți sînt caracterizați printr-o serie de stigmatе fizice, precum: sinusurile frontale foarte pronunțate, pomeții și maxilarele voluminoase, orbitele mari și depărtate, asimetria feței și a deschiderilor nazale, urechi foarte mari sau foarte mici, frunte retrasă și îngustă, bărbie lungă sau îngustă etc.

La originea cercetărilor lombrosiene a stat descoperirea la craniul unui criminal, în zona occipitală medie, a unei adîncituri (fosetă) accentuate, trăsătură ce se regăsea la unele cranii primitive. Această descoperire i-a sugerat lui Lombroso ipoteza atavismului.

Extinzînd cercetările la criminalii în viață, Lombroso îi studiază atît din punct de vedere anatomic, cît și fiziologic.

A doua fază a studiilor lombrosiene se referă la unele malformații morfofuncționale de natură degenerativă, cercetările axîndu-se în special asupra componentelor psihice. Lombroso (1895) stabilește existența unor anomalii între „nebulul moral” și „criminalul înnașcut”, mai cu seamă sub aspectul simțului moral.

În teoria lombrosiană criminalitatea reprezintă o anormalitate biologică bazată pe atavism organic și psihic și pe o patologie epileptică (Cioclei, 1966).

Eroarea centrală a studiilor inițiate de Lombroso a constat în faptul că cei mai mulți dintre subiecții săi erau sicilienii, ce reprezentau un tip fizic distinct. Aceștia au comis mai multe crime decît populația generală nu datorită tipologiei fizice, ci datorită faptului că ei proveneau dintr-un mediu cultural orientat mai mult în direcția comiterii unor acte criminale.

Cercetările lombrosiene au constituit punctul de plecare al unor numeroase investigații cu caracter științific legate de fenomenul criminal.

Teoria biotipologică

Această teorie susține ideea potrivit căreia există o corelație între activitatea criminală și biotip.

Psihiatrul german Ernest Kretschmer a creat un sistem caracterologic complet. Acesta consideră că, în funcție de constituția corporală, se pot distinge patru tipuri fizice, fiecare tip având o predispoziție spre comiterea unor infracțiuni specifice: tipul picnic, tipul astenic, tipul athletic, tipul displastic.

Teoria genetică

Studiul microscopic al cromozomilor consemnează existența unor aberații cromozomiale la subiecții care au mai mult de un cromozom X sau Z în cariotipul lor. Pornind de la aceste realități, unii autori (Brodski, 1973; Shelez, 1985) susțin că anomalia genetică, cum ar fi un extracromozom, poate conduce la retardare mentală și la un comportament antisocial și criminal.

Prima anomalie o reprezintă existența suplimentară a unui cromozom de tipul X, având formula XXY, anomalie denumită sindromul Klinefelter. Persoanele ce prezintă această anomalie au o aparență masculină, sînt înalți și slabi, au o pilozitate pubiană de tip feminin, barbă rară sau absentă. S-a stabilit că frecvența acestei anomalii printre criminali este de la 5 pînă la 10 ori mai mare decît în rîndul populației generale.

Infrațiunile comise de aceste persoane sînt diverse: furt, agresiune, tentativă de omor etc., dar se poate observa o tendință spre "tematică" sexuală: homosexualitate, pedofilie, exhibiționism etc.

A doua anomalie este reprezentată de sindromul XYY, unde apare un cromozom Y în exces. Frecvența acestui cariotip printre criminali este, după unele estimări, de circa 10 ori mai mare decît în rîndul populației generale.

Aceste anomalii cromozomice constituie o predispoziție, dar nu o condiție obligatorie la comiterea unei infracțiuni.

Teoria constituției criminale

Reprezentantul acestei teorii este criminologul italian Benigno di Tullio (1951), profesor la Universitatea din Roma, a cărui lucrare „Tratat de antropologie criminală” a fost publicată prima oară în anul 1945.

Prin constituție criminală autorul înțelege o stare de predispoziție specifică spre crimă. Pentru di Tullio, studiul crimei este întotdeauna biosociologic, iar personalitatea nu poate fi corect apreciată decît după criteriile biopsihosociologice.

Autorul încearcă să determine factorii ce conduc la formarea unei personalități criminale.

Un prim factor important este ereditatea. Predispoziția spre crimă poate avea ca sursă și unele disfuncționalități cerebrale, hormonale etc.

§ 2. Manifestări specifice vârstei adolescente

1. Descrierea generală a perioadei adolescente

Adolescența pare să fie cea mai importantă stație a vieții noastre. În funcție de educația primită, de relațiile interpersonale pe care le întreținem, potențialul ereditar etc., vom adopta un anumit stil de viață. Familia este cea care răspunde de satisfacerea trebuințelor elementare ale copilului și de protecția acestuia. Ea exercită o influență atât de adâncă, încât urmele ei rămân uneori întipărite pentru toată viața în profilul moral-spiritual al acestuia.

Încă în sec. V î.e.n., Socrate sublinia că „tineretul are purtări rele, sfidare pentru autorități... Copiii sînt astăzi tiranii și nu servanții familiilor lor... Ei își contrazic părinții și își tiranizează profesorii...”

Howells consideră că, anume în perioada adolescență, se manifestă fenomene de revoltă și nonconformism față de norme, reguli, valori sociale și familiale, astfel formîndu-se o atitudine negativă față de societate. Autorul menționează că identificarea socială, în majoritatea cazurilor, este influențată de modelele prezentate de părinți ca fiind periculoase (de exemplu: droguri, alcoolism, substanțe narcotice etc.), și respectiv, într-un mod absolut „pervers” adolescentul se comportă contrar așteptărilor.

Rousselet împarte adolescența în 3 perioade:

prima perioadă – caracterizată prin refuzul de supunere, neîncredere în adulți, educatori, revoltă împotriva părinților, profesorilor, care sînt priviți ca niște tirani, ignoranți;

a două – este cea a scandalului, apare din momentul în care adolescentul vrea să-și afirme noua lui identitatea de „matur”, afirmînd că el nu mai este copil; apare dorința de a fi remarcat prin vestimentație și comportament, iar prietenii devin familia acestuia, pentru că sînt „unicii” care îl înțeleg;

a treia perioadă, numită de autor „de exaltare”, este perioada în care adolescentul a depășit celelalte două etape precedente și este pregătit pentru a înfrunta viața.

Considerăm că adolescența este, deci, etapa în care copilul ajunge treptat să-și cunoască viața sufletească, să se descifreze pe sine ca om și ca membru al societății.

Acest salt brusc are efecte deosebite asupra echilibrului psihic și social al adolescentului. De aceea se consideră că anume această perioadă este cea mai vulnerabilă la dezvoltarea anumitor comportamente antisociale. Unii psihologi au integrat aceste manifestări de comportament deviant în așa-numita „criză adolescență”, caracterizată prin lipsa de experiență, a încrederii în sine și în propriul Eu.

Pe măsură ce copilul se dezvoltă, cresc trebuințele și dorințele lui. Părinții trebuie să cunoască și mai bine atmosfera muncii școlare, necesitățile, interesele, aspirațiile, convingerile adolescentului pentru a stabili o relație de încredere cu el. În unele familii dialogul părinți-copii devine stînjenitor și agresiv. Acest fapt poate fi determinat de necunoașterea particularităților caracteristice diferitelor etape de vîrstă. Copilul este puternic influențat de familie și educația școlară, subordonîndu-se cerințelor acestora. El simte nevoia să fie protejat, puternic, iubit și ajutat.

Astfel, adolescența reprezintă o perioadă de transformări pe plan social, fizic și psihic. Transformările în plan cognitiv și psihosomatic marchează sfîrșitul copilăriei și începutul fazelor de maturitate. În această perioadă, dominantă este dorința de afirmare,

de căutare a identității de sine, a unui set personal de valori, precum și nevoia de a experimenta o varietate de comportamente, atitudini și activități.

Sub aspect temporal, adolescența este definită ca stadiu de dezvoltare ce începe de la vârsta de 10, 11 ani și se termină în jurul vârstei de 20 ani. Transformările fizice sînt adeseori foarte brutale. Acest acces de creștere este însoțit de schimbări ale formei și proporției corpului. Mulți adolescenți ating în această perioadă parametrii maturizării fizice. Băieții continuă să crească. Cei aflați la această vîrstă pot trăi o stare de confuzie privind relațiile sexuale: pe de o parte, ajunge la faza maturizării sexuale, pe de altă parte, li se impune educația sexuală, racordată la valorile moralității sexuale. Erikson subliniază apariția emoțională a intimității. Deși organismul este matur din punct de vedere sexual, individul nu-și cunoaște limitele acestei maturități. La acestea se adaugă și presiunile grupului de apartenență, care poate incita sau valoriza astfel de experiențe.

Studiile mai recente s-au oprit la a depista influența opiniei părinților față de cea a colegilor în cazul a trei categorii de opțiuni: cele politice, cele profesional-ocupaționale și cele morale. Rezultatele conduc spre concluzia că, la această etapă de vîrstă, influențele depind de miza în atenție. Părinții sînt prezențe mai puternice în ceea ce privește planurile adolescenților pe termen lung, în timp ce colegii sînt mai importanți pentru comportamentul imediat. Influența părinților este efectivă în situații de afecțiune și respect mutual și devine inexistentă în absența acestora.

La această etapă fetele prezintă mai multe dezordini emoționale, spre deosebire de băieți, care în perioada pubertății erau primii în top. Încercînd o explicație a fenomenului, Rutter (1980) avansează următoarele interpretări: femeile au o mai accentuată tendință de a-și exprima problemele emoționale prin stări depresive, acestea fiind determinate de statutul dezavantajos al femeii în societate, fapt pe care adolescența începe să-l conștientizeze. Apare ideea că, de fapt, controlul ei asupra aspectelor esențiale ale vieții este mai diminuat decît în cazul băieților. În acest context putem vorbi de o neajutorare învățată. Băieții sînt tentați să explice insuccesele lor prin lipsa de efort, neangajare serioasă, în timp ce fetele îl văd ca pe o lipsă a abilităților de soluționare a problemelor.

Gîndirea adolescentului se modifică sub influența noilor impresii, raționalizării abstracte și tendinței de a lua decizii independent. Părinții sînt în așteptarea unui comportament matur și responsabil. Grupul familial și cel de prieteni sînt contextul în care adolescentul își testează ideile despre viață și despre sine. Dezvoltarea psihică este condiționată de o varietate mare de factori, aceștia fiind de natură endogenă (ereditară) și/sau exogenă (de mediu). Interacțiunea dintre cele două categorii de influențe se concretizează sub forma unor grupări multifactoriale diverse.

Adolescența este o etapa cînd, de multe ori, se observă modificări bruște ale stării afective: de la stări de fericire la stări de descurajare sau deprimare, de la sentimentul de putere la cel de îndoială, stimă de sine scăzută. Astfel, în multe cazuri, pentru a face față acestor stări instabile – adolescenții dezvoltă reacții de agresivitate și opoziție față de ceea ce înseamnă autoritate: părinți, adulți, profesori, instituții ș.a. Drept urmare, considerăm această vîrstă una dificilă nu doar pentru adolescent, ci și pentru cei care interacționează cu ei.

Perioada adolescenței se caracterizează printr-o emotivitate crescută, prin dispoziții lipsite de stabilitate, afectele și emoțiile lui sînt mai intense decît ale micului școlar. Față de colegi sau de alte persoane care au atitudini contrare, se manifestă de multe ori violent, furtunos, dar își recapătă calmul și echilibrul tot atît de repede, atunci cînd s-a con-

vins că la baza acestor atitudini nu stau intenții negative. Această emotivitate crescută se datorește predominării procesului de excitație asupra celui de inhibiție, ca urmare a unei dezvoltări generale vertiginoase la această vîrstă. Procesele de inhibiție fiind slabe, preadolescentul se manifestă prin acțiuni bruște, impulsive.

O altă caracteristică este faptul că *dispoziția* preadolescentului este lipsită de stabilitate și constanță. Acest lucru este valabil mai ales pentru începutul preadolescenței, cînd copii trec repede de la o stare la alta, de la bucurie la tristețe, de la minie la calm, de la impulsivitate la timiditate. Fluctuația dispoziției are drept consecințe *contradicțiile* în atitudini, în gîndire și în acțiune, manifestări caracteristice nu numai începutului preadolescenței, ci chiar și elevilor din clasele mai mari.

La mulți adolescenți se constată contradicții în comportare. Astfel, în anumite momente ei dau dovadă de o liniște desăvîrșită, de o atitudine duioasă și tandră față de animale, pentru ca în alte momente să se manifeste cu totul opus, dezordonat, crud, lipsit de gingășie. Profesorii rămîn adesea surprinși de comportamentul schimbat al unor elevi care, într-o etapă anterioară, constituiau exemple, pentru ca după aceea să aibă ieșiri nepermise, să comită acte de indisciplină de-a dreptul reprobabile. Judecățile pe care le fac asupra unor persoane sau situații sînt în această perioadă dependente de fluctuațiile dispoziției. Profesorii, părinții, colegii, persoanele cu care vin în contact sînt judecați cînd bine, cînd rău, cînd favorabil, cînd defavorabil, în funcție de tonalitatea afectivă existentă la un moment dat. Nici chiar față de sine atitudinea nu rămîne constantă, considerîndu-se cînd superiori față de colegi sau mediu, cînd inferiori, cînd excepțional de înzeștrați, cînd lipsiți de inteligență.

Pe măsură ce adolescentul își îmbogățește experiența, iar procesele de inhibiție devin mai puternice, el își controlează mai bine manifestările afective, nemaiaivînd ieșiri bruște și violente, judecări elaborate în pripă și pline de contradicții, atitudini inexplicabile, întregul său comportament evoluînd spre o liniștire și un calm din ce în ce mai vizibile și mai statornice.

Comportamentul deviant înlînit la adolescenți, în special la băieți, deseori este asociat cu confruntări fizice: a te măsura cu ceilalți face parte din afirmarea identității sexuale masculine, care reprezintă o formă de socializare. Aceste încăierări încalcă normele sociale și pot genera acte de violență colectivă.

În Republica Moldova delincvența juvenilă este o problemă ce necesită o atenție deosebită. Evoluția delincvenței în societatea contemporană a determinat organismele internaționale și naționale să se preocupe de cercetarea acestui fenomen, care presupune atît reeducarea minorului aflat în conflict cu legea, cît și prevenirea delincvenței juvenile.

Minorul aflat în conflict cu legea este o persoană implicată în săvîrșirea unor acțiuni antisociale, manifestate printr-un ansamblu de abateri și încălcări ale normelor sociale.

Prima problemă care se ridică privind delincvența juvenilă este legată de necesitatea utilizării acestui termen în loc de alți termeni consacrați juridic și folosiți pentru adulți care încalcă normele juridico-penale. Acest termen provine de la cuvîntul francez *delinquance juvenile*, care, la rîndul lui, își are originea în latinescul *delinquere*; *juvenis* și el desemnează ansamblul abaterilor și încălcărilor de norme sociale, *sanctionate juridic*, săvîrșite de minorii pînă la 18 ani.

Desigur, este absolut necesar să diferențiem, în cadrul categoriei largi de minori, cîteva subcategorii, distincție făcută clar de către sistemul nostru juridic. Astfel, minorii pînă

la vârsta de 14 ani nu răspund penal, chiar dacă ei comit infracțiuni. Cei cu vârsta între 14 ani și 16 ani răspund juridic limitat numai dacă se stabilește existența discernământului la expertiza medico-legală psihiatrică. În final, minorii cu vârsta între 16 și 18 ani răspund în fața legii, având discernământ. Cu toate acestea, modul de sancționare și, mai ales, cel de executare a pedepselor se deosebesc de cele folosite pentru infractorii adulți.

Pentru a înțelege mult mai bine fenomenul delincvenței juvenile, este necesar să se facă o caracterizare psihologică și psihocomportamentală a minorului, a copilului. În cadrul Dicționarului Webster, de exemplu, copilul este definit a fi „persoana tânără ce aparține oricăruia dintre cele două sexe, ce se află ca vârstă între perioada prunciei și cea a tinereții”. Plecând de la această definiție, se pot departaja cel puțin trei perioade de vârstă pe care le parcurge persoana tânără: 1. perioada *prunciei* (primii ani de viață); 2. perioada *copilăriei* (între perioada prunciei și adolescenței); 3. *tinerețea* (perioada dintre sfârșitul pubertății și începutul perioadei adulte).

În toate cele trei perioade de vârstă, deci pînă la 18 ani, persoana nu are *vîrstă legală* a persoanei adulte, de aceea ea trebuie să fie tratată mai mult ca o persoană care nu respectă normele juridice (atunci cînd comite acte antisociale), decît ca o personalitate criminală. Motivul principal îl constituie imposibilitatea asumării responsabilității depline, precum în cazul adultului. Între copil și adult sînt o mulțime de deosebiri, dintre care cele mai importante sînt următoarele:

1. Copiii parcurg cîteva stadii ale dezvoltării, care sînt diferite calitativ; aceste stadii sau etape manifestă tendința de a amîna intrarea în perioada maturității (adultă) pînă la 20 de ani și chiar mai tîrziu. Unii autori susțin că perioada adolescenței s-ar prelungi chiar pînă la 25 de ani.

2. Pe tot parcursul acestor stadii, copiii prezintă caracteristici, mai ales de ordin calitativ, total diferite față de adulți: în timp ce adulții muncesc și sînt responsabili, copiii se joacă mai mult și sînt parțial iresponsabili; adulții sînt mai raționali și mai cooperanți, în timp ce copiii sînt mai emotivi și mai imprevizibil etc.

3. Pînă la deplina maturizare fizică, morală, emoțională și a deprinderilor raționale, locul potrivit pentru copii este casa părintească, școală, unde împreună cu colegii, prietenii și persoanele apropiate mențin relații apropiate.

2. Probleme specifice în relaționarea cu părinții. Criza de vîrstă

Relațiile cu părinții în perioada adolescenței

În toate societățile au existat și vor exista legături între părinți și copii, copiii vor considera părinții responsabili de necesități, reușite și insuccesele lor. Relațiile între părinți și copii presupun un mecanism deosebit, filtrat social, ele au la bază comunicarea în care se realizează un model, un pattern de conduită. În cadrul acestor relații părinții încearcă și, de multe ori, mulți dintre ei reușesc să socializeze copiii, contribuie la modificarea și perfecționarea stilului de interrelaționare din copilărie – ambele părți au nevoie de deprinderi, abilități sociale pentru facilitatea comunicării.

Există diverse studii privind forma și mărimea familiilor, fenomenelor întîlnite în familiile dezorganizate, influența divorțului asupra atmosferei și formării trăsăturilor psihosociale ale minorilor; există cercetări privind copiii adoptați și cei aflați în plasament familial. Datele obținute ne furnizează un șir de informații valoroase din punct de vedere teoretic și practic. Părinții sînt cei care transmit copilului setul de valori pro sau

antisociale. Copiii adresează întrebări la care părinții încearcă să răspundă, ei ar trebui să ofere răspunsuri cât mai adecvate dezvoltării psihice a copilului. În adolescență, centrul de greutate al comunicării se deplasează de la nivelul exclusiv al familiei la nivelul grupului de colegi și de prieteni. Tinărul devine un veritabil participant la dialog, de multe ori fără să comunice nimic adultului și, cel mai adesea, părinților.

Pentru înțelegerea profundă a perioadei adolescenței vom examina câteva idei principale pentru stilul de interacțiune între părinți-copii:

- **pentru adolescent este apreciată ca benefică „supravegherea democratică”.** Este preferată o abordare permisivă, egalitară a adolescentului față de una autoritară, de respingere; în alte condiții adolescentul nu ezită să spună că „părinții uită că au fost și ei tineri” și „nu își cunosc limitele”;
- **comportamentul părinților caracterizat prin căldură afectivă, răsplătă acordată pentru merite.** Aceasta are consecințe favorabile în achiziționarea de către adolescent a unor itemi structurali ai personalității, ai independenței, ai identității etc.;
- **în familiile cu dezvoltare normală adolescenții sînt mult mai cooperanți, sînt veseli, învață să spună glume, să rîdă și să se bucure.** S-a constatat că acești adolescenți învață cu mai multă ușurință să stocheze și să distribuie informația, față de adolescenții cu tulburări de comportament la al căror viraj părinții și grupul asistă de multe ori fără să știe cum și de ce să intervină.

Absența mediului familial adecvat

Climatul familial joacă un rol important în explicarea conduitelor antisociale. Astfel, atmosfera din familiile dezorganizate, lipsa autorității părinților, a controlului, precum și a afecțiunii acestora duce la neadaptare socială.

În familiile în care ambii părinți sau unul dintre aceștia este hiperautoritar și agresiv, copilul nu are alternative decît supunerea oarbă, necondiționată în raport cu cerințele și pretențiile părintelui, cu efect negativ imediat în planul dezvoltării și evoluției personalității.

Tensiunea acumulată în timp, ca urmare a stării de frustrare (datorată regimului hiperautoritar impus), se va elimina prin descărcări bruște, prin forme de conduită agresivă/autoagresivă.

Pe de altă parte, există și climatul familial hiperpermisiv în care părinții sînt super-protectori, „invadează” pur și simplu copilul cu investiții afective, creează în mod exagerat condiții de „apărare” a copilului împotriva „pericolelor și prejudcărilor”. Acest „tratament” educațional poate conduce la conduite antisociale, explicabile în cea mai mare măsură prin rezistența scăzută la frustrare.

Totuși, chiar dacă 80% dintre adolescenții cu conduite antisociale provin din rîndul familiilor dezorganizate, nu se poate susține că orice familie dezorganizată, în mod automat, contribuie la formarea și manifestarea tulburărilor de comportament ale copiilor.

În cazul adolescenților orfani, abandonați, ai căror părinți sînt plecați la muncă peste hotare și care se află în grija asistenței publice, lipsește însuși mediul familial. Lipsa oricăror modele parentale și a identificării copilului cu părinții săi poate duce la depersonalizare, care servește drept punct de plecare al indifferenței, opoziției sau ostilității.

Din rîndul acestora se detașează în primul rînd adolescentul depresiv, aflat în continuă căutare de afectivitate, de înțelegere din partea celor din jur și, nu în ultimul rînd, cel aflat în conflict cu legea.

3. Rolul factorilor ereditari și de mediu în formarea personalității adolescenților

Factorii care determină delincvența juvenilă pot fi împărțiți în două mari categorii:

a) *factorii interni, individuali*

b) *factorii externi, sociali.*

În prima categorie se induc:

- particularitățile și structura neuropsihică;
- particularități ale personalității în formare;
- particularități care s-au format sub influența unor factori externi, mai ales a celor familiali. Tot în categoria factorilor interni, un rol deosebit de important îl are, după unii autori, frustrația.

În a doua categorie sînt incluși:

- factorii socioculturali;
- factorii economici;
- factorii socioafectivi;
- factorii educaționali din cadrul microgrupurilor și macrogrupurilor umane, în care trebuie să se integreze, treptat, copilul și tînărul, începînd cu familia.

Care este raportul dintre cele două categorii de factori, care este ponderea fiecăruia în determinarea comportamentului delincent al minorilor – sînt întrebări la care nu s-a putut oferi un răspuns unanim acceptat. Împărțim punctul de vedere conform căruia orice încercare de exagerare a rolului factorilor interni sau a celor externi riscă să nu fie validată în practică. Dacă psihologii pun mai mult accentul pe particularitățile psihice în adaptarea minorului la mediu, sociologii acordă un rol determinant factorilor socioculturali, precum și condițiilor vieții sociale în general.

În ultima vreme s-a conturat un punct de vedere intermediar referitor la etiologia delincvenței juvenile. Este vorba de așa-numita perspectivă a „cauzalității multiple” sau a „factorilor”, care concepe delincvența ca fiind rezultatul unui număr mare și variat de factori. Adepții acestei perspective consideră ca fiecare factor, luat în parte, are o anumită importanță, delincvenții apărînd fie la intersecția a doi factori majori, fie datorîndu-se influenței concertate a șapte sau opt factori minori.

Considerăm că exagerarea rolului factorului intern sau a celui social, pe de o parte, precum și încercarea de combinare mai mult prin însumare factorială, pe de altă parte, nu rezistă la o analiză serioasă logică și practică. Atîta timp cît nu putem opera cu propoziții logice generale de tipul „Toți cei care... (sînt agresivi, au atitudini negative în raport cu..., provin din familii dezorganizate sau fără posibilități materiale etc.) comit sau vor comite infracțiuni”, nu putem izola și exagera rolul unei categorii de factori pentru fiecare caz în parte. Metode educative considerate eficiente dau rezultate bune cu un frate și eșuează în raport cu altul, datorită diferențelor în ceea ce privește caracteristicile psihice. Receptivitatea, capacitatea de interiorizare a unor norme și

valori sociale sînt diferite la cei doi copii. Dar și în cazul în care există o identitate în ceea ce privește „echipamentul” psihologic (temperament, afectivitate etc.) între doi minori crescuți și educați în medii diferite, unul poate să se fi înscris pe drumul delincvenței.

Pînă aici, lucrurile par a fi foarte clare. Dar pot să existe și cazuri aparent paradoxale: copii cu caracteristici psihice negative și crescuți în medii neprielnice (cum ar fi familii dezorganizate) care nu comit acte delictuale nici în timpul minoratului, nici atunci cînd sînt adulți. Pe de altă parte, copii care posedă caracteristici psihice pozitive (ce nu creează nici un fel de problemă celor cu care interacționează) și sînt influențați educativ în medii și cu mijloace corespunzătoare ajung uneori în posesia statutului de delinvent.

Cunoscîndu-se acest lucru, se poate interveni în primul rînd în direcția prevenirii alunecării cît mai pronunțate spre devianță.

Procesul educațional reușit creează mecanisme de inhibare și de autocontrol a conduitei, care, la rîndul lor, vor preveni reacția delinventă chiar și atunci cînd diverse surse îi vor „stimula”: filme și romane polițiste, emisiuni de televiziune cu caracter agresiv etc. Mai mult, la copilul bine educat, asemenea surse pot, prin contrast, să întărească și mai mult mecanismele criminoinhibitive. La cei însă la care procesul educațional-formativ eșuează, asemenea surse devin un fel de „instigatori ai agresivității” (A. Bandura).

Factori interni, individuali

Din această categorie fac parte, după cum afirmă unii autori, următorii factorii:

I. Disfuncții cerebrale

Majoritatea cercetătorilor arată că nu se poate vorbi de o specificitate EEG la delinvenți, deși unele anomalii ale acestor trasee bioelectrice, care apar la unii delinvenți, demonstrează existența unei patologii cerebrale. Astfel, cercetătorii japonezi M. Kimura și Y. Nakazawa (1963), studiind traseele bioelectrice ale unui grup de delinvenți minori, evidențiază faptul că undele theta sînt mai frecvent găsite la recidiviști. Autorii francezi G. Verdeaux și J. Verdeaux (1963), în urma comparării traseelor bioelectrice cerebrale ale unui grup de subiecți (delinvenți minori) în vîrstă de 14-18 ani (120 subiecți) cu cele ale altui lot de 123 minori nedelinvenți (aceeași vîrstă și același sex), au ajuns la concluzia că diferențele găsite între cele două grupe vizează caracteristici funcționale care pot traduce fie o întîrziere de cîțiva ani în maturizare, fie tulburări de ordin psihologic. D. Silverman (1964) consideră că anomaliile bioelectrice cerebrale pot fi mărturia unor situații conflictuale și, de aceea, ele trebuie puse în raport și cu unele cauze psihogenetice.

Printre alte obiective, V. Dragomirescu, în cercetările sale, a urmărit și compararea frecvenței și aspectelor anomaliilor de traseu EEG la psihopați cu aspectele înțîlnite în urma studiului unui lot de 111 minori cu tulburări de comportament, traduse în conduite deviante delictuale. Cei 111 minori examinați EEG, cu vîrsta între 12 și 17 ani, au fost reprezentați de 96 băieți și 15 fete, iar analiza traseelor EEG a permis următoarele constatări: a) trasee de aspect normal s-au găsit numai la 20 de cazuri, reprezentînd un procent de 18%; b) trasee EEG cu anomalii electrografice de diverse tipuri la 91 de cazuri, reprezentînd 82%.

2. Deficiențe intelectuale

În cazul grupurilor de delincvenți găsim un număr relativ mare de cazuri ce prezintă carențe serioase în ceea ce privește dezvoltarea psihointelectuală. Capacitățile intelectuale reduse nu permit anticiparea consecințelor și implicațiilor acțiunilor întreprinse.

Cercetările efectuate la nivel mondial au scos în evidență câteva aspecte generale:

- în rîndul delincvenților, procentajul întîrziărilor mentali crește pe măsură ce se ridică de la delictul ușor la delictul grav și foarte grav;
- pentru recidiviști, procentajul debilizărilor mentali este mult mai ridicat decît pentru nerecidiviști;
- procentajul infractorilor cu deficiențe intelectuale este aproximativ tot atît de ridicat ca și cel al infractorilor cu tulburări emotiv-afective.

De astfel, în legătură cu ultimul aspect, unii autori au subliniat faptul că nivelul mental scăzut reprezintă o premisă a infracționalității, mai ales dacă este asociat cu perturbări emotiv-afective ale personalității și cu condiții defavorabile de mediu. În concepția autorului, delinquentul minor prezintă o serie de caracteristici specifice:

- trăiește mai mult în prezent, acțiunile sale desfășurîndu-se în mod precumpănitor sub presiunea tiranică a impulsurilor și trebuințelor prezente;
- criticism redus al gîndirii;
- dificultăți sau imposibilitate de anticipare pe plan mental a urmărilor inevitabile ale infracțiunii;
- slaba capacitate de a trăi anticipativ o serie întreagă de stări emotive, strîns legate de aceste urmări ale infracțiunii;
- absența emoțiilor și înclinațiilor altruiste simpatetice;
- slaba inhibiție;
- lipsa „frînelor condiționate” ce se află la baza incapacității de a-și controla și înfrîna tendințele și impulsurile care-l împing la acte antisociale;
- sugestibilitate mărită etc.

Nu înseamnă însă că toate persoanele care prezintă aceste caracteristici psihice, în mod absolut cert, vor comite acte antisociale. De asemenea, prezența unor capacități intelectuale normale nu constituie întotdeauna o garanție sigură a prevenției delincvenței.

3. Tulburări ale afectivității

Afectivitatea joacă un rol deosebit de important în viața și activitatea individului uman și orice abatere de la normal creează probleme, uneori destul de serioase, pe linia adaptativă. În ceea ce-i privește pe delincvenți, după cum afirmă majoritatea cercetătorilor, se pare că aceștia se caracterizează fie printr-un nivel insuficient de maturizare afectivă, fie prin diferite stări de dereglare a afectivității.

În categoria stări de dereglare a afectivității sînt incluse:

- stări de frustrație afectivă și sentimentul de frustrație, conflicte afective;
- instabilitatea (labilitatea) afectivă;
- ambivalența afectivă;
- indiferența afectivă;
- absența emoțiilor și a înclinațiilor altruiste și simpatetice.

Datorită nivelului crescut al egocentrismului (și al egoismului) și, totodată, datorită existenței unui nivel scăzut al *toleranței la frustrație*, formularea și atingerea unor obiective acționale se face prin apelul la mijloace ilegale.

Studiind diferite categorii de infractori sub aspectul particularităților psihologice, T. Bogdan arată că una din cele mai frecvente caracteristici psihice ale delincvenților, în special ale delincvenților minori, este *instabilitatea emotiv-acțională*. Instabilitatea emotiv-activă a delincventului este diferită de stabilitatea emotiv-activă a omului obișnuit. La acesta din urmă reacțiile emotiv-active sînt *relativ stabile*, în sensul că aceste reacții sînt rezultante determinate în parte de ambianță și în parte de sistemul de valori etico-sociale. „Stabilitatea” omului normal (nedelincvent) se realizează prin: - duritatea reacțiilor sale reglate voit și conștient; - lipsa de oscilații excesive; - constanța acestor reacții, care rămîn, calitative și cantitative, relativ identice în raport cu stimulii declanșatori.

În contrast cu aceștia, datorită experienței negative, a educației deficiente, deprinderilor și practicilor antisociale, delincventul se prezintă ca: un instabil emotiv-activ, un element care în reacțiile lui trădează discontinuitate, salturi nemotivate de la o extremă la alta, inconstanță în reacții față de stimuli, inconstanță de origine endogenă specifică.

Spre deosebire de alte caracteristici, instabilitatea emotiv-acțională apare că „o trăsătură emoțională a personalității deformate a delincventului adult sau minor, ea fiind o latură unde traumatizarea personalității se evidențiază mai bine decît pe planul componentei ei cognitive”.

Instabilitatea emotivă, la rîndul ei, se asociază destul de frecvent cu *agresivitatea*, ducînd la scăderea pragului delincvențial și la săvîrșirea unor infracțiuni prin acte de violență. T. Bogdan precizează că fenomenul de agresivitate rezidă în acele forme de comportament ofensiv, consumat pe plan acțional sau verbal, care, în mod obișnuit, dar nu necesar, constituie o reacție disproporțională la o opoziție reală sau imaginară.

4. Tulburări caracteriale

Caracterul, în calitatea lui de nucleu al personalității, se formează și se dezvoltă în ontogeneză, fiind din această cauză puternic dependent de ansamblul de condiții și împrejurări în care trăiește individul uman în mod nemijlocit, precum și de ansamblul de factori de ordin sociocultural, luat într-un sens mai larg, care influențează și modelează procesul dezvoltării ontogenetice. El cuprinde un ansamblu sau un complex de însușiri relativ stabile și constante ale individului uman, care asigură caracterului o anumită „formă” sau „coloratură” specifică, cu puternice accente de unicitate și irepetabilitate. Gradul înalt de complexitate al caracterului ca formațiune de personalitate este redat de multitudinea încercărilor de a preciza principalele coordonate de definiție ale acestei noțiuni. Astfel, caracterul a fost definit: ca un sistem ce dispune de un sector orientativ și de unul efector (N. Levitov); ca funcție a voinței (W. Stephenson); voință moralicește organizată (L. Klages); o formă a activității intelectuale (F. Paulham); o îmbinare dintre trăsături înnăscute și dobîndite (I.P. Pavlov, W. McDougall); mijloc de inhibare a instinctelor (A. A. Roback); rezultînd dintr-o anumită îmbinare a trei funcții fundamentale: afectivitatea, intelectul și voința (Th. Ribot, P. Malapert, A. Fouillée): ca o noțiune morală, ce se bazează pe patru elemente constitutive: tăria voinței, claritatea judecării, subtilitatea și răscolirea afectivă (G. Kerschensteiner). Trăsăturile caracteriale îndeplinesc, la nivelul personalității, în special funcții de reglare a caracterului, determinînd în general un mod constant de manifestare, chiar dacă în anumite situații

caracterul individului poate suferi „abateri” mai mari sau mai mici de la modul comportamental, „etalon” al individului respectiv. Comportamentul poate fi orientat pozitiv sau negativ, trăsăturile caracteriale prezentându-se în cupluri polare (pozitiv-negativ).

Cercetările efectuate asupra delinventului minor au scos în evidență faptul că acesta se caracterizează printr-un nivel de *imaturizare caracteriologică*, care se manifestă prin următoarele:

- autocontrol insuficient;
- impulsivitate și agresivitate;
- subestimarea greșelilor și a actelor disociale sau antisociale comise;
- indolență, indiferență și dispreț față de muncă;
- opoziție și respingere a normelor social-juridice și morale;
- tendințe egocentrice;
- exacerbarea unor motive personale egoiste ale unor trebuințe și tendințe înguste, de nivel redus;
- absența sau insuficiența de dezvoltare a unor motive superioare, de ordin social și a sentimentelor etico-morale;
- dorința realizării unei vieți „ușoare”, fără muncă.

I. Factorii externi (sociali)

1. Factorul educațional al familiei

Una dintre cele mai importante funcții ale familiei constă în educarea și formarea tinerilor în vederea integrării lor optime în viața și activitatea socială. Aici, în cadrul grupului familial, părinții exercită, direct sau indirect, influențe educațional-formative asupra propriilor copii. Cuplul conjugal, prin întreg sistemul său de acte comportamentale, constituie un veritabil model social care, fiind de altfel primul în ordinea influențelor din partea modelelor sociale existente, are o influență hotărâtoare asupra copiilor privind formarea concepției lor despre viață, a modului de comportare și relaționare în raport cu diferite norme și valori sociale.

Pe de altă parte, părinții exercită influențe educațional-modelatorii în cadrul familiei și în mod direct, în baza unei anumite strategii educaționale, folosind mai mult sau mai puțin sistematic și organizat anumite metode și tehnici educaționale. Deoarece cercetările de psihologie și pedagogie au demonstrat că, mai ales în primii ani de viață („cei șapte ani de-acasă”, cum se mai spune), se pun bazele unor importante componente de personalitate, apare imperios necesar ca educația în familie să se desfășoare în mod unitar, pe baza unui ansamblu de principii psihopedagogice și a unei metodologii clar conturate. În această privință, constatăm că, deși s-au elaborat multe lucrări, s-au organizat și desfășurat ample acțiuni cu părinții în vederea instruirii lor, pentru că influențele educative exercitate asupra copiilor să corespundă cerințelor și exigențelor sociale, există încă unele deosebiri între familii în ceea ce privește „metodologia și tehnologia educațională” abordată.

Astfel, strategiile educaționale pe care le utilizează unii părinți – și avem în vedere pe cei care sînt bine intenționați, fiind convinși de efectele pozitive ale modalităților lor de relaționare cu propriii copii, precum și ale metodelor educative utilizate – nu duc întodeauna la crearea celui optim educațional care să favorizeze „rodirea” fructuoasă la nivelul personalității copilului a influențelor educaționale exercitate. Mai mult,

unele strategii pot să se soldeze chiar cu o serie de consecințe negative asupra procesului formării unor componente de personalitate. Necunoscînd suficient urmările reale ale modalităților educative utilizate, unii părinți ajung la un moment dat în fața unor situații oarecum paradoxale: pe de o parte, eforturile depuse, metodele utilizate, așteptările în legătură cu „investițiile” lor educative, cu strategia lor „originală” în ceea ce privește relaționarea cu copilul și, pe de altă parte, rezultatele efective, concrete pe care le-au obținut.

În cazul în care părinții conștientizează din timp această discrepanță, ei pot – și dacă solicită specialiști în problemele muncii educative cu atît mai bine – să-și reorienteze fundamental sistemul lor de acțiuni educative în vederea realizării corecțiilor necesare. Dar, din păcate, există și părinți care nu ajung la conștientizarea efectelor strategiilor educative utilizate și rămîn convinși că eventualele necazuri apărute sînt determinate de cauze care le rămîn străine și necunoscute.

2. Eșecurile privind integrarea școlară și delincvența juvenilă

Nivelul de adaptare și integrare școlară, la rîndul lui, poate fi analizat în funcție de doi indicatori mai importanți:

- a) randamentul școlar (note, medii, rezultate, procedee etc.);
- b) gradul de satisfacție resimțit de elev (motivație, interese, atitudini pozitive, atracție-preferință în raport cu viața și activitatea școlară).

Desigur, există mari diferențe interindividuale în ceea ce privește adaptarea și integrarea școlară. Practic, aceasta poate fi concepută ca un continuum, ce are la o extremitate nivelul maxim de integrare (randament școlar crescut și grad înalt de satisfacție) și, la cealaltă extremitate, inadaptarea școlară (randament școlar foarte slab și lipsa nivelului de satisfacție). Copiii inadaptăți sau dezadaptați școlar intră în categoria „copiilor-problemă”, care adoptă o conduită deviantă în raport cu cerințele vieții și activității școlare. Acești copii se caracterizează de obicei prin:

- insubordonare în raport cu regulile și normele școlare;
- lipsă de interes față de cerințele și obligațiile școlare;
- absenteism, chiulit de la ore;
- repetenție;
- conduită agresivă în raport cu colegii și cadrele didactice etc.

Cercetările efectuate confirmă faptul că există o corelație între conduita delincventă și nivelul pregătirii școlare în sensul că delincvenții minori, de regulă, prezintă un nivel de pregătire școlară foarte scăzută. Astfel, V. Dragomirescu, în urma analizei lotului de 210 delincvenți minori expertizați medico-legal, a evidențiat situația privind nivelul de pregătire școlară: 60% din ei au repetat cel puțin o clasă, iar majoritatea au frecventat cel puțin două școli; privitor la atitudinea față de învățatură, marea majoritate a delincvenților minori au manifestat indiferență sau chiar repulsie, atitudini evidențiate în 75% din cazuri prin rezultate slabe și foarte slabe la aproape toate disciplinele.

După investigarea unui lot de 105 subiecți care au săvîrșit furturi, V. Preda a prezentat următoarea situație: 49% erau elevi cu rezultate foarte slabe la învățatură; 32% erau minori care au abandonat școala și nu erau încadrați în nici o activitate utilă, iar 9% aveau doar 4-8 clase elementare și erau angajați ca muncitori necalificați.

4. Profilul psihosocial al delinquentului minor

Fiecărei etape de vîrstă îi corespund anumite schimbări în plan comportamental. Din perspectiva respectării normelor și valorilor sociale pot fi delimitate cîteva tipuri de conduită: normală, greșită, aberantă și deviantă. Devianța comportamentală poate fi măsurată prin prisma adaptării psihosociale. Ori de cîte ori organismul este supus unor agenți stresanți, el își mobilizează mecanismele de apărare pentru a face față acestor încercări. Există adaptare cînd organismul se transformă în funcție de mediu, iar această transformare are ca efect un echilibru al schimburilor între mediu și el, favorabil conservării sale (J. Piaget). Adaptarea de tip psihologic presupune asimilarea de noi cunoștințe și valori, dar și renunțări la atitudini sau valori personale, care se dovedesc nefuncționale (pentru că nu sînt acceptate de către societate). Atît mediul familial, cît și cel școlar, iar apoi cel profesional și social îl obligă pe subiect să se supună acestui comportament continuu de adaptare și remodelare în funcție de cerințele și exigențele specifice mediilor respective. Putem afirma că o persoană este cu atît mai bine adaptată, cu cît are mai frecvențe și mai profunde schimburi interpersonale echilibrate cu ceilalți din jur și cu diferiți factori ai ambianței sociale (organizații, sisteme normative, instituții etc.).

Dezvoltarea psihică a individului are atît o dinamică continuă – psihicul fiind într-o permanentă argumentare și reconfigurare structurală, cît și o orientare teleologică flexibilă, adaptarea devenind posibilă datorită procesului de conexiune al învățării.

Tînărul cu conduită antisocială este caracterizat prin egocentrism și nepăsare. În forma extremă, există un grad de duritate care-i permite individului să săvîrșască acte crude, dureroase sau degradante.

Din practica de zi cu zi și studiul acestui tip de comportament, prezentăm cîteva aspecte care duc la creșterea frecvenței devianțelor la adolescenți:

1. Modificări la nivelul structurilor morale. În linii generale, conștiința morală este o sinteză a valorilor stabilite de grupul social care reglează comportamentul uman față de regulile sociale necesare conviețuirii și față de celelalte persoane purtătoare, la rîndul lor, a unei conștiințe morale. Ceea ce garantează eficiența procesului de integrare socială este capacitatea de a acționa autonom pe baza valorilor și regulilor morale.

2. Modificări la nivelul relațiilor afective. Experiența infantilă – ca formă de învățare socială – petrecută într-un spațiu valoric dăunător moral, generează față de celălalt atitudini de neîncredere și ostilitate. Experiențele trăite în timpul copilăriei îl determină pe adolescent să considere adultul un eventual agresor, orice intervenție puțin mai autoritară îl face, la început, să perceapă adultul ca avînd intenție răufăcătoare.

Aceste modificări trebuie privite cu atenție atunci cînd interacționăm cu adolescenții care au comportamente deviante. Trebuie știut faptul că o atitudine de mare severitate din partea adultului mărește antipatia și generează conflictul cu acesta.

3. Scăderea pragului de toleranță la frustrare. În cazul adolescenților cu comportament deviant, fenomenul de frustrație este amplificat de structura lor internă. Experiența trăită de ei în grupul primar a consolidat egocentrismul infantil prin: atitudinea părinților, modelul parental de satisfacție a instinctelor și dorințelor fără autocontrol, o adaptare și coparticipare la fuga de efortul organizat al copilului (lipsa de școlarizare, neparticipare la un program de viață organizat, la activități continue și susținute etc.).

4. Ca principiu fundamental, adolescenții cu comportament deviant nu pot suporta în relațiile lor cu instituțiile și cu adulții regulile și exigențele sociale, atitudinile prohibitive, autoritare sau preventive ale acestora.

5. Sentimentul de devalorizare. Adolescentul cu comportament deviant nu numai că nu se reprezintă pe sine ca o valoare umană constituită ci, dimpotrivă, trăiește un sentiment de nonvaloare, de respingere de către grupul social. Devalorizarea fiind produsă de situații în care atât părinții, cât și educătorii intervin direct în acest sens. În general, familiile din care provin adolescenții cu comportament deviant creează condiții de devalorizare în educarea copilului prin utilizarea acestuia ca participant la acțiuni antisociale: consum de alcool, minciună, furt, prostituție, vagabondaj, înșelăciune etc.

6. Sentimentul de injustiție. Trăirea, pe o perioadă îndelungată de timp, a unei situații de incompatibilitate, mai ales socială, fie că este vorba de joc, de învățatură sau de relații de familie, determină treptat apariția unui sentiment de injustiție.

Este greu, dacă nu imposibil, mai ales la vârsta adolescenței, ca adolescentul să-și asume vinovăția unor comportamente care i se par normale, întrucât sînt rezultate din experiența sa trecută. De aceea adolescentul trăiește uneori cu profundă convingere că i se face o mare nedreptate.

7. Un sens greșit acordat conceptului de libertate. În viziunea adolescentului cu comportament deviant, conceptul de libertate este acela de a fi lipsit de orice restricție sau exigență socială. Libertatea, în cazul acesta, înseamnă a exista în afara oricărei reguli și fără respectarea cerințelor morale și sociale. Persoana aflată în conflict cu legea consideră inutilă poziția de acceptare a regulilor comunității și a celor pe care se bazează relațiile interpersonale.

Abilități de comunicare la vârsta adolescenței

Un adolescent trebuie să posede abilitatea de a comunica eficient și suportiv pentru a soluționa conflictele interpersonale dintre sine, semenii și adulții. Comunicarea la vârsta adolescenței include în sine următoarele abilități:

- cunoașterea și autocunoașterea de sine;
- determinarea statutului în grup;
- satisfacerea trebuințelor comunicative între colegi;
- studierea preferințelor interpersonale și a statutului membrilor grupului mic;
- stabilirea relațiilor interpersonale;
- însușirea formelor necesare de comportament social;
- crearea reciprocității în relații;
- susținerea contactului emoțional pozitiv;
- includerea;
- comunicarea spontană,
- ascultarea și înțelegerea partenerului de comunicare;
- perceperea adecvată a dispoziției auditoriului;
- interacționarea între parteneri;
- abilități de dirijare a atenției sale.

Valoarea abilităților comunicative este deosebit de mare în procesul adaptării în perioada de criză la adolescență.

Drept mecanism ascuns al abilităților comunicative este considerată identificarea, adică posibilitatea individului de a se plasa în poziția partenerului. Izvorul prim de formare a cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor de comunicare este declarată experiența individuală. Cea mai eficientă cale de formare a abilităților comunicative la vârsta de adolescent este numită învățarea culturii comunicării, îndeosebi învățarea organizată. Cunoscând normele și regulile comunicării și autoapreciindu-se obiectiv, fiecare adolescent poate și trebuie să-și perfecționeze comunicarea pentru a deveni un partener de comunicare interesant, educat.

Adolescența este acel stadiu al vieții umane când se realizează facil activitatea comunicativă în sferile de relații „adolescent-adolescent”, „adolescent-părinte”, „adolescent-adult”. Pentru a fi eficientă, comunicarea trebuie să funcționeze ca un sistem circular și să se autoregleze. Elementul central al acestei reglări este reprezentat de feedback.

Situația optimă de comunicare în adolescență se consideră situația în care copilul nu se simte judecat, analizat sau interpretat, nici ghidat prin sfaturi și nici manipulat sau hărțuit prin întrebări. Este o situație în care el se simte pur și simplu ascultat. Ascultarea este caracteristica fundamentală a comunicării vizînd facilitarea exprimării celui-lalt. Se are în vedere o ascultare comprehensivă. În situațiile în care adolescenții se simt realmente ascultați, ei se exprimă mai bine, altfel spus cel mai autentic cu putință.

Pentru ca o comunicare să fie efektivă și de calitate, este necesar:

- să asculți;
- să observi;
- să analizezi;
- să controlezi;
- să te exprimi.

Să asculți, adică să iei în considerare punctul de vedere al celui-lalt. Să observi, altfel spus să fii atent la toate evenimentele (de multe ori de natură nonverbală) care au loc în situația de comunicare. Să analizezi, în scopul de a discerne partea de explicit de cea de implicit, partea observabilă de cea ascunsă, de a degaja elementele care constituie cîmpul psihologic și social determinat pentru adolescent. Să controlezi calitatea și relevanța mesajului (feedback-ul) și procesele susceptibile de a parazita interacțiunea. Să te exprimi pentru celălalt, în funcție de interlocutor și de natura obiectului comunicării.

Orice comunicare se înscrie într-un context psihologic care rămîne întotdeauna unul social și ideologic. Rolul și ponderea care revin normelor sociale, reprezentărilor sociale și valorilor de referință sînt considerabile, o simplă analiză psihologică a comunicării fiind insuficientă.

Autorii care s-au ocupat de studiul conduitei delincvente a minorului au ajuns la evidențierea unui „profil psihologic” al acestuia:

- a) înclinația spre agresivitate, fie latentă, ce este bazată pe un fond de ostilitate, de negare a valorilor socialmente acceptate, fie manifestă;
- b) instabilitatea emoțională, generată de carențe educaționale și, în ultimă instanță, fragilitatea eului;
- c) înadaptarea socială, provenită din exacerbaria sentimentului de insecuritate, pe care individul caută să-l suprimă, de exemplu prin schimbarea frecventă a domiciliului sau vagabondaj, prin evitarea formelor organizate de viață și activitate;

d) duplicitatea conduitei, manifestată în discordanța dintre două planuri: unul, cel al comportamentului tainic, intim, în care se pregătește infracțiunea, și celălalt, nivelul comportamental de relație cu societatea, prin care își trădează de cele mai multe ori infracțiunea;

e) dezechilibru existențial, exprimat prin patimi, vicii, irosire absurdă a banilor etc.

Soții Sheldon și Eleanor Gluck, studiind cu ajutorul unei echipe interdisciplinare un lot de 500 de minori delincvenți și un lot de 500 nedelincvenți (lot martor), care erau corespunzători ca vîrstă, sex, statut socioeconomic, apartenență etnică etc., au evidențiat că delincvenții se deosebesc de nedelincvenți prin următoarele trăsături mai importante:

1. din punct de vedere fizic, delincvenții sînt cu precădere de constituție mezomorfică (sînt solizi, au forță musculară mai mare etc.);
2. ca temperament sînt: energici, neastîmpărați, impulsivi, extravertiți, agresivi, distructivi (adesea sadici);
3. au atitudini ostile, sfidătoare, sînt plini de resentimente, de suspiciuni, sînt încăpățînați, dornici să se afirme în grup, cu spirit de aventură, neconvenționali, nesupuși autorităților;
4. din punct de vedere psihologic, tind spre exprimări directe, din punct de vedere sociocultural provin, în proporție mult mai mare decît cei din grupul de control, din familii neînțelegătoare, neafective, instabile, lipsite de ținută morală etc..

J. S. Peters (1957) prezintă, în urma efectuării unor cercetări empirice, că nevîrstnicii și tinerii care au venit în conflict cu normele legal-morale prezintă drept caracteristici distincte: atitudini nefavorabile față de legi și fața de muncă; atitudini necorespunzătoare față de ei înșiși, față de părinți și alte persoane. „Delincventul este un individ care, aparent, are un surplus de experiențe neplăcute și care simte că trăiește într-o lume disconfortantă, amenințătoare. Sentimentul lui de autoapreciere pare să fie subminat, de aceea el nu pierde nimic dacă este criticat sau chiar încarcerat. Neavînd vreun statut social de apărut, teama de a-l pierde nu-l motivează să facă eforturi pentru a se conforma normelor sociale. Mai mult încă – fie că a avut prea multe contacte neplăcute cu alți oameni, fie că pe toți îi consideră asemănători, el nu-i apreciază pe alții și din această cauză nici nu pune prea mult preț pe opinia lor. Acest set de atitudini face să fie extrem de dificilă stabilirea de contacte cu el în vederea încercării de a-l reeduca”.

Evidențierea caracteristicilor psihice specifice personalității delincventului minor prezintă o mare importanță pentru organizarea activității recuperative, care trebuie să intervină în direcția restructurării și rearmonizării profilului acesteia. Influențele educative, reeducative și recuperative trebuie să pătrundă adînc în substructurile de personalitate ale minorului delincvent, depășindu-se aspectul pur formal prin utilizarea activă și adecvată a unor metode și procedee eficiente terapeutic-suportive și constructiv-compensatorii.

Clasificarea delincvenților juvenili

Comportamentul delincvent al minorilor, ca și cel al infractorilor adulți, poate fi clasificat în funcție de o serie de criterii:

1. prezența sau absența intenției: acte delincvente spontan-intenționate, acte premeditate, absența intenției;

2. în funcție de numărul infracțiunilor comise: prima infracțiune, mai multe infracțiuni (recidivism);
3. în funcție de gradul de normalitate psihică: anormal (bolnav mental) și normal;
4. gradul de responsabilitate: perfect responsabil, intelect redus, intoxicație și dezorganizare psihică;
5. în funcție de motivația ce stă la baza conduitei delincvente: predominant extrinsecă (interesul principal orientat spre atingerea unor scopuri, cum ar fi intrarea în posesia unor bunuri); predominant intrinsecă (interesul este orientat predominant spre aspectele de conținut ale activității antisociale).

O interesantă clasificare a delincvenței juvenile o realizează W. W. Wattenberg, care pleacă de la cele 6 structuri de reacție comportamentală (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*), elaborate de Asociația Psihologilor Americani:

1. reacția hiperkinetică, specifică copiilor ce prezintă afecțiuni neurologice minime;
2. reacția de retragere, ce poate să apară atunci când copilului i se oferă prea puțină satisfacție; această situație este specifică copilului cu părinți ce adoptă în raport cu ei o conduită neadecvată (sînt detașați, excesiv de permisivi sau exagerați în aplicarea sancțiunilor);
3. reacția superanxioasă, tinde să apară în mod particular în clasa de mijloc, în familiile deosebit de ambițioase în plan educațional în care copiii sînt solicitați să realizeze achiziții comportamentale în baza unor înalte standarde impuse;
4. reacția agresivă nesocializată, tinde să apară în cazul respingerii parentale, cuplată cu superprotecția parentală;
5. reacția de fugă, de evadare, tinde să apară ca o reacție la respingerea parentală integrală;
6. reacția grupului delincent, tinde să apară ca rezultat al rebeliunii de grup din anii adolescenței, în absența supravegherii parentale și, mai ales, a celei paterne.

După cum se observă din această clasificare, cu excepția primului tip de reacție comportamentală, toate celelalte vizează modul de relaționare dintre părinți și copii, existînd astfel o tendință accentuată din partea autorului de a explica conduita delincentă a minorului prin intermediul climatului familial și, mai ales, al conduitei parentale. Asemenea încercări unilaterale de explicare a fenomenului delincvenței minorilor au mai fost avansate, însă ele nu mai rezistă nici analizei logice, nici celei faptice. Astfel, nu mai poate fi susținută ideea conform căreia familiile dezorganizate în sine ar fi neapărat criminogene. Chiar dacă 80% dintre minorii delincvenți provin din această categorie de familii, nu se poate susține că orice familie dezorganizată aduce după sine în mod automat conduita delincentă a copiilor.

De asemenea, nu se mai poate susține ideea că o mare parte din produsele mass-media (filme polițiste; unele programe de televiziune, romane polițiste sau de aventuri etc.) ar fi în sine criminogene. Invaliditatea acestui punct de vedere provine din partea minorilor care, deși consumă extrem de mult din aceste produse, nu ajung să comită fapte antisociale.

Ca rezultat al acestor puncte de vedere, T. Bogdan ajunge la concluzia că nici filmele și romanele polițiste, nici familiile dezorganizate „în sine nu generează, ci doar alimentează starea infracțională”.

Tot mai mulți autori tind să acorde mai multă importanță *carențelor educative* care conduc la abordarea comportamentului deviant. Astfel, J. D. Lohman consideră că, sub aspect psihopedagogic, delinquentul minor este acel nevîrstnic ale cărui necesități biologice, afective, intelectuale, educative și sociale nu au fost satisfăcute la timp și în mod corespunzător normelor culturale existente.

În explicarea acelor cazuri de delincvenți minori care provin din familii organizate și cărora nu le-au lipsit nimic din punct de vedere material și nici grija și preocuparea pe linia asigurării unor condiții educaționale corespunzătoare, H. J. Eysenck consideră că aceștia fac parte din categoria indivizilor greu educabili. Socializarea lor, care trebuie să conducă la internalizarea unor norme societale, este mult îngreunată de predominanța rapidității inhibiției corticale (*cortical inhibition rapidly*).

Alți autori consideră necesar ca, în definirea delincvenței, să se pornească de la conceptul de maturizare socială. Privit din această perspectivă, delinquentul apare ca un individ cu o insuficientă maturizare socială și cu dificultăți de integrare socială, care intră în conflict cu cerințele unui anumit sistem valorico-normativ, inclusiv cu normele juridice. Delinquentul nu reușește să-și ajusteze conduita în mod activ și dinamic la cerințele relațiilor interpersonale din mediul uman respectiv, din cauza unui deficit de socializare, determinat de perturbarea sau insuficiența *proceselor de asimilare*, a cerințelor și normelor mediului sociocultural și a *proceselor de acomodare* la acestea prin acte de conduită acceptabile din punct de vedere social-juridic. Caracterul disonant al maturizării sociale și, deci, al dezvoltării personalității poate apare în mai multe variante, precum decalaje între nivelul maturizării intelectuale și nivelul dezvoltării afectiv-motivaționale și caracterial-acționale; decalaje între dezvoltarea intelectuală și dezvoltarea judecăților și sentimentelor morale; atît o perturbare intelectuală, cît și una afectiv-motivațională și caracterială.

Privitor la etiologia insuficienței maturizării sociale a unor persoane, R. Mucchielli (1965) elaborează *teoria disocialității*, care pune accentul mai mult pe factorii psihosociali în explicarea delincvenței juvenile. În viziunea lui, disocialitatea se exprimă în:

- a) necesitatea colectivității, a societății;
- b) falsă percepție socială a celor din jur;
- c) lipsa aprofundării și a evaluării adecvate a consecințelor actelor comise;
- d) respingerea rolului social ce i s-a acordat înainte de a deveni delinquent și pe care i-l pretindea colectivitatea.

§ 3. Perioada tinereții și maturității

1. Caracteristica generală a perioadei tinereții vizavi de cea a maturității. Problemele specifice acestor perioade de vîrstă

Perioada tinereții este caracterizată prin asumarea unor roluri sociale diferite de cele din perioada adolescenței. Persoanele fac primele alegeri legate de relaționarea cu partenera/ partenerul în cadrul unei relații intime profunde, precum și la activitatea profesională.

O problemă delicată se referă la subetapele tinereții. Limita inferioară se suprapune peste perioada de la 20 la 24 de ani. Unele persoane se află în producție, altele își fac

studiile universitare, a treia categorie lucrează și poate să-și continue studiile la o școală serală. Această perioadă de vîrstă este una de trecere de la statutul social de adolescent la cel de adult, ceea ce presupune dobîndirea virtuală sau reală a autonomiei financiare, ieșirea de sub tutela părinților.

În perioada de criză sau tranziție economică, tînărul se află sub influența acestor schimbări și cu greu poate face față cerințelor înaintate de către societate. Apar un șir de probleme legate de integrarea profesională, căutarea unui loc de trai, organizarea confortului vieții cotidiene, construirea unei noi familii. Erik Erison consideră că această perioadă este puternic influențată de pendularea dintre intimitate, izolare și starea în care Eul simte necesitatea de a se lega de noi persoane, grupuri, organizații, cauze etc. Astfel, se dezvoltă calitatea și capacitatea de partener și, legat de acest statut, se dezvoltă diferite forțe morale interne intime care justifică și alimentează sacrificiile și compromisurile.

Considerăm că tinerețea se extinde pînă la 35 ani. Persoanele manifestă o dorință puternică de autoafirmare, aspirații de aport social și productiv. În același timp, putem afirma că nu dispăre necesitatea de suport social și emoțional din partea persoanelor apropiate.

Integrarea socială la această vîrstă este destul de complexă. Tînărul/tînăra posedă resurse și capacități deosebite ce trebuie investite în activități concrete. Prezintă importanță satisfacerea intereselor, necesităților, motivației proprii, pe de o parte, iar pe de altă parte, acțiunile întreprinse trebuie să satisfacă necesitățile, cerințele și așteptările societății. În cazul în care între aceste două tendințe nu apar conflicte majore, putem vorbi despre o adaptare eficientă a personalității, în caz contrar se manifestă dezadaptarea socială.

Tînărul se află într-o perioadă fertilă și propice pentru ascensiunea în plan profesional. Condițiile concrete de muncă și pregătirea profesională vor canaliza aspirațiile și capacitățile fie în direcția constructivă, productivă, fie în direcția distructivă asocială sau chiar antisocială.

O serie de autori semnalează fenomenul denumit „șocul realității” în contactul cu lumea profesiilor (Hall, Nygren). Pregătirea pe care o are tînărul, precum și așteptările sale pot fi în dezacord cu condițiile noi de muncă. Individul poate fi dominat de o serie de stări emoționale: stări anxioase, de neajutorare, neliniște etc., care contravin expectanțelor noilor colegi de muncă. Tînărul poate ajunge în situația în care este anulată întreaga lui biografie și pregătire școlară în favoarea unor însușiri prezumtive de altă natură.

Pentru femei alegerea profesiei este mai anevoioasă, din cauza restricțiilor discriminative existente în societățile patriarhale. Rolurile de soție, mamă (funcția reproductivă) încarcă tensional timpul femeilor care sînt angajate la un serviciu. Există un șir de specialități considerate în mod tradițional o prioritate a bărbaților (profesiile unde există venituri mai mari, posturile de conducere), la care femeile nu au acces. O altă problemă, legată de funcția reproductivă, este nedorința angajatorilor de a lua la lucru o tînără, care se va căsători (în cazul cînd nu este încă căsătorită) și care va naște ulterior un copil. Motivul invocat este provocarea unor prejudicii întreprinderii sau organizației, deoarece femeile își iau concedii de maternitate și medicale în caz de îmbolnăvire a copilului.

O categorie de tineri care necesită o atenție deosebită și o abordare specifică sînt persoanele cu dizabilități fizice și psihice, persoanele toxicodependente. În aceste cazuri este necesară o orientare profesională adecvată, care ar corespunde necesităților și capacităților de lucru ale individului. Nu este indicată neglijarea acestor persoane, deoarece ele pot îndeplini un șir de activități utile societății.

Problemele de constituire a unei noi familii provoacă, de asemenea, stări de anxietate latentă sau manifestă, care pot împiedica procesul de integrare socială. Factorii economici, spațiul locativ, aspirațiile și dorințele partenerilor pot fi în contradicție cu posibilitățile reale. În cadrul unui cuplu apar probleme legate de creșterea și educația copiilor, de experiența socială a fiecăruia. Prezența unui copil devine o condiție nouă de fond a reorganizării familiei.

Numeroase studii evocă influențele nefaste ale condițiilor de adaptare, influențe ale unei familii dezorganizate, în conflict cu legea, lipsa de statut ocupațional, dezechilibrul emoțional, lipsa simțului responsabilității, inteligența nealimentată educațional și convertită spre delincvență. În general, se consideră că cea mai vulnerabilă perioadă pentru bărbați este între 20 și 25 de ani. Este o perioadă de contradicții și integrare dominată de experiențele traumatizante din copilărie. O a doua perioadă tensionată se conturează spre sfîrșitul etapelor de adult tînr la 35 ani. Este o perioadă de bilanț, de creștere a stărilor nevrotice, a căutării de noi repere în viață și activitate, de sesizare a „ratării” sau a pierderii unor oportunități.

Maturitatea este fixată din punct de vedere a vîrstei cronologice între 40 și 65 ani. Este considerată perioada de maxime realizări, persoanele ajung la cel mai înalt statut socioprofesional și cel mai ridicat nivel al bunăstării. Au loc modificări ale stărilor fizice și de sănătate. Un eveniment major al maturității este schimbarea modului în care persoana privește relația dintre scurgerea timpului și propria existență. Acest lucru aduce după sine întrebarea: în ce măsură individul a reușit să imprime vieții sale sensul dorit și dacă există posibilități reale de modificare a cursului vieții în timpul care le-a mai rămas de trăit?

Modificările survenite la vîrsta maturității pot provoca adevărate crize în dezvoltare. În această ordine de idei, este necesară analiza relațiilor cu persoanele importante, mai aproape ca vîrstă: soția/soțul, frații, surorile, prietenii ș.a., cu copiii lor ajunși adolescenți sau tineri, cu părinții lor și cu nepoții.

Familia, după plecarea de acasă a copiilor, intră într-o nouă fază – a revenirii la cuplul conjugal singur. Această fază mai este numită stadiul „cuiului gol”. Uneori plecarea copiilor de acasă are un impact negativ asupra părinților, în special în cazul familiilor monoparentale sau al mamelor care au fost pînă acum centrate pe îngrijirea copiilor. Acest lucru poate fi asociat cu stări de neliniște, depresie, apatie, inapetență etc. În cazul cînd relația dintre soți a fost una conflictuală, plecarea copiilor din familie poate fi o punte de plecare pentru intentarea divorțului. Pentru a depăși aceste dificultăți, este necesară dezvoltarea unor abilități:

- autoacceptarea, conștientizarea faptului că fiecare din noi este factorul important în construirea propriei fericiri;
- înlăturarea devalorizării propriei persoane și evitarea raportării în sens negativ la trăsăturile celor din jur;

- folosirea la modul deplin a oportunităților și a potențialelor într-un proces de autodescoperire;
- abordarea propriilor greșeli sub forma unui mod de a învăța;
- găsierea unor posibilități simple și realiste de schimbare a propriei vieți;
- trecerea de la plan la acțiune prin stabilirea unei liste de priorități;
- acceptarea aprecierilor pozitive a celor din jur, precum și evitarea încercărilor de devalorizare de către cei din jur;
- autoaprecierea în funcție de propria valoare;
- adoptarea unei atitudini prietenești față de propria persoană.

2. Profilul psihologic al personalității tînărului și adultului aflat în conflict cu legea

A. Aspecte psihologice

În criminologia modernă, se afirmă tot mai mult că atît criminalii, cît și necriminalii sînt împinși de fapte, de trebuințe și tendințe ca: foamea, afirmarea de sine, teamă, mînie, anumite sentimente și pasiuni etc. Caracteristic pentru criminal este că, la acesta, toate aceste trăsături sînt în exces, sînt nestăpînite, motiv pentru care criminalul nu se poate stăpîni. La aceasta se mai adaugă și voința slabă, lipsa de putere și de inhibiție. În afară de aceasta, criminalii sînt caracterizați și prin trăsături de temperament excesive, ca impulsivitate, excitabilitate, insensibilitate etc., aceștia fiind tot atîția factori subiectivi care conduc la crimă. Mai trebuie să amintim și trăsăturile psihopatice și neurotice, care la criminali sînt mult mai frecvente decît la oamenii normali.

Duplicitatea comportamentului infracțional, considerată ca o trăsătură a personalității delincventului, apare ca o a doua natură, dînd artificialitate întregului său comportament.

Pentru infractor devine obsesivă strădania de a acționa în maniera în care să nu fie descoperit.

Sensibilitatea deosebită, este o altă trăsătură psihologică, caracterizată prin faptul că anumiți excitanți din mediu exercită asupra delincvenților o stimulare spre acțiune cu mult mai mare ca asupra omului obișnuit. Infractorul este caracterizat prin lipsa unui sistem de inhibiții elaborat pe linie socială, ceea ce-l determină să se orienteze în direcție antisocială.

Frustrarea este o stare emoțională distinctă ce desemnează starea psihică tensională și o serie întregă de reacții ce apar în prezența unui obstacol, care se interpun în calea atingerii scopurilor propuse. Frustrarea mai poate fi definită ca o experiență afectivă a eșecului, o trăire mai mult sau mai puțin dramatică a nereușitei. Această stare este resimțită în plan afectiv-cognitiv ca o stare de criză care dezorganizează activitatea instanței corticale de comandă a acțiunilor, generînd simultan surescitarea subcorticală.

Persoanele care au fost puternic frustrate ar putea reacționa agresiv, inconștient, atipic, inconștient, inconstant și violent. Totuși, nu putem afirma că toți oamenii reacționează în același fel la situațiile traumatizante. Reacțiile pot fi diferite, de la abținere și amîinare a satisfacerii pînă la un comportament agresiv.

Infractorul poate simți o stare de insuficiență de incapacitate personală – **complexul de inferioritate**. Acest complex poate să apară ca urmare a unor deficiențe, infirmități reale sau imaginare, fiind întreținute de disprețul și dezaprobarea celor din jur.

Complexul de inferioritate deseori implică comportamente compensatorii, iar în cazul delincvențelor incită la comportamente de tip inferior orientate antisocial.

Egocentrismul reprezintă tendința individului de a raporta totul la el însuși. Atunci când un astfel de individ nu-și realizează scopurile propuse, el devine invidios și susceptibil, dominator și chiar despot. Persoana egocentrică nu este capabilă să vadă dincolo de propriile dorințe, scopuri, interese. Acest individ se crede permanent persecutat, consideră că are întotdeauna și în toate situațiile dreptate. Are tendința de a-și minimaliza însușirile și de a-și maximaliza succesele și calitățile proprii.

Labilitatea este trăsătura personalității care semnifică fluctuația emotivității, capriciozitate și deschidere spre influențe. Persoana instabilă emoțional este ca prizoniera influențelor și sugestiilor și nu-și poate inhiba pornirile și dorințele în fața pericolului public și a sancțiunii penale.

Agresivitatea se manifestă atunci când individul este împiedicat să-și satisfacă dorințele și se manifestă printr-un comportament violent și distructiv.

În literatura de specialitate au fost diferențiate mai multe tipuri de agresivitate:

1. agresivitatea ostilă, al cărei scop este producerea unui "rău" altei persoane;
2. agresivitatea instrumentală – lezarea unor persoane sau grupuri în vederea atingerii unor scopuri practice.

La E. Fromm întâlnim o diferențiere a agresivității în funcție de finalitatea ei adaptivă:

1. agresiune reactivă – reacție biologică de răspuns la comportarea altcuiva, care ne lezează moral și fizic;
2. agresiunea proactivă, care este spontană, biologic nonadaptativă, fără provocări prealabile.

Cele mai cunoscute forme sînt autoagresivitatea și heteroagresivitatea. Autoagresivitatea constă în îndreptarea comportamentului agresiv spre propria persoană, exprimîndu-se prin automutilări, tentative de sinucidere sau chiar sinucidere. Heteroagresivitatea presupune canalizarea violenței spre alții, manifestîndu-se prin forme multiple, cum ar fi omuciderea, tilhăria, violul, vătămarea corporală etc.

Diferențierea între agresivitatea verbală și cea fizică, în funcție de mijloacele utilizate, vine să completeze tipurile de agresivitate prezentate mai sus. J. Pinatel mai distinge două forme ale agresivității:

1. ocazională; ce se caracterizează prin spontanietate și violență;
2. profesională; ce se caracterizează printr-un comportament violent, durabil, care se relevă ca o constantă a personalității infractorului.

Indiferența afectivă, sau insensibilitatea morală, se exprimă prin incapacitatea delincventului de a fi empatic, de a înțelege durerile și nevoile celorlalți. Această latură a infractorului se formează de la vîrste timpurii ca o consecință a relațiilor defectuoase ale structurii familiale, precum și a stilului educațional adoptat în cadrul acestei structuri.

Cercetările efectuate de G. Canepa și colaboratorii săi asupra populației de delincvenți minori din Italia denotă existența unor relații suportante între comportamentul antisocial și delictual și unele trăsături: impulsivitatea - 68%; indiferența afectivă - 27%; egocentrismul - 41%; agresivitatea prezentă - 72%; opoziția - 46%; scepticismul - 50%.

Lipsa unui climat afectiv, eschivarea de la constrîngerile social-morale, lipsa unor valori etice spre care să tindă îl fac pe infractor indiferent față de viitor. Din acest motiv, aparentul curaj de care dă dovadă reprezintă de fapt insensibilitate, indiferență ca urmare a obișnuinței de a fi mereu în pericol.

Criminologul Jean Pinatel susține că aspectul psihologic al criminalului trebuie completat și cu alte elemente, de exemplu nivelul scăzut de cunoștințe, precum și nivelul la fel de scăzut de instruire. Acest fapt se reflectă în numărul mare de absolvenți cu doar 1-3 clase elementare și în numărul mare de delincvenți care au întrerupt sau abandonat școala.

B. Atitudini sociale

Prin comiterea de fapte penale persoana dovedește atitudini antisociale. S-au făcut cercetări privind atitudinea criminalului față de familie, mai precis față de celibat și căsătorie. La vremea sa, Cesare Lombroso a observat că, în anul 1880, la 1 000 de locuitori (în Italia), 48,9% din condamnați erau celibatari adulți, 29,7% din condamnați erau căsătoriți și 14,3% din condamnați erau văduvi și văduve. Celibatarii au dat un procent mai ridicat de condamnați, în sensul că cei fără familie comit mai multe crime și atitudinea criminalului față de familie este cît se poate de nefavorabilă. S-a constatat că criminalul este, de cele mai multe ori, un om izolat și singur, neavînd relații sociale trainice. Din cercetările efectuate s-au constatat multe atitudini nefavorabile învățaturii.

Conceptul de insuficiență maturizare socială subliniază dificultățile de integrare socială, de conflict cu cerințele unui anumit sistem valoric normativ, subliniind tulburări ale structurării raporturilor sociale. Au fost evidențiate insuficiența proceselor de asimilare a cerințelor și normelor socioculturale (deficit de socializare) și insuficiența proceselor de acomodare la mediul social prin acte de conduită deviantă.

În cadrul acestei insuficiente maturizări se înregistrează decalaje de dezvoltare între nivelul maturizării intelectuale, pe de o parte, și nivelul dezvoltării afectiv-motivaționale și caracterial-acționale, pe de altă parte. De pe aceste poziții, trăsăturile personalității delincvente se identifică cu instabilitatea emotiv-acțională, inadapta-re socială, căutarea satisfacției materiale sau morale, prin infracțiune și duplicitatea comportamentului infractor.

Instabilitatea emotiv-acțională nu este atașată exclusiv delincvenților, deoarece și în cadrul comportamentului conformist pot apărea cazuri de instabilitate emotivă. Delincvenții au o experiență negativă a educației deficiente, deprinderi și practici antisociale, sînt instabili emotiv și afectiv. Instabilitatea emoțională s-a conturat ca o trăsătură esențială a personalității.

Inadaptarea socială are drept cauză carențele educative și socioafective. Carențele educative se manifestă și prin lipsa de stabilitate și continuitate a influențelor educative.

Pe linia concluziilor disociabilității lui Micchieli, autori ca V. Preda consideră că personalitatea dizarmonică la copii, în sens delincvențial, apare în următoarele cazuri:

- în absența unei învățări necesare;
- în condițiile unei insuficiente interiorizări a normelor de conduită;
- în condițiile unei învățări “pernicioase”;
- în cazul unei învățări ineficiente;
- în condițiile unei învățări inaccesibile.

Căutarea satisfacției materiale sau morale prin infracțiune se încadrează într-o acțiune nocivă societății, de inadaptare socială.

Bibliografie

Acte normative naționale

1. CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA, Monitorul Oficial, nr. 128-129 din 13.09.2002.
2. CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ AL REPUBLICII MOLDOVA, Monitorul Oficial, nr. 104-110 din 07.06.2003.
3. CODUL DE EXECUTARE AL REPUBLICII MOLDOVA, Monitorul Oficial, nr. 443-XV din 24 decembrie 2004, cu modificări și completări la data de 23 ianuarie 2006. Chișinău, 2006.
4. LEGEA CU PRIVIRE LA PROBAȚIUNE, adoptată la 14.02.20008, publicată: 13-06.2008 Monitorul Oficial, nr. 103-105, art. NR: 389. Data intrării în vigoare: 13.09.2008

Reglementări internaționale

5. REGULILE MINIMALE ALE NAȚIUNILOR UNITE PENTRU ELABORAREA UNOR MĂ-SURI NEPRIVATIVE DE LIBERTATE (Regulile de la Tokyo).
6. RECOMANDAREA NR. R (92) 16 A COMITETULUI MINIȘTRILOR AL CONSILIULUI EUROPEI CĂTRE STATELE MEMBRE PRIVIND REGULILE EUROPENE REFERITOARE LA SANCTIUNILE APLICATE ÎN COMUNITATE.
7. REZOLUȚIA 40/33 DIN 29 NOIEMBRIE 1985, ANSAMBLUL DE REGULI MINIME ALE NAȚIUNILOR UNITE CU PRIVIRE LA ADMINISTRAREA JUSTIȚIEI PENTRU MINORI (Regulile de la Beijing).
8. CONVENȚIA EUROPEANĂ CU PRIVIRE LA SUPRAVEGHEREA CONDAMNAȚILOR CONDIȚIONAȚI SAU INFRACTORILOR LIBERAȚI CONDIȚIONAT.
9. CONVENȚIA EUROPEANĂ PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE
10. CONVENȚIA CU PRIVIRE LA DREPTURILE COPILULUI, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York. A intrat în vigoare la 20 septembrie 1990. Republica Moldova a aderat la convenție prin Hotărîrea Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul I, pag. 51.
11. Recomandarea Rec (2000) 22 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către statele membre cu privire la stimularea implementării Regulamentului european privind sancțiunile și măsurile comunitare.
12. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI, adoptată la New York, la 10 decembrie 1948. Adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10.12.1948. Republica Moldova a aderat la declarație prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul I, pag. 11.
13. PACTUL INTERNAȚIONAL CU PRIVIRE LA DREPTURILE CIVILE ȘI POLITICE, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York. Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16 septembrie 1966 prin Rezoluția 2200 (XXI). Intrat în vigoare

re la 23 martie 1967. Ratificat prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul I, pag. 30.

Literatură de specialitate

14. Ulianovschi, X., și I. Golubțov, V. Zaharia, V. Cojocar. GHIDUL CONSILIERULUI DE PROBAȚIUNE. Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2004.
15. Florian, Gh., și V. Zaharia, M. Dilion, V. Popa, R. Moraru-Chilimar. PROBAȚIUNEA PRESENȚIALĂ ÎN PRIVINȚA MINORILOR. TEORIE ȘI PRACTICĂ. Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2005.
16. Ulianovschi, X., și V. Mîrza, I. Golubțov, S. Rîjicova. GHID PRIVIND MUNCA NEREMUNERATĂ ÎN FOLOSUL COMUNITĂȚII, APLICATĂ FAȚĂ DE MINORI. Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2005.
17. Zaharia, V., și V. Cojocar, X. Ulianovschi, S. Hanganu, V. Rotaru, D. Popa. RAPORT PRIVIND IMPLEMENTAREA ALTERNATIVELOR LA DETENȚIE PENTRU MINORI. Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2006.
18. Popa, V. ÎNVAȚĂ SĂ TRĂIEȘTI ÎN COMUNITATE. GHIDUL PERSOANELOR LIBERATE DIN LOCURILE DE DETENȚIE. Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2006.
19. Pritcan, V., și T. Gribincea, R. Moraru-Chilimar, A. Cojocar, C. Fiscuci, V. Popa, V. Dumbrăveanu, V. Lungu, M. Popovici. REINTEGRAREA SOCIALĂ A PERSOANELOR LIBERATE DIN LOCURILE DE DETENȚIE. GHID PRACTIC. Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2007.
20. Dolea, I., și V. Zaharia. REVISTA DE ȘTIINȚE PENALE. SUPPLEMENT 2007. CULEGERE DE ACTE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIU PENAL. Vol. I. Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2007.
21. Ferreol, G., și A. Neculau. VIOLENȚA. ASPECTE PSIHOSOCIALE. Iași, 2003.
22. Albu, E. MANIFESTĂRI TIPICE ALE DEVIERILOR DE COMPORTAMENT LA ELEVII PREADOLESCENȚII. București, 2002.
23. Van Kalmthout, Anton M. REINTEGRAREA SOCIALĂ ȘI SUPRAVEGHEREA INFRACȚORILOR ÎN OPT ȚĂRI EUROPENE. Craiova, 2004.
24. Neamțu, C. DEVIANȚA ȘCOLARĂ. Iași, 2003.
25. Ogien, A. SOCIOLOGIA DEVIANȚEI. Iași, 2002.
26. Vrasmas, E. A. CONSILIEREA ȘI EDUCAȚIA PĂRINȚILOR. București, 2002.
27. Stănciulescu, E. SOCIOLOGIA EDUCAȚIEI FAMILIALE. Iași, 1997.
28. Buș, I. PSIHOLOGIA JUDICIARĂ. Cluj-Napoca, 1997.
29. Mitrofan, I. CURSA CU OBSTACOLE A DEZVOLTĂRII UMANE. Iași, 2003.
30. Petcu, M. DELINCVENȚA. REPERE PSIHOSOCIALE. Cluj-Napoca, 1999.
31. Politic, G. CRIMINOLOGIE. Iași, 1996.
32. MANUAL DE PRACTICĂ ÎN DOMENIUL REINTEGRĂRII SOCIALE ȘI SUPRAVEGHERII. București, 2004.
33. Durnescu, I., MANUALUL CONSILIERULUI DE REINTEGRARE SOCIALĂ ȘI SUPRAVEGHERE. Craiova, 2001.
34. Allport, G. STRUCTURA ȘI DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII. București, 1991.